UNIVERSITY OF
ILLINOIS LIBRARY
AT URBANA-CHAMPAIGN
BOOKSTACKS

The person charging this material is responsible for its return to the library from which it was withdrawn on or before the **Latest Date** stamped below.

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.
To renew call Telephone Center, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

OCT 01 1985

L161—O-1096

ქართლის ცხოვრება,

დასაბამითგან მეათცხრამეტე საუკუნემდის,

გამოცემული ღვაწლითა

მ. ბროსე,

წევრისა რუსეთის სამეცნიერო აკადემიისა.

ნაწილი პირველი.

ძველი მოთხრობა, 1469 წლამდის ქრისტეს აქეთ:

ა. რვეული.

ჴელმეორედ დაბეჭდილი

აკადემიკოს **ნიკო მარრის** თვალმიდევნით

დასაწყისი ნაწყვეტი

HISTOIRE DE LA GÉORGIE

DEPUIS L'ANTIQUITÉ JUSQU'AU XIXe SIÈCLE,

PUBLIÉE EN GÉORGIEN

PAR

M. BROSSET,

Membre de l'Académie des Sciences de Russie.

Ire Partie.

Histoire ancienne, jusqu'en 1469 de J.-C.

Ire LIVRAISON (en partie).

RÉÉDITION FAITE

par **Nicolas Marr**, membre de l'Académie des Sciences de Russie.

პეტროგრადს.

1923.

PUBLIÉ PAR L'ORDRE DE L'ACADÉMIE.

Novembre 1923.

Le Secrétaire perpetuel S. d'Oldenbourg.

Начато набором в 1895 году. — Окончено печатанием в декабре 1923 года.

Петрооблит № 11328. — 300 экз.

Российская Государственная Академическая Типография.

q 947.95
B79k
1923
v. 1
pt. 1

ქ ა რ თ ლ ი ს   ც ხ ო ვ რ ე ბ ა:

Avant-propos de la seconde édition.

Les exemplaires du texte géorgien de la 1-re partie de l'Histoire de la Géorgie, publiées par M. Brosset, étant épuisés, l'Académie a bien voulu me charger en 1896 d'en préparer une nouvelle édition. C'était à l'aurore de mon activité scientifique et naturellement ma tâche ne dépassait guère les limites d'une entreprise utile, mais modeste, celle de reproduire le texte de l'éditeur savant tel quel sans y rien modifier. Il ne s'agissait que de pourvoir aux besoins de la librairie de l'Académie des Sciences, de compléter l'édition de Brosset, devenue défectueuse par le manque susmentionné du commencement du texte géorgien. En effet, une édition nouvelle, arrangée scientifiquement, aurait exigé une révision à fond de la traduction française, des notes nombreuses et des éclaircissements circonstanciels, une confrontation de l'original avec les manuscrits qui venaient d'être découverts, maintenant accessibles dans des publications déjà parues, en un mot de refaire toute l'oeuvre. Or, la révision préparatoire de l'ouvrage du feu académicien m'a affermi dans l'opinion, acceptée de prime abord, qu'une édition nouvelle, même simple, ne pouvait se passer de toucher au texte géorgien et de rectifier les lectures les plus endommagées. Certes la confrontation du texte avec le manuscrit unique de Théïmouraz[1] ne me laissa guère de doutes sur l'impossibilité de rétablir l'orthographe voulue sans refaire tout le texte géorgien. M. Brosset ne se souciait que de l'histoire. Il lui échappait l'importance des variantes qui n'influencent point la traduction. N'envisageant le texte que comme véhicule de renseignements historiques, il ne pretait pas assez d'attention aux faits qui dépassaient sa conception d'histoire de la Géorgie. De plus, il se montrait indifférent aux détails linguistiques. Aussi j'ai été obligé, au cours même du travail si simple de réédition, d'abandonner toute tentative de mettre en accord l'orthographe de la publication avec celle des manuscrits.

Les variantes au bas du texte donnent l'impression qu'elles épuisent toutes les divergences de leçons, présentées par les manuscrits confrontés, mais ce n'est pas juste.

De la page 77 je cessai de faire des corrections orthographiques et grammaticales d'après le manuscrit T, si elles ne concernaient pas le sens du texte.

L'emploi abusif de ⴣ, si particulier aux manuscrits postérieurs, d'où elle a passé dans l'édition de Brosset, est bien moins prononcé dans le manuscrit T. Du reste, la lettre ⴣ est aussi malmenée dans un autre sens. Orthographié plusieurs fois comme il faut, le terme toponymique ⴠⴄⴐⴄⴇⴈ pp. 186,2, 187,8 surgit d'une manière inadmissible ⴣⴄⴐⴄⴇ-: l'orthographe ⴣⴐⴄⴇ serait encore concevable.

[1] Musée Asiat. Manuscrit, Georg № 1, désigné par la lettre T dans les notes de Brosset.

Quand Brosset nous prévient (p. 61, note 2) qu'il omet toujours la lettre ჲ au milieu des mots, il est naturel de supposer que ce n'était point le sort de la même lettre à la fin des mots, cependant il l'y rentranchait souvent, ne faisant aucune attention aux cas de sa conservation dans le manuscrit T. Indépendamment de cette inconséquence, ce n'est qu'un dommage de plus de l'omettre au génitif «relatif», comme par ex. p. 143,15; განტევებაჲ სინდთა მეფისა (T გ. ს. მეფისაჲ). J'ai fait mon possible pour la rétablir en certains endroits, comme par ex. p. 69,4: რაჲ.

J'aurais voulu éviter l'emploi de ჳ au lieu de ვი dans le შჳლი etc., particularité des copies, écrites pas des illettrés, mais même le manuscrit T n'en est pas libre. En général pour les lettres ვ, ჳ, უ Brosset ne fait aucun discernement. Il laisse imprimer sans y prendre garde le contraire de ce qu'il fallait choisir, par ex. ჩვენებასა (p. 77,1), ყვავილთა (p. 77,3), ქვას (p. 74,4 et passim) au lieu de ჩუენებასა, ყუავილთა, ქუას, qui se trouvent bien dans le manuscrit T.

Brosset se souciait peu de l'orthographe dans l'emploi de la lettre ჴ et la remplaçait très souvent par ხ, contre le témoignage des copies, surtout celui du manuscrit T, par ex. მოოხრებულნი (p. 32,4), ხევთა (p. 32,16), ალგუჴხადა (p. 32,21), გარდახდა (34,5) ვახსენეთ (36,11) etc. Je m'efforçais de rétablir ჴ dans les verbes ჴამს, ჴსნა etc., comme les reproduit du reste le manuscrit T, ainsi que dans le mot ჴელსა (p. 69,6).

Brosset lit ხმა-სცემდეს (p. 95,17), qui nous choque non seulement avec son ხ au lieu de ჴ (j'ai corrigé cette faute), mais le cas nominatif au lieu du datif ჴმასა, comme on est du reste obligé de lire ჴ̃ა du manuscrit T (comp. ჯ̃ა = ჯუარსა T).

Pas assez fidèle à la tradition orthographique des manuscrits, Brosset n'avait élaboré aucun système lui étant propre pour employer dûment le préfixe pronominal ს~ჰ.

Je ne restitue pas le cas échéant la forme emphatique du génitif, quoiqu'elle soit la leçon du manuscrit T, je laisse la forme qu'a préférée Brosset, la forme simple.

Brosset rattache parfois les «postpositions» aux mots par le signe ⌣, mais souvent il les détache tout à fait; j'avais d'abord l'intention d'introduire l'uniformité et j'y ai renoncé dès la page 157.

Brosset se méprend, quand il dit (p. 194, n. 1) que le mot ვრცელად (p. 194,4) manque au manuscrit T. En même temps il rapporte (p. 116, n. 3) la variante du manuscrit T, qui donne au contraire la leçon, reçue dans le texte.

Je garde d'autres cas et mes remarques plus substantielles, ne serait-ce que pour la continuation de cette édition ou pour une publication à part.

Ce qui est à présent nécessaire aux intérêts du moment, c'est de mettre au jour la part de la publication qui est depuis longtemps prête, de l'imprimer le plus tôt possible. Quant à mes notes, elles peuvent bien attendre leur tour quand le moment sera venu.

N. Marr.

29 septembre 1922.
Petrograd.

მ ა თ ს ბ რ წ ყ ი ნ ვ ა ლ ე ბ ა ს

გრაფს სერგია სემეონის ძეს

უ ვ ა რ ო ვ ს,

საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიის პრეზიდენტსა,

ქართულის სიტყვიერებისა რუსეთსა შინა

დამფუძნებელსა

და მოწყალესა მფარველსა

უმდაბლესად შესწირავს
წიგნსა ამას
გამომცემელი მისი.

PUBLIÉ PAR ORDRE DE L'ACADÉMIE.

En octobre 1849.

Le Secrétaire perpétuel P.-H. Fuss.

შესავალი.

მკითხველთა-თჳს სიტყჳა, ვითარმედ რაჲსა-თჳს არს შრომა ესე:

იტყჳს ბრძენი ჰლინი სტოიკი რამეთუ ყოველი ჟამი-იგი წარწყმდეს, რომელნიცა სწავლასა ზედა არა საკმარ ვიყოთ. ჭეშმარიტ არს სიტყვა ესე, ვინათ-გან ჟამი მლტოვარე არს, არ-ვის ძალ-უცს მოქცევად და წარ-წყმდეს ჩუჱნ-გან, უკეთუმცა არა მოვიღოთ ნაყოფი მისი ჟამსა მისსა: და არა-თუ ჟამისა, წამისა, და წუთისა, არამედ თთჳსა და წელიწადისაცა არღა-რა შემძლებელ ვართ კელ-ყოფად: ხოლო არს ჟამი ჟამიცა, კვალად დაისა-ხების დღეცა ჟამად, თთვე, წელიწადი, და საუკუნოცა. განა თუმცა მოიქცე-ვის ესენი, არამედ არა იგინივე რომელნი წარხდენ ჩვენ-გან, და არა ძალ-გჳცს მის წინანდელთა-ებრ ყოფად მათ შინა რა-ოდენცა წადიერ ვი-ყჳნეთ: და ესე ვინაჲთ-გან ჭეშმარიტ არს, ამის-თჳს არა ჯერ არს რათა უქმ ვყოთ ჟამი და განუტეოთ ჩვენ-გან, და დავშთეთ ურგებნი მის მიერ: არამედ რაჲ მოგჳცემს ნაყოფსა მისსა. თუ შევიკრიბოთ საუნჯე დიდ-ძალი, წარვალს და არა დაადგრების ერთისაცა საუკუნოსად. ხოლო უკეთუ[1] ვყოთ სახელნი, და დავიპყრათ ქვეყანანი, ვითარცა მაკედონელ-მან

[1]) L'auteur écrit toujours უკეთუ, par désir d'archaïsme, car dans les plus vieux manuscrits on lit უკუეთუ; mais de ces deux formes, la seconde est entièrement tombée en désuétude, et l'autre n'a jamais été suivie par personne.

და სხჳათა, არცა ესე დაადგრეს, არამედ წარწყმდეს მასვე წინათ-თქმულსავე დროსა. უკეთუ აღვაშენოთ სახლნი და ვჰყოთ ქვეყანის-მოქმედებანი, და განვაშვენოთ სავარდითა, და წალკოტითა, და წყლითა აღმა აღმცენარითა, და წყაროებითა, წარწყმდეს იგინიცა მასვე ხანებთა შინა. უკეთუ განვისვენოთ და განვსცხრეთ შვებითა, ნადირობითა, ნადიმობითა, მგოსნითა და მწყობრითა, და სახიობითა, მამანი დედათა-თანა, და დედანი მამათა-თანა, წარვიდეს ესეცა უადრევეს თჳსა, დღისა და ჟამისა. ხოლო უკეთუ მივივლტოდეთ მეცნიერებისა მიმართ, და ესე არს ნაყოფი კეთილი, არამედ წარვალს ესეცა, და არა ვითარცა წინათ-თქმულნი იგინი. რამეთუ სწავლა განაბრძნობს, თავის-უფალ ჰყოფს, აცნობებს ღმერთსა, და შიშსა მისსა დანერგავს, აღაცურვებს ზღჳსასა-მას შინა სრულიადსა, აღაფრენს და წინა-დაუდებს ყოველსა ქმნულებასა ცისა და ქვეყანისასა, შეკრებულად თჳალთა შინა აჩვენებს ბუნებასა და ნიშატსა ვარსკჳლავთა, ცხოველთა და ნერგთა. განსდევნის ბოროტსა, შეაყჳარებს მოყჳასსა, შემოიყჳანს კეთილსა, მატებს ქვეყანასა, აღაშენებს და დაამშვიდებს, სულგრძელ ჰყოფს, მეფეთა და დიდებულთა პატივს-ცემს, და ერთა მოურნე ექმნების. მტერთა დაამდაბლებს და მშიშრეულ ჰყოფს, თჳსთა აღამაღლებს და აკადნიერებს: არამედ რაჲსაგანმე არს ეს-ოდენი კეთილი, გარნა არს არა-თუ ხსოვნისა-გან. არამედ ხსოვნაცა ესე წარწყმდეს სამისა, ანუ ოთხისა, და უფროჲს ხუთისამდე ნათესავისა, და ამის-თჳს ვიხილავთ უმჯობესად წერილთა რომელი გჳასწავებს სიბრძნეთა წინა-თქმულთა, და მოგჳახსენებს დასაბამითგანთა წამთა, ჟამთა, თთვეთა და წელიწადთა, და საუკუნოთა, კვალად უმეტესთაცა, და არა წარწყმდების, არამედ ჰგიეს უკუნისამდე, ვითარცა ვიხილავთ: რამეთუ აღწერა მოსე-მ ღჳთის-მხილველ-

მან შესაქმე, შემდგომად ხუთისა კსოვნისა, სულითა წმიდითა, ვინაჲ-გან არღა-რა შესამლებელ იყო შემდგომად კსოვნად, და გვეუწყების დასაბამითგანი, სრულიად: და უკეთუ არა მით, წარწყმდა ყოველი ქმნულებანი, ვითარცა წარწყმდენ მრავალნი დიდ-შემმლენი: ხოლო წერილნი ესე მოგჳცემენ ნაყოფსა ჟამისასა, და არა-თუ ხოლო ჟამისასა, არამედ სრულიადსა მოხსენებასა, რომელი აღაფრენს გონებასა ღმერთისა მიმართ, და მოგჳანიჭებს ყოველთა წინა-თქმულთა ცნობასა, კელოვნებასა და გამოცდილებასა, ვითარცა იტყვის იგივე პლინი სტოიკი. ,,არა არს არცა ერთი ეგრეთი წიგნი, რომლისა რაჲმე მის-გან ნაწილი სარგებლისა არა მოვიღოთ.‘‘ და უკეთუ ესრეთ, და რა-ოდენმე სამღრთონი წერილნი, რომელნი მოგჳფენენ მადლსა ზეცისასა, და მოგჳმადლებენ სოფლისა კეთილობასა, და შემდგომად აღგვიტაცებს წინაშე ქრისტეს ღჳთისა ჩვენისა:

ხოლო კვალად წიგნნი ფილასოფოსთა მიერ ქმნულნი, აღგჳავსებენ სიბრძნითა, კელოვნებითა და სიტყვიერებითა. გჳაცნობებენ თავსა, და გჳასწავებენ ვითარ ჯერ არს ცხოვრებად, და მილტოლვილ გჳყოფს ღჳთისა მიმართ: კვალად მატიანე მოგჳახსენებს ქმნულებასა და ყოფათა მეფეთა, მთავართა და დიდებულთა, ვიდრე მცირედმდე, ვითარებათა მათთა, განგჳაშორებს ბოროტსა, და შეგჳერთავს კეთილსა: ხოლო წიგნნი ძედაბერებული ზღაპართა, განა-თუ არა არს მოსახსენებელ, არამედ იგიცა ალხინებს ოდესმე, და გონიერი მოისთლობს მის-განცა ნაყოფსა: ვითარცა იტყვის დამასკელი იოანე, წიგნსა და თავსა იჱ. „ამის-თჳს ჯერ არს რათა ვიკითხვიდეთ წიგნთა, რამეთუ მის მიერ მოვისთლობთ სულთა ნაყოფსა: და უკეთუმცა ვერ შევიგნოთ, კვალადცა ჯერ არს კითხჳად და არა უგულებელს ყოფად. რამეთუ ვსცნობთ მის მიერვე, და არა-თუ

საღთოთა, არამედ გარეშენიცა არა არიან განსაგდებელნი. რათა უმჯობესნი მისნიცა შევიკრიბოთ, ხოლო უჯერონი მაღლთა მიუპყრათ:''

განა თუცა არს ეს-ოდენ კეთილობანი მის მიერ, არამედ უგულებელს იქმნებიან და საგმობელ ვიეთთა-განმე. განა ესრეთთა არა ჯერ არს რიცხჳად, არამედ მეცნიერთა-განცა დატევებულ იქმნებიან, მიზეზითა უცალოებისათა. და არა-თუ უცალოებითა, არამედ უტრფიალობითა წერილისათა, და კნინღა საპოვნელ მნიად არს ტრფიალი ათ-ასთა-შინანი ერთ: რომლისა-თჳს მკითხველთა მიუგებდა სოკრატ ბრძენი, ოდეს ჰკითხვიდენ. ,,რასა-თჳს არა რაჲმე სიბრძნისა წარსწერე.'' მიუგო სოკრატ. ,,ამის-თჳს ვინაი-გან ვხედავ რამეთუ ქაღალდი უძვირეს არს ვიდრეღა წერილი:'' ხოლო უკეთუ ქაღალდი უძვირეს არს, აწცა რაღდა სახმარ არს შრომა და წერა, ვინათ-გან ჩანს მის-გამო რამეთუ არს წიგნი უპატიო:

არამედ ჩვენ ვისმინოთ დამასკელისა თქმული, და პლინი სტოიკის სიტყჳა, ვინათ-გან არა განსაგდებელ არს გარეშენიცა წიგნნი, და ვითარისა უჯეროსა-განცა მოვიგებთ სარგებელსა. რავდენით უმჯობეს არს რომელნიცა წარმოვსთქვით მათნი კითხჳანი, და რა-ოდენ სასარგებლო და შესაწყნარებელ არს წიგნი მატიანეთა: რომლისა-თჳს იტყჳს ბრძენი ციცერონ. ,,უკეთუმცა ყოველი ღჳთის-მეტყველება, ფილასოფია, ფიზიკა და რიტორებანი შევიკრძალოთ, და არა მატიანენი ბუნებისანი, ნერგთა და ცხოველთა, ვერა რაჲმე შევიგრძნათ:'' რამეთუ მატიანე მოგჳახსენებს დასიბამითგანსა ჟამსა, წელსა და საუკუნოსა. მატიანე განარჩევს კეთილსა და ბოროტსა. მატიანე აღამაღლებს კეთილის ქმნულებასა, და ჰგმობს უკეთურთ ქმნულებასა. მატიანე მეტყველებს ჭეშმარიტსა, და არა სცბის, და მოწმობს სხჳათა და სხჳათა. მატიანე განამკნობს კაცსა, და ერთ-გულ

ჰყოფს ქვეყანისად. მატიანე აცნობებს ნათესავთ შთამომავლობასა, და დასდებს თავსა სარწმუნოებისა-თჳს, და მოყვარულ ჰყოფს მოყვასსა მოყვასისა მიმართ:

არამედ ესე მატიანე განიყოფების ოთხ წილად. ადგილის აღწერად, ნათესავთ მეტყველებად, წლის მრიცხველობად და მოქმედებისა აღწერად: და ესეცა განიყოფების ორად. საეკლესიოდ, და სამოქალაქოდ: საეკლესიო არს წმიდათა ცხოვრება, და ქმნულებანი. ხოლო სამოქალაქო, ქმნულება სოფელსაშინათა[1], დიდთა და მცირეთა. არამედ ვინათ-გან ესენი კეთილობანი მას შინა მოიპოებიან, არა არს განსაგდებელი, არა-თუ უმეცართა მიერ, გარნა სურვილით შეტკბობა: ხოლო უკეთუ ჩვენ ქართველთა მატიანე შემოიპყრობს სამსა-მას წილსა მატიანისასა, არამედ წლის მრიცხველობასა და ნათესავ-მეტყველებასა მცირეთ, ხოლო მოქმედების აღწერასა განავრცელებს. განა ამასაც ეკლესიის მატიანეს შეამოკლებს, და სამოქალაქოსა მოგვითხრობს შესხმით და ვრცლად, ადგილით-ადგილად, და ოდესმე შემოკლებით, ნოედამ ვიდრე ბრწყინვალის მეფის გიორგისამდე. ხოლო შრომა ჩვენი ამის-თჳს არს, ვინათ-გან ორნი წილნი იგინი გამოუჩენელი არიან, რათა გამოვაცხადოთ, და მესამისა განვრცელებული შევამოვლოთ, რათა მკითხველთა არა საწყინოდ და ადრე საცნობელი იყოს:

ხოლო მოქმედი ვევედრებით, უკეთუ ვისმე სთნდეს კითხვად, რათა არა შემოვიდეს მრისხანებით და შურითა. რამეთუ მრისხანება განსდევნის სასჯელსა, და შური დაუტევებს კეთილობასა. არამედ აღიმაღლოს გონებისა თვალი სიწრფოებით, ვითარცა ორბ-მან, რომელი ტრფიალებით

[1]) L'auteur écrit შინანი.

აღვალს, რათა განიხილოს სრულიადი ქვეყნის შვენიერება, და ეს-ოდენს სიმაღლესა ზედა, რომელ ყოველსა სოფელსა გუგათა შინა შემო-იკრეფს, არამედ ამისი მოქმედი და უგონებელი განახლდების, და კვა-ლად განჭაბუკდებისცა. ეგრეთვე უზაკველი მკითხველი ჰსცნობს შრომა-სა ჩვენსა და არა საგმობელ ჰყოფს, და მიიღებს მიზდსა წადიერები-სასა: ესე-ვითარცა ვამცნებთ მოქმედნი, რათა გონიერად ისმინოს თქმუ-ლი ჩვენი. რამეთუ ვინათ-გან დავსახენით ქარტა ანუ რუკანი საქართვე-ლოსა ანუ ივერიისანი, რომელსა ხაზვიდნენ მცირედ და არა ჯეროვნად, და ჩვენ სრულიადი წინა-დავდევით: განა ამისდა ჯერ იყო სამჭირნოთ რათა აქუნდეს ღეოღრაფიის აღწერისაცა დადება, რომელ არს ქვეყნისა მხაზველობა, რომელი იგიცა ვქმენით: და კვალად მისდაცა ჯერ იყო მოკლე მატიანე, რათა მკითხველთა სცნან ვის-გან ქმნულ არიან ქმნუ-ლებანი, და მეფენი და მთავარნი, და მათშინანი კეთილნი და ბორო-ტნი, არა-თუ დატევებულ იქმნას მატიანე-იგი. არამედ იგივე უმჯობეს სივრცელე, და ამის განმართლებისა-თჳს. ხოლო ესე სიმოკლისა და რომლისად აღვსწერეთ სახმარად მისდა:

გარნა უწყება ჯერ არს, უკეთუ ცხოვრებისა ჩვენისა ქორონიკონნი არიან იშვით. არამედ ნოედამ მირიანისამდე რა-ოდენნი მოიპოებიან, უმე-ტეს მოწმობენ რომაულსა, ხოლო მირიანიდამ ბაგრატოვანამდე, ბერ-ძნულსა. და მას ქვეითნი, თამარ მეფისამდე, არიან ხუთასიანნი, რო-მელსა ჩვენ უწოდებთ ქართულსა, და ჩვენცა ეგრეთვე შემოწმებულ ჩვენთა ცხოვრებათა ზედა ვქმენით. ხოლო თამარით-გან ბრწყინვალის გიორგი-სამდე კუალად უჩინო: არამედ ვინათ-გან მცირედად და უჩინო არს, ზეითი და ქვეითი ქორონიკონნი, ჩვენ ვითარ ვპოვეთ წარმოვაჩინოთ,

ამათთა ურწმუნოთა-თჳს: რამეთუ ნოედამ ნებროთის გამეფებამდე საჩი-
ნო არს დაბადებისა-გან. ხოლო ნებროთ რა-ოდენი წელი იმეფა და
მოკჳდა, იხილვების სხჳათა მატიანეთა-გან, რომელნი მოწმობენ ჩვენთა
მატიანეთა: ხოლო მას ქვეიტნი, კერპთა-თაყვანის-ცემა და მოსეს ზღვის
გამოსლვა, დაბადებისა-განვე. სხჳანი, სპარსთა მეფეთა, და ნაბუქოდორნო-
სესა, და ალექსანდრე მაკედონელისათი ვპოვეთ: ხოლო ვინათ-გან ალექსან-
დრეს მოსლვა ქართლსა შინა მოვიპოვეთ, ამით ადვილ გვექმნა გამეფება
ფარნაოზ პირველისა მეფისა, ვინათ-გან მოსლვასა ალექსანდრესასა, რა-
ოდენის წლისა იყო, და რა-ოდენისა გამეფდა, და რა-ოდენ წელ იმეფა მუნვე
წერილ არს: და მის შემდგომად მეფენი, ასურულთა მეფეთა მოწმობითა,
ვითარცა მოიხსენებს მუნავე სახელებთა, ვიდრე ადერკის მეფობადმდე:
ხოლო ადერკის მეფობა იქმნა პირველსა წელსა შობისა ქრისტესსა, და
მეფობაცა მისი ცხად არს. არამედ მას ქვეითნი მეფენი, მირიანისადმდე,
კეისართა, სპარსთა და სომეხთა მეფეთა-გან მოწმობითა დავხსენით:
ხოლო მირიანის მეფობისა პირველი ქრისტეს მიერ მოქცევისა, და
შემდგომად მოქცევის წელნი, ვინათ-გან წერილ არს მის-თჳს დღე მო-
ქცევისა, კ ივლისის დღე, შაბათი, ეს ვპოეთ, რომელი არს. ერთი,
ქრისტესით ტვ. ქართული ნჶ. მეორე, ქრისტესით ტიზ. ქართული
ჲთ. და მესამე, ტკდ. ქართული ოვ. რომელნი შეეტყვებიან მას: არა-
მედ პირველი-იგი არა არს დღე-იგი მოქცევისა. რამეთუ კოსტანტინე
დიდი ჯერეთ არა იყო მოქცეულ ქრისტეს მიმართ, და არცა დაეპყრა
რომი და სრულიადი მეფობა: რამეთუ წერილ არს მირიან ეზრახა
ოთხთა წარჩინებულთა თჳსთა კერპთ-მსახურებისა-თჳს. ,,უკეთუ არა და-
უტეოს ნანა დედოფალ-მანცა სჯული რომთა, ვსტანჯო იგიცა.'' რამე-

თუ, უკეთუ მოუქცეველმცა იყო კოსტანტინე, არა ახსენებდა სჯულსა რომთასა. ვინათ-გან სჯული რომთა კერპივე იყო, და ნინო ქრისტეს ჰქადაგებდა: კვალად მესამეცა არა არს, რამეთუ ერთის წლის შემდგომად იყო კრება ნიკიური პირველი. არამედ ნიკიის კრებისა-გან უწინარეს იყო მიქცევა მირიანისა, ვითარცა ვიხილავთ ცხოვრებასა შინა საჩინოთ: ხოლო მეორე-იგი ჭეშმარიტებს, ამის-თჳს რამეთუ კოსტანტინეს ხუთის წლის წინარე დაეპყრა რომი და სრულიადი მეფობა, და ქრისტეანეცა ქმნულ იყო. ვინათ-გან მირიან რომისავე[1] მეფობასა შინა მიუვლინა მთხოველი ეპისკოპოსისა და მღჳდლისა: რამეთუ არა დაწყებულ იყო ბიზანტია აღსაშენებლად, ვითარცა ვიხილავთ წერილებთა შინა ჩვენთა, და მას ჟამსა სილივისტროცა სცოცხლებდა, რომელ-მან მოავლინა დიაკონი თჳსი:

ხოლო ნინოს სიკჳდილის ქორონიკონი არა არს ურთიერთის მოწმობილი, ვითარცა თამარ მეფისა, რომელი წარმოვაჩინოთ თჳსსა ადგილსა. რამეთუ უკეთუმცა ქრისტეს-აქათი ქორონიკონი ქრისტეს ჯჳარ-ცმიდამ იყო ტლჵ, ჯერ იყო დასაბამითგანი ყოფილ იყო ჭუდ. და უკეთუ დასაბამითგანი იყო ჭულჵ, ჯერ იყო ქრისტეს-აქათი ჯუარ-ცმიდამ ყოფილ იყო ტლ. არამედ არცაღა ჟამსა ამას კოსტანტინე სცოცხლებდა, არამედ შეცთომილ არს მწერალთა-გან: ხოლო ჩვენ ვინათ-გან ვპოვეთ მირიანის მოქცევისა იგი დღე, აღმოჩენითა-მით, ამას ზედა აღვრიცხვეთ მოსლვა ნინასა მცხეთას, რომელ-მან დაჰყო წელი იდ, ამის-გან სამი წელი უწი-

[1]) წელთა ქრისტესსა 306, მოკჳდა კოსტა, მამა კოსტანტინესი, და იქმნა კოსტანტინე კეისარი. 307, მოკჳდა მაქსიმიან-ღერკული, იქმნა კოსტანტინე ავგუსტი. 311, მოკჳდა მაქსიმიან-ღალერიცა, და 312, რომს მიმავალსა კოსტანტინეს გამოუჩნდა ჯვარი ცაში, და იქმნა ქრისტეანე, სძლო და მოჰკლა მაქსენტი, დაიპყრა ჰრომი და სრულიად კეისრობა ვითარცა ჰსწერს ბარონია:

ნარეს მოქცევისა იყო მცხეთას ქალაქსა შინა. რომლისა-გან დაშთების ია წელი: ეს მირიანის მოქცევის წელს დავადევით, რომელი იქმნების ქორონიკონი ჩვენ მიერ აღწერილი: არამედ ნაკლულევანებს მუნ წერი-ლისა-გან ესე დასაბამითგანსა ორის წლითა. ხოლო ქრისტესაქათსა, ი წლითა, და სხჳანი მირიანის მეფობის წელნი მითვე რიცხვეულ ვყვე-ნით და აღვსწერენით:

ხოლო ბაქარიდამ ვარზა-ბაქარისამდე, ეგრეთვე კეისართა და სომეხთა მეფეთა შემოწმებით ვყვენით: არამედ ვარზა-ბაქარ მცირე თეოდოსის ჟამსა არა არს, რამეთუ ვარზა-ბაქარ დიდის თეოდოსის ჟამს იყო, და მე მისი მურვანოს მცირე თეოდოსის ჟამსა: ესე იცნობის ესრეთ, ვი-ნათ-გან ყრმა წარიყვანეს მურვანოს, და მუნ აღიზარდა მოღჳაწებით. და შემდგომად განივლტო და მონაზონ იქმნა: კვალად უკეთუმცა ესრეთ არ იყოს, წელნი მირიანიდამ მეორეს ფარსმანისამდე წერილი არა მისწჳდე-ბის, და არცა ვახტანგ ლეონ კეისრის ჟამსა იქმნების. ესრეთ უსწორო არს: ხოლო ესე განასწორებს და რიგოვან ჰყოფს რიცხჳსა წელთასა მოწმობულებითა:

კვალად ვახტანგისამდე მეფენი რომელნი მუნ წერილ არიან, რამეთუ ვახტანგისამდე მირიანიდამ გარდახდნენო წელნი რნზ. ესე არა მდე[1] არს, არამედ სიკჳდილმდე ვახტანგისა, და ამა-ზედ შევასწორეთ. რამეთუ დაღაცათუ გარდაცჳალებამდე არა იყოს, ყოველნი სხჳანი უსწორო იქმნებიან, და არცა იგი წელი მეორეს ფარსმანისამდე სწორე იქმნების, ვინათ-გან ვახტან-გის შემდგომთა მეფეთა მეფობის წელნი წერილ არიან: არამედ ჩვენის

[1]) მდე n'est pas un mot géorgien, mais une finale inséparable, signifiant *jusqu'à*; je le laisse pourtant, parce qu'on devine l'intention de l'auteur, qui a bien pu faire exprès ce barbarisme pour plus de brièveté.

რიცხჳთ, რათა ჭეშმარიტი იყოს ს წელი, მირიანიდამ ვახტანგის გარდაცუალებამდე, წელნი იგივე არიან, რნზ: ესრეთ ჭეშმარიტ სხუათა მემატიანეთა მოწმობითა და მუნ წერილთა რიცხვითა, და მეფენიცა ამას ზედა განვასწორენით, კეისართა და სპარსთა მეფეთა შეთანასწორებითა ვახტანგისამდე:

არამედ ლეონ კეისრისას ვინამენი მემატიანენი სწერენ, მ წელს მეფობასა მისსა, და ჩვენიცა მათ ემოწმების. რომლისა-თჳს ჩვენცა ეგრეთვე ვყვენით და შეთანავასწორეთ ვახტანგის და ლეონის მეფობა: ხოლო სხუანი ათ-შვიდ-მეტსა წელსა ამტკიცებენ ლეონის მეფობასა, რომელი არცა ესე არს წინააღმდგომ მისსა: დაღაცათუ არა იყო ლეონ დიდი, არამედ მეორე ლეონცა იგივე აღწერა ჩვენ-მან ცხოვრება-მან, და ზენონცა იგივე. და შემდგომად სპარსთა მეფისა ბრძოლასა ზედა ზენონად წარმოაჩინა სიყუარულისა-თჳს: გარნა სხუას ქართლის ცხოვრებაში უსახელოდ კეისარი სწერია. ამითი იქმნება ანასტასი კეისარი, ვითარცა ვიუწყებთ: ხოლო ვახტანგის შემდგომნი მეფენი რა-ოდენთა წელთა მეფობდენ ცხად არიან ვიდრე მეორის ფარსმანისამდე, და ქმნული ესე ჩვენი ჭეშმარიტ არს, ს წელნი შესრულებულნი მირიანიდამ ფარსმანისამდე:

კვალად ბაკურ მეფიდამ, გურამ კურაპალატისამდე საჩინო არს კეისრის მავრიკისა-გან, და სპარსთ მეფის ჵრმუზისა, და მისა მისისა კოსროსა-გან: ხოლო დავით წინასწარმეტყველის ნათესავის გურამის მოსლვა, ცხოვრება და გამეფება მათი აღვსწერეთ თჳსს ადგილს, მით იუწყების: ხოლო სტეფანოზის გურამ კურაპალატის მისა, ერეკლეოს კეისრისა გამო, და ადარნასე კოსროვიანისა ეგრეთვე: განა ვი-

ნათ‿გან ჟამსა ადარნასესსა და ერეკლეოს კეისრისასა გამოჩნდა მაჰმად, მომღჳარი სარკინოზთა, ჩვენ იგი მაჰმადის ქორონიკონი ვპოვეთ, რა‿ოდენი ქრისტესაქათა ყოფილ არს. ამის მიერ და წლის მრიცხველობით ვიდრე მოწამის არჩილ მეფის სიკჳდილისამდე, და მეთა მისთა იოვანეს და ჯუანშერის სიკჳდილისამდე, და ვიდრე აშოტ კურაპალატისა მისა ბაგრატისამდე, რომლის გამეფება წერილ არს, რამეთუ მაჰმადის გამოჩინებიდამ ბაგრატის გამეფებამდე, გარდასრულ იყჳნენ წელნი სით. ამას ზედა შევასწორენით ადარნასედამ ბაგრატისამდე გარდამხდარნი წელნი სით:

ხოლო აშოტ კურაპალატიდამ ვიდრე თამარის მეფობამდე, წერილ არს ყოველთა ქართულნი ქორონიკონნი, და ამით გამოვრიცხეთ ქრისტესაქეთნიცა: არამედ დავით აღმაშენებელისა წერილ არს, ივ წლისა მეფე იქმნა, და ლვ წელი იმეფა, რომელი იქმნების ნბ წელი. განა მუნავე წერილ არს, ივ წლისა გამეფდა და ნზ-სა მოკჳდა. ამ რიცხვით იქმნების მეფობისა მისისა წელი მა. და ჩვენც ესევე აღვსწერეთ, ვინათ‿გან სხვათა მეფეთა ქორონიკონნი ამას უმეტეს მოწმობენ: და სიკჳდილის დღე შაბათი, იანვარი კდ, ეს ქორონიკონი იქმნების რომელი დავსდევით:

კვალად თამარის გამეფების ქორონიკონი არა არს შეთქმული. რამეთუ წერილ არს, დასაბამითგანი იყო ხქპვ. ქრისტესი ჩრნვ: ხოლო უკეთუ დასაბამითგანი იგი იყო, ჯერ იყო რათა ქრისტესი ყოფილიმცა იყო ჩროჵ. და თუცა ქრისტესი ჩრნვ იყო, დასაბამითგანი ჯერ იყო ყოფად ხქჲდ. ესრეთ არა ჭეშმარიტებს: ხოლო ჩვენ ალექსი ანგაარისა, და ფრანგთა‿გან კოსტანტინეპოლის აღების ქორონიკონი ვპოვეთ, მით მათ ზეითი და მას ქვეითი მუნვე წერილის წლის რიცხვე-

ულებით ვყვენით, რომელსა სწერს, იფ წელს ლაშას გამეფებას, და თამარის კდ წლის მეფობის აღმავალობას, და მისი სიკჳდილის ქორონიკონსა ზედა, რომელი ვპოვეთ, ვყავთ:

ხოლო მისა თამარის ლაშას სიკჳდილი იქმნა იანვარს იფ, დღესა ოთხ-შაბათსა, ესე ვპოვეთ, რომელია. პირველი, ქრისტესაქათი, ჩსია. ქართული, ულა. მეორე ქრისტესი ჩსივ, ქართულთ, ულვ: არამედ ვინათ-გან ჩინგის-ყეენ-მან დაიპყრა სრულიად დიდი თათარი ქორონიკონსა ქრისტესით ჩსბ, და ამ ჟამებთა შინა წარმოავლინა სპანი განმსტრობად, და დავით მცირე ერმა დაშთა ლაშას, და რუსუდანის მეფობის წელი მუნავე წერილითა აღვრიცხეთ. ამის-თჳს პირველი უმეტეს მოწმობილი არს, და არცა შემჭირნებულ ჰყოფს მას ქვეითთა მეფეთა წელსა, ჩვენცა იგივე აღვსწერეთ, განმართლებისათჳს წერილთასა:

კვალად ლაშადამ, დიმიტრი თავ-დადებულისამდე, აღრიცხვითა წელთა და მეფეთა, კეისართა მუნ წერილთათა, გვიქმნიეს: ხოლო დიმიტრი თავდადებულისა დაღათუ არა წერილ არს წელი, არამედ წერილ არს თთვის რიცხვი, და დღე შაბათი, მარხვისა მესამე, ამით ვპოვეთ წელიცა იგი, რომელი ყოფილ არს ქრისტესი ჩსპთ, ქართული ფთ: ხოლო მეორე, ქრისტესი ჩტ, ქართული ფკ. და თვინიერ ამისსა, არა არს სხჳა: არამედ ჩვენ ვპოვეთ ბრწყინვალე გიორგისა და მის მისა მისისა ბაგრატის ქორონიკონი მველთა ქორონიკებთა შინა, და ამით გულ-დებულ ვიქმენით ლანქთემურის და კონთქრებთა-გან, და რიცხვეულ ვყავით ვახტანგისა და დავითისა, ვახტანგისა და გიორგის, დავითის მის, მეფობანი. ამის-თვის იგივე პირველი გვეჭეშმარიტა და დავსდევით: ხოლო მეორე ესე ფრიად შეამჭირვებს მათ მეფეთა წელსა, და არა სწორ-რიცხვეულ ჰყოფს: ხო-

ლო კუალად ვახტანგ, ნარინ-დავითის ძისა, დავით მეფისა, და ვახტანგ, ძმისა მისისა, წელნი აღვრიცხვენით მათთა მეფობათათა და მით წარმოვაჩინენით: არამედ ვახტანგის აღსასრული დაღაცათუ არა საჩინო არს, გარნა იცნობის ესრეთ, რომელნი აღვიწერია:

ხოლო გიორგისა და ბრწყინვალე გიორგი, რომელიცა წარმოვაჩინეთ სცნობს გონიერი მუნ წერილსა ზედა-ქვეთა, რამეთუ ესრეთ არიან. ვინათ-გან სწერს, დაუტევა დავით მეფე-მან ძე თჳსი გიორგი, წლისა ორისა მეფე ქმნული: და მცირე გიორგის, რომელსა მოიხსენებს, თუცა პირველ მეფობასა მცირე იყო, არამედ აწ არღა-რა, წელთა რიცხვისა წარმოჩენითა. ამის გამო გიორგი დავითის ძე სხვა არს, და დიმიტრის ძე სხჳა: არამედ სიგრძე წელიწადებთა ოლჯათ-ყეენის გამო, რამეთუ მან ოლჯათ-ყაენ-მან იგ წელი ყეენა, და ამ წელთა აღრიცხვითა იქმნებიან ესე ორნი გიორგი ესრეთ: ხოლო შემდგომად ბრწყინვალე გიორგისა მოვიხსენოთ თჳსსა ადგილსა ჯეროვნად:

განა სცნობს შემომსვლელნი ამას შინა კითხვისად უზაკველობით, რამეთუ არა რაჲმე თნებისა, ანუ თჳალთ-ღებით წარგვიწერიეს, არამედ შეძლება ჩვენი ეს-ოდენ იყო, და ესრეთ მიწდომილ ვიქმნენით: ხოლო უკეთუ უმჯობესი ვისმე ძალ-გიცსთ, ჩვენი ესე თქმული არა დამაყენებელ არიან, ვინათ-გან დედანი იგი მატიანისა შეურყეველად ჰგიეს, არა ერთი, არამედ მრავალი: განა შრომა ჩვენი არა მცირე იყო, რომელსა ზედა ვიშრომეთ კნინღა წელნი სამნი, მარადის წერითა, გამოძიებითა მატიანებთა, და ცხოვრებათა ძიებითა. რამეთუ არა დაუტევეთ ხრონოღრაფნი ბერძნისა, არა-თუ ერთისა ვირწმუნენით, არამედ სხჳათა და სხჳათა შემოწმებითა: ეგრეთვე განყრილობისა შემდგომად, რომაულთა კეისართა-

გან, მეფეთა ევროპიელთა, აწინდელთა სულტნებთა სტამბოლისათა, სპარსთა მეფეთა შიხთათა გამოვიპოვეთ, შემოწმებულად ვქმენით, რომელნი მოწმობენ ჩვენთა მატიანეთა და ქორონიკონებთა. ამის-თჳს სარწმუნო ვართ, რთმელ-მან იხილოს შრომანი ჩვენნი არა საგმობელ გჳოს, არამედ მადრიელ იქმნეს, და მისცეს ლოცჳა მიზდისა მოქმედსა: დაღათუ არა იქმნას ესე, ჩვენ სურვიელ ვართ აღსრულებად წმიდისა დამასკელის თქმულისა, და პლინი სტოიკის სიტყვისა, რათა არა განვლოთ ჟამი უქმობით, რომელ არღა მოვიღოთ ნაყოფნი სარგონი მისმიერნი, და თქვენდაცა წინა-მდებარედ გვიქმნიეს. უკეთუ ვის გინდესთ მიიღოთ. უკეთუ არა, არა არს მალი, არამედ უმჯობესისა ჩვენება, და რომელ-მანცა აღირჩიოს იგი ჰყოს, მადლითა და კაცთ-მოყჳარებითა ღმერთისათა, მამისა, და ძისა, და სულისა წმიდისათა. ამინ:

ხოლო სრულ იქმნა შრომა ესე ქრისტესაქეთსა ქორონიკონსა წლისასა ჩღმე, ქართულსა ულგ, ოკდონბერსა კ, მეფის შვილის ვახუშტის მიერ, სამეუფოსა ქალაქის მოსკოვის პრესნას:

ქ ა რ თ ლ ი ს   ც ხ ო ვ რ ე ბ ა:

პატიოსანნო და დიდებულნო ქართველნო, ჟამთა ვითარებისა-გან ქართლის ცხოვრება განრყუვნილ იყო, რომელ-იმე მწერალთა მიერ და რომელიმე ჟამთა ვითარებისა-გან, არღა-რა წერებულ იყო: ხოლო მეხუთე-მან ვახტანგ, მე-მან ლეონისა-მან და ძმის წულ-მან სახელოვნის გიორგისა-მან, შეკრიბნა მეცნიერნი კაცნი და მოიკვნა, საც რამ ქართლის ცხოვრებაები ჰოვნა, და კჱალად გუჯარნი მცხეთისანი, გელათისანი და მრავალთა ეკკლესიათა და დიდებულთანი, და შეამოწმეს, და რომელი განრყუვნილ იყო განმართეს, და სხჳაცა წერილნი მოიხჳნეს, რომელიმე სომეხთა და სპარსთა ცხოვრებისა-გან გამოხვნეს, და ესრეთ აღაწერინეს:[1])

პირჳელად ვაკსენოთ ესრეთ, რამეთუ სომეხთა და ქართჳელთა, რანთა და მოვაკნელთა, ჰერთა 1
და ლეკთა, მეგრელთა და კავკასიანთა, ამათ ყოველთა ერთი იყო მამა, სახელით თარგამოს[2]): ესე თარგამოს იყო ძე თარშისა, ძისა ავანანისა[3]), ძისა იაფეთისა, ძისა ნოესა: და იყო ესე თარგამოს კაცი გმირი: და შემდგომად განყოფისა ენათასა, ოდეს აღაშენა[4]) ნებროთ ბაბილონს გოდოლი და

---

[1]) Cette espèce d'introduction se trouve dans toutes les copies que j'ai vues, et même dans le M-it du Tsarévitch Théimouraz, qui servira de base à notre texte; mais ici tout le premier feuillet est d'une autre main que le reste, ce qui permet d'en nier l'antiquité.— Les notes géorgiennes que l'on verra au bas du texte font également partie du M-it; quand j'en insèrerai d'autres, j'en ferai connaître l'origine.

[2]) ადამს აქეთ, ჩსმ წელს უკან, იშჳა ნოე, და შემდგომად ქ წელსა იყო წყლით-რღჳნა. «Noé naquit 1240 ans après Adam; 600 ans après eut lieu le déluge».

[3]) Autres M-its, ავანისა.

[4]) ადამს აქეთ ჩღჟჱ წელიწადს უკან იყო ნებროთ. «Nébroth parut 1798 ans après Adam».

განეყუნეს მუნ ენანი, და განიბნინეს მუნით ყოველსა ქუეყანასა. წარვიდა ესე თარგამოს ნათესავითურთ მისით, და დაემკვიდრა ორთა-მათ მთათა შორის კაცთა შეუვალსა, არარატსა[1]) და მასისსა[2]). და იყო ნათესავი მისი დიდი და ურიცხვი, რამეთუ ესხნეს ცოლ-მრავალ, ძენი და ასულნი, შჳლნი და შჳლის-შჳლნი ძეთა და ასულთა მისთანი. რამეთუ ცხონდა იგი ექუს-ას წელ, და ვერღა-რა იტევდა ქუეყანა[3]) არარატისა და მასისისა: ქუეყანა-იგი რომელი წილით ხუდომოდა, ესე არს საზღუარი ქუეყანისა მისისა. აღმოსავლით, ზღუა გურგანისა, რომელსა აწ გილანის ზღუად სახელ-სდებენ. დასავლით, ზღუა პონტოსი, რომელსა აწ შავ-ზღუად სახელ-სდებენ. სამხრით, მთა ორეთისა, რომელ არს ქურთთა ქუეყანასა, პირის-პირ მიდიისა[4]). ჩრდილოთ, მთა კავკასია, რომელსა სპარსნი იალბუზს უწოდენ:

ხოლო შჳლთა-გან თარგამოსისთა, გამოჩნდეს კაცნი რვანი, გმირნი ძლიერნი, და სახელოვანნი, რომელთა სახელები ესე არს. პირველსა ერქუა ჰაოს. მეორესა, ქართლოს. მესამესა, ბარდოს. მეოთხესა, მოვაკან. მეხუთესა, ლეკოს. მეექუსესა, ჰეროს. მეშვიდესა, კავკას. მერვესა, ეგროს: ესე რვანი იყუნეს გმირნი, ხოლო ჰაოს უმეტესი გმირი იყო ყოველთასა. რამეთუ ეგევითარი არა-ოდეს ყოფილ იყო არცა წყლის-რღვნის წინათ, არცა შემდგომად, ტანითა, ძალითა
2 და სიმხნითა: ხოლო ვერღა-რა იტევდა ქუეყანა არარატისა და მასისისა. განუყო თარგამოს ქუეყანა და ნათესავი თჳსი რვათა ამათ გმირთა. ნახევარი ნათესავისა მისისა[5]), და ნახევარი და უმჯობესი ქუეყანისა მისისა, მისცა ჰაოსს. ხოლო შჳდთა ამათ მისცა ხუედრი მათი, არძანგებისაებრ მათისა, წარმოიყუანნა შვიდნი იგი ჩრდილოთ კერძო და განუყუნა ქუეყანანი ღირსებისაებრ მათისა: მისცა ქართლოსს, და უჩინა საზღუარი. აღმოსავლით, ჰერეთი და მდინარე ბერდუჯისა[6]). დასავლით, ზღუა პონტოსი. სამხრით, მთა რომელი მიჰყვების ბერდუჯის მდინარის თავს, და მთა რომელი მიჰყვების დასავლით კერძო, რომლისა წყალი გარდმოდის ჩრდილოთ კერძო, და მიერთვის მტკუარსა, რომელი მიჰყვების მთა შორის კლარჯეთსა და ტაოს, ვიდრე ზღუამდის, და ჩრდილოთ საზღვარი ღადო-მთა[7]), რომელსა აწ ჰქვიან ლიხი. და ამათ საზღუართა საშუალ მისცა ყოველი ქართლოსს:

---

1) არარატი ალაგოზია. «l'Ararat est l'Alagöz».

2) Le M-it T porte მასისსა, au génitif, comme venant du nominatif მასი Masi; mais la grammaire demande le datif, venant de მასისი, Masis.

3) ქვეყანასა.

4) მიდია თავრეზი არს.— კავკასია ელბრუზია; «la Médie est Tawrez, *ou Tauriz*; le Caucase est l'Elbrouz».

5) Les autres M-its portent habituellement, dans les phrases de ce genre, le possessif თჳსი, qui est plus régulier.

6) ბერდუჯისა მდინარე დებედაა; «la riviere Berdoudj est la Débéda».

7) ჩრდილოთ საზღვარი ღადოსა; ici mes manuscrits ajoutent რომელი გამოვლის შტოდ კავკასიისა-გან, და მოჰყვების წყვერი დასასრულის ღადოსა, phrase bizarre, traduite dans la note du texte français.

ხოლო ბარდოსს მისცა მტკჳარს სამხრით, ბერდუჯის მდინარით-გან ვიდრე სადა შეკრბე-ბიან მტკჳარი და რაკსი[1]. ამან ბარდოს აღაშენა ქალაქი ბარდავი, და ეშენა მუნ:

და მოვაკანს[2] მისცა მტკჳრისა ჩრდილო, მცირის ალაზნის შესართავით-გან ვიდრე ზღჳსადმდე. და ამან აღაშენა ქალაქი მოვაკნეთი, და დაემკვიდრა მუნ:

ხოლო ჱეროსს მისცა ქჳეყანა მტკჳრისა ჩრდილო, მცირისა ალაზნის შესართავით-გან ვიდრე ტყე-ტბადმდე, რომელსა აწ ჰქვიან გულგულა. და ამან ჱეროს აღაშენა პირველად ქალაქი შესაკრებელთა შორის ორთავე ალაზანთასა, და უწოდა სახელი თვისი ჱერეთი[3], და მის გამო ჰქვიან ჱერეთი, და აწ მის ადგილს ჰქვიან ხორანთა[4]:

ეგროსს მისცა ქჳეყანა ზღჳს ყურისა და უჩინა საზღჳარი. აღმოსავლით, მთა მცირე რო-მელსა აწ ჰქჳან ლიხი. დასავლით, ზღჳა, მდინარე მცირისა ხაზარეთისა, სადა წარსწჳთების წვერი კავკასისა. ხოლო ამან ეგროს აღაშენა ქალაქი და უწოდა სახელი თვისი ეგრისი. აწ მას ადგილსა ჰქვიან ბედია: ხოლო კავკასიათა ჩრდილოთ არა იყო ხვედრი თარგამოსისა, არამედ არცა იყო კა-ცი კავკასიათა ჩრდილოთ[5], და უმკჳდრო იყო ქჳეყანა-იგი კავკასიით-გან ვიდრე მდინარედმდე დიდად, რომელი შესდის ზღჳასა დარუბანდისასა. ამის-თჳს მოიყჳანნა მრავალთა გმირთა-გან ორნი გმირნი, ლეკან და კავკასი, და მისცა ლეკანს. ზღვით-გან დარუბანდისათა, ვიდრე მდინა-რედმდე ლომეკისა. ჩრდილოთ, ვიდრე მდინარედმდე დიდად ხაზარეთისად[6]. და მისცა კავკასის, ლომეკის მდინარით-გან ვიდრე დასასრულადმდე კავკასისა, დასავლით:

ხოლო ჰაოს დაემკჳდრა საყოფელთა მამისა თჳსისა თარგამოსისათა, და დაიპყრა ქჳეყანა ჩრდილოთა, ვითა დავგიწერია. სამხრით, მთით ორეთისით-გან. აღმოსავლით, ვიდრე ზღჳსადმდე გურგანისა, და დასავლით ვიდრე ზღჳსადმდე პონტოსა. და ამათ შვიდთავე გმირთა ზედან იყო გამგებელ და უფალ ჰაოს, და ესე ყოველნი იყჳნეს მორჩილ ჰაოსისა[7]. და ესე რვანივე ერთო-ბით ჰმონებდეს ნებროთ გმირსა, რომელი იყო პირველი მეფე ყოვლისა ქჳეყანისა:

---

1) რახსი არაზია; «le Rakhs est l'Araz, ou Araxe».

2) მოვაკანი არს მცირის ალაზნის შესართავს ქვეით ზღვადმდე. მცირე ალაზანი იორია; «le Mowacan est le pays depuis la jonction du petit Alazan jusqu'à la mer; le petit Alazan est l'Ior».

3) ჱერეთი არს მცირის ალაზნით ამაღმართ ვიდრე გულგულამდე, ცივს აქეთ და ვიდრე აზანბურამდე და მტკვარამდე. «Le Héreth est le pays situé sur le haut du petit Alazan, jusqu'à Goulgoula, en-deçà du mont Tziw, jusqu'à Azanbour et au Mtcouar». Azanbour n'est pas connu, dans la géographie moderne de ces contrées. Je remarque que les noms ჱეროს, ჱერეთი, sont écrits archaïquement ჱროს, ჱრეთი, parceque la lettre ჱ est à elle seule un *e* aspiré; mais ce genre d'orthographe n'est plus suivi; et même notre M-it porte souvent, dans la suite, ჰერეთი.

4) Fin du 1-er f-o. du M-it T, qui a été recopié par une main moderne.

5) Quoique tous les M-its portent კავკასიანთა «au N. des Caucasiens», je propose de lire, et je lis et traduis კავკასიათა «des Caucases, ou plutôt du Caucase».

6) T. ხაზარეთისათა.

7) Ici les M-ss ajoutent: და ამათ ყოველთა იყო ერთი ენა, სომხური; v. la traduction française, p. 19, note et cf. p. 9.

3 შემდგომად ამისა მცირედთა წელიწადთა, მოუწოდა ჰაოს შვიდთა-მათ გმირთა, შემოკრიბნა და ჰრქუ̂ა მათ. „მოგვცა ღმერთ-მან მაღალ-მან ძალი და სიმრავლე ნათესავისა ჩუ̂ჱნისა. აწ შეწევნითა ღუ̂თისა დამბადებელისათა ვიყუ̂ნეთ არა-ვისა მონა და არა-ვის ვმსახუროთ, თვინიერ ღვთისა დამბადებელისათა“: ქწამნეს შვიდნი-იგი გმირნი, და დაუმტკიცეს განზრახვა-იგი, და განუდგეს ნებროთს, და არღა-რა მისცეს ხარკი. და ეზრახნეს სხუ̂სათა ვიეთმე ნათესავთა, და დაუორგულდეს სხუ̂სანიცა ნათესავნი: მაშინ გაუწყრა ნებროთ და შემოკრიბნა გმირნი მისნი, და ყოველნი რომელნი ერჩდეს სპანი მისნი, და მომართა თარგამოსიანთა: ხოლო ჰაოს მოუწოდა შჳდთავე გმირთა და ნათესავსა თარგამოსისა, და შეეწივნეს სხვანიცა ვინმე ნათესავნი დასავლეთისანი: შეკრიბნა ჰაოს ესე ყოველნი და დადგა ძირსა მასისისასა: და ვითარ მოადგა ნებროთ ქუ̂ჱყანასა ადარბადაგანისასა[1] და დადგა მუნ, წარავლინა გმირნი სამეოცნი, და მათ-თანა სპანი ძლიერნი[2] წყობად თარგამოსიანთა: ხოლო ვითარცა მოიწივნეს სპანი ნებროთისანი, მაშინ მიეგებნეს შვიდნი-იგი გმირნი ჰაოსისანი, სპითა ძლიერითა: ხოლო ჰაოს სპითა უძლიერესითა დაუდგა უკანით, ზურგით: იქმნა მათ შორის ბრძოლა სასტიკი, რომელი ემსგავსებოდა სასტიკებასა ჰაერისასა. რამეთუ მტვერი ფერკისა მათისა ვითარცა ღრუბელი სქელი, ელვა აბჯრისა მათისა ვითარცა ელვა ცისა, ჴმა პირისა მათისა ვითარცა ჴმა ქუხილისა, სიმრავლე ისართა და ტყორცნა ქვისა მათისა ვითარცა სეტყვა ჴშირი, და დათხევა სისხლისა მათისა ვითარცა ღვარი სეტყვათა: განგრძელდა ბრძოლა მათ შორის, და მოსწყდეს ორგნითვე ურიცხვი:

ხოლო ჰაოს უდგა ზურგად გმირთა მისთა, ძალ-სცემდა, ნუგეშინის-ცემად, ჴმითა საზარელითა, რომელი მსგავსი იყო მეხის-ტეხისა: მაშინ სძლეს თარგამოსიანთა და მოსრნეს სამეოცნი-იგი გმირნი ნებროთისნი და სპანი მათნი: ხოლო შვიდნი ესე გმირნი თარგამოსიანნი. ქართლოს, ბარდოს, მოვაკან, ჱეროს, ლეკან, კავკასან[3], ეგროს, ესენი დარჩეს ცოცხლებით, თჳნიერ წყლულებისა, და ძლევა-შემოსილნი მადლობდეს ღმერთსა: ხოლო ვითარცა ესმა ნებროთს, განწყრა და წარმოემართა მათ კერძო, ყოვლითა ძალითა მისითა: ხოლო ჰაოსს არა ჰყვეს სპანი ნებროთის სპათა ოდენი: გამაგრდა იგი ღირღალთა[4] შინა მასისისათა. მიუდგა ქუ̂ჱშე კერძო ნებროთ, და იყო იგი ჭურვილი რკინითა და რვალითა, ტერფით-გან ვიდრე თხემამდე: აჯდა ერთსა გორასა ზედა ზრახუ̂ად ჰაოსისა, და ეტყოდა დამორჩილებასავე მისსა, რათა მიქცევა სთნდეს მისდავე[5]: ხოლო ჰაოს ჰრქუ̂ა ძმათა მისთა. „განმიმაგრეთ ზურგით კერძი ჩემი, და მივეახლოთ ნებროთს“.

---

[1] ადარბადაგანი, ადრიბეჯანი არს, თავრიზის მიწა; «l'Adarbadagan ou Adribéjan, qui est le pays de Tauriz» note des M-ss.

[2] M-ss. ურიცხვნი.

[3] Je laisse cette forme insolite, *Cawcasan*, qui se trouve dans trois M-ss, mais qui devrait être remplacée par კავკასი ou კავკასიმან.

[4] T. ღირღალთა.

[5] T. მისი.

და წარვიდა და მივიდა[1]) პირის-პირ მახლობელად ნებროთისა, სტყორცა ისარი და ჰკრა მკერდსა ნებროთისასა, ფიცარსა ზედა რვალისასა, და განავლო ზურგით: მაშინ დაეცა ნებროთ, და იოტა ბანაკი მისი, და ჰაოს ჰყო თავი თვისი მეფედ ძმათა თჳსთა ზედა, და სხუათაცა ნათესავთა ზედა 4
მახლობელთა საზღუართა მისთასა: ხოლო შვიდნივე ესე ძმანი წარვიდეს თჳს თჳსად ქუეყანად, და იყუნეს მორჩილ ჰაოსისა: ხოლო აქამომდის დავწერეთ ჰამბავი ესე რვათავე ძმათა:

ხოლო აქათ-გან ვიწყოთ და წარმოვთქუათ ჰამბავი ქართლისა და ნათესავისა მათისა, და ცხოვრება მათი ვიდრე დღეთა ჩუენთამდე: და ვითარ-იგი განუყო ქუეყანა თარგამოს ნათესავსა მისდა, რუათავე შჳლთა მისთა, და მისცა ქუეყანა ქართლოსს რომელი ზემო აღვწერეთ: და ესე ქართლოს მოვიდა პირველად ადგილსა-მას სადა შეერთვის არაგვი მტკუარსა, და განვიდა მთასა-მას ზედა რომელსა ეწოდების არმაზი, და პირველად შექმნა სიმაგრენი მას ზედა, და იშენა მუნ ზედა სახლი[2]), და უწოდა მთასა-მას სახელი თავისა თჳსისა ქართლი, და ვიდრე აღმართებადმდე მუნ ზედა კერპი არმაზისი ერქუა მთასა-მას ქართლი. და მის გამო ეწოდა ყოველსა ქართლსა ქართლი, ხუნანით-გან ვიდრე ზღუადმდე სპერისა: შემდგომად ამისსა ამანვე ქართლოს აღაშენა ციხე ორბისა, რომელსა აწ ჰქვიან სამშვილდე. და კვალად აღაშენა მტკვრის-ციხე, რომელსა აწ ჰქვიან ხუნანი[3]): ცხონდა იგი მრავალთა წელთა და გამრავლდა ნათესავი მისი: ხოლო შვილთა შორის მისთა გამოჩნდეს ხუთნი გმირნი, რომელთა სახელები ესე არს. პირველსა, მცხეთოს. მეორესა, გარდაბოზ. მესამესა. კახოს. მეოთხესა, კუხოს. მეხუთესა, გაჩიოს: ესე ხუთნივე იყუნეს გმირნი, არამედ მცხეთოს უგმირე[4]) იყო სხვათა-მათ[5]): მოკუდა ქართლოს, და დაფლეს იგი თავსა ზედა ქართლისასა, რომელსა აწ ეწოდების არმაზი: და შემდგომად ამისსა ცოლ-მან მის-მან აღაშენა დედა-ციხე, და მანვე აღაშენა ბოსტან-ქალაქი, რომელსა აწ ჰქვიან რუს-თავი: და განუყვნა ცოლ-მან ქართლოსისა-მან ხუთნივე იგი გმირნი, შვილნი მისნი: მისცა გარდაბოსს[6]) ხუნანი, და უჩინა საზღუარი. აღმოსავლით, მდინარე ბერდუჯისი. დასავლით, ქალაქი გაჩიანი, და სამხრით მთა პირუელ-ჴსენებული, და ჩრდილოთ მტკუარი:

---

[1]) T: წარვიდე მივიდე, « Je partirai, j'irai *près de Nébroth* ».

[2]) Ce petit membre de phrase est rejeté un peu plus loin dans les autres M-ss.

[3]) ხუნანი გატეხილის ხიდის ციხე, «Khounan est la citadelle du Pont-Brisé» aujourd'hui, le Pont-Rouge, sur la Khram, ou Ktzia, non loin de son confluent dans le Kour. Le M-it T porte, ainsi que le mien, მტუერის-ციხე, «le fort de la Poussière». Pourtant cette même variante se retrouve dans mes trois M-ss, p. 6, 10. J'ignore quelle en est la valeur, d'autant plus que Wakhoucht, Descript. de la Gé., p. 169, a adopté la lecture ***Mtcwris-Tzikhé***: je suivrai donc l'orthographe du savant prince géorgien.

[4]) Pour უგმირესი.

[5]) M-ss. ხუთთავე-მათ.

[6]) გარდაბანი ჭაპალის ქვეით ნაკიდურისა და ტაგნაგეთის ქვეით ვიდრე მტკვრამდე ეწოდების; «On appelle Gardaban le pays au-dessous de Dchapala, de Nakhidour et de Tagnagétha, jusqu'au Mtcouar». N. des M-ss.

ხოლო გაჩიოსს მისცა ორბის-ციხე, და სკჳრეთისა[1]) მდინარით-გან თავადმდე აბოცისა. და ამან გაჩიოს აღაშენა ქალაქი გაჩიანი, რომელსა მაშინ ერქუა სანადიროჲ-ქალაქი:

ხოლო კუხოსს მისცა ბოსტან-ქალაქი, რომელსა აწ ჰქვიან რუს-თავი: მისცა არაგვით-გან ვიდრე ჭერეთამდე, თავადმდე მთასა კახეთისასა და მტკუარს შუა:

ხოლო კახოსს მისცა კავკასიასა და კახეთის მთასა შორის, არაგვით-გან ვიდრე ტყე-ტბად-მდე, რომელი არს საზღუარი ჭერეთისა. და ამან კახოს აღაშენა ჩელეთი, და კუხოს შეეწია შენებასა ჩელეთისასა, რამეთუ დედა-ციხე კახოსის ხუედრი იყო, და მისცა კახოს შეწევნისა-თჳს, და შეეწია შენებასა ჩელეთისასა, რომელსა ბერ ერქუა, პირველ შენებულსა კახეთისასა[2]): ხოლო მცხეთოს, რომელი უგმირე იყო ძმათა მისთა, ესე დარჩა საყოფელთა მამისა მათისა ქართლოსისა-თა, რომელსა აწ ჰქვიან არმაზი. და მანვე აღაშენა ქალაქი შესაკრებელსა შორის მტკურისა და არაგვი-სასა, და უწოდა სახელი თჳსი. მცხეთა, და დაიპყრა ქუეყანა, ტფილისით-გან და არაგვით-გან, დასავ-ლით ვიდრე ზღუამდე სპერისა: და ესე იყო განმგე და უფალ მათ ოთხთავე ძმათა ზედა, და ესე ოთხ-ნივე იყუნეს მორჩილ მისსა: ესე არიან განყოფანი ქართლოსის ძეთანი და რომელნი განუყუნა დედა-მან მათ-მან შემდგომად სიკუდილისა ქართლოსისა: ხოლო მრავალთა წელთა და მრავალთა ჟამთა ცხონ-და ძე ქართლოსისი, და განმრავლდა ნათესავი მისი, და მათ ყოველთა განმრავლდა ნათესავი მათი:

ხოლო შჳლთა შორის მცხეთოსისათა გამოჩნდეს სამნი გმირნი სახელოვანნი, რომელთა სახელები ესე არს. პირუელსა, უფლოს. მეორესა, ოძრკოს. მესამესა, ჯავახოს: განუყო მათ ქუეყანა და ნათესავი მათი, ყოველი: ოძრკოსს მისცა ტასის-კარით-გან ვიდრე ზღუამდე სპერისა, ქუეყანა კლდოვანი. ამან ოძრკოს აღაშენა ორნი ციხე-ქალაქნი, ოძრკე და თუხარისი: ხოლო ჯა-ვახოსს მისცა ფანავრით-გან ვიდრე თავადმდე მტკურისა. და ამან ჯავახოს აღაშენა ორნი ციხე-ქალაქნი, წუნდა და ქალაქი არტანისა, რომელსა მაშინ ერქუა ქაჯთა-ქალაქი, ხოლო აწ ჰქვიან ჭური: ხოლო უფლოს დარჩა საყოფელთა მამისა მათისა მცხეთოსისა, მცხეთას, დაიპყრა ქუეყანა არაგვით-გან ვიდრე ტასის-კარამდე, და ფანავარამდე. და ამან აღაშენა უფლის-ციხე, ურბნისი, კასპი. არაგვით-გან და არმაზით-გან ვიდრე ტასის-კართამდე უწოდა ამას ქუეყანასა ზენას-სო-ფლისა[3]), რომელსა აწ ჰქვიან შიდა-ქართლი[4]):

---

1) სკჳრეთის მდინარე მაშავერია; «La rivière de Scwireth est la Machawer». M-ss.

2) კახეთი არს თურდოს კევს ზეით თიანეთი, ვიდრე კევსურეთამდე; კუხეთი არს ნინო-წმინდის ზეით სამგორი, და იმას ზეით ერწოს მთამდის და არაგვამდის; «Le Cakheth est le Thianneth, au-dessus de la vallee de Thourdo, jusqu'au Khewsoureth; le Coukheth est Sam-Gor, au-dessus de Nino-Tsminda, et plus haut que le Sam-Gor jusqu'à la montagne d'Ertso et à l'Aragwi»; N. de mon M-it.

3) M-ss. ზენა-სოფელი; ces deux formes se retrouvent dans les livres postérieurs.

4) შიდა-ქართლი არს ტასის-კარს ქვეითი; ზემო-ქართლი არს ტასის-კარს ზემო, სამცხე და კლარჯეთი. «Le Chida-Karthli est le pays au-dessus de Tasis-Car; le Zémo-Karthli est le Samtzkhé et le Clardjeth, au-dessus de Tasis-Car». N. de mon M-it.

ხოლო ვიდრე სიკუდილამდე მცხეთოსისა, ესე ყოველნი ნათესავნი თარგამოსისნი იყუნეს სიყუარულსა ზედა ერთმანერთისასა, და შიში აქუნდათ ნებროთიანთა, და ჰგონებდენ იგინი ნებროთიანთაგან ძებნასა სისხლისა ნებროთისასა, და ისწრაფდეს იგინი მაგრებასა[1]) ციხე-ქალაქთასა შიშისათჳს ნებროთიანთასა. ხოლო ვითარცა მცხეთოს მოკუდა, ძე ქართლოსისი, შთავარდა შური შორის შჳლთა ქართლოსისთა. იწყეს ბრძოლად და კდომად ურთიერთარს[2]). რამეთუ უფლოსს, ძესა მცხეთოსისსა, არა ერჩდეს, არცა ხადოდეს უფლად, რომელი დატევებულ იყო საყდართა[3]) ქართლოსისათა, მამისა[4]) მისისაგან მიცემულ[5]) იყო უფლობა ქართლოსიანთა: იწყეს ბრძოლად და კდომად ურთიერთარს, და განაგრძელეს მათ შორის ბრძოლა, რომელ ჟამსამე[6]) აღდგიან ამათგანნი ორნი ნათესავნი ერთსა ზედა და სხუანი შეეწეოდიან რომელნიმე მას. და რომელნიმე კუალად სხუანი აღდგიან ერთმანერთსა ზედა, და სხუანი შეეწეოდიან. რომელსამე ჟამსა იქმნის 6
მშვიდობა მათ შორის, და შეიშალნიან და ებრძოდიან: და განგრძელდა მათ შორის ესევითარი საქმე, და არავინ იყო მათ შორის უწარჩინებულეს და უსახელოვანეს, არამედ ადგილითი-ადგილად თავადნი იჩინიან: ხოლო რომელიცა იყვნის მცხეთას რეცა თავადი იგი იყვნის ყოველთა მათ სხუათა ზედა, და არცა სახელ-ედებოდათ მეფედ, არცა ერის-თავად, არამედ მამა-სახლისი ეწოდებოდათ, და იგი იყვის მაზავებელ და ბჭე სხუათა ქართლოსიანთა, რამეთუ ქალაქი მცხეთა განდიდებულ იყო უმეტეს ყოველთასა, და უწოდდეს დედა-ქალაქად: და მას ჟამსა დაივიწყეს ღმერთი დამბადებელი მათი, და იქმნეს მსახურ მზისა და მთოვარისა, და ვარსკულავთა ხუთთა, და მტკიცე და უფროსი საფიცარი მათი იყო საფლავი ქართლოსისა:

გამოსლვა ხაზართა:[7])

მას ჟამსა შინა განძლიერდეს ხაზარნი და დაუწყეს ბრძოლა ნათესავსა ლეკისათა და კავკა-

---

1) მატებასა, M-ss.

2) Jusqu'à la fin du §, on lit ce qui suit, dans le M-it R: და არღა-რა მორჩილებდეს უფლოსსა, არამედ თჳთოეულმან გუარმან ჴრულიად საქართველოსა შინა აღირჩინეს თავადნი კაცნი მათ შორის და უწოდეს მამასახლისად ე. ი. მამა სახლთა (ანუ მამად მოსახლეთა) და მართევდენ მათ მამასახლისნი; და შემდგომად განგრძელდა-რა მათ შორის მმართებლობა მამასახლისთა, დამშჳდდენ კუალად ქართლოსიანნი, და აქუნდათ ურთიერთისადმი მშჳდობა და ერთობა, და მამასახლისნი განაგებდეს მათ; მას ჟამსა შინა ქალაქი მცხეთა უმეტეს განდიდდა, და ხალხი უმრავლეს იქმნა; და შემდგომად დაივიწყეს ღმერთი დამბადებელი თჳსი და იქმნნეს მსახურ მზისა და მთოვარისა, და ვარსკვლავთა ხუთთა, და ჰფიცევდენ იგინი საფლავსა ქართლოსისსა;

3) M-ss ajoutent ici ზედა.

4) M-ss ajoutent რამეთუ, avant ce mot.

5) M-ss ხრულ.

6) M-ss ჟამსამდე.

7) ხაზარი რუსეთია, «Khazar, c'est la Russie»; n. de mon M-it.

სიოსთა[1]): ესე თარგამოსიანნი ყოველნი მას ჟამსა იყჳნეს მშჳდობით, სიყჳარულსა ერთმან-
ერთისასა. ხოლო შვილთა ზედა კავკასიისთა იყო უფალ დურძუკ, ძე ტირეთისი: ეზრახნეს ესე
ექჳსთავე ნათესავთა თარგამოსიანთა და ითხოვეს შველა ხაზართა ზედა. ხოლო შეკრბეს ყოველ-
ნი ნათესავნი თარგამოსიანნი, და გარდავლეს მთა კავკასია, და მოსტყუენეს ყოველნი საზღჳარ-
ნი ხაზარეთისანი, და აღაშენეს[2]) ქალაქნი პირსა ხაზარეთისასა, და წარმოვიდეს: ამისსა შე-
მდგომად, ხაზართა იჩინეს მეფე და დაემორჩილნეს ყოველნი ხაზარნი მეფესა-მას ჩინებულსა
მათსა, და წარმოიძღუანეს იგი[3]), და გამოვლეს ზღვის-კარი, რომელსა აწ ჰქვიან დარუბანდი:
ვერ წინა-აღუდგეს თარგამოსიანნი, რამეთუ იყო სიმრავლე ურიცხვი ხაზართა: წარტყუენეს ქუე-
ყანანი თარგამოსიანთანი და შემუსრნეს ყოველნი ქალაქნი არარატისანი და მასისისანი, და
ჩრდილოეთისანი. ხოლო დაურჩეს ციხე-ქალაქნი თუხარისისა, სამშვილდე და მტკვრის-ციხე, რო-
მელ არს ხუნანი, შიდა-ქართლი და ეგრისი: და ისწავეს ხაზართა ორნივე ესე გზანი, რომელ
არს ზღვის-კარი, დარუბანდი, და არაგჳს[4]) კარი, რომელ არს დარიალა[5]). და განამრავლეს ხა-
ზართა გამოსლუა და ტყუენვა მათი, და ვერღა-რა წინა-აღუდგეს, და მიერით-გან იქმნეს ყოველნი
თარგამოსიანნი მოხარკე ხაზართა: ხოლო ოდეს პირველ გამოვიდა ხაზართა მეფე და მოსტყუენნა
ქუეყანანი რომელნი ზემოთ დაგვიწერია, და გარდავლო მთა კავკასია, და იყო ძე მისი სახელით
უობოს, და მისცა ძესა მისსა ტყუე სომხითისა და ქართლისა. და მისცა ქუეყანა, კავკასის ნაწი-
ლი, ლომეკის მდინარისა დასავალით, დასავლეთადმდე მთისა, და დაეშენა უობოს და მათნი ნათე-
სავნი არიან ოვსნი, და იგი არს ოვსეთი, რომელ ნაწილი იყო კავკასისა: და დურძუკ, რომელი
7 უწარჩინებულეს იყო შვილთა შორის კავკასისთა, მივიდა და დაჯდა ნაპრალსა შინა მთისასა, უწო-
და სახელი თჳსი დურძუკეთი, და მისცემდა ხარკსა მეფესა ხაზართასა:

ხოლო მასვე გზობასა მისცა მამის ძმის-წულსა მისსა ხაზართა მეფემან ნაწილი ლეკანისა,

---

1) Précédemment, p. 1, ce personnage est nommé simplement *Cawcas*, et non *Cawcasios*; mais je laisse subsister cette variante, parce que les M-ss donnent ici celle, plus défectueuse encore კავკასიოსთა, qui va se retrouver plus bas.

2) M-ss დაიპყრნეს «ils prirent *les villes*».

3) იგინი.

4) M R. და მეორე გზა დარიელასა რომელი გარდამოვლის კავკასიასა, არაგვის გზით, «et la seconde, celle de Dariëla, qui franchit le Caucase en suivant l'Aragwi». Mes M-ss portent ici არაბის-კარი, «la porte de l'Arabe».

5) Le M-it porte très lisiblement la leçon *Darghala*, et les autres დარიელა, *Dariéla*; or si, dans les M-ss khoutzouri en lettres minuscules, le ⴈ *i* et le ⴖ *gh* s'écrivent de même et peuvent se confondre, et si, dans notre M-it T, le ⴈ est souvent écrit comme ⴖ, il n'en est pas de même dans ceux en lettres capitales, comme j'en ai vu un au Comptoir synodal de Tiflis, que je crois être du IXe ou du Xe siècle. Là ce mot se lit clairement, dans la Vie de S. Abo, ႣႠႰႨႠႪႠႬ, *Darialani*, et non ႣႠႰႶႠႪႠႬ *Darghalani*, d'où je suis très porté à conclure que le vrai nom est le premier des deux ici indiqués, *Darialani*, d'où s'est formé *Darial, Dariéla, Dariel*.

ადმოსავლით, ზღვით-გან დარუბანდისით, მდინარემდე ლომეკისა, და მისცა ტყვე რანისა და მოვაკნისა, და ეშენა იგი მუნ, რომელ ნაწილი იყო ლეკანისი: ხოზანის[1]), რომელი უწარჩინებულეს იყო ნათესავთა შორის ლეკანისათა, მივიდა და დაჯდა ნაპრალსა შინა მთისასა, აღაშენა ქალაქი და უწოდა სახელი თჳსი ხოზანიხეთი[2]): და გარდახდეს მას შინა ჟამნი მრავალნი[3]), და ესე ყოველნი ნათესავნი იყუ̂ნეს მოხარკე ხაზართა:

მიერით-გან განძლიერდეს სპარსნი, მზისა აღმოსავლით-გან, ნათესავნი ნებროთისნი, და გამოუჩნდა ნათესავთა შორის ნებროთისთა კაცი ერთი გმირი, აფრიდონ. „რომელ-მან შეკრა ჯაშვითა ბევრასფ, გველთა უფალიო, და დააბა მთასა ზედა რომელ არს კაცთ-შეუვალიო[4])" ესე-ვითარი წერილ არს ცხოვრებასა სპარსთასა: აფრიდონ ეუფლა ყოველსა ქუ̂ყანასა სპარსთასა, ხოლო რომელთამე ქვეყანათა შეგზავნნა ერის-თავნი, კლადნი მისნი, და რომელიმე ქუ̂ყანა მოხარკე ყო: ამან წარმოგზავნა ერის-თავი თჳსი, სპითა დიდითა, რომელსა ერქუ̂ა არდამ, შვილი ნებროთის[5]) ნათესავთა. მოვიდა ქართლად და შემუსრნა ყოველნი ქალაქნი და ციხენი ქართლისანი, და მოსრნა ყოველნი რა-ოდენნი ხაზარნი პოვნნა ქართლსა შინა: ამან არდამ ერის-თავ-მან აღაშენა ქალაქი ზღვის-კარს, და უწოდა სახელი დარუბანდი, რომელი ითარგმნების „დაკშა კარი". და მანვე მოზღუდა მცხეთა ქალაქი ქვით-კირითა. და აქამომდე არა იყო ქართლს შინა საქმე ქვით-კირისა. ამის გამო დაისწავლეს ქვით-კირი: ამანვე არდამ[6]) მოჰკიდა კირით ზღუდე ციხესა არმაზისასა, და აქათ მტკვრამდის და წარმოზღუდა ცხვირი არმაზისი, ვიდრე მტკუ̂რამდე: და ერისთავობდა აგადონ მრავალთა წელთა. ხოლო ოდეს განიყო აფრიდონ ყოველი ქუ̂ყანა სამთა ძეთა მისთა, მაშინ რომელსაცა ძესა მისცა სახლად სპარსეთი, მასვე ხვდა წილად ქართლი, რომელსა სახელად ერქვა იარედ: ხოლო შემდგომად ადარმა[7]) ერის-თავისა გარდაიცვალნეს და ერის-თავნი, მიერით-გან უცალო იქმნეს ძენი აფრიდონისნი, რამეთუ იწყეს ბრძოლად ურთიერთარს, და მოკლეს ორთა ძმათა იარედ, ძმა მათი. მაშინ პოვეს ჟამი მარჯვე ქართლოსიანთა[8]).... ბერძენთასა. ხოლო ეგრის-

[1]) Il est impossible de lire autrement ce nom, dont Wakhoucht, dans sa Géogr. de la Gé., p. 227, fait *Khozonis*; M-it R; ხოზონის, cf. Chron. arm.

[2]) Quoique le M-it porte ხოზანხეთი, je n'hésite pas à ajouter le premier ი, qui me paraît nécessaire pour la régularité de la dérivation. Corrigez dans ce sens la n. p. 223, Wakhoucht, Géogr. de la Géorgie.

[3]) Dans le M. R. on lit aulieu de ce qui suit, jusqu'à მიერით-გან: და იბრძოდეს მარადის ხაზარნი და ქართლოსიანნი ურთიერთარს; «et les Khazars et les Karthlosides étaient perpétuellement en guerre».

[4]) Les ო qui terminent plusieurs mots de cette phrase indiquent que c'est une citation.

[5]) T ნებროთისი.

[6]) T. ადარ. v. infrà ადარმა, et Chron. arm.

[7]) Lis. არდამ, comme plus haut.

[8]) Il est évident qu'après ce mot, il manque quelque chose, qui servait de transition au suivant, et à la phrase où il est encore question des Grecs. D'ailleurs, après le mot ბერძენთასა, on lit dans le M-it T: აქა ამბავი ნაკლედ დედნებს, «ici les originaux avaient une lacune dans l'histoire». Cette même lacune existait dans le

წულის ქვეშოთ დარჩა ბერძენთა. რამეთუ მკჳდრთა მის ადგილისათა ეზრახნეს ოვსთა, გარდმოიყვანნეს ოვსნი და ჰპოეს ერისთავი სპარსთა ველსა გარე, და კნისობად, და მოკლეს იგი. და
8 რომელ ჰპოეს სპარსი, ყოველი მოსწყვიდეს ოვსთა და ქართჳელთა, და განთავისუფლდეს ქართჳელნი. ხოლო რანი და ჰერეთი დარჩა სპარსთა: და შემდგომად ამისსა, მრავალთა წელიწადთა, კვალად განძლიერდეს სპარსნი, და[1]) განდიდნა მეფე სპარსთა რომელსა ერქუა ქეკაპოს: იყო კაცი ვინმე მას ჟამსა ლეკეთს, მგრძნობელი, ნათესავი ზანიხიზსი[2]), და მან გრძნებითა თჳსითა დააბრმო ქეკაპოს მეფე და სპა მისი, და ვერ შევიდა ლეკეთს: უკუმოიქცა, და მაშინღა განუნათლდათ თვალები. ამან ქეკაპოს მეფემ კვალად მოხარკე უყუნა ქართჳელნი და წარვიდა:

შემდგომად ამისსა რაოდენთამე წელიწადთა, მოვიდა ჰამბავი ვითარმედ მოსე განავლო ზღვა ისრაელთა, და იზრდებიან იგინი უდაბნოსა მანანათა. განჰკვირდეს ყოველნი და მათ ყოველთა წარმართთა აქეს ღმერთი ისრაელთა:

და შემდგომად ამისსა რაოდენთამე წელიწადთა, უცალო იქმნა ქეკაპოს მეფე სპარსთა, რამეთუ იყო ბრძოლა თურქთა. პოეს ჟამი მარჯუჳ სომეხთა და ქართჳელთა და განუდგეს სპარსთა, და განამაგრნეს ციხენი და ქალაქნი მათნი, და შეიერთნეს ყოველნი ნათესავნი თარგამოსიანნი: შემდგომად ამისსა რაოდენთამე წელიწადთა, გამოგზავნა ქეკაპოს, სპარსთა მეფემან, ძე მისი რომელსა ერქუა ფარშოროტ, სპითა დიდითა, სომეხთა და ქართჳელთა და ყოველთა თარგამოსიანთა ზედა: ხოლო შეკრბეს ესე ყოველნი თარგამოსიანნი, მიეგებნეს და ეწყვნეს ადრაბადაგანს. სძლეს, და იოტეს ფარშოროტ, და მოსრეს სპა მისი: შემდგომად ამისსა მცირედთა წელიწადთა, კვალად მოგზავნა ამანვე ქეკაპოს ძის-წული მისი, ძე შიოშ ბედნიერისა, რომელი მოიკლა თურქეთს, ვითარცა წერილ არს წიგნთა სპარსთა ცხოვრებისასა, არა ყოველი მართალი, არამედ უმრავლესი ტყუვილი: წარემართა ესე ძე შიომისი, სახელით ქაიხოსრო: ვერ წინააღუდგეს მას სომეხნი და

M-it dont Klaproth a fait usage, et est indiquée dans le commencement de la traduction russe des Annales, existant au Musée asiatique; v. S.-Martin, Mém. t. II. p. 190. Faut-il conclure de-là que la mention des Grecs, venue-là si subitement, soit exacte? on pourrait le croire, en voyant comment le M-it R remplit cette lacune: და შეეწივნეს ბერძენნიცა, და მოკლეს ერისთავი სპარსთა, და ყოველი მჴედრობა მათი გარდასწყვიტეს; და განთავისუფლდა სპარსთაგან საქართველო, და აქუნდათ მმართებელად მამასახლისნი თჳსნი, და იყოვოდეს შეერთებით ყოველსა განზრახვასა და საქმესა შინა; ამას შინა, განვლეს რაოდენთამე ჟამთა, და გაძლიერდა... Suiv. p. 8. «Les Grecs les ayant secourus, ayant tué l'éristhaw perse et massacré son armée, la Géorgie fut affranchie des Perses. Sous le gouvernement de leurs mamasakhlis, ils furent d'accord dans tous leurs projets et actions. Cependant, quand il se fut écoulé de la sorte bien des années un roi de Perse, nommé Kécapous, devint puissant...» Ici, nulle mention des Osses ni des possessions des Grecs dans les pays géorgiens. J'ajoute que dans le M-it T, il y avait réellemeut un vide, commençant ici au milieu d'un verso, et se prolongeant durant deux pages et demie, jusqu'à l'endroit indiqué plus bas, vide qui a été comblé par un autre écrivain, et dont le contenu est entièrement semblable à celui de mon M-it. L'abrégé de la Chron. arm. et celui de Wakhoucht sont rédigés dans le même sens.

[1]) Ici finit la variante du M-it R.

[2]) Il faudrait, je crois, lire ici სჰანისისი, i. e. le nom du personnage nommé déjà de diverses manières, p. 7.

ქართუჱლნი, რამეთუ დიდი იყო ძალი მისი: მოვლო ყოველი სომხითი და ქართლი, მოტყუენა ყოველივე და იავარ ყ̂ნა ყოველნი ციხენი და ქალაქნი, და დაუტევნა ერის-თავნი, და აღაშენა ადრაბადაგანს სახლი სალოცავი სჯულისა მათისა, და წარვიდა:

და შემდგომად ამისსა რა-ოდენთამე წელიწადთა, უცალო იქმნა ქაიხოსრო, და იწყო ბრძო-ლად თურქთა, ეძებდა სისხლსა მამისა მათისასა. და იპოეს ჟამი სომეხთა და ქართჳჱლთა, გან-უდგეს სპარსთა, და მოსრნეს ერის-თავნი სპარსთანი და განთავისუფლდენ: მასვე ჟამსა მოვიდეს თურქნი, ოტებულნი მისვე ქაიხოსროსა-გან. გამოვლეს ზღჳა გურგანისი, აღმოყვეს მტკვარსა და მოვიდეს მცხეთას, სახლი ოც და რვა[1]: და ეზრახნეს მამასახლისსა მცხეთისასა, აღუთქჳჱს შეწევნა სპარსთა ზედა. ხოლო მამა-სახლის-მან მცხეთელ-მან აუწყა ყოველთა ქართჳჱლთა. ინე-ბეს დამეგობრება მათი თურქთა, რამეთუ აქჳნდა შიში სპარსთა, და შეწეობისა-თჳს დაიმეგო-ბრნეს თურქნი-იგი გამოსხმულნი, და განიყვანეს ყოველსა[2] ქალაქთა შინა: 9

ხოლო უმრავლესნი მათგანნი მოვიდეს და პოვეს ადგილი ერთი, მცხეთას დასავალით კერ-ძო, კლდეთა შორის გამოკვეთილი, ღრმა. და მოითხოვეს ადგილი-იგი მცხეთელის მამასახლისი-სა-გან. მისცა და აღაშენეს იგი, მოზღუდეს მტკიცედ, და ეწოდა მას ადგილსა სარკინე: და იყჳ-ნეს ესე თურქნი და ქართჳჱლნი ნების მყოფელ ერთმანერთისა, მოელოდეს მოსლვასა სპარსთა-სა, და ამაგრებდეს ციხეთა და ქალაქთა: მას ჟამსა შინა სადაც ვინ მოვიდის, ოტებულნი საბერ-ძნეთით, გინა ასურეთით, გინა ხაზარეთით, ყოველივე დაიმეგობრიან ქართჳჱლთა, შეწეობის-თჳს სპარსთა ზედა: და გამოვიდეს ამას შინა ჟამნი მრავალნი:

მაშინ ნაბუქოდონოსორ მეფე-მან წარმოსტყუენა იერუსალიმი, და მუნით ოტებულნი ჰურიანი მოვიდეს ქართლს, მოითხოვეს მცხეთელ მამასახლისისა-გან ქუეყანა ხარკითა. ხოლო მცხე-თელ-მან მამასახლის-მან მისცა და დასხნა არაგჳსა ზედა, წყაროსა რომე ქჳან ზანავი. და რო-მელი ქჳეყანა აქჳნდა მათ ხარკითა აწ ქჳან ხერკ, ხარკისა-მის-თჳს:

აქამომდის ქართლოსიანთა ენა სომხური[3] იყო, რომელსა ზრახჳდეს. ხოლო ოდეს შე-მოკრბეს ესე ურიცხჳნი ნათესავნი ქართლსა შინა, მაშინ ქართჳჱლთაცა დაუტევეს ენა სომხური, და ამათ ყოველთა ნათესავთა-გან შეიქმნა ენა ქართული[4]: დაიპყრეს სჯული უბოროტესი ყო-ველთა ნათესავთასა. რამეთუ ცოლ-ქმრობის-თჳს არ უჩნდათ ნათესაობა და ყოველსა სულიერსა ჭამდეს. საფლავი არა იყო, მკჳდარსა შესჭამდეს:

შემდგომად ამისსა რა-ოდენთამე წელიწადთა, აღმოვიდა ძე სპარსთა მეფისა ვაშტაშბისა,

---

[1] M. R. ოც და რვა ათასი, «28,000 familles».

[2] Au lieu de ყოველთა, dans les divers M-ss.

[3] M-ss მხოლოდ ქართული იყო; «leur langue était uniquement la géorgienne».

[4] M-ss განრყჳნეს ენა თჳსი, და ამათ ყოველთა ნათესავთა-გან შეიქმნა ენა მრავალი; «Les Géorgiens aussi ayant altéré leur langue, il y eut chez toutes ces races une grande diversité d'idiomes».

სახელით სპანდიატ-რვალი, გოლიათი და სახელოვანი: ხოლო ვერ წინა-აღუდგეს სომეხნი და ქართუელნი, არამედ განამაგრნეს ციხენი და ქალაქნი და მოელოდნენ მოსლვასა მისსა: ხოლო მოვიდა-რა იგი ადრაბადაგანს, ეწია ამბავი ვითარმედ შევიდეს თურქნი სპარსეთად და მოკლეს მამის მამაჲ მისი. მაშინ დაუტევა სპანდიატ ბრძოლა სომეხთა და ქართუელთა, შეიქცა თურქთ ზედა, ძებნად სისხლისა მამის მამისა მისისა, და განთავისუფლდეს [1]) სომეხნი და ქართუელნი:

შემდგომად ამისსა რაოდენთამე წელიწადთა, მეფე იქმნა სპარსეთს ძე სპანდიატ-რვალისა, რომელსა ერქუა სახელად ბაამან, რომელი იცნობების არდაშირობით: ესე განდიდნა უფროს ყოველთა მეფეთა სპარსთასა; ამან დაიპყრა ბაბილოვანი და ასურეთი, მოხარკე ყუნა ბერძენნი და ჰრომნი, და მაშინ ქართუელნი მოხარკე იყუნეს მისდავე: და იყუნეს ქართლს ესრეთ აღრეულ ესე [2]) ყოველნი ნათესავნი, და იზრახებოდა ქართლსა შინა ექუსი ენა. სომხური, ქართული, ხა-
10 ზარული, ასურული, ებრაული და ბერძნული. ესე ენანი იყვნეს და იცოდეს ყოველთა ქართველთა [3]), მამათა და დედათა:

შემოსლვა ალექსანდრე მაკედონელისა:

ესე ალექსანდრე გამოჩნდა ქუეყანასა საბერძნეთისასა, ქუეყანასა-მას რომელსა ჰრქვიან მაკედონია, ძე ფილიპესი კაცნობისა [4]) მეგჳპტელისა, ვითარცა წერილ არს ამბავი მისი წიგნსა ბერძენთასა: ამან ალექსანდრე-მ დაიპყრნა ყოველნი კიდენი ქუეყანისანი: ესე გამოვიდა დასავლით, და შევიდა სამხრით, შემოვიდა ჩრდილოთ, გარდმოვლო კავკასნი და მოვიდა ქართლად: და ჰპოვნა ყოველნი ქართველნი უბოროტეს ყოველთა ნათესავთა, სჯულითა. რამეთუ ცოლ-ქმრობისა და სიძვისა-თჳს არა უჩნდათ ნათესაობა, ყოველსა სულსა ჭამდეს, მკუდარსა შესჭამდეს [5]): იხილა-რაჲ ესე ნათესავნი, სასტიკნი წარმართნი, რომელთა-იგი ჩვენ ბუნთურქად და ყივჩაყად უწოდთ, მსხდომარენი მდინარესა ზედა მტკუარისასა მიხვევით, დაუკჳრდა ესე ალექსანდრეს, რამეთუ არა-რომელნი ნათესავნი იქმოდეს ამას:

და ჰპოვნა ციხე-ქალაქნი ძლიერნი შუა-ქართლ. წუნდა, ხერთვისი მტკუარისა. ოძრკე, მოკიდებული კლდესა ლადოსსა. თუხარისი, მდინარესა ზედა სპერისასა, რომელსა ჰქვიან ჭოროხი. ურბნისი, კასპი და უფლის-ციხე. ქალაქი დიდი მცხეთა, და უბანნი მისნი, სარკინე, ციხე-დიდი.

---

1) T. განთავისუფლნა, «il affranchit les Arméniens».
2) T. ესრეთ.
3) M-ss ყოველთა მეფეთა ქართლისათა; «tous les rois de Géorgie».
4) M-ss მენი კაცნობისა.
5) M-ss ვითარცა მკეცნი და პირ-უტყვნი, რომელთა ქცევაჲსა წარმოთქმა უჯმ არს; v. la traduction de ceci, en note du texte français.

და ზანავი, უბანი ურიათა. და რუსთავი, და დედა-ციხე. სამშჳლდე[1] და მტკვრის-ციხე, რომელ არს ხუნანი, და გახეთის ქალაქნი: ამათ ყოველთა ციხეთა და ქალაქთა შინა ჰყონა კაცნი სასტიკად მბრძოლნი, და განუყო ლაშქარი მისი, და ყოველთა ამათ ციხე-ქალაქთა გარე მოადგინნა: და თჳთ დადგა მცხეთას, და დაუდგინნა ლაშქარნი იმიერ და ამიერ, ზემოთ და ქუ̂ემოთ, და თჳთ დადგა ქსანს ზედა, ადგილსა რომელსა ჰქვიან ნასტაკისი: მტკვრის-ციხესა[2] და თუხარისსა არა ბრძოდა, რამეთუ ვერ შეუძლებდა დაპყრობად. ხოლო სხუ̂ანი ესე ციხენი და ქალაქნი დაიპყრნა ექუ̂ს თთუ̂ჱ: ხოლო სარკინელთა ბუნთურქთაგანთა აგინეს მეფესა. განუწყრა ალექსანდრე და არღარა ინება ზავი, და ვედრება მათი არა შეიწყნარა, და რქვა მათ. ,,ვინათ-გან მაგინეთ მე, ესე არს ნაწილი თქუ̂ჱნი, რათა დაგკოცნე ყოველნი:" და მოიცვა ქალაქი სარკინე, და ვერა-სადით განერა ერთიცა კაცი. ხოლო სარკინელთა შესწირდა, რამეთუ ბრძოდა თერთმეტ თთუ̂ჱ. იწყეს ფარულად კლდესა კაფა, და განკუ̂რიტეს კლდე იგი, რომელი რბილ იყო და ადჳლად საკუ̂რეტელი, და განკრბეს კუ̂რელსა-მას სარკინელნი, ღამე, და შეივლტოდეს კავკა- 11
სად, და დაუტევეს ცალიერადი ქალაქი, დაიპყრნა ალექსანდრე ყოველი ქართლი: და ამა ალექსანდრე-მ მოსრნა ყოველნი-იგი ნათესავნი აღრეულნი, ქართლს მყოფნი, და უცხონი-იგი ნათესავნი მოსრნა, და დატყუ̂ევნა, და დედანი და ყრმანი უცებნი, თხუთმეტის წლისა უმცირესნი, და დაუტევნა ნათესავნი ქართლოსიანნი, და დაუტევა მათ ზედა პატრიკად, სახელით აზონ, ძე იარედოსისი, ნათესავი მისი, ქუ̂ჱყანით მაკედონით. და მისცა ასი ათასი კაცი ქუ̂ჱყანით რომით, რომელსა ჰქვიან ფროტათოს: ესე ფროტათოსელნი იყუ̂ნეს კაცნი ძლიერნი და მკნენი, ეკირთებოდეს ქუ̂ჱყანასა რომისასა, და მოიყვანნა ქართლად, მისცა აზონს პატრიკსა: და დაუტევა ქართლს ერის-თავად აზონ პატრიკსა, და ამის თანა სპანი-იგი მპყრობლად ქართლისა:

და უბრძანა ალექსანდრე-მ აზონს, რათა პატივ-სცემდენ მზესა და მთოვარესა, და ვარსკუ̂ლავთა ხუთთა, და მსახურებდეს ღმერთსა უხილავსა, დამბადებელსა ყოვლისასა. რამეთუ მას ჟამსა არა იყო წინასწარმეტყველი და მოძღვარი სჯულისა ჭეშმარიტისა, რომელ-მანცა ასწავა და ამხილა, არამედ მოიგონა სჯული ესე ალექსანდრე, მეფობასა შინა მისსა, ყოველსა ქუ̂ჱყანასა სჯული ესე დაუდვა. და წარვიდა ალექსანდრე:

ხოლო ამან აზონ-მან მოარღვივნა ზღუდენი ქალაქისა მცხეთას, საფუძველითურთ, და დაუტევნა ოთხნი-იგი ციხენი, რომელნი მოსდგმიდეს პირსა ქართლისასა. თავადი ციხე რომელ არს არმაზი, და ერთი ციხე დასასრულსა არმაზის ცხვირისასა, და ერთი თავსა ზედა მცხეთისასა. მეოხე ციხე, დასავლით, მცხეთა მტკვარსა ზედა. და ესენი მომტკიცნა და განავსნა იგინი ლაშქრითა, და

---

1) Ici finit l'addition signalée plus haut, dans le M-it T.

2) Ici, comme p. 4, 6, le M-it T porte მტუ̂ერის-ციხე, fort de la poussière, bien qu'on lise plus haut მტკრის-ციხე, dont le sens n'est pas clair, et qui paraît être une faute de copiste.

ყოველთა ქართლისა ქალაქთა[1]) მოარღვივნა ზღუდენი, და დაიპყრნა ყოველნი საზღჳარნი ქართლისანი, ბერდუჯის მდინარით-გან, ვიდრე ზღჳამდე სპერისა. დაიპყრნა ქართლსა ზედა ეგრისიცა, და მოხარკე ყჳნა ოსნი, ლეკნი და ხაზარნი:

და ვითარ წარვიდა ალექსანდრე ეგვიპტედ, და ვითარ აღაშენა ქალაქი ალექსანდრია, და თორმეტ წლამდის მოვლო ყოველი ქვეყანა, თორმეტს წელსა შინა დაეპყრნეს ყოველი კიდენი ქჳეყანისანი, და მეთორმეტესა[2]) წელსა შინა ალექსანდრიას შინა მოკჳდა იგი უსწორო დიდი კელმწიფე: და ვითარ მოკჳდებოდა იგი, მისსავე სიცოცხლესა შინა განუტევნა მთავარნი იგი რომელნი შეპყრობილ და დამონებულ იყჳნენ მის-გან და იგინი წარვიდეს თჳს თჳსად ქალაქად, ვითარცა ბრძანებულ იყო: მერმე მაშინ მოიყვანნა ოთხნი კაცნი, ტომნი მისნი, რომელნი იყჳნეს სახელით ანტიოქოზ, რომოს, ბიზინტოს და პლატონ. და მისცა ანტიოქოზს ასურასტანი და სომხითი, და კერძო აღმოსავლეთისა უჩინა მას, და მან აღაშენა ქალაქი ანტიოქია. ხოლო ჰრომოსს მისცა თრიმიკოზი, და უჩინა კერძო დასავლეთისა, და მან[3]) აღაშენა ქალაქი ჰრომი: და ბიზინტოსს მისცა საბერძნეთი და ქართლი, და უჩინა კერძო ჩრდილოსა: და მოუწერა წიგნი ანდერძი აზონ პატრიკ-
12 სა, ერის-თავსა ქართლისასა, რათა მსახურებდეს იგი ბიზინტოსს[4]). და მან აღაშენა ბიზინტია, რომელსა აწ ჰქვიან კოსტანტიპოლი: ხოლო პლატონ დაუტევა ალექსანდრიას, და მოკჳდა ალექსანდრე: ამან აზონ დაუტევა სჯული ალექსენდრეს მოცემული, იწყო კერპთ-მსახურებად, და შექმნნა ორნი კერპნი ვეცხლისანი, გაცი და გაიმ. და მონებდა იგი ბიზინტოსს, მეფესა საბერძნეთისასა: იყო კაცი ძნელი და მრისხანე: ესე დააწერა და ამცნო სპათა მისთა, ვითარედ „ყოველთა ქართველთაგან-მან რომელ-მან პოვოს საჭურველი, მოკალთ იგი“: და ყოფდეს ჰრომნი-იგი ესრეთ, ქართველთა ზედა. და ვინცა-ვინ გამოჩნდის ქართველთაგანი ქმნილ კეთილ ჭასაკოვანი, მოკლიან იგი: და იყო ჭირი დიდი ქართველთა ზედა: და ესე აზონ მათ ჰრომთაცა ზედა იყო მესისხლე, და მოესრნეს მრავალნი მათგანნი:

ა. ცხოვრება ფარნავაზისი რომელი იყო პირველი მეფე ქართლისა:

მას ჟამსა იყო ჭაბუკი ერთი მცხეთას ქალაქსა შინა, რომელსა ერქვა ფარნავაზ: ესე ფარნავაზ იყო მამულად ქართველი, ნათესავი უფლოსი, მცხეთოსის ძისა, და დედულად სპარსი, ასპა-

---

1) Il y a ici la conjonction და, que je crois devoir effacer, comme inutile; de même, plus bas avant le mot ბერდუჯის.

2) T. მეთოთხმეტესა, «dans la 14-e année».

3) T. ადამს აქეთ სამი ათას ორას ოცდა ცამეტს წელიწადს უკან; «en l'année 3233 depuis Adam». Le M-it T. insère ceci dans le texte même, après le mot მან. Je n'ai pas besoin d'insister sur la fausseté de cette date, qui se trouve en marge dans mes M-ss.

4) Ici, plus haut et plus bas, les trois M-ss portent ბიზინტოს; il faudrait du moins ბიზინტოსს.

ნელი: და იყო იგი ძმის-წული სამარისი, რომელი მოსლვასა-მას ალექსანდრესსა, მცხეთელ მამა-
სახლისი ყოფილ იყო: ესე სამარ[1]) და ძმა მისი, მამა ფარნავაზისი, მოკლულ იყო ალექსანდრეს-
გან: ხოლო დედასა ფარნავაზისასა წარეყუანა ფარნავაზ, სამისა წლისა ყრმა, და შელტოლვილ
იყო კავკასიად, და მუნ აღზრდილ იყო: და მოსრულ იყო მცხეთას, მამულსა თჳსსა: ხოლო ესე
ფარნავაზ იყო კაცი გონიერი, მკედარი და შემმართებელი, და მონადირე კელოვანი: და იმალვიდა
იგი სიკეთესა თჳსსა, აზონის შიშისა-გან: ხოლო მონადირეობითა მისითა იქმნა შეცნიერ აზო-
ნისსა, და შეიყუარა იგი აზონ-მან მონადირობისა-თჳს: ევედრებოდა ფარნავაზს დედა მისი.
,,შვილო ჩემო, ეკრძალე აზონს, და ნურა-რას იჩინებ სიკეთესა თავისა შენისასა, ნუ-უკუჱ მოგკლან
შენ‘‘. და იყო შიში და ძრწოლა მას ზედა: და ვითარ განმრავლდა შიში აზონისი მათ ზედა, ჰრქვა
ფარნავაზს. ,,შვილო ჩემო, დაუტევე საყოფელი მამათა შენთა, და წარმიყვანე მამულსა ჩემსა, ასპანს,
ძმათა ჩემთა თანა, და განერე შენ ცოცხალი კელისა-გან აზონისა‘‘: და დაამტკიცეს განზრახჳა
ესე, წარსვლა ასპანისა: ჭირ-უჩნდა ფარანავაზს დატევება საყოფლისა მამათა მისთასა, არამედ ში-
შისა-გან დედისა დაამტკიცა წარსლვა: მაშინ იხილა სიზმარი ფარნავაზ, რეცა იყო იგი სახლსა
შინა უკაცურსა და ეგულვებოდა განსვლა, და ვერ განვიდა: მაშინ შემოვიდა სარკუმელსა მისსა
შუქი მზისა და მოერტყა წელთა მისთა, და განიზიდნა, და განიყვანა სარკუმელსა-მას: და ვითარ
განვიდა ველად, იხილა მზე ქუემდებარედ, მიჭყო კელი მისი, მოკოცა ცვარი პირისა მისისა, და
იცხო პირსა მისსა: განიღვიძა ფარნავაზ და განუკვირდა სიზმარი იგი. ,,ესე არს, მე წარვალ ასპანს
და მუნ სიკეთესა მიგეცემი‘‘:

ხოლო მას დღესა შინა განვიდა და ნადირობდა მარტო, და დევნა უყო ირემთა, ველსა 13
დიღომისასა: და ივლტოდეს ირემნი ღრიღალთა შინა ტფილისისათა: მისდევდა ფარნავაზ,
სტყორცა ისარი და ჰკრა ირემსა, და მცირედ წარვლო ირემ-მან, და დაეცა ძირსა კლდისასა: მივი-
და ფარნავაზ ირემსა ზედა, და დღე-იგი იყო მწუხრი. გარდაკდა და დაჯდა ირემსა-მას[2]) თანა, რა-
თამცა დაყო მუნ ღამე იგი, და დილეულმცა წარვიდა: ხოლო კლდისა-მის ძირსა იყო ქვაბი, რომლი-
სა კარი აღმოქმნულ იყო ქვითა ძველად, და სიძველითა შეჰქმნოდა დარღუჱვა შენებულსა-
მას: მაშინ დაასხა[3]) წჳმა მძაფრი: ხოლო ფარნავაზ აღმოიღო ჩუგლუგი და გამოარღვია
კარი ქვაბისა-მის, რათამცა მუნ შიგა დაიმშრალა წჳმისა-მის-გან: და შევიდა ქვაბსა-მას და
იხილა მუნ შინა განძი მიუწდომელი, ოქრო და ვეცხლი, და სამსახურებელი ოქროსა და
ვეცხლისა მიუწდომელი: მაშინ ფარნავაზ განჰკჳრდა და აღივსო სიხარულითა, და მოეგონა სი-
ზმარი-იგი, და დაკრძალა კარი ქვაბისა ეგრეთვე: მსწრაფლ წარმოვიდა და უთხრა დედასა თჳსსა
და ორთა დათა მისთა: მასვე ღამესა წარმოვიდეს სამნივე-იგი, საკედრებითა და ჭურჭლებითა,

1) Plus bas, p. 13, on trouvera: სამარა Samara.
2) Mes trois M-ss portent მას, ce qui prouve qu'ils ont une origine commune.
3) T. დასხა.

და იწყეს გამოღებად განძისა-მის და დაფლვად სიმარჯვესა თჳსსა: ვითარ განთენდებოდის, კვა-ლად ეგრეთვე აღმოქმნიან კარი ქვაბისა-მის, და ეგრეთ გამოკრიბეს იგი ხუთ ღამე, და დაიგუ-ლეს სიმარჯვესა მათსა:

მაშინ ფარნავაზ წარგზავნა მონა თჳსი ქუჯისა-თანა და ჰრქვა. ,,მე ვარ ნათესავი უფლო-სისი, მცხეთოსის[1]) ძისა, და ძმის-წული სამარა[2]) მამასახლისისა, და არს ჩემ-თანა ხუასტაგი დიდ-ძალი: აწ ინებო რათა მით ხვასტაგითა მოვიდე შენ-თანა და ვიყუნეთ ჩუენ ძმა, და ვიკმაროთ ჩუენ ხვასტაგი-იგი ორთავე: გამოუჩნდეთ ჩუენ მტერად აზონ ერის-თავსა, და სუე-მან ჩვენ-მან გვცეს ჩუენ ძლევა კეთილი'': მაშინ განიხარა ქუჯი სიხარულითა დიდითა, და ჰრქვა. ,,აღდეგ და მოვედ ჩემ-თანა, და ნუ შურობ ხვასტაგსა შენსა, და ხვასტაგითა შენითა განვიმრავლნე სპანი შენნი, ვიდრე გამოვჩნდეთ მტერად აზონისა: მაშინ განიხარონ ყოველთა ქართველთა, აწყუდილთა მის-გან, და მიწყუდეულთა, და ვგონებ რომელ ჰრომთა-მათგანნიცა გამოგვერთნენ, რამეთუ ურიცხვნი აწყუდილ არიან მათგანნიცა აზონის-გან'': მაშინ ფარნავაზ ფარულად წარვიდა, სიხარულით, და რომელი შესაძლებელ იყო განძისა-მის-გან წარიტანა თანა, დედა და დანი მი-სნი მის-თანა: და მივიდა ქუჯის თანა, და ჰრქვა მას ქუჯი. ,,შენ ხარ შჳლი თავთა მათთა ქართლი-სათა და შენ გმართებს უფლობა ჩუენი: აწ ნუ შურობ ხვასტაგსა შენსა, რათა განვამრავლნეთ სპანი. და უკეთუ მოგუცეს ძლევა, შენ ხარ უფალი ჩუენი, და მე ვარ მონა შენი'':

მაშინ შეიერთნეს და ეზრახნეს ოვსთა და ლეკთა: ხოლო მათ განიხარეს, რამეთუ არა სთნდა ხარკისა მიცემა აზონისა, და გამოჰყუნს ოვსნი და ლეკნი, და განიმრავლეს სპანი: ეგრისით შეკრბეს ურიცხუნი სპანი, და მომართეს აზონსა: ხოლო აზონ-მან მოუწოდა სპათა თჳსთა და
14 შემოჰკრიბნა მაშინ ათა-სი მკედარი რჩეული ჰრომთა-მათგანი, რომელთა ბოროტი წაჰკიდებოდა აზონის-გან, განუდგეს აზონს, და მოვიდეს წინაშე ფარნავაზისსა: მაშინ ყოველნი ქართუელნი განუდგეს აზონს: ხოლო სპანი რომელ დარჩომილ იყუნეს ვერღა-რა მიენდო მათ, რამეთუ ყო-ველთა ზედა ბოროტის მოქმედ იყო: წარვიდა აზონ და მივიდა კლარჯეთს, და გამაგრდა იგი სიმაგრეთა შინა კლარჯეთისათა: ხოლო მოვიდა ფარნავაზ მცხეთას და დაიპყრნა ოთხნი-იგი ციხენი მცხეთისანი, და მასვე წელიწადსა შინა დაიპყრა ყოველი ქართლი, თჳნიერ კლარჯეთისა: ამან ფარ-ნავაზ წარავლინნა მოციქულნი წინაშე მეფისა ანტიოქოს ასურასტანისა, და წარსცა ძღუენი დიდ-ძალი, და აღუთქვა მას მსახურებაჲ, და ითხოვა მის-გან შეწევნა ბერძენთა ზედა: ხოლო ანტიოქოს შეიწყნარა ძღუენი მისი, და უწოდა შჳლად თჳსად, და წარმოსცა გჳრგჳნი, და უბრძანა ერის-თავთა სომხითისათა, რათა შეეწეოდნენ ფარნავაზს:

ხოლო წელსა მეორესა აზონ მოირთნა სპანი საბერძნეთით, განძლიერდა ფრიად და მომართა ფარნავაზს: ხოლო ფარნავაზს განემრავლნეს მკედარნი ქართლისანი: მოუწოდა მათ და უგმო ქუჯის

1) Dans les trois M-ss უფლოს, მცხეთოს.
2) Tous les M-ss portent cette leçon, cf. p. 12.

და ოვსთა, და შეკრბეს ესე ყოველნი, და მოერთნეს ერის-თავნი ანტიოქოზისნი, სომხითით: და ესე ყოველნი შეკრიბნა ფარნავაზ, და მიეგებნა ნაქალაქევსა თანა არტანისსა, რომელსა ერქვა მაშინ ქაჯთა-ქალაქი, რომელ არს ჭური, და ეწყუნეს მუნ: და იქმნა ბრძოლა დიდ-ძალი, და მოსწყჳდეს ორგნითვე ურიცხჳნი: ხოლო იძლივნეს ბერძენნი ფარნავაზისა-გან: ივლტოდა ბანაკი მათი, და მოკლეს აზონ, და ურიცხჳნი სპანი მათნი მოსრნეს და ტყუე ქმნეს: და წარვიდა ფარნავაზ, და მოტყუენნა საზღჳარი საბერძნეთისა, ანძანძორისა. და ეკლეცით შემოიქცა, მოვიდა კლარჯეთს და დაიპყრა კლარჯეთი, და წარმოვიდა მცხეთად, სიხარულითა დიდითა: ხოლო სიმდიდრესა მისსა ზედა დაერთო ხვასტაგი აზონისაცა, და იქმნა სიმდიდრე გარდარეული:

ხოლო ეგრისის წყალს ქუემოთ დარჩა ბერძენთა. რამეთუ მკჳდრთა მის ადგილისათა არა ინებეს განდგომა ბერძენთა: მაშინ ფარნავაზ მისცა დაჲ თჳსი ოვსთა მეფესა ცოლად, და მეორე დაჲ თჳსი მისცა ქუჯის ცოლად, და მისცა ქუჯის ეგრისის წყალსა და რიონს შუა, ზღჳთ-გან მთამდე, რომელსა შინა არს ეგრისი და სვანეთი, და დაამტკიცა იგი ერის-თავად მუნ, და მან ქუჯი-მ აღაშენა ციხე-გოჯი: მაშინ ფარნავაზ უშიშ-იქმნა ყოველთა მტერთა თჳსთა-გან, და მეფე იქმნა ყოველსა ქართლსა და ეგურსა ზედა: და განამრავლნა ყოველნი მჴედარნი ქართლოსიანნი, განაწესნა ერის-თავნი რვანი და სპასპეტი:

ერთი გაგზავნა მარგჳს ერის-თავად, და მისცა მცირით მთით-გან, რომელ არს ლიხი, ვიდრე ზღჳამდე, რიონს ზემოთ. და ამანვე ფარნავაზ აღუშენნა ორნი ციხენი, შორაპანი და დიმნა:

და გაგზავნა მეორე კახეთისა ერის-თავად, და მისცა არაგჳთ-გან ვიდრე ჭერეთამდე, რომელ არს კახეთი და კუხეთი:

მესამე გაგზავნა ხუნანისა ერის-თავად, და მისცა ბერდუჯის მდინარით-გან ვიდრე ტფილისამდე და გაჩიანთამდის, რომელ არს გარდაბანი:

მეოთხე გაგზავნეს სამშჳლდეს ერის-თავად, და მისცა სკჳრეთისა მდინარით-გან ვიდრე 15
მთამდე, რომელ არს ტაშირი და აბოცი:

მეხუთე გაგზავნა წუნდას ერის-თავად, და მისცა ფანავარით-გან ვიდრე თავადმდე მტკჳრისა, რომელ არს ჯავახეთი, კოლაჲ და არტანი:

მეექუსე გაგზავნა ოძრხის ერის-თავად, და მისცა ტასის-კარით-გან ვიდრე არსიანთამდის, ნოსტის თავით-გან ზღჳამდის, რომელ არს სამცხე და აჭარა:

მეშვიდე გაგზავნა კლარჯეთის ერის-თავად, და მისცა არსიანით-გან ვიდრე ზღვამდე: და ქუჯი იყო ერის-თავი ეგრისისა:

მერვე დაადგინა სპასპეტად და მისცა ტფილისით-გან და არაგვით-გან ვიდრე ტასის-კარამდე და ფანავარამდე, რომელ არს შიდა-ქართლი: და ესე სპასპეტი იყო ყოვლადვე წინაშე მეფისა მთავრობით, განაგებდის ყოველთა ერის-თავთა ზედა: ხოლო ამათ ერის-თავთა ქუჭშე, ადგილთა და

ადგილთა განაჩინნა სპასალარნი და ათასის თავნი, და მათ ყოველთა-გან მოვიდა ხარკი სამეფო და საერისთავო: ესრეთ განაწესა ესე ყოველი ფარნავაზ, მიმსგავსებულად სამეფოსა სპარსთასა:

და მოიყვანა ცოლი დურძუკელთა, ნათესავი კავკასისი: ამან ფარნავაზ მოზღუდა ქალაქი მცხეთა მტკიცედ, და ყოველნი ქალაქნი და ციხენი ქართლისანი, მოოხრებულნი ალექსანდრეს-გან: და ამან აღაშენა იგინი, და ვერღარა იძიეს შური ბერძენთა ფარნავაზისა ზედა, რამეთუ უცალო იყვნეს იგინი უფლისა-გან ჭრომთასა: და ამანვე ფარნავაზ შექმნა კერპი დიდი, სახელსა ზედა თჳსსა. ესევე არს არმაზი, და ფარნავაზს სპარსულად არმაზ ერქუა: ამართა კერპი-იგი არმაზი თავსა ზედა ქართლისასა, რომელსა მიერით-გან ეწოდა არმაზი, კერპისა-მის-თჳს: და ქმნა სატფურება დიდი კერპისა-მის-თჳს აღმართებულისა: ოც-და-შჳდის წლისა მეფე იქმნა, და სამეოც და ხუთს წელს მეფობდა ნებიერად, და მსახურებდა იგი ანტიოქოსს, მეფესა ასურასტანისასა: და ყოველნი დღენი მისნი, რაჲ დაჯდა, მშვიდობით დაყვნა. და აღაშენა და განავსო ქართლი: ხოლო თუენი გაზაფხულისანი და სთულისა არისანი დაყვნის მცხეთას, სამეფოსა, და თუენი ზამთრისანი დაყვნის გაჩიანთა. ხოლო თვენი ზაფხულისანი წუნდას: და ჟამითი-ჟამად მივიდის ეგრისს და კლარჯეთს, და მოიკითხნის მეგრელნი და კლარჯნი, და განაგის ყოველი საქმე დაშლილი: ხოლო რომნი-იგი ათასნი მჴედარნი, რომელნი აზონის-გან მოერთნეს ფარნავაზს, რომელი ზემოთ ვახსენეთ, იგინი განჭყვნა ხევთა და ქვეყანათა შინა, იპყრნა იგინი კეთილად, რამეთუ ბრძოლასა-მას აზონისა მგნედ იყვნეს, და უწოდა მათ სახელად აზნაურნი:

რაჲ-გან წარვიდა ალექსანდრე, არღარა სჯამდეს კაცსა, თჳნიერ რომელ შესწირიან კერპსა მსხუერპლად: იყო განსვენება და სიხარული ყოველსა ქართლსა ზედა, მეფობისა-თჳს ფარნავაზისა, და იტყოდეს ამას ყოველნი. „ვმადლობთ სუფსა ჩუენსა, რამეთუ მოგუეც ჩუენ მეფე ნათესავისა-გან მამათა ჩუენთასა, და აღგუეხადა ხარკი და ჭირი უცხოთა ნათესავთა-გან: და ესე ყოველი აღასრულა ფარნავაზ, სიბრძნითა და სიქუელითა, სიმჴნითა და სიმდიდრითა". ესუა ძე
16 და უწოდა სახელი საურმაგ: და ესე ფარნავაზ იყო პირველი მეფე ქართლსა შინა, ქართლოსისა ნათესავთაგანი: ამან განავრცო ენა ქართული, და არღარა იზრახებოდა სხუა ენა ქართლსა შინა, თჳნიერ ქართულისა: ამანვე შექმნა მწიგნობრობა ქართული: და მოკუდა ფარნავაზ, და დაფლეს იგი წინაშე კერპისა არმაზისა:

ბ. მეორე მეფე, საურმაგ:

და[1]) ამის-წილ მეფე იქმნა ძე მისი საურმაგ: მას ჟამსა შინა ზრახუა ყუეს ერის-თავთა ქართლისათა და თქუეს. „არა კეთილ არს ჩუენდა, რათამცა ვმსახურებდეთ ნათესავსა ჩუენსა. არა-

[1]) Ce commencement prouve que le texte était autrefois sans division.

მედ ვიყოთ ერთად, და მოვკლათ ჩუჱნ საურმაგ, და ვიყუნეთ ჩუჱნ თავისუფალ, ვითარცა ვიყუჱნით პირველ, და მივსცემდეთ ხარკსა ვინცა-ვინ გამოსჩნდეს მძლე. რამეთუ ესრეთ ყოფითა უფროს განვისვენებთ": განამტკიცეს განზრახვა ესე[1]) და მოკულა საურმაგისი: ხოლო იგრძნა საურმაგ, წარვლიდა ფარულად და ივლტოდა, წარიტანა თანა დედა თჳსი, მივიდა ქუჱყანასა[2]) დურძუკთასა, დედის ძმათა მისთათანა: მაშინ რომთა-იგი აზნაურნი წარვიდეს და მივიდეს დურძუკეთსავე, და რქუჱს საურმაგს. „დიდი კეთილი დგას ჩუჱნ-ზედა მამისა შენისა. ამის-თჳს ვართ ჩუჱნ მტკიცე ერთგულობასა შენსა": მაშინ საურმაგ ეზრახა ოვსთა მეფესა, მამის დის წულსა თჳსსა, და ითხოვა შეწევნა: ხოლო იგი სიხარულით წარვიდა, შველად მისსა: და საურმაგ შეიკრიბა დურძუკეთიცა, და წარმოემართა ქართველთა ზედა, და ვერ-ვინ წინა-აღუდგა მას: და დაიპყრა ქართლი, და მოსრნა განდგომილნი თჳსნი, და რომელთამე შეუნდო, ხოლო დაამდაბლა ქართლოსიანნი, და წარჩინებულ ყუნა აზნაურნი, და განამრავლნა დურძუკნი, ნათესავნი კავკასისნი, რომელნიცა ტყუჱნვასა-მას ხაზართასა ყოველნივე მშვიდობით დარჩომილ იყუნეს, სიმაგრისა-გან ქუჱყანისა, და ვერღარა იტევდა დურძუკეთი:

მაშინ ამან საურმაგ წარმოიყუანნა ყოველთა კავკასიისა ნათესავთა ნახევარნი, და რომელნიმე მათგანნი წარჩინებულ ყუნა, და სხვანი დასხნა მთიულეთს, დიდოეთით-გან ვიდრე ეგრისამდე, რომელ არს სუანეთი: და ესენი დაიპყრნა მისანდობელად თჳსად, დედულნი: და დასჯდა საურმაგ მცხეთას მეფედ: და უმატა ყოველთა სიმაგრეთა მცხეთისათა და ქართლისათა: და მან შექმნა ორნი კერპნი, აინინა და დანანა, და ამართნა გზასა ზედა მცხეთისასა: და ჰმსახურებდა იგი მეფესა ასურასტანისასა, და მოიყუანა ცოლი სპარსი, ასული ბარდაველის ერის-თავისა, და ესხნეს მის-თანა ორნი ასულნი, და არა ესვა ძე: მაშინ მოიყუანა სპარსეთით შვილი ნებროთისი, ნათესავისა-გან ცოლისა მისისა, დედის დის წული, და დაიჭირა იგი შვილად, რომელსა სახელი ერქვა მირვან: და მისცა ასული თჳსი ცოლად, ქალაქი გაჩიანი, და საერისთვო სამშვილდისა: და ერთი ასული მისცა ძესა ქუჯისასა, მამის დის წულსა მისსა: მეფობდა საურმაგ ბედნიერად, მრავალთა წელთა: 17
და მოკვდა საურმაგ, და მეფე იქმნა მის-წილ შვილობილი მისი მირვან:

გ. მესამე მეფე, მირვანოს, ნებროთიანი:

ესე მირვან იყო ტანითა სრული, შუჱნიერი, ძლიერი, მკნე და ქუჱლი: ამისსა მეფობასა დურძუკთა დაივიწყეს სიყუარული ფარნავაზისი და საურმაგისი, და გარდამოვიდეს დურძუკეთს მეოფნი, და გაერთნეს თანა ჭართალეთსა მსხდომნი კავკასიანნი, მოჰტყუჱნეს კახეთი და ბაზა-

[1]) Ce mot manque, T.
[2]) Ce mot manque, T.

ლეთი: მაშინ მირვან მეფე-მან მოუწოდა ყოველთა ერის-თავთა ქართლისათა, და შემოკრიბნა ყოველნი სპანი, მკედარი და ქვეითი, და ყოველნი კავკასიანნი იყუნეს სარწმუნოდ მორჩილებასა ზედა მირვანისასა, რომელნი გარდამოვლინებულ იყუნეს საურმაგ მეფისა-გან, თჳნიერ ჭართალთასა: შემოკრიბნა ესე ყოველნი, წარემართა დურძუკეთს. შეკრბეს დურძუკნიცა[1], და დაუდგეს სიმაგრეთა ზედა გარდასავალთა გზასა: მაშინ მირვან გარდახდა ცხენისა-გან, მივიდა ქუევითითა თანა თჳსთა, და წარუძღუა წინა[2]. ზურგით შემოადგინნა მკედარნი, და მოვიდა კართა-მათ შინა, ვითარცა ჯიქი სიფიცხითა, ვითარცა ვეფხი სიმკნითა, ვითარცა ლომი ზახილითა: იქმნა მათ შორის ბრძოლა ძლიერი. ხოლო მირვანს ვერ კუეთდა მახვილი დურძუკთა, ვითარცა კლდესა სიპსა. და დადგა უძრავად, ვითარცა კოშკი მტკიცე: და განგრძელდა მათ შორის ბრძოლა, და მოსწყდა ორგნითვე ურიცხჳ. ხოლო უკანასკნელ იძლივნეს დურძუკნი, და ივლტოდეს: მიუდგეს უკან ქართველნი, მოსრნეს და ტყუე ჰქმნეს. და შევიდა მირვან დურძუკეთს, და მოაოხრა დურძუკეთი და ჭართალი. და შეაბნა კარნი ქვით-კირითა, და უწოდა სახელად დარუბალ: და დაჯდა მირვან მცხეთას, მეფობდა ნებიერად, უშიშრად:

იყო კაცი უხვად მიმნიჭებელი კეთილისა. შეიყვარეს იგი ყოველთა მკჳდრთა ქართლისათა, და მსახურებდა იგი მეფესა ასურასტანელთასა: ამის-ზე მიიცვალა ანტიოქიისა მეფობა ბაბილონს: და მას ჟამსა შინა მეფე იქმნა სომხითს რომელსა ერქვა არშაკ. ეზრახა მირვან არშაკს, და მისცა ასული თჳსი ძესა არშაკისსა, არშაკს: და მოკუდა მირვან, და მეფე იქმნა მის-წილ ძე მისი ფარნაჯომ:

დ. მეოთხე მეფე, ფარნაჯომ, ნებროთიანი:

ამან უმატა ყოველთა ციხე-ქალაქთა შენებაჲ, და ამან აღაშენა ციხე ზადენი, და შექმნა კერპი სახელით ზადენ, და იწყო შენებად კახეთს ქალაქსა ნელქარისასა, რომელ არს ნეკრესი: ამისა შემდგომად შეიყუარა სჯული სპარსთა, ცეცხლისა მსახურება, მოიყვანნა სპარსეთით ცეცხლისა მსახურნი და მოგუნი, და დასხნეს იგინი მცხეთას, ადგილსა-მას რომელსა აწ ჰქვიან მოგუთა, და იწყო ცხადად გმობად კერპთა. ამის-თჳს მოიძულეს იგი მკჳდრთა ქართლისათა, რამეთუ
18 დიდი სასოება აქუნდა კერპთა მიმართ: მაშინ შეითქუნეს ერის-თავნი ქართლისანი უმრავლესნი, და წარავლინეს მოციქული წინაშე სომეხთა მეფისა, და ჰრქუეს. „მეფე ჩუენი გარდახდა სჯულსა მამათა ჩუენთასა, არღა-რა ჰმსახურებს ღმერთთა მპყრობელთა ქართლისათა. შემოიღო[3] სჯული

---

1) დურძუკნი, T.
2) T. წინა ქვევითითა.
3) T. შემოიღეს.

მამული და დაუტევა სჯული დედული: აწ არღარა ღირს არს იგი მეფედ ჩუენდა: მოგუეც ძე შენი არშაკ, რომელსა უზის[1]) ცოლად ნათესავი ფარნავაზიანთა მეფეთა ჩუენთა. გვაშველე ძალი შენი, და ვაოტოთ ფარნაჯომ, შემომღებელი ახლისა სჯულისა, და იყოს მეფედ ჩუენდა ძე შენი არშაკ, და დედოფლად ჩუენდა ცოლი მისი, შვილი მეფეთა ჩუენთა".

მაშინ სთნდა სომეხთა მეფესა განზრახვა ესე. გაგზავნა მოციქული მათი ჰასუხითა კეთილითა, და ჰრქუა მათა. ,,უკეთუ ჭეშმარიტად, უბიწოჲთა გულითა, გნებავსთ მეფედ თქუენდა ძე ჩემი, თქუენ ყოველთა ერის-თავთა მომეცით მე მძევალი, და მიგცე ძე ჩემი მეფედ თქუენდა, და ყოვლითავე ნიჭითა აღგავსნე": მაშინ ერის-თავთა ქართლისათა უმრავლესთა მისცეს მძევლები, განაცხადეს განდგომა ფარნაჯომისი: მაშინ სომეხთა მეფე, ყოვლითა ძალითა მისითა, წარმოემართა ქართლს. ხოლო ფარნაჯომ მეფე-მან მოუწოდა სპარსთა, და მოიყუანნა სპარსნი[2]) ძლიერნი, და რომელნიმე დარჩომოდეს. შემოკრიბნა ქართველნიცა: ხოლო ერის-თავნი ქართლისანი განდგომილნი მიეგებნეს სომეხთა მეფესა, ტაშირს, და მუნ შეკრბა სიმრავლე სომეხთა და ქართველთა: ხოლო ფარნაჯომ მოეგება მუნვე, ტაშირს. იქმნა მათ შორის ბრძოლა ძლიერი, მოსწყდა ორგნითვე ურიცხვი: ხოლო[3]) იძლია ფარნაჯომ, სომეხთა და ქართველთა-გან, და მოიკლა ფარნაჯომ[4]), და მოსრნეს[5]) სპა მისი: ხოლო ძე ფარნაჯომისი მირვან, წელიწდისა[6]) ერთისა ყრმაჲ, წარიყუანა მამა-მძუძე-მან მის-მან, და ივლტოდა სპარსეთს. ხოლო სომეხთა მეფე-მან მოსცა ძე თჳსი არშაკ:

ე. მეხუთე მეფე, არშაკ, არშაკუნიანი:[7])

და[8]) დაიპყრა ყოველი ქართლი, და მეფობდა ნებიერად, და უმატა ყოველთა სიმაგრეთა ქართლისათა, და უმეტეს მოამტკიცნა ზღუდენი ჯავახეთს, ქალაქსა წუნდსა: მოკუდა არშაკ, და მეფე იქმნა ძე მისი არტაგ:

---

1) M-ss უვის.
2) M-ss იგინი.
3) T. რამეთუ.
4) M-ss იგი.
5) M-ss მოისრნა.
6) M-ss წლისა.
7) M-ss ძე სომეხთა მეფისა.
8) M-ss ამან.

ვ. მეექუსე მეფე, არტაგ, არშაკუნიანი:

და ორ-წელ ოდენ მეფობდა, და მეორესა წელსა მეფობისა მისისასა მოვიდეს ერის-თავნი სპარსთანი, სპითა დიდითა, ძიებად სისხლსა ფარნაჯომისა და სპისა-მის სპარსთასა, რომელნი აწყუედილ იყუნეს ფარნაჯომის თანა: ვერ წინა-აღუდგა მათ არტაგ, მეფე ქართველთა, რამეთუ დიდი ძალი იყო სპარსთა, არამედ განამაგრნა ციხენი და ქალაქნი: და მოვლეს სპარსთა ყოველი ქართლი, და მოაოხრნეს ველნი, არამედ ციხე-ქალაქნი ვერა-რომელი წარიღეს, და წარვიდეს: მოკუდა არტაგ, და დაჯდა მის-წილ ძე მისი ბარტონ:

---

19 ## ზ. მეშჳდე მეფე, ბარტონ, არშაკუნიანი:

ამან უმატა ზღუდე მცხეთისა და ყოველთა სიმაგრეთა ქართლისათა: ხოლო აღზარდეს სპარსთა ძე ფარნაჯომისი, მირვან, რომელი სიკუდილსა-მას ფარნაჯომისსა წარეყვანა მამა-მძუძესა მისსა, რომელი[1] ვახსენეთ პირველ: ესე მირვან იყო კაცი ქუელი, მგნე, მკედარი, და მრავალ-გზის გამოცდილი ბრძოლასა თურქთა და არაბთასა: ამან შეკრიბნა სპანი ძლიერნი სპარსეთს, მოუგზავნა მოციქული ერის-თავთა ქართლისათა, და ჰრქუა მათ. ,,მოიხსენეთ სიყუარული მამისა-მის ჩემისა მირვანისი, და კეთილი მისი თქუენდა მომართ: დაღაცათუ მამა-მან ჩემ-მან შემოიღო სჯული უცხო თქუენ შორის, სამართლად მოიკლა მამა ჩემი, რამეთუ ვერ კეთილად იპყრა ჰსჯული მამათა თქუენთა, რომლისა-გან გაქუსთ კეთილი: აწ ნუ არს შიში და საურავი გულსა თქუენსა, სიკუდილისა-თჳს მამისა ჩემისა. რამეთუ სჯულისა დატევებისა-თჳს მოკლვენ მამანი შვილთა და ძმანი ძმათა. არა იძიების სისხლი სჯულისა დატევებისა-თჳს მოკლულთა: მე ვარ შჳლი მეფეთა თქუენთა ფარნავაზიანი: დაღაცათუ აღზრდილ ვარ სპარსთა თანა, არამედ ვარ მე სჯულსა ზედა მამათა თქუენთასა, და ვესავ მე ღმერთთა მამათა თქუენთასა: სასოებითა მათითა მოვალ ძიებად მამულისა ჩემისა. აწ მიიღეთ ჩემ-გან დიდება და კეთილი“:

ხოლო ერის-თავთა ქართლისათა არა შეიწყნარეს ბრძანებული მირვანისი, არამედ ყოველნი მივიდეს წინაშე ბარტომ[2] მეფისა. ხოლო მცირედნი ვინმე ქართველნი, არა წარჩინებულთაგანნი, წარვიდეს და მიერთნეს მირვანს: ხოლო მეფე-მან ბარტომ შემოკრიბნა ყოველნი სპანი ქართლისანი, მოირთო ძალი სომხითით, და მიეგება იგი ხუნანს. იპყრა ზურგად ქალაქი ხუნანი: მოვიდა მირვან და დადგა მდინარესა ზედა ბერდუჯისასა, და იწყეს ბრძოლად, და გამოჩნდეს ორთაგანვე[3] შორის ბუმბერაზნი. იყუნეს თუესა ერთსა, ყოველსა დღესა, ბუმბერაზთა ბრძოლანი. ოდეს

---

1) M-ss ვითარცა.
2) M-ss ბარტონ.
3) M-ss ორგნითვე.

მათ სძლიან, და ოდესმე ამათ სძლიან: ხოლო ამა თჳსსა ერთსა შინა ამან მირვან თავის-თავითა მოკლა ცამეტი ბუმბერაზი ქართველთა და სომეხთაგანი[1]), და არა-ვინ გამოჩნდა ქართველთა და სომეხთა შორის მძლე მირვანისი, და ვერცა თჳთ მეფე ბარტომ ჰბრძოდა მას[2]), რამეთუ არა იყო მის თანა[3]) ძალი გოლიათობისა: მაშინ ბარტომ მეფე-მან განაწყჳნა სპანი მისნი[4]) და მომართა ყოვლითა სპითა, და მუნით მირვან მოეგება სპითა ყოვლითა, და იქმნა ბრძოლა ძლიერი, მათ შორის, მოსწყდა ორთაგანვე[5]) ურიცხჳ. იძლივნეს სომეხნი და ქართველნი სპარსთა-გან, და მოჰკლეს ბარტომ მეფე ქართველთა: ხოლო ამას ბარტომ მეფესა არა ესჳა ძე, არამედ[6]) ასული ერთი, და სიცოცხლესავე მისსა მოეყვანა ეგრისით ძის-წული ქუჯისი, სახელით ქართამ, რომელსა შესდგმიდა ფარნავაზიანობა, ფარნავაზის დის ქუჯის ცოლისა-გან და დედისა მისისა საურმაგის ასულისა ქუჯის ძის ცოლისა-გან: და ამის ქართამის და ეგრისით მიეცა ასული ცოლად ბარტამ მეფესა, და აღეღო ესე შვილად. ქართველთა სათნოებისა-თჳს ექმნა ფარნავაზიანთ მიმართ: რამეთუ არა უნდა ქართველთა სხჳსა ნათესავისა მეფობა, რომელსამცა არა შესდგმიდა ფარნავაზიანობაჲ: ესე ქართამ, ძე შვილობილი ბარტამ მეფისა, მასვე წყობასა შინა მოიკლა, ბარტამის თანა: ხოლო ცოლი მისი, ასული ბარტამისი, უძლები დარჩა. ივლტოდა და წარვიდა სომხითს: მუნ[7]) ჰშჳა ყრმა, უწოდეს სახელი ადერკი, და იზრდებოდა იგი მუნ:

ვითარცა[8]) მოკლა იგი ბარტამ, შემოვიდა მირვან ქართლად, დაიპყრა ქართლი[9]), და რომელნი დაშთომილ იყჳნეს ერის-თავნი ქართლისანი ციხეთა და სიმაგრეთა შინა, მისცა მათ ფიცი და აღთქჳმა, და გამოიყჳანა ყოველნი, და მძლავრებით გამოიყჳანა ცოლი ბარტომისი სამშჳლდით, და შეირთო ცოლად, რომელი შჳლი იყო არშაკუნიანთავე. დაჯდა მცხეთას:

ც. მ ე რ ვ ე მ ე ფ ე, მ ი რ ვ ა ნ:

და[10]) ნებიერად ჰმეფობდა[11]) მცირედ-ჟამ, და მოკჳდა[12]).

---

1) M-ss ქართველთა-გან და სომეხთა.
) M-ss მათ.
3) M-ss შორის.
4) M-ss თჳსნი.
5) M-ss ორგნითვე.
6) Ce mot manque, T.
7) M-ss სადაცა.
8) M-ss ajoutent ხოლო, avant ce mot.
9) M-ss aj. ყოველი, avant ce mot.
10) M-ss aj. იგი დაჯდა მცხეთას, და.
11) T. ნეფობდა.
12) M-ss aj. და მეფე იქმნა მის-წილი ძე მისი არშაკ.

თ. მეცხრე მეფე, მეორე [1]) არშაკ, ძე მირვანისი, ნებროთიანი:

ესე არშაკ მეფე იყო დედით არშაკუნიანი და მამით ნებროთიანი, ფარნავაზიანი. ამან განაშჳენა ნენქარ ქალაქი კახეთისა, რომელ არს ნეკრესი, და ჭმატა სიმაგრესა უფლის-ციხისასა, და იყო ესე ძლიერი ძალითა, დიდი გოლიათი: ხოლო ესე ადერკი, ძე ქართამ, ძისა საურმაგისა, ასულის წული ბარტომ მეფისა, რომელი ვახსენეთ ზემო, აღზარდეს სომხითს: იყო კაცი ჭასაკითა შჳენიერი, ტანითა დიდი და გოლიათი: მრავალ-გზის გამოცდილ იყო იგი ბრძოლათა შორის სომეხთა და ასურთათა, და ამას მოეკლა მრავალი ბუმბერაზნი, და სახელოვან ქმნილ იყო: ამან მოითხოვნა სპანი სომეხთა მეფისა-გან. მოსცა მან [2]) და წარმოემართა არშაკს, ქართველთა მეფესა ზედა, დედის ძმასა მისსა: ხოლო არშაკ შემოკრიბნა ყოველნი ერის-თავნი ქართლისანი, მოირთო ძალი სპარსეთით და მიეგება წინა: შეკრბეს ორნივე სპანი თრიალეთსა, და დაიბანაკეს მახლობლად ერთმან-ერთისა: სთხოვა ბრძოლა თავის-თავ არშაკ ადერკის. ხოლო ადერკი სიხარულით აღიჭურა საჭურველითა შჳენიერითა, აღჯდა ტაიჭსა და ჰრქუა სპათა მისთა. ,,განმიმაგრეთ ზურგით კერძი ჩემი, და ნუ შესძრწუნდებით". და განვიდა ეგრეთვე არშაკ, აღიჭურა და განვიდა განწყობილთა შორის:

აღიზახნეს ორთავე ხმითა საშინელითა, და მიეტევნეს ურთიერთსა [3]), და იწყეს ორთავე გჳრემად ოროლითა, და ვერ ჭკჳეთდეს საჭურველთა ერთმან-ერთისასა, და ბრძოლისა სიგრძესა შინა გაუტყდათ ოროლები. აღმოიღეს ჩუგლუგები, და იწყეს ბრძოლა ჩუგლუგებითა: ოდეს უხეთქნიან
21 ჩუგლუგი-იგი საჭურველსა მათსა ზედა, მსგავსი იყის ხმასა უროსასა, რომელ იცემის მჭედლისა-გან გჳრდემლსა ზედა, და ხმა ზახილისა მათისა მგზავს [4]) იყო ქუხილსა: მაშინ ვერა სძლიეს ერთმან-ერთსა, დაშჳრეს და უკუდგეს ამიერ და იმიერ. შეღამდა დღე-იგი და განისჳენეს ორთავე, და დილეულ კვალად გამოვიდეს, აღიღეს მშჳლდები, იწყეს რბევად და სისრად ერთმან-ერთისა: ჰკრა ისარი ადერკი მკერდსა არშაკისასა, და ვერა უფარა სიმაგრე-მან საჭურველისა-მან. განვლო ზურგით, და ჩამოვარდა არშაკ ცხენისა-გან: შეიქცა ადერკი მსწრაფლ, მივიდა სპათა-თანა სომხითისათა, და ჰრქჳა მათ. ,,გაფუცებ ღმერთთა თქჳენთა, ნუ განმარტებთ მახჳლთა თქჳენთა ქართველთა ზედა, რამეთუ მამულნია ჩჳენნი [5]), და აწ მე ვარ მეფე მათი, ძალითა და შეწევნითა თქჳენითა:" ისმინეს სომეხთა ვედრება მისი და დადგრეს ადგილსა ზედა: შემოიქცა და მოვიდა მახლობელად ქართველთა სპისა, და ხმა ყო ხმითა მაღლითა. ,,მე ვარ შჳლი მეფეთა

---

[1]) Omis dans les M-ss.

[2]) M-ss რომელიცა მიიღო მის-გან.

[3]) M-ss ურთიერთარს.

[4]) La forme მსგავსი dans les M-ss est plus régulière, mais les autres sont plus usitées.

[5]) M-ss მამულნი არიან; leçon plus correcte.

თქუენთა, და სჯულსა ჩემსა მოუცემია მეფობა ჩემდა. აწ მიიღეთ ჩემ-გან კეთილი და სიხარული: აწცა ესე-რა სპანი სომხითისანი არა მოუშვენ თქუენ ზედა:" მაშინ მიუგეს ქართველთა. „შენ გამოსხნელი უმჯობესი ყოველთა-გან ნათესავთა ფარნავაზისათა. რაჲთ-გან მოკუდა მეფე ჩუენი, შენ ხარ მეფე ჩუენი, და ვმადლობთ სჯულსა ჩუენსა, რამეთუ მოგუეცა საზღურად მეფისა ჩუენისა შვილივე მეფეთა ჩუენთა, გოლიათი და სახელოვანი:" გარდასხდეს ყოველნი ქართველნი, და სცჳვეს პირსა ზედა თჳსსა, და თაყუანის-სცეს ადერკის, და მჴედრობით შეკრბეს ერთად სომეხნი, და ქართველნი, და სპარსნი რანისანი, და მოიღეს ქართველთა გჳრგჳნი არშაკისი, და დაადგეს ადერკის, და წარმოიყვანნეს:

ი. მეათე მეფე, ადერკი, ძე ბარტომისი, არშაკუნიანი:[1]

და ამან ადერკი-მ დაიპყრა ყოველი ქუეყანა ქართლისა და ეგრისი, და მოიცა სომეხთა მეფე-მან ასული თჳსი ცოლად, და დაჯდა მცხეთას, და მეფობდა კეთილად. ოც და ათისა წლისა მეფე იქმნა, და ორ-მეოც და ათ-შვიდ-მეტ წელ მეფობდა: ხოლო პირველსა წელსა მეფობისა მისისასა იშვა უფალი ჩუენი იესო ქრისტე, ბეთლემს ჰურიასტანისასა: მოვიდეს მისსა მოგუნი, ძღუნისა შეწირვად, და მოგუთა შესლვისა იერუსალიმს მოვიდა ჰამბავი მცხეთას, ვითარმედ „სპარსთა იერუსალიმი წარტყუენესო." და ჰურიანი, რომელნი მცხეთას იყვნეს, იქმნა მათ შორის გლოვა და ტირილი: და შემდგომად მეორესა წელსა სხუა მოვიდა ჰამბავი, ვითარმედ „სპარსნი არა წარტყუენვად მოვიდეს იერუსალიმს, არამედ აქუნდათ ძღუენი ყრმისა ვისმე შობილისა-თჳს:" განიხარეს ჰურიათა მცხეთელთა: შემდგომად ამისსა, ვითარცა გარდახდეს წელნი ოც და ათნი, მოვიდა მოციქული[2] ანნა მღდელისა ჰურიათა, იერუსალიმით, ჰურიათა თანა მცხეთელთა, ვითარმედ „რომლისა-თჳს იგი მოვიდეს მოგუნი და შეწირეს ძღუენი, აღზრდილ არს იგი და იტყჳს თავსა თჳსსა ძედ 22
ღმრთისა, და სხუასა რასმე ახალსა სჯულსა გჳქადაგებს. და აწ წარმოგჳვლენია მოციქულნი ყოველთა თანა ჰურიათა, რათა მოვიდენ მეცნიერნი სჯულისანი. მოვედით უკვე ყოველნივე მოსეს სჯულისა თანა-მდებნი[3],[4]) და განვაბჭოთ მას ზედა[5]). აწ თქვენგანნიცა წარმოვიდეს მეცნიერნი სჯულისანი მანდით, რათა სჯული მამათა ჩუენთა შეუცვალებელ ვყოთ და დავამტკიცოთ, და მცნებაჲ მოსესი აღვასრულოთ, რათა ახლითა-მით სჯულითა, რომელ რასმე გჳქადაგებს, არა შეაცთუნნეს უმარტივესნი ვინმე სჯულისა ჩუენისანი, ხოლო სიკუდილითაცა მისითა შური ვიძიოთ:[6])

---

1) Ce mot est habituellement écrit არშაკუნიანი, dans le M-it T: du reste il faut lire ქართლოსიანი, ici et dans les rubriques suivantes.

2) T. მოციქულნი.

3) Omis dans R, depuis მოვედით, jusqu'ici.

4) M-ss aj. და განვიკითხოთ.

5) Après ce mot, M-ss aj. depuis აწ jusqu'à მანდით.

6) Manque à R, depuis რათა სჯული, jusqu'ici.

მაშინ უკვე წარვიდა ელიოზ, კაცი მოხუცებული: ხოლო ესუა მას დედა ტომისაგან ელი მღუდლისა, და კვალად ერთი დაჲ: ხოლო წარმავალსა-მას ევედრებოდა დედა ძესა თჳსსა, ვითარმედ. „წარვედ უკუჱ, შვილო საყუარელო, წოდებასა-მას მეუფისასა და წესსა სჯულისასა, გარნა, ესე ხოლო რომელსა გამცნებ შენ დაიმარხენ, ნუ უკუჱ შეერთჳნ ცნობა შენი განზრახჳსასა-მას მათსა ბოროტსა, და ნუცა ვიდრემე ეზიარები დათხევასა სისხლისა-მის მისისასა. ნუ, შჳლო ჩემო, გევედრები, ნუ. რამეთუ უეჭველად უწყოდე, ვითარმედ იგი არს სიტყჳსა წინასწარმეტყუელთა, რომელსა პირველით-განვე მოესწავებოდეს:“ და ვითარცა წარვიდა [1]) ელიოზ მცხეთელი და ლონგინოზ კარსნელი, და მუნ დახუდეს ჯუარ-ცმასა უფლისასა: ხოლო რა-ჟამს-იგი იელუსალიმს დამსჭუალვიდეს უფალსა, ცემასა-მას კუერისასა სამსჭუალთა ზედა, მყის მებრ მასვე ჟამსა მცხეთას ხმა ესმა დედასა ელიოზისასა: ხოლო მან საშინელითა კრჩხიალებითა დაიზახნა. და თქვა. „მშვიდობით, მეფობაო ისრაელთაო, რამეთუ უგუნურებით მოკალთ, უბადრუკნო და წარწყმედილნო, უფალი და მაცხოვარი ყოველთა, და იქმენით ბოროტად მკვლელ შემოქმედისა თქუენისა: ვაჲ თქვენდა, უბადრუკნო. ვინმცა უკვე იპოვა ეგე-ვითარი გლოვა, რომელსა თქვენ ღირს ხართ. ხოლო უფროსღა ვაჲ ჩემდა, რომელ პირველ სიკუდილისა ჩემისა მსმენელ იქმნეს ყურნი ჩემნი ყოვლისა მწუხარებისა სასმენელსა:“ და მყის, ამას სიტყვასა ზედა, მეყსეულად უკვე შეისვენა დედაკაცმან მან მწუხარებასა და გლოვასა შინა ფრიადსა და მიუთხრობელსა: ხოლო ოდეს [2]) კუართსამას ზედა უფლისასა წილ-იგდეს ულმრთოთა ურიათა ჯუარ-ცმასა-მას უფლისისა, განგებულებამან ღმრთისა-მან მიაჴუედრა მცხეთელთა ურიათა. და წარმოვიდა იელუსალიმით ელიოზ და ლონგინოზ, და წარმოიღო კუართი-იგი წმიდაჲ: ვითარცა მოიღო ელიოზ მცხეთას, მყის წინა უკუჱ მიეგება დაჲ-იგი მისი, გოდებითა და ტირილითა საშინელითა, ცრემლითა შესუარული, და მოეხვია ყელსა სასურველისა-მის ძმისასა: ხოლო ვითარცა იხილა უსასურველესი-იგი ყოველთა სასურველთა კუართი მხსნელისა ჩუენისა, მყის წადიერებით უკვე და სურვილით შეიტკბო მკერდსა
23 თჳსსა და მეყსეულად სულნი წარხდეს ნეტარსა-მას დედა-კაცსა, სამ-სახეთა მათ მიზეზთა-თჳს. პირველ უკუჱ, უფლისა სიკუდილისა და ვნებისა მისისა-თჳს. მეორედ, რამეთუ ეზიარა ძმა მისი სისხლსა უფლისასა. ხოლო მესამე, ვინათ-გან მოეხსენა დედისაცა თჳსისა იგი მწუხარებით სიკუდილი: ვინათ-გან უკუჱ ყოველივე მწუხარება ერთბამად შემოუკრიბა, ამის-თჳსცა ძლეულ იქმნა ბუნებისა-გან კაცობრივისა, და სიკუდილი დაესაჯა, ლმობილსა მწუხარებათა-გან ფრიადთა: მაშინ უკუჱ საკჳრველი საქმე-იგი დიდი განისმა [3]) ყოველსა-მას ქალაქსა შინა [4]). და ვითარცა საცნაურ იქმნა

---

1) M-ss წარვიდეს.
2) T. omet ce mot.
3) T. aj. ესე, omet იგი précédemment.
4) M-ss მცხეთას.

მეფესაცა და ყოველთა მთავართა, და ყოველსა ერსა, და ყოველთა ერთბამად, დაუკჳრდა საქმე იგი საშინელი: ხოლო ვითარცა იხილა ადერკი მეფემან წმიდა[1]) კუართი-იგი, სთნდა უკუე ფრიად, შუენიერებისა-მის-თჳს მისისა, და ენება შემოსა მისი შეგინებულისა-მას გუამსა თჳსსა[2]). ხოლო საკჳრველებისა-მის-თჳს, და მის მიზეზისა-თჳს რომელ-იგი იქმნა, არღარა უკუე ინება გამოღებად მკერდისა-გან მკუდრისა-მის: ხოლო ელიოზ დამარხა დაჲ-იგი მისი სანატრელითა დამარხჳთა. რამეთუ ერთბამად[3]), ვითარცა აქუნდა მკერდსა თჳსსა ზედა კვართი-იგი[4]), ეგრეთვე დამარხნა. ხოლო წმიდა-იგი კუართი წმიდადვე უკუე დაშთა, და წმიდადვე გიეს, ვითარცა პირველვე, ვითარცა წერილ არს ესე განცხადებულად მოქცევასა ქართლისასა:

და[5]) შემდგომად ამაღლებისა უფლისა, რა-ჟამს წილ-იგდეს მოციქულთა, მაშინ ყოვლად-წმიდასა ღმრთის-მშობელსა წილად ხუდა მოქცევად ქუეყანა საქართველოსა, და ეჩუენა მას ძე მისი უფალი ჩუენი, და ჰრქუა. ,,ჵ, დედაო ჩემო, არა უგულებელ ვყო ერი-იგი საზეპურო უფროს ყოველთა ნათესავთა, მეოხებითა შენითა მათა-თჳს. ხოლო შენ წარავლინე პირველ-წოდებული ანდრია ნაწილსა-მას შენდა ხვედრებულსა, და თანა წარატანე ხატი შენი, ვითარიცა პირსა შენსა დადებითა გამოისახოს, და შენ-წილ ხატი-იგი შენი მკჳდრობდეს მცუელად მათდა უკუნისამდე ჟამთა‘‘: მაშინ ჰრქუა ყოვლად-წმიდა-მან მოციქულსა ანდრიას. ,,შჳლო ანდრია, დიდად უჩნს სულსა ჩემსა, რომელ ქუეყანასა-მას ნაწილსა ჩემსა არა ქადაგებულ არს სახელი ძისა ჩემისა. ოდეს წარვემართე ქადაგებად ძისა ჩემისა ქუეყანასა-მას წილად ჩემდა ხვედრებულსა, მაშინ გამომეცხადა სახიერი ძე ჩემი და ღმერთი, და მიბრძანა, რათა შენ წარხჳდე და წარასვენო სახე ჩემი და სახიერისა ძისა ჩემისა ჩემდა წილ-ხდომილსა, რათა მე ვიყო განმგებელ ცხოვრებისა მათისა, ხელი აღუპყრა და შეევწიო მათ‘‘: და ჰრქვა მას მოციქულ-მან. ,,ყოვლად-წმიდაო, ნება სახიერისა ძისა შენისა და შენი იყავნ ყოველსა ჟამსა‘‘: მაშინ ყოვლად წმიდა-მან მოითხოვა ფიცარი, დაიბანა პირი, და დაიდუა პირსა ზედა თჳსსა, და გამოისახა ხატი ესე-ვითარი, რომელ წიაღთა თჳსთა ეტჳრთა განკორციელებული ჩჩჳლი, ყოვლად სახიერი სიტყუა ღვთისა, რომელ აწ ყოველთა
მიერ სახილველ არს ხატი ყოვლად-წმიდისა, წოდებული აწყუერისა ღვთის-მშობლისა, და მისცა 24
იგი მოციქულსა ანდრიას, და ჰრქუა. ,,მადლი და შეწევნა ჩემ-გან შობილისა უფლისა თანა-შემწე გეყავნ შენ, სადაცა ხჳდოდე, და მეცა თანა-შემწე ვარ ქადაგებასა მაგას, და დიდად შეევწიო მონაწილესა-მას ჩემდა ხვედრებულსა‘‘: მაშინ დავარდა მოციქული ქუეყანად, და მადლი შესწირა ცრემლითა ყოვლად-წმიდასა, და გამოვიდა მიერ სიხარულით, და წარემართა ქადაგებად სახარებისა:

---

1) Manque à T.
2) T. შემოსა სამოსელი-იგი.
3) T. M-ss ერთბამად წმიდითა მით კვართითა.
4) M-ss au lieu de ces quatre mots: და ვითარცა თჳთ მოეღო.
5) Ce qui suit, jusqu'à fin du §, manque à R et à T.

ამან ადერკი[1]) უმატა სიმაგრეთა ქართლისათა, ქალაქთა და ციხეთა, და უმეტეს მომტკიცნა ზღუდენი ქალაქისა მცხეთისანი, წყალსა ამიერ და იმიერ: ამისვე ადერკის მეფობასა შინა მოვიდა ათ-ორ-მეტთა წმიდათა მოციქულთაგანი ანდრია ქალაქად ტრაპიზონად[2]), რომელ არს სოფელი მეგრელთა, სადა-იგი დაყო ჟამი მცირედი, და იხილა უგუნურებაჲ პირუტყუებრივი მკჳდრთა შორის მის ქალაქისათა, განვიდა მიერ და შევიდა ქუეყანასა ქართლისასა, რომელსა დიდ-აჭარა ეწოდების, და იწყო ქადაგებად სახარებისა: ხოლო მუნ კაცნი პირ-უტყუთა უგუნურეს იყვნეს, რამეთუ არა იცნობდეს შემოქმედსა ღმერთსა, და ყოველსა საძაგელსა, და არა-წმიდასა წესსა აღასრულებდეს, რომელი სათქმელადცა უჯერო არს: და მრავალნი ჭირნი, და განსაცდელნი დაითმინნა ურწმუნოთა-გან, და შეწევნითა ღვთისათა და წმიდისა-მის ხატისათა ყოველნივე მადლობით მოითმინნა, ვიდრემდის ყოველნივე მოაქცივნა, და მოიყვანნა სარწმუნოებად: რამეთუ ადგილსა რომელსა დაასვენა ხატი ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა აღმოეცენა წყარო ფრიად შუენიერი და დიდი, რომელი-იგი ვიდრე დღესცა დაუწყვედელად აღმოსდის: და შემოკრბეს ყოველნივე ყოვლით კერძო მკჳდრნი მის ქუეყანისანი, და ნათელ-სცა ყოველთა სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა-წმიდისათა, და დაადგინნა მღვდელნი და დიაკონნი, და დაუდვა წესი, და საზღვარი სარწმუნოებისა: და აღაშენა ეკკლესია შუენიერი, სახელსა ზედა ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისასა. და ვითარცა ენება წმიდასა მოციქულსა მიერ წარსლვა, ევედრებოდეს, და არა უტევებდეს წარსლვად, არამედ ეტყოდეს. „უკეთუ შენ წარხვალ, ხატი-ეგე ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა აქა დაგჳსვენე, სასოდ და მცველად ჩუენდა“: ხოლო წმიდა-მან მოციქულ-მან ანდრია შექმნა ფიცარი მსგავსი ზომისა, და დასდვა ხატსა-მას ზედა, და მეყსეულად გამოისახა სახე უცვალებელი ხატისა-მის და მისცა იგი მათ: ხოლო მათ სიხარულით შეიწყნარეს და დაასვენეს ეკკლესიასა შინა თჳსსა პატივით, რომელი-იგი დღეს აქამომდე გიეს. ხოლო წმიდასა მოციქულსა მისცეს მშვიდობა და მოწლედ მოიკითხეს, ამბორს უყვეს და წარმოგზავნეს:

ხოლო იგი წარმოემართა, გარდამოვლო მთა რომელსა ეწოდების რკინის-ჯუარი, და თქმულ არს, ვითარმედ ჯუარი-იგი თჳთ ნეტარისა ანდრიას მიერ აღმართებულ არს: ხოლო ვითარცა შთავლო ხევი ოძრხისა, და მოვიდა სამზღვართა სამცხისათა, დაივანა სოფელსა რომელსა ეწოდების ზადენ-გორა: მიხედნა მოციქულ-მან და იხილა, რამეთუ კაცნი მის ადგილისანი უზორვიდეს კერპთა ურუთა, და ილოცა წმიდისა-მის ხატისა მიმართ, და ყოველნი-იგი კერპნი დაემხუნეს და შეიმუსრნეს: ხოლო წმიდა მოციქული წარმოემართა და მოიწია აწყვერს, რომელსა პირველად ეწო-

---

1) M-ss aj. მეფე-მან.

2) Ce qui suit manque à R, jusqu'à სახარებისა, p. 28; dans T, on trouve ce texte jusqu'à ქართლისასა, deux lignes plus bas. Mais aussi, après le nom ანდრია, le M-it R ajoute: სიმონ კანანელითურთ აფხაზეთს და ეგრისს, და მუნ აღესრულა წმიდაჲ სჳმონ კანანელი, ქალაქსა ნიკოფსიისასა, საზღვარსა ბერძენთასა. ხოლო ანდრია მოაქცივნა მეგრელნი და წარვიდა ქუესა კლარჯეთისასა. Suivez p. 28: ხოლო ვითარცა ესმა… Le reste manque, jusqu'à სკჳთეთს, p. 29.

დებოდა სოსანგეთი, და პირის-პირ საქრისი, და დაივანა ადგილსა ერთსა, სადა-იგი იყო ტაძარი საკერპო, რომელსა აწ ძველ-ეკკლესია ეწოდების, და მას შინა იმსახურებოდეს კერპნი მათნი: ხოლო მთავრობდა მაშინ დედა-კაცი ვინმე ქჳრივი, სამძივარი, რომელსა ერთი ოდენ ძე ესვა და ყოველი სასოება მისი მისსა მიმართ შოძრავობდა, და მას ოდენ ჟამსა მომკჳდარ იყო, და იყო ვაებაჲ ტირილისა, და შფოთი ფრიად მრავალი. და ღამესა-მას იხილეს ციხით-გან ნათელი დიდი, სადა ესვენა ხატი ყოვლად-წმიდისა, განკჳრდეს ფრიად ვინაობასა მათსა. და რა განთენდა, მსწრაფლ წარმოგზავნნეს კაცნი, რათამცა იხილონ, თუ ვინ არიან, ანუ რაჲსა: და ვითარცა იხილეს კიცთა-მათ წმიდა მოციქული და ხატი ყოვლად-წმიდისა, მსწრაფლ წარვიდეს და აუწყეს ქჳრივსა-მას დედა-კაცსა, ვითარმედ ,,უცხონი ვინმე კაცნი არიან, და უცხოსა ღმერთსა ქადაგებენ შემოქმედად და დამბადებელად, და სიცოცხლესა კაცთასა მომნიჭებელად, და მკჳდართა აღმადგინებელად, და ჰყავს მათ ხატი შჳჱნიერი, და მას პატივ-სცემენ“:

ვითარცა ესმა სიტყჳა ესე მკჳდართა აღდგომისა დედა-კაცსა-მას, განკჳრდა და მცირედ რამე ნუგეშინის-ეცა გულსა მისსა. წარავლინნა მონანი თჳსნი მოწოდებად მოციქულისა, რომელი ვითარცა მოვიდა, ჰრქჳა დედა-კაცმან. ,,ვინ ხართ, ანუ სადა მოხჳალთ, ანუ რა არს უცხო ეგე მოძღჳრება თქჳჱნი, რომელსა იტყჳთ, რამეთუ არ-სადა სმენილ არს ეგე-ვითარი თხრობა“: მიუგო წმიდა-მან მოციქულ-მან, და ჰრქჳა. ,,მოვალ წმიდით ქალაქით იერუსალიმით, სადა დასდგეს ფერჴნი უფლისანი, გოლგოთას და ბეთლემს, ცათა მობაძავთა, და მონა ვარ უფლისა ჩჳჱნისა იესო ქრისტესი, რომელი წამის-ყოფით აღადგენს მკჳდართა, და მას ვჰქადაგებ ღმერთად და უფლად, და მპყრობელად დაბადებულთა ყოველთა, და რომელსა ჰრწმენეს იგი და ნათელს-იღოს სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა-წმიდისათა, ყოველი რა-ოდენი ითხოვოს სარწმუნოებით მიეცემის, და ყოველთა სენთა-გან განიკურნების: ,,ხოლო ვითარცა ესმა ესე დედა-კაცსა, დავარდა ქჳჱყანად, და ჰრქვა ცრემლით მოციქულსა. ,,შეიწყალე სიქჳრივე ესე ჩჳჱნი და უბადრუკებაჲ, ვინათ-გან მონაჲ ხარ მკჳდართა აღმადგინებელისა. ილოცე ღმერთისა შენისა მიმართ, და მიანიჭე შვილსა ამას ჩემსა სიცოცხლე, და ყოველი რა-ოდენი მიბრძანო, გისმინო, და არა ურჩ გექმნე, უკეთუ ძე ჩემი აღდგომილი ვიხილო. რამეთუ მხოლოდ ესე მივის, და სხვა არა“: ხოლო წმიდა-მან მოციქულ-მან მიუგო და ჰრქვა. ,,უკეთუ გრწმენის იესო ქრისტე ძე ღმერთისა ჭეშმარიტი 26
ღმერთი, რომელი იქადაგების ჩჳჱნ მიერ, რა-ოდენიცა-რა ითხოვო სარწმუნოებით, ყოველივე მოგეცემის მის-გან“: ხოლო დედა-კაცსა-მას ვითარცა ესმა ესე, აღივსო სიხარულითა, და ცრემლით ჰრქჳა მოციქულსა. ,,ჰჵ, მონაო ჭეშმარიტისა ღვთისაო, ჭეშმარიტად მრწამს და აღვიარებ იესო ქრისტე, რომელსა შენ ქადაგებ, არამედ შეეწიე ურწმუნოებასა ჩემსა“. ხოლო მოციქულ-მან გამოასხა ყოველი-იგი ერი და მგოსნები, და არა-ვინ უტევა მუნ, გარნა ქჳრივი-იგი და მცირენი საკუთარნი მისნი, და მიიქჳა ჴელთა ხატი ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობელისა, და დაასვენა ცხე-

დარსა-მას ზედა, სადა იდჳა ურმაჲ-იგი. და იწყო ლოცჳად და ვედრებად ღვთისა მიმართ გულ-ალპყრობით, და შემდგომად ლოცჳსა, უპყრა ჴელი ურმასა-მას, და ვითარცა ძილისა-გან, ეგრეთ აღადგინა იგი, და მისცა დედასა თჳსსა: და ვითარცა იხილეს ყოველთა უცხო ესე სასწაული, განკჳრდეს ფრიად, და თქმად რასამე უღონო იყჳნეს: ხოლო დედა-კაცმან, ვითარცა იხილა ძე თჳსი განცოცხლებული, სიხარულით აღსდგა და დავარდა ფერკთა თანა მოციქულისათა, ცრემლით თაყვანის-სცა და მადლი შესწირა, და ჰრწმენა უფალი იესო ქრისტე, და ნათელს-იღო დედა-კაცმან ძითურთ და ყოვლით სახლეულით თჳსით, და მსწრაფლ წარავლინნა მონანი თჳსნი, და წარსცა წიგნები სამცხისა მთავართა მიმართ, და მისწერა“. მე ქჳრივი გახარებ, ძმანო, სიხარულსა დიდსა, ყოველთა ერთა. მოვინმევიდა კაცი ერთი უცხოსა ქჳეყნისა-გან, რომელი უცხოსა ღმერთსა ქადაგებს, და ჰყავს მას ხატი ზე-ცისა, რომელ-მან ძე ჩემი მომკჳდარი აღადგინა. აწ უკვე მსწრაფლ მოვედით, რათა უმჯობესი წესი და სჯული გამოვარჩიოთ და ვსცნათ, თუ რაჲ ჯერ არს:

და ვითარცა ესმა მესხთა ამბავი ესე საკჳრველი, მსწრაფლ შეკრბეს ყოვლით-კერძო, და იქმნა სიმრავლე ერისა ფრიადი, ვიდრემდის აღივსო ველი-იგი საქრისისა, და განუკჳრდა ყოველთა, იხილეს-რა ძე-იგი ქჳრივისა აღდგომილი მკჳდრეთით: ხოლო იყო ქალაქსა-მას შინა ბომონი საკერპო, რომელსა შინა იმსახურებოდეს ბილწნი ღმერთნი მათნი, არტემი და აპოლონ. და ვითარცა იხილეს საქმე ესე მღჳდელთა მათთა, აღივსნეს შურითა და იწყეს ცილობად და წინააღმდგომად მოციქულისა, ეგრეთვე ერი-იგი რომელნიმე იტყოდეს. „ჯერ არს თაყჳანის-ცემად რომელ-მან ესე-ვითარი სასწაული აღასრულა“. რომელნიმე იტყოდეს, ვითარმედ „აპოლონ და არტემი არიან დიდნი ღმერთნი“. და იყო ცილობა და შფოთი მათ შორის, ვიდრემდის ესე-ვითარი საქმე და ბჭობა დაამტკიცეს, თანა-მოწამებითა ყოვლისა ერისათა, და ჰსთქჳეს: „განაღეთ კარი საკერპოჲსა-მაგის ტაძრისა, და შევასვენოთ ჩჳენ ხატი ესე შუა კერძო კერპთა თქჳენთა და დავბეჭდოთ ზოგად ორთავე კარსა ზედა, და მცველნი დაადგინესით, და ილოცეთ თქჳენ და-
27 მესა ამას ღმერთთა მიმართ თქვენთა. ხოლო ჩჳენ ვილოცოთ იესო ქრისტეს ჭეშმარიტისა ღვთისა ჩჳენისა მიმართ, და ვიხილოთ ჩჳენ განთიად: უკეთუ სძლოს ღმერთ-მან თქჳენ-მან, მისი ჯერ იყო თაყჳანის-ცემა. ხოლო უკეთუ სძლოს ღმერთ-მან ჩჳენ-მან, მას თაყვანის-ვსცეთ ყოველთა“:

და დაასკჳნეს ესე ესრეთ: შეასვენეს ხატი ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა შუა კერპთა მათთა და დაბეჭდეს კარსა ზედა, და მცჳელნი დაადგინნეს, და იწყეს ლოცჳად მღჳდელთა-მათ სიცრუვისათა: ხოლო წმიდა-მან ილოცა ქრისტეს მიმართ ჭეშმარიტისა ღვთისა ჩჳენისა. და ვითარცა განთენდა და განაღეს კარი საკერპოჲსა, იხილნეს ყოველნი კერპნი მათნი ქჳეყანად დათხეულნი, და სახედ მტჳერისა შემუსრვილნი, ხოლო ხატი ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა

ბრწყინვიდა, ვითარცა მზე, დიდებითა და პატივითა: მაშინ მღჳდელნი-იგი კერპთანი აღივსნეს
სირცხჳლითა, და უმეცრებისა მათისა-თჳს შენდობასა ითხოვდეს მოციქულისა-გან, და ყოველ-
მან ერ-მან მადლობისა ხმა აღუტევეს, სთქჳჳს ვითარმედ ,,დიდ არს ღმერთი ქრისტეანეთა, რო-
მელსა მოციქული ანდრია ქადაგებს‘‘. და ჰრწმენა ყოველთა უფალი ჩუჳნი იესო ქრისტე, და სი-
ხარულით ნათელს-იღეს ყოველთა, სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა-წმიდისათა. და
იქმნა სიხარული დიდი მას დღესა შინა ყოვლისა-მის ერისა, და ადიდებდეს ღმერთსა, რომელ-მან
იხსნნა იგინი ხელთა-გან ეშმაკისათა:

ხოლო წმიდა მოციქულსა ენება კუალად წარსლვჳა სხუჳათაცა ქალაქთა და სოფელთა, ქადა-
გებად სახარება ქრისტესი. გარნა დედა-კაცი-იგი და ყოველი ერი ევედრებოდეს, რათა არა განე-
შოროს მათ-გან, არამედ დღითი-დღე ასწავებდეს წესსა სჯულისასა, და მოციქულიცა ერჩდა მათ
და ჟამ რა-ოდენმე დაადგრა მათ თანა, და ასწავა მათ ყოველი წესი სჯულისა და სარწმუნოებისა,
დაუდგინა ეპისკოპოსი, მღჳდელნი და დიაკონნი: და კუალად განემზადა ქადაგებად სახარებისა. და
კუალადცა ევედრნეს ქჳრივი-იგი დედა-კაცი და სულიად მესხნი, რათა არა განეშოროს მათ-გან:
ხოლო წმიდა-მან ანდრია მიუგო და ჰრქჳა. ,,სხჳათაცა ქალაქთა და სოფელთა ჯერ არს ჩემდა
ქადაგებად სახარებაჲ უფლისა.‘‘ და მათ ჰრქჳჳს. ,,უკეთუ წარხჳალ შენ, ხატი ეგე ყოვლად-
წმიდისა აქა დაგჳსვენე, სასოდ და მცჳჳლად ჩუჳნდა:‘‘ მიუგო მოციქულ-მან და ჰრქჳა ვითარ-
მედ ,,ხატი ესე თჳთ ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა პირსა ზედა-დადებით გამოსახულ არს.‘‘
და მიუთხრა ყოვლივე შემდგომითი-შემდგომად, ვითარ-იგი შემდგომად ამაღლებისა უფლისა,
წილ-იგდეს წმიდათა მოციქულთა ყოველი ქუჳყანა მოსაქცეველად, და ვითარ-იგი ყოვლად-წმიდასა
ღვთის-მშობელსა წილ-ხუდა ქუჳყანა ესე სამცხისა, და მის მიერ წარმოგზავნილ არს აქა ხატი-
იგი, სასოდ და მცჳჳლად წილ-ხდომილთა-თჳს და ჯერეთცა ეგრეთ არს, აქა დაესვენოს მკჳდრად
უკუნისამდე ჟამთა: და ვითარცა ესმა ესე მოციქულისა-გან ქჳრივსა-მას და მესხთა, უმეტესითა
სიხარულითა აღივსნეს წილ-ხდომისა-თჳის ყოვლად-წმიდისა ღვთის-მშობლისა, მადლი შესწირეს
ქრისტესა, და უბიწოდ მშობელსა მისსა, და უმეტესი სიყუჳარული და სურვილი სურვილსა ზე- 28
და შესძინეს წმიდისა ამის ხატისა მიმართ, და ცრემლითა სიხარულითურთ ადიდებდეს მას, და
დაასვენეს ყოვლად დიდებულისა აწყვერის ღვთის-მშობლისა მცირესა-მას ეკუჳდერსა, რომელსა აწ
ძველ-ეკლესიად სახელ-სდებენ:

ხოლო წმიდა-მან მოციქულ-მან ანდრია მოიკითხნა ყოველნი სიმდაბლით და სიხარუ-
ლით [1]), მისცა მშვიდობა და წარემართა სხჳათაცა ადგილთა, ქადაგებად სახარებისა [2]), ნიგლას [3]),

---

[1]) Il faudrait, ce semble, სიყვარულით.

[2]) Fin de la lacune de T, indiquée p. 24.

[3]) Je lis ნიგალს et traduis en conséquence.

კლარჯეთს და არტაჭან-კოლას [1]), სადა-იგი დაჰყო ჟამი ფრიად [2]) მრავალნი, და განანათლა სიტყჳთა მოძღჳრებისა მისისათა, და შესწირნა უფალსა წმიდისა ნათლის-ღებისა მიერ. მიერ წარვლნა გზანი კლარჯეთისანი, ქუეყანანი პართისანი, რომელ-არს სომხითი, და აღვიდა იერუსალიმად, აღსრულებად პასექისა:

ხოლო ვითარცა ესმა მეფესა ადერკის ქართველთა და მეგრელთა-გან სჯულის დატევება, განუწყრა და წარავლინნა ერის-თავნი მისნი, კვალად იძულებით მიაქცივნა [3]) ქართველნი და მეგრელნი, და [4]) დამალნეს ხატნი და ჯუარნი, და შერისხნა ადერკი ერის-თავსა კლარჯეთისასა, რომელ მშჳდობით განუტევა ანდრია: ხოლო ვითარცა აღესრულა დღე-სასწაული მარტჳლისა, წარმოვიდა მუნით დიდებული ანდრია, სხუათა-მათ თანა მიციქულთა [5]), მოვიდოდეს ქალაქითი-ქალაქად და სოფლითი-სოფლად, ასწავებდეს ერთა, და იქმოდეს სასწაულთა, და ესრეთ მიეწივნეს ქუეყანასა ქართლისასა, და მერმე წარვლეს ტაოს კერძი ქუეყანა და ვიდრე მდინარედ ჭოროხად-მდე, ყოველი-იგი სოფლები მის კერძისა მოვლეს, და დაუცადებელად ქადაგებდეს სახელსა ღმრთისასა, და ესრეთ ქადაგებითა მიიწივნეს სვანეთისა ქუეყანასა: ხოლო მას ქვეყანასა [6]) მთავრობდა დღეთა-მათ დედა-კაცი ვინმე მთავარი, რომელსა ჰრწმენა ქადაგება მოციქულთა. და მატათა სხუათა-მათ თანა მოწაფეთა დაშთა მათ კერძოთა: ხოლო დიდი ანდრია სიმეონითურთ შევიდა ქუეყანასა ოვსეთისასა, და მიიწია ქალაქად, რომელსა ეწოდებოდა ფოსტაფორი და ბოსფორი [7]), სადა-იგი დიდი სასწაული ქმნეს და მრავალნი ერნი მოაქცივნეს და განანათლეს: მიერ წარვიდეს და შევიდეს ქუეყანასა აფხაზეთისასა, და მივიდეს სევასტე ქალაქად, რომელსა აწ ეწოდების ცხუმი, და უქადაგეს სიტყუა ღმრთისა, და მრავალთა შეიწყნარეს: და მუნ დაუტევა ნეტარ-მან ანდრია სიმონ კანანელი, სხუათა თანა მოწაფეთა, და თავადი ჯიქეთისა ქუეყანად აღვიდა: ხოლო კაცნი მის ქვეყნისანი ჯიქნი იყუნეს ფიცხელნი გულითა და საქმეთა შინა ბოროტთა განფრდილნი, ურწმუნონი და უძღებნი, რომელთა [8]) არა შეიწყნარეს ქადაგება მოციქულისა, არამედ ენება [9]) მოკლვა მისი: ხოლო მადლ-მან ღმრთისა-მან დაიცუა, და იხილა-რა მიუდრეკელობა მათი, და პირუტყუებრივი
29 გონება, დაუტევა და წარვიდა, ამის-თჳსცა ვიდრე აქამომდე ურწმუნოებასა შინა არიან: ხოლო

[1]) M-ss portent არტან ჰანკოლას, variante très facile à expliquer dans l'écriture khoutzouri.
[2]) Ce mot manque dans les M-ss.
[3]) M-ss რომელთა კვალად მიაქცივნეს.
[4]) M-ss ხოლო მათ.
[5]) Omis dans les M-ss.
[6]) M-ss სადაცა.
[7]) Ce mots et le précédent manquent à T.
[8]) M-ss aj. არა-თუ ოდენ.
[9]) M-ss ენებაცა.

სჳმონ განანელისა საფლავი არს ნიკოფს ქალაქსა, შორის აფხაზეთისა და ჯიქეთისსა 1). რამეთუ მუნ აღესრულა წმიდა სჳმონ კანანელი: ხოლო კვალად განამტკიცნა წმიდა-მან ანდრია მეგრელნი და აფხაზნი, და წარვიდა სკჳთედ:

ამისვე ადერკის მეფობასა გამოჩნდა კვალად მეფობა სპარსეთისა. რამეთუ რათ-გან შესრულ იყო ალექსანდრე და განერყუნა სპარსეთი, აქა ჟამამდე არღა დაჯდომილ იყო მეფე სპარსეთს, რამეთუ ადგილთა და ადგილთა იყუნეს ერის-თავნი სპარსეთს. ხოლო მაშინ შეკრბეს ყოველნი ერის-თავნი სპარსეთისანი, და დასუეს მეფედ აჟღალან ბრძენი. მაშინ სომეხნი და ქართველნი იყვნეს მორჩილ აჟღალანისი: და ვიდრე ადერკისა მეფობამდე ქართლს ერთი დაჯდის ქართველთა მეფედ, რა-ზომცა მრავალნი იყუნიან შვილნი მეფეთანი. ხოლო ამას 2) ადერკის ესხნეს ორნი ძენი, რომელთა 3) განუყო ქალაქი მცხეთა და ქუეყანა მტკუარსა: შიდა-ქართლი, მუხნარით კერძი ქალაქი და ყოველი ქართლი, მტკუარსა ჩრდილოეთით, ჴერეთით-გან ვიდრე თავადმდე ქართლისა და ეგრისისა, ესე მისცა ბარტომს უხუცესსა 4) ძესა თჳსსა. ხოლო არმაზით კერძი ქალაქი, მტკუარსა სამხრით ქართლი, ხუნანით-გან ვიდრე თავადმდე მტკურისა, და კლარჯეთი მისცა ქართამს ძესა თჳსსა უმრწემესსა 5). და მოკუდა ადერკი:

ია. მეათერთმეტე მეფენი, მეორე ბარტამ 6) და ქართამ, ძენი ადერკი სომეხთ მეფის ძისანი 7), არშაკუნიანნი: 8)

და 9) მეფობდეს ძენი მისნი: ხოლო ამათსა მეფობასა უესპასიანოს ჰრომთა კეისარ-მან წარმოტყუენა იერუსალიმი, და მუნით ოტებულნი ჰურიანი მოვიდეს მცხეთას და დასხდეს ძველადვე მოსრულთა ჰურიათა თანა, რომელთა თანა ერთნეს შვილნი ბარაბასნი, რომელი ჯუარ-ცმასა უფლისასა განუტევეს ჰურიათა, უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტეს-წილ: და მოკუდეს ადერკის ძენი ბარტო და ქართამ, და მეფე იქმნეს შვილნი მათნი. არმაზს დაჯდა ფარსმან, და შიდა-ქალაქს 10) კაოს:

1) M-ss ქაჯეთისა, — aj. ხაზღვარსა ბერძენთასა, ხლდაცა...
2) M-ss aj. ვინათ-გან.
3) Omis, M-ss.
4) Manque à T.
5) Manque T. R.
6) M-ss ბარტო.
7) T. ადერკი სომეხთ მეფისა.
8) Ici et dans toutes les rubriques suivantes, T porte არშაკუნიანი, au singulier.
9) Au lieu du mot და, qui indique la liaison de ce texte aux précédents, on lit dans les M-ss: შემდგომად სიკუდილისა ადერკისა.
10) M-ss შიდა-ქართლს.

იბ. მეათორმეტე მეფენი, ფარსმან და კაოს, მენი ბარტოსი და ქართამისა, არშაკუნიანნი:

ხოლო ადრეკისით-გან ესე მეფენი იყჳნეს მორჩილებასა შინა სომხეთა მეფისასა, უმეტეს არმაზელნი მეფენი შეეწეოდეს სომხეთა, ყოველთა მტერთა მათთა ზედა: მაშინ მეფე იქმნა სომხითს დიდი-იგი მეფე იარვანდ, და 1) დაივიწყა მან კეთილი ქართველთა, ემძლავრა ფარსმანს არმაზელსა, და მიუღო საზღჳარი ქართლისა, ქალაქი წუნდა, და არტანი მტკჳრამდე, და დასხნა წუნდას შინა კაცნი მხეცნი, ნათესავნი დევთანი, და უწოდა წუნდას სახელად ქაჯატუნი, რომელი ითარგმანების დევთა-სახლი: და ვერ იძებნეს მეფეთა ქართლისათა საზღჳარი, და მოკჳდეს მწუხარებასა შინა დიდსა ფარსმან და კაოს: დასხდეს მეფედ შემდგომად მათსა შვილნი მათნი, არმაზს აზორკ, და შიდა-ქალაქს 2) არმაზელ:

იგ. მეცამეტე მეფენი, აზორკ და არმაზელ, მენი ფარსმანისა და კაოსისა, არშაკუნიანნი:

ესე იყჳნეს კაცნი მხნენი და შემმართებელნი. შეითქჳნეს ესენი და განიზრახნეს ძიებად საზღჳართა ქართლისათა: მაშინ მოკლა სუმბატ ბივრიტიან-მან იარვანდ, მეფე სომხეთა, და დასჳა მეფედ ძმაჲ იარვანდისი არტაშან: მაშინ ამათ მეფეთა ქართლისათა, აზორკ და არმაზელ, მოუწოდეს ოვსთა და ლეკთა, და გარდამოიყჳანნეს ოვსთა მეფენი, ძმანი ორნი გოლიათნი, ბაზუკ და აბაზუკ, სპითა ოვსეთისათა, და მათ გარდამოიტანნეს 3) თანა პაჭანიკნი და ჯიქნი. და გარდამოვიდა მეფე ლეკთა, და მან გარდმოიტანნა დურძუკნი და დიდონი: და ამათ მეფეთა 4) ქართლისათა შემოკრიბნეს სპანი თჳსნი, და შეკრბა ესე ყოველი სიმრავლე ურიცხჳ. და სიმარჯჳთ ფარულად შეკრბეს: ვიდრე შეკრბებოდეს სპანი სომხეთანი 5), შევიდეს ესენი სომხითს, და უგრძნულად წარმოტყუჳჱნნეს შირაკჳანი და ვანანდი ბაგრევანამდე და ბასიანამდე, და შეიქცეს, და ჩატყუჳჱნეს დაშტი ვიდრე ნახჭევანამდე, და აღიღეს ტყუჳჱ და ნატყუჳჱნავი ურიცხვი, და აღივსნეს ყოვლითავე ხვასტაგითა, და გამოვლეს გზა ფარისოსისა: მაშინ სუმბატ ბივრიტიან-

1) M-ss რომელ-მან.
2) M-ss შიდა-ქართლს.
3) Mon M-it porte გარდამოიყვანნეს, qui est certainement plus correct; l'autre leçon se voit dans R et T.
4) M-ss ხოლო მეფეთაცა.
5) M-ss ვიდრე შეკრებამდე სომხეთა სპისა.

მან მოუწოდა სპათა სომხითისათა, და შეჰკრბეს მსწრაფლ სომეხნი, და დევნა უყჳჱს: ხოლო ესე ყოველნი ჩრდილონი [1]) განსრულ იყჳნეს მტკჳარსა და მისრულ იყვნეს კანბეჩოვანს და დაებანაკათ იორსა ზედა, და განიყოფდეს ტყჳჱსა და ნატყჳჱნავსა: მაშინ სუმბატ წარავლინა მოციქული და ჰრქჳა. ,,რომელი აღგიღიათ ნატყჳჱნავი სომხითით, პირ-უტყჳ, ოქრო, ვეცხლი და ნაქსოვი, ყოველი მიმინიჭებიეს თქვენდა. და რომელი დათხეულ არს სისხლი სომეხთა თქვენ მიერ, იგიცა უძიებელ იყოს თქვენ ზედა. არამედ რომელნი გუაკსთ კაცნი ტყჳჱდ განუტევეთ, და წარვედით მშვიდობით, განმდიდრებულნი და აღსავსენი ყოვლითავე:'' ხოლო მათ პასუხ-უგეს. ,,არად სხჳად შემოვედით სომხითს, არამედ ძიებად შენდა, და ვერ გპოვეთ შენ. და აწ მოვედ ჩვენდა, და მიიღე ნაწილი შენი, თუ-არა მოვიდეთ შენდა, სადაცა იყო, და არა განერე კელთა-გან ჩჳჱნთა ცოცხალი:'' მაშინ სუმბატ ბივრიტიან-მან განვლო მტკჳარი: და ბაზუკ [2]), ოვსთა მეფე-მან, სთხოვა მუქარა, მიუგზავნა მოციქული და ითხოვა თავის-თავ ბრძოლა:

ხოლო სუმბატ აღიჭურა და აღსჯდა ვარსამატსა თვისსა, და განვიდა განწყობილთა შორის, და მუნით გამოხდა ბარზუკ. და აღიზახნეს ორთავე, და მიეტევნეს: დასცა სუმბატ ოროლნი სარტყელსა ზედა, და განავლო ზურგით წყრთა ერთი, აღიღო ცხენისა-გან და დასცა ქვეყანასა ზედა: მაშინ მიეტევა ანბაზუკ, შველად ძმისა თჳსისა, და მოსწყჳადნა სუმბატ ოროლნი, და მი- 31
ებება, ეგრეთვე მასცა სცა და განავლო, და აღიღო, დასცა ქვეყანასა, და ჰსთქჳა. ,,ესე სომეხთა დედათა და მამათა, ურმათა ჩჩჳლთა-თჳს, რომელნი თქვენ აღსწყჳდენით:'' მაშინ სპათა-მათ ყოველთა ოვსთა და ლეკთა, და ქართველთა, და ყოველთა ჩრდილოთა ნათესავთა, ვითარცა ერთითა პირითა აღიზახნეს და სთქჳჱს. ,,ვინათ-გან მოიკლნეს ორნი-იგი ძმანი თავნი გოლიათობისა ყოვლისანი [3]), სიკჳდილი ჩვენი არა-რად შესარაცხელ არს:'' უფროსად განბოროტნეს და შეკრბეს ყოველნი სპასალარობასა ქჳჱშე არზუკ და არმაზელისა, ქართველთ მეფეთასა, და ყოველნი მიეტევნეს სუმბატს და სპათა მისთა: მაშინ იქმნა ბრძოლა დიდ-ძალი მათ შორის, სამ ჟამით-გან ვიდრე ცხრა-ჟამამდე. და მოსწყდა ორთა-განვე ურიცხჳ, აღხდა მტჳჱრი, და დღე ნათელი იქმნა, ვითარცა ღამე ბნელი: აღრეულ იყჳნეს ერთ-გან, და ვერ იცნობდეს ერთმან-ერთსა მტჳჱრისა-გან: მაშინ იძლია ბანაკი ჩრდილოსა სომეხთა-გან, მეოტ იქმნნეს და დაითვანტნეს ყოველნივე: მიუდგა სუმბატ, მრავალთა-გან მოწყლული, და სდევნა ღამემდე, და მოსრნა ყოველნი ოვსნი და ლეკნი. მცირედნი დაურჩეს: ხოლო ქართჳჱლნი უფრო დარჩეს, სამეოტოთა გზათა მეცნიერობითა: და შემოიხჳჱწნეს ორნივე მეფენი ქართლისანი მცხეთას, მოწყლულნი:

---

[1]) Au lieu de ce mot on lit dans mon M-it, ჩრდილოს კერძნი, qui ne vaut guère mieux que la leçon T: en tout cas c'est une expression elliptique.

[2]) Cette variante est dans tous les M-ss., ainsi que plus bas, ბარზუკ.

[3]) M-ss ჩჳჱნისანი.

მაშინ სუმბატ გამარჯუებული შემოვიდა ქართლად, მოაოხრა ქართლი, რომელ ჰპოვა ციხეთა და ქალაქთა გარე: არამედ ციხე-ქალაქთა არა ჰბრძოდა, რამეთუ არა მზა იყო, მსწრაფლ გამოსლვისა-გან, არამედ აღაშენა ციხე ერთი ოძრხისსა, რომელსა ეწოდების სამცხე, ადგილსა რომელსა ჰრქვიან დემოთი, მოკიდებულად მთასა ღადოჲსასა, და დაუტევნა შიგან ლაშქარი, შემწედ წუნდელთა, რამეთუ ბრძოლად ოძრხელთა წარვიდა: ხოლო მეფენი ესე ქართლისანი, აზორკ და არმაზელ, სიფიცხლითა გულისა მათისათა, არა შეუშინდეს, არამედ განამაგრნეს ციხე-ქალაქნი თჳსნი, და განწირნეს ყოველნი ველნი ქართლისანი, და არა დასცხრეს კირთებისა-გან სომეხთა ზედა: იწყეს ოვსთა სისხლისა მათისა ძიებად სომეხთა ზედა, გარდამოვიდეს ქართლად და დაემეგობრნეს ქართველთა, და აღირივნეს ერთ-გან ოვსნი და ქართველნი, და მარადის ბრძოდეს სომეხთა: და იყო ერის-თავი ოძრხეს ქალაქსა შინა, მეფისა არმაზელისი, აზნაურთაგანი. იგი დადგრომილ იყო სარწმუნოებით ერთგულებასა ზედა არმაზელისასა, და მას შეეწეოდეს მეგრელნი: ხოლო წუნდელნი და დემოთელნი შეეწეოდეს ერთმან-ერთსა, და დაუცხრომელად იბრძოდეს. და უფროსი ბრძოლა იყჳს მდინარესა ზედა რომელსა ჰრქვიან ნოსტე: და იყო კლარჯეთს ერის-თავი აზორკ მეფისა, აზნაურთაგანივე. იგი ავნებდის საზღვართა სომხითისასა, ქუეყანასა ჰარხისასა, რომელ არს ტაოს, და ვერ-ვინ შევიდოდა მავნე კლარჯეთს. რამეთუ შეუვალი და მაგარი იყო ტყი-
32 თა და კლდითა, და მკჳდრნი კლარჯეთისანი იყვნეს კაცნი მკჳრცხლნი და მკედარნიცა: ხოლო თჳთ მეფენი ქართლისანი მცხეთით გაემართვოდიან სომხითს, გზასა აბოცისასა, და მარადის ესრეთ ჰკრთებოდეს [1]) ქართველნი: მაშინ წარმოემართა ძალითა თჳსითა ყოვლითა არტაშან, სომხთა მეფე, და სპასპეტი მისი სუმბატ ბივრიტიანი: ხოლო ქართველთა განამაგრნეს ციხენი და ქალაქნი, და მოირთეს ძალი ოვსეთით, და განავსნეს ციხენი და ქალაქნი: მოვიდეს სომეხნი და დადგეს მცხეთას, და ჰბრძოდეს ხუთ თუე, და დღეთა ყოველთა იყჳს ბრძოლა ბუმბერაზთა: მაშინ შესჭირდათ ქართველთა და ოვსთა, ითხოვეს მშვიდობაჲ, არა ძებნად სისხლისა და ზღვრისა: ისმინა სომეხთა მეფე-მან ვედრებაჲ მათი, და იქმნა სიფიცი და აღთქმა, და დაიმონნა ქართველნი და ოვსნი სომეხთა მეფე-მან, და წარვიდა:

ხოლო გარდახდეს ამას შინა წელნი რა-ოდენნიმე, აღშენდა ქართლი მოოხრებული სომეხთა-გან. მაშინ უცალო იქმნეს სომეხნი, რამეთუ იწყეს ბრძოლა სპარსთა და ბერძენთა. მაშინ ჰპოვეს ჟამი მარჯუე ქართველთა და ოვსთა, იწყეს კირთებად სომეხთა, რამეთუ სპანი სომეხთანი ყოველნი და ორნი ძენი მეფისანი სუმბატითურთ იყვნეს ბრძოლად სპარსთა. და ვითარ განამრავლნეს ქართველთა და ოვსთა ბრძოლა და ვნება სომეხთა, მაშინ არტაშან მეფე-მან შეკრიბნა სპანი, რომელნი შინა დარჩომოდეს, და მისცა ძესა თჳსსა ზარენს, და წარმოჰგზავნა ქართველთა ზედა. ხოლო შეკრბეს ქართველნი და ოვსნი და მიეგებნეს ქუეყანასა ჯავახეთისასა, და ეწყვნეს,

1) M-ss ჰკრთებოდეს.

და სძლეს ზარენს და აოტეს იგი, და მოსრეს სპაჲ მისი ყოველი, და ჰსდევნეს საზღჳრადმდე სომხითისა. მიეწივნეს ზარენს, ძესა მეფისასა, და შეიპყრეს იგი ტბისა-მის პირსა, რომელსა ჰრქვიან ცელი, და უკმოიყჳანეს: ხოლო ოვსთა ჰნებვედა მოკლჳა მისი, სისხლისა-წილ მეფეთა მათთასა. არამედ ქართველთა დაიცვეს ცოცხლებით, ძიებისა-თჳს საზღჳართა მათთასა, დასჳეს პყრობილად ციხესა დარიალანისასა [1]: ვერ ძებნეს სომეხთა, რამეთუ უცალო იყჳნეს სპარსთა-გან: მაშინ წელსა მესამესა მოვიდა სუმბატ ბივრიტიანი და ორნი ძენი მეფისანი, არტავაზ და ტიგრან, ყოვლითა სპითა სომხითისათა. მაშინ მეფეთა ქართლისათა უბრძანეს ქჳეყანასა მათსა შელტოლჳა ციხე-ქალაქთა, და მთიულელთა განამაგრნეს ციხენი და ქალაქნი: მოვიდეს სომეხნი და დადგეს თრი-ალეთს. აღსდგეს მათ შორის მოციქულნი, და დაიზავნეს: მისცეს ქართველთა ძე მეფისა შეპყრო-ბილი, და აღუთქჳეს შეწევნა ესრეთ. ,,უკეთუ ვინმე აღდგეს მტერი და მოღმართ გბრძოდეს, ჩჳენ ორნივე მეფენი თავითა ჩვენითა და სპითა ჩჳენითა თანა დაგიდგეთ და გიშველოთ. და თუ ვისმე მიღმართ ჰბრძოდეთ, ათას-ათასითა მკედრითა ჭურვილითა შეგეწეოდით:“ და ესეცა აღუ-თქჳეს ქართჳელთა, ვითარმედ ,,ქალაქსა ჩჳენსა დრამა არტაშან მეფისა ხატითა დავსცეთო:“ ხო- 33
ლო ამის-თჳს სომეხთა უკმოსცეს საზღჳარი ქართლისა, ქალაქი წუნდა, და ციხე დემოთისა, ჯა-ვახეთი და არტაანი, და მიერით-გან იქმნეს მოყჳარე სომეხნი, და ქართველნი და ოვსნი, სამნივე ერთ-გან ჰბრძოდეს მტერთა მათთა: აღესრულნეს აზორკ და არმაზაელ, ნუგეშინის-ცემულნი დი-დად, რამეთუ სიმხნითა მათითა უკუმოიხჳნეს საზღჳარნი ქართლისანი. და შემდგომად მათსა მე-ფობდეს შვილნი მათნი, არმაზს ამზასპ და შიდა-ქართლს [2]) დეროკ:

იდ. მეათოთხმეტე მეფენი, ამზასპ და დეროკ, ძენი აზორკ და არმა-ზელისნი, არშაკუნიანნი:

ესენი მეფობდეს და აღესრულნეს [3]: ხოლო შემდგომად მათსა მეფობდეს [4] შვილნი მათნი, არმაზს ფარსმან-ქჳელი, და შიდა-ქართლს [5]) მირდატ:

---

1) R დარღალანისსა; T se prête à la même lecture, mais il faut lire დარიალანისსა; cf. p. 6, n. 5.
2) T. შიდა-ქალაქსა.
3) Toute cette phrase manque au M-it T.
4) M-ss მეფე იქმნეს.
5) T. შიდა-ქალაქს.

LIBRARY
UNIVERSITY OF ILLINOIS
AT URBANA-CHAMPAIGN

იე. მეათხუთმეტე მეფენი, ფარსმან-ქველი და მირდატ, ძენი ამზასპისა და დეროკისი, არშაკუნიანნი:

აქამომდე ესე ყოველნი მეფენი ორ-ორნი [1]) იყუნეს მოყუარებასა ზედა, ერთ-გან მოყუარენი ვისნიმე, და ერთ-გან მტერნი ვისნიმე. მაშინ ამან მირდატ ქართველ-მან მოიყუანა ცოლი სპარსი, ნათესავი მეფეთა, და წუევითა სპარსთათა მტერ ექმნეს ფარსმან-ქუელსა არმაზელსა, და განიზრახეს მუხთლად სიკუდილი ფარსმან-ქველისა [2]): და მოხადა მირდატ ფარსმან-ქუელსა, სახლსა თჳსსა, რეცა მეჯლისად და განცხრომად, რომელი ესე უთხრა ვინმე ფარსმანს და განაკრძალა, და არა მივიდა: მიერით-გან იქმნეს [3]) მტერ ურთიერთარს, და მირდატს შეეწეოდეს სპარსნი, ხოლო ფარსმანს სომეხნი: ესე მირდატ იყო კაცი ურვილი და მოსისხლე, ხოლო ფარსმან-ქუელი იყო კაცი კეთილი და უხუად მიმნიჭებელი, და შემნდობელი, ჴასაკითა შუენიერი, ტანითა დიდი და ძლიერი, მხნე, მკედარი და შემმართებელი ბრძოლისა, უშიში ვითარცა უკორცო, და ყოვლითავე უმჯობესი ყოველთა მეფეთა ქართლისათა [4]) რომელნი გარდაცუალებულ იყუნეს უწინარეს მისსა: ესე უყუარდათ მირდატის კერძთაცა ქართველთა, და სძულდათ მირდატ მესიხლოებისა-თჳს, და მედგრობისა მისისა-თჳს, და გამოემართნეს უმრავლესნი მირდატისაცა კერძნი. ემძლავრა ფარსმან-ქუელი, აოტა, და წარვიდა მირდატ სპარსეთად:

ხოლო იყო მაშინ სპასპეტი ფარსმან-ქუელისა, ეგრეთვე ქუელი და გოლიათი; სახელით ფარნავაზ. ესე ფარნავაზ ძუძუს-მტე იყო ფარსმანისი, სარწმუნო, ერთ-გული და მისანდობელი: იგი დაადგინა შიდა-ქალაქსა, ადგილსა მირდატისასა, და ყოვლადვე იყვის [5]) ფარნავაზ სპასპეტი ქალაქსა შინა: ხოლო მეფე ფარსმან ქუელი იარებოდის და განაგებდის სამეფოსა მისსა: მაშინ მირდატ გამოიყუანნა სპარსნი, სპანი ძლიერნი, მიმართა ფარსმანს: ხოლო ფარსმან შემოკრიბნა
34 სპანი ქართლისანი და მოირთო ძალი სომხითით, და მიეგება იწროთა რკინის-ხევისათა. იწყეს ბრძოლად ბუმბერაზთა დღეთა მრავალთა, და რომელი [6]) გამოჩნდის ბუმბერაზნი სპარსთა შორის, რომელსა ვერ ებრძოდიან ბუმბერაზნი ქართლისანი და სომხითისანი, მას-ზედან განვიდის თჳთ მეფე ფარსმან, და ანუ სპასპეტი მისი ფარნავაზ, აჯობიან და სძლიან. და მას ბრძოლასა შინა მოკლა ფარსმან ათჩვიდმეტნი ბუმბერაზნი სპარსთანი, ხოლო სპასპეტ-მან მის-მან ფარნავაზ მოკლა ოც და სამი: მაშინ იყო სპარსთა შორის კაცი ერთი გოლიათი, სახელით ჯუანშერ, რო-

---

[1]) M-ss აქამომდე ყოველნივე ხსენებულნი; le mot suivant manque à T.

[2]) M-ss: le nom propre est remplacé par le pronom მის.

[3]) Mon M-it aj. ცხადად.

[4]) M-ss aj. არშაკუნიანთა.

[5]) Manque à T.

[6]) M-ss უკეთუ.

მელი ლომსა ჴელითა შეიპყრობდა: ამან სთხოვა ბრძოლა თავის-თავ მეფესა ფარსმანს. ხოლო ფარსმან-ქჳჱლი სიხარულით აღიჭურა და განვიდა. აღიზახნეს ორნივე ხმითა სასტიკითა, და მიეტევნეს ურთიერთარს, და იწყეს ბრძოლად ჴრმლითა, და ზაჰმი ბრძოლისა მათისა ემსგავსა ზაჰმსა [1]) ქუხილისა და ტეხისასა: აჯობა ფარსმან, ჩამოაგდო და მოკლა, მოიქცა სპისა მისისა ჴერძო, ხმა-ყო ხმითა მაღალი [2]). ,,აჰა ლომნო მძჳნვარენო, ცხოვარნი დასეტყუულნი:“ მაშინ მიეტევნეს ქართველნი და სომეხნი სპარსთა ზედა, აოტნეს და მოსწყჳდნეს, და ტყჳჱ-ყვნეს ურიცხჳნი, და წარვიდა მირდატ მეოტი სპარსეთადვე:

და წელსა მეორესა კუალად მოვიდა მირდატ სპითა მეტად უძლიერესითა. ხოლო ფარსმან-ქჳჱლ-მან შემოკრიბნა მჴედარნი და ქჳჱითნი და დადგა მცხეთას ქალაქსა შინა, რამეთუ არა ჰყჳნეს სპანი მირდატის სპათა ოდენნი: მოვიდა მირდატ და დადგა ჯაჭჳს, და ყოველთა დღეთა იბრძოდიან ბუმბერაზნი. და ამას ბრძოლასა შინა მეფე-მან ფარსმან მოკლა თავის-თავითა თორმეტი ბუმბერაზი, ხოლო სპასპეტ-მან ფარნავაზ მოკლა ათ-ექჳს-მეტი ბუმბერაზი: მაშინ ფარსმან მეფე-მან სიფიცხითა გულისა მისისათა არღა-რა განახა სიმრავლე სპარსთა, არამედ განვიდა ჟამსა განთიადისასა, სპითა მისითა, და დაესხა, და მოსცა სჳჱ-მან მის-მან ძლევა, აოტა ბანაკი მათი და მოსწყვიდნა ურიცხუნი, და წარვიდა მირდატ მეოტი სპარსეთადვე: მიერით-გან განითქჳა სახელი ფარსმან-ქჳჱლისა, და სპასპეტისა მისისა ფარნავაზისი, და წინა-მძღჳარ ექმნა იგი სპათა ქართლისა და სომხითისათა. და უწყო ბრძოლაჲ სპარსთა, და შესლჳად სპარსეთს, და ვერღა-რა-ოდეს ვინ წინა-აღუდგა ფარსმან-ქჳჱლსა: მაშინ სპარსთა გება-უყჳჱს, სიმარჯვით მოიყჳანეს მზარეული ერთი, და აღუთქჳჱს მას კეთილი დიდი, და ჰსთქჳჱს ესრეთ, ვითარმედ ,,წარვედ და შეეწყნარე ფარსმანს, და წარიტანე თანა წამალი სასიკჳდინე, ჩაურთე საჭმელსა მისსა და შეაჭამე.“ ხოლო წარმოვიდა მზარეული-იგი და ყო ეგრე, ვითარცა უთხრეს სპარსთა, და მოკლა ფარსმან: მაშინ იქმნა გლოვა და ტირილი, და ტყება ყოველთა ზედა ქართველთა, წარჩინებულთა-გან ვიდრე გლახაკთამდე: იტყებდეს თავთა მათთა ყოველნი, და ყოველთა ქალაქთა და დაბნებთა დასხდიან მგოსანნი გლოვისანი, შეკრბიან ყოველნი და ახსენებდიან სიმხნესა და სიქჳჱლესა, სიშჳჱნიერესა და სახიერებასა ფარსმან-ქჳჱლისასა, და იტყოდიან. ,,ვაჲ ჩჳჱნდა, რამეთუ მოგჳძინა სჳჱმან ბოროტ-მან, და მეფე ჩვენი, რომლისა-გან ხსნილ ვიყჳჱნით მონებისა-გან მტერთასა, მოიკლა კაცთა მგრძნებელთა-გან, და აწ მივეცით ჩვენ წარტყჳჱნვად ნათესავთა უცხოთა:“

მაშინ გამოვიდეს სპარსნი, და გამოიტანეს თანა მირდატ, და დაიპყრეს ქართლი, და მისცეს მირდატს ნაწილი მისი, ხოლო ნაწილი ფარსმანისი თჳთ დაიჭირეს, და დაუტევეს ერის-თავი არმაზს: ხოლო სპასპეტ-მან ფარნავაზ წარიყჳანა ცოლი და ძე ფარსმან-ქჳჱლისა და ივლტოდა,

---

[1]) R. ჟამი . . . ჟამსა.

[2]) M-ss მაღლითა, qui me paraît plus correct; mais la leçon T peut se défendre, comme archaïque.

და მივიდა სომხითს, რამეთუ სომხეთა მეფისა ასული იყო ცოლი ფარსმანისი, და დაიპყრეს ქართლი მირდატ და ერის-თავ-მან სპარსთა-მან. ხოლო მეგრელნი დადგეს ერთგულებასა ფარსმანის ძისასა:

მას ჟამსა მოყუარე იქმნეს სომეხნი და ბერძენნი. ხოლო სომეხთა მეფე-მან მოირთო ძა-ლი საბერძნეთით, და წარემართა ბრძოლად სპარსთა და ქართველთა, მიერთნეს მეგრელნიცა და შეჰკრბეს სპანი ურიცხჳნი: მაშინ მირდატ და ერის-თავ-მან სპარსთა-მან მოირთეს ძალი სპარსე-თით, ხოლო სომეხნი და ბერძენნი, და მეგრელნი, ჩავიდეს შიდა-ქართლს, და მუნ მოეგებნეს სპარსნი და ქართველნი, მდინარესა ზედა რომელსა ჰრქჳან ლიახვი, და მუნ იქმნა ბრძოლა მათ შორის, ადგილსა რომელსა ჰრქჳან რეხი: მოჰსწყდა ორთა-განვე ურიცხჳ, იძლივნეს სპარსნი და ქართველნი, მოკლეს მირდატ და ერის-თავი სპარსეთისა და მოსრნეს სპანი მათნი:

ივ. მეფე, ადამი, ძე ფარსმან-ქჳჱლისა, არშაკუნიანი.

და დასჳჱს ძე ფარსმან-ქჳჱლისა, რომელსა ერქჳა ადამი, და სამ წელ მეფობდა და მოკჳდა და დარჩა ძე მისი, წლიწდისა ერთისა ყრმაჲ. და ვიდრე აღიზრდებოდა მეფობდა მამის დედა მისი, ცოლი ფარსმან-ქჳჱლისა, რომელსა ერქჳა დადანა:

იზ. მეფე, ფარსმან, ძე ადამისი, არშაკუნიანი.

და ვითარ აღიზარდა ძის-წული ფარსმან-ქჳჱლისა, სახელით ფარსმანვე, მეფობდა იგი: ხო-ლო შემდგომად მისსა მეფე იქმნა ძე მისი ამზასპ:

იჱ. მეფე და მეორე ამზასპ, ძე ფარსმანისი, არშაკუნიანი.

ესე ამზასპ იყო კაცი ძლიერი და დიდი გოლიათი, მსგავს ფარსმან-ქჳჱლისა: ამისსა მეფო-ბასა გარდამოვიდეს ოვსნი, სპანი დიდნი, გზასა დვალეთისასა. ვერ იგრძნა ამზასპ მეფე-მან მო-სლჳა მათი, ვიდრე გარდმოვლამდე მთისა: მოვიდეს ოვსნი, დადგეს ლიახჳსა ზედა რჳა დღე გან-სჳჱნებად, და არ-სად განვიდა მარბიელი, რამეთუ ქალაქისა მცხეთისა შემუსრჳად გარდამოსრულ იყჳნეს: მაშინ ამზასპ მოუწოდა ყოველთა ერის-თავთა, მოვიდეს ერის-თავნი აღმოსავლისანი. ერის-თავი კახეთისა, ერის-თავი ხუნანისა, ერის-თავი სამშჳლდისა, და შემოკრიბნეს მჴედარნი სპასპე-
36 ტისანი: და ვიდრე მოვიდოდენ ერის-თავნი, მოვიდეს ოვსნი, ჩრდილოსა კართა [1]) ქალაქისათა,

[1]) M-ss კერძოთა.

რომელ-არს მუხნარი: მაშინ ამზასპ მეფე-მან განავსნა ციხენი და კარნი ქალაქისანი ლაშქრითა, და იყო სიმრავლე ქუეითთა მცხეთელთა, რომელნი კართა და ზღუდეთა სცჳდეს, მათ-გან კიდე გარე გამავალი ქუეითი მეომარი იყო ოც და ათი ათ-ასი ყოვლადვე, და მაშინ რომელ ჰყუანდა მხედარი ათი ათ-ასი. და განვიდა მჴედარი და ამზასპ. და განაწყუნა ქუეითნი-იგი არაგჳსა იმიერ და ამიერ, სიმაგრეთა შინა კართასა: ხოლო მჴედრითა [1]) ლაშქრითა განვიდა, ადგილსა რომელსა ჰრქვიან საფურცლე. იპყრა ზურგად ქალაქი და ქუეითნი-იგი, რომელ დაეყენნეს კართა შინა:

ხოლო იყო ბუმბერაზთა ბრძოლა [2]), განვიდა ამზასპ, მშვილდითა, და იწყო სროლად გუ-ლითა ფიცხლითა და მკლავითა ძლიერითა. უზომოდ შორს ისროდა, რომელ დამართებითა ოვსთა-გან არა შეეტყუებოდა, არცა ინახვოდა სიშორით, ყოვლად თუ აქუს მშვილდი. და მუნ ჰკრის ისარი, რომელსა არა დაუდგნის სიმაგრე-მან საჭურველისა-მან. და მას დღესა შინა ამზასპ თავის-თავითა მოკლა ბუმბერაზი ათ-ხუთ-მეტი და ცხენი მრავალი: სხუათა-გან ბუმბერაზთა ამზასპისათა მოკლნეს ბუმბერაზნი ოვსთანი, და დასდვა წყლულება დიდი ოვსთა ზედა: მას დღესა შინა შემოვიდა ამ-ზასპ ქალაქად, მჴედრითა სპითა, ხოლო ქუეითნი-იგი დგეს ადგილსავე ზედა, კართა შინა: და ღა-მესავე-მას მოუმატნეს მხედარნი რომელნი მოეტანნეს თანა ერის-თავთა-მათ, სისწრაფითა:

და ვითარ განთენდა განვიდა კვალად მუნვე ამზასპ, და აღიხუნა ჰოროლნი, და გამოვიდა ოვსთა-გან კაცი ერთი, სახელით ხუანხუა, რომელი გამორჩეულ იყო სპათა შორის ოვსთასა: აღიზახნეს ორთავე და მიეტევნეს ურთიერთს, და პირველსავე მისლვასა სცა ოროლნი, და განა-ვლო ზურგით, და მოკლა იგი. და აღმოიხადა კრმალი, და მიეტევა სხუათაცა ბუმბერაზთა, და მოკლნა ორნი სხუანიცა [3]): შეიქცა და შევიდა ქალაქად მჴედრებითურთ. დადგეს ქუეითნი მუნვე კართა შინა, და მას ღამესა კვალად მოუმატნეს მჴედარნი: ხოლო განიზრახეს დასხმა ოვსთა, და განვიდა და დაესხა ჟამსა განთიადისასა, მჴედრითა და ქუეითითა ყოვლითა ძალითა, აოტა ბანაკი მათი, და მოკლა მეფე ოვსთა, და მოსრა ყოველი სიმრავლე მათი:

და წელსა მეორესა მოირთო ძალი სომხითით, და შეკრიბნა სპანი მისნი ყოველნი, და გარდავიდა ოვსეთს, და ვერ-ვინ წინა-აღუდგა. და მოტყუენა ოვსეთი, და მოვიდა შინა გამარჯვე-ბული: და შემდგომად ამისსა შეექმნა სილაღე, და იწყო მესისხლეობად, და მოსწყჳდნა მრავალნი წარჩინებულნი. და ამის-თჳს მოიძულეს იგი ერ-მან ქართლისა-მან, და მტერ-ექმნა იგი სომხეთა-ცა, და შეიყუარნა სპარსნი: მაშინ განუდგნენ ერის-თავნი დასავლეთისანი ხუთნი. ორნი ერის-თავნი ეგრისისანი, ერთი ოძრხისა, ერთი კლარჯეთისა, ერთი წუნდისა: ეზრახნეს [4]) სომხეთა მეფესა, და ითხოვეს ძე მისი მეფედ, რამეთუ დის-წული იყო ამზასპისი: მაშინ სომხეთა მეფე ძალი-

1) M-ss მხედართა.
2) T ბრძოლად.
3) M-ss aj. ბუმბერაზნი.
4) M-ss რომელნი ეზრახნეს სომხეთა.

თა მრავლითა წარმოემართა ქართლად, და მოირთნა ძალნი საბერძნეთითცა, და ეზრახნეს ოვსთაცა,
37 რომელნი სახარულით წარმოვიდეს, რამეთუ მესისხლე იყო ამზასპ მათი, და გარდამოვლეს გზა თაკვერისა [1]), და მოვიდეს ერის-თავთა თანა მეგრელისათა: მაშინ ამზასპ მოუწოდა სპარსთა, და მოვიდეს სპარსნი ძლიერნი, და შეკრიბნა ქართველნიცა, რომელნი დარჩომოდეს: მაშინ ოვსთა და მეგრელთა გარდამოვლეს მთა მცირე, და შეკრბეს იგინი და ერის-თავნი ქართლისანი განდგომილნი, და მოვიდეს ესე ყოველნი წინაშე სომხთა მეფისა: ხოლო წარმოემართა ამზასპ და მოეგება იგი გუთის-ხევს, და არა-ვინ იპოვა ეგ-ოდენთა-მათ სპათა შინა ბერძენთა, და სომხთა, ოვსთა და მეგრელთა, და ქართველთა შორის, მარტოდ-მბრძოლი ამზასპისი, არამედ ეწყჳნეს ურთიერთარს სპანი-იგი, და იქმნა ბრძოლა მათ შორის: იძლია ამზასპ, და ივლტოდა სპა მისი, და დაიპყრეს ქართლი. და მოკლეს ამზასპ, და მოსრეს სპა მისი. და დაუტევა სომხთა მეფე-მან ძე თჳსი მეფედ ქართლსა, დის-წული ამზასპისი, სახელით რევ:

ით. მეფე, რევ, ძე სომხთა მეფისა [2]), არშაკუნიანი.

და ამან რევ მოიყჳანა ცოლი საბერძნეთით. ასული ლოღოთეთისა, სახელით სეფელია, მოიხჳნა თანა კერპი, სახელით აფროდიტოს [3]), და აღმართა თავსა ზედა მცხეთისასა: ესე რევ მეფე, დადაცათუ იყო წარმართი, არამედ იყო მოწყალე და შემწე ყოველთა ჭირვეულთა. რამეთუ სმენილ იყო მისდა მცირედ რაჲმე სახარება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, და აქჳნდა რაჲმე სიყჳარული ქრისტესი. და მეფობასა შინა მისსა არღა-რა-ვის უტევა ქართლსა შინა ყრმათა კლჳა, რომელსა-იგი ამისსა უწინარეს და პირველ კერპთა მიმართ შესწირვიდეს მსხჳერპლად ყრმათა, და ვიდრე იგი იყო მეფედ, არღა-რა-ვინ კლვიდა ყრმათა კერპთა-თჳს. ხოლო ცხჳრისა და ზროხისა შეწირვა განუწესა, და ამის-თჳს ეწოდა რევ მართალი. და მეფობდა იგი კეთილად: და მოკჳდა [4]) რევ, მეფე იქმნა ძე მისი ვაჩე:

კ. მეფე, ვაჩე, ძე რევისა, არშაკუნიანი.

და შემდგომად ამისსა მეფე იქმნა ძე ვაჩესი ბაკურ:

---

1) M-ss თაკკვერისა.
2) Tout ce membre de phrase manque à T.
3) Dans mon M-it აფროდიტა.
4) M-ss aj. რა.

კა. მეფე, ბაკურ, ძე ვაჩესი, არშაკუნიანი.

და შემდგომად ბაკურისა მეფობდა ძე მისი მირდატ:

კბ. მეფე, მეორე, მირდატ, ძე ბაკურისი, არშაკუნიანი:

და შემდგომად მირდატისი მეფობდა ძე მისი ასფაგურ:

კგ. მეფე, ასფაგურ, ძე მირდატისა, არშაკუნიანი:

და ამან ასფაგურ აღაშენა ციხე-ქალაქი უჯარმა:

ხოლო ალექსანდრეს მეფობით-გან ესე ყოველნი მეფენი მეფობდეს ქართლს, და იყჳნეს
კერპთ-მსახურ. და ესე ასფაგურ იყო უკანასკნელი მეფე ფარნავაზიანთა ნათესავისა. და ამის-ზე
მეფე იქმნა სპარსეთს ქასრე ანუშირვან სასანიანი, რომელ-მან მოსრნა მეფენი აშღალიანნი, რო- 38
მელ იცნობების არდაშირობით, ვითარცა წერილ არს ცხოვრებასა სპარსთასა:

ხოლო სომხითს მეფე იქმნა კოსაროს, და ამან კოსაროს, სომეხთა მეფე-მან, უწყო ბრძოლად ქასრე, მეფესა სპარსთასა, და შეეწეოდა მას ასფაგორ, მეფე ქართველთა. და ამან ასფაგურ განუხჳნის კარნი კავკასიანთანი და გამოიყჳანნის ოვსნი, ლეკნი და ხაზარნი, და მივიდის კუსარე მეფესა თანა სომეხთასა, ბრძოლად სპარსთა, და პირველსავე შესლჳასა სპარსეთად ეწყო ქასრე, მეფე სპარსთა, და აოტეს იგი და მოსრეს სპა მისი, და მიერით-გან ვერღა-რა წინა-აღუდგა ამათ მეფე-იგი სპარსთა, და განამრავლეს შესლჳა სპარსეთად და ტყუჳნვა სპარსეთისა: ხოლო დაესრულნეს მეფენი ქართლისანი ფარნავაზიანნი და სომეხთ მეფის ძენი: [1])

შემოსლჳა სპარსთა ქართლს და მეფობა მირიანისი:

ვითარ აოტეს სომეხთა და ქართველთა და ჩრდილოს ნათესავი მეფე სპარსთა, და განამრავლეს შესლჳა სპარსეთს და ოხრება სპარსეთისა, და ვერღა-რა-ოდეს წინა-აღუდგა მეფე სპარსთა, მაშინ მეფე-მან სპარსთა-მან, მწუხარებითა შეპყრობილ-მან, მოუწოდა მთავართა სოფლებისათა, პატიახშთა და ერის-თავთა, და ყო განზრახჳა, და ეძიებდა ღონესა ბოროტისა-მის მოწევნულისასა, და აღუთქმიდა ნიჭსა დიდსა და პატივსა, რომელმან უძიოს ღონე შურის-გებისა: ხოლო

[1]) M-ss aj. მეფენი არშაკუნიანნი.

კრებულსა-მას შორის იყო წარჩინებული მთავარი, სახელით ანაკ, ნათესავისა-გან კოსაროს, სომეხთა მეფისა: აღდგა იგი, წარმოდგა, და ჰსთქუა. „ოტებულ არს სპაჲ ჩვენი კოსაროს, სომეხთა მეფისა-გან, აღწყუედილ არიან მჴედარნი ჩვენნი, და დასდების შიში და ძრწოლა მათი სპარსთა ზედა, და განძლიერებულ არიან იგინი, და ვერ ძალ-გვიძს წინა-აღდგომა მათდა [1]: აწ ესე არს განზრახუა ჩემი, რათა მშვიდობითა და ვედრებითა, და ხარკისა მიცემითა დავამშვიდოთ კოსარო მეფე:“ ესე რაჲ თქუა ანაკ, არა გულითა თქუა, არამედ სიმრავლესა-მას უფარვიდა გულისა მისისა განზრახუასა: მიეახლა მეფესა და ჰრქუა ოჳსა-გან. „უწყოდე, არა ესრეთ არს განზრახუა ჩემი, რომელი ვთქუ, არამედ ღირს მყავ მარტოდ შენ წინაშე ზრახუად, და ვაუწყო მეფობასა შენსა გულისა განზრახუა ჩემი:“ ხოლო წარჩინებულთა-მათ იზრახეს თჳს-თჳსად წინაშე მეფისა და წარვიდეს: მაშინ ფარულად მოუწოდა მეფე-მან ანაკს, და თქუა ანაკ. „ცხონდი, მეფე, უკუნისამდე. მე გიძიო ღონე შერის-გებისა კოსაროს ზედა, ესრეთ რათა წარვიდე მე მის-თანა დედა-წულით ჩემი-თურთ, და მე მომენდობის იგი ნათესაობისა-თჳს, და სუე-მან შენ-მან მოავლინოს კეთილად, მოვკლა მეფე-იგი, და დავდუა თავი ჩემი შენ-თჳს:“

სთნდა განზრახუა ესე მეფესა, და მოკლეთა დღეთა წარმოვიდა ანაკ და ძმა მისი დედა-წულითურთ, რეცა განდგომილად სპარსთა მეფისა-გან: და მოვიდა საზღუარსა სომხითისასა, ქალაქ-
39 სა რომელსა ჰრქვიან ხილხალა, საზამთროთა ადგილთა სომეხთა მეფეთასა: იხილა-რა კოსარო მეფე-მან, დიდითა პატივითა შეიწყნარა, რამეთუ ყოვლითავე სიმარჯუთა მოსლუასა მისსა აჩვენებდა სარწმუნოდ, და ხედჳდა მეფე, რამეთუ ყოვლითა სახლეულითა მისითა მისლვა მოემართა: მაშინ მისცა მას მეფე-მან პატივი, მეორედად მისსა საყდარსა აღიყუანა, სიხარულით და განსუენებით: და დაყუნეს დღენი ზამთრისანი, მოიწივნეს დღენი ზაფხულისა არისანი, და განდიდნეს მდინარენი. წარვიდა მეფე მუნით, და მოვიდა არარატსა ქალაქსა, და განმზადებულ იყო კოსარო მეფე კვალად შესლუად სპარსეთს: მაშინ დღესა ერთსა განვიდა მეფე ნადირობად, და გაჰყუეს თანა ანაკ და ძმა მისი, და იპყრნეს მახჳლნი ლესულნი ფარულად, საწჳმარსა ქუეშე სტეოდეს, და პოეს დარი, მოკლეს მეფე და ივლტოდეს: ხოლო დევნა უყუეს მთავართა სომხითისათა, და მოუსწრეს ვიეთმე ხიდსა ზედა, და რომელთამე მოუსწრეს ფონსა ზედა, და ასწყჳდნეს იწროსა შინა, და ვერღარა წარვიდეს, მოკლნეს იგინი და მოსრეს ყოველი ნათესავი მათი, თჳნიერ დაშთეს ორნი შვილნი მათნი, რომელნიცა აღიხუნეს მამა-მძუძეთა მათთა [2]: ერთი შეივლტოდა საზღუართა საბერძნეთისათა, და მეორე საზღუართა სპარსეთისათა:

ვითარცა ესმა სპარსთა მეფესა ქასრეს სასანიანსა, აღივსო სიხარულითა და წარმოემართა ყოვლითა ძალითა მისითა. მოვიდა პირველად სომხითს და დაიპყრა სომხითი, მოსრა და ტყუე-ჰყო

---

1) M-ss მათი.

2) Ce mot manque à T.

ყოველი ნათესავი სომეხთა მეფისა: ხოლო ერთი ძე კოსაროს მეფისა, მცირე ყრმა, შეივლტოდა საზღჳართა საბერძნეთისათა[1]), და მუნ იზრდებოდა, რომელსა ერქჳა თრდატ: მაშინ ვითარცა დაიპყრა სომხითი სპარსთა მეფე-მან და შემოვიდა ქართლად, წარვიდა ასფაგურ ქართველთა მეფე ოვსეთს, რათამცა მოიმატნა სპანი ოვსეთით და განამაგრნა ციხე-ქალაქნი: ხოლო რა-ჟამს შევიდა ოვსეთს, ეწია სიკჳდილი, და მუნ აღესრულა:

ამას ასფაგურს არა ესჳა ძე, არამედ ასული ერთი: მაშინ შეკრბეს ყოველნი ერის-თავნი ქართლისანი მცხეთას ქალაქსა, სპასპეტისა თანა, რომელსა ერქჳა მაიჟან[2]): ზრახჳა ყჳეს, სავსეთა მწუხარებითა, და თქჳეს. ,,არა ვაუფლოთ გულთა ჩვენთა ზედა მწუხარება, რათა არა მიგვეღოს გონება, გარნა ვიძიოთ ღონე ჭირთა და განსაცდელთა ჩვენთა-თჳს:‘‘ მაშინ სთქჳა მაიჟან სპასპეტ-მან. ,,უკეთუმცა იყო ჩვენ-თანა ძალი ესე-ზომი[3]), ჩვენმცა მესხედთა სპარსთა შევესწორებოდით, დამცავსცენით თავნი ჩვენნი სიკჳდილად და წინა-აღჳდეგით მათ. და თუმცა დარჩომილ იყო მკჳდრი მეფობისა ჩვენისა, ანუ ნათესავი მეფეთა ჩვენთა, რომელიმცა ღირს იყო მეფობასა, დავდეგითმცა ციხე-ქალაქთა შინა, და დამცავსცენით თავნი ჩვენნი სიკჳდილად, და ვჭამეთმცა ჴორცი კაცისა, ვითარცა პირველ მამათა ჩვენთა. არამედ ჟამთა მოწევნადსა ესრეთ მოუვლენია, რამეთუ მოიკლა სპარსთა-გან დიდი-იგი მეფე სომხითისა, წაღებულ არს სომხითი, რომელსა ეკიდა სამეფო ჩვენი, და აღუღია პირი თჳსი სპარსთა მეფესა შთანთქმად ყოვლისა ქვეყანისა ჩვენისა. არა-ვინ არს ჩვენ-თანა წინა-აღმდგომი მისი, და დარჩომილა ერი ჩვენი ობლად, ვითარცა ცხოვარნი უმწყემსონი: აწ ესე არს განზრახჳა ჩვენი, რათა მივაგებოთ წინა მეფესა სპარსთასა მორჩილებაჲ და ვითხოვოთ მის-გან[4]) ძე მისი მეფედ ჩვენდა, და ვევედრნეთ, რათა შერთოს ცოლად ძესა მისსა ასული ასფაგურისი, მეფისა ჩვენისაჲ: ვაუწყოთ ქალისა ამის ნათესაობა ნებროთიანთა, და დიდებულთა არშაკუნიანთა, და მეფეთა ჩვენთა ფარნავაზიანთა, და ვითხოვოთ მის-გან დამჭირვა სჯულსა-ზედა მამათა ჩვენთასა, და არა აღრევა ჩვენ-თანა სპარსთა, და წარჩინებულად პყრობაჲ ჩვენი. ნუუკუჱ შეიწყნაროს ვედრებაჲ ესე ჩვენი, და იყოს ესე ყოველი ჩვენ-ზედა: და უკეთუ სჯულსა მამათა ჩვენთასა მიგჳლებდეს, და ჩვენ-ზედა სპარსთა წარჩინებულ ყოფდეს, და ნათესავსა მეფეთა ჩვენთასა მოსწყჳტდეს, სიკჳდილი უმჯობეს არს თავთა ჩვენთა-თჳს, ვიდრე მონახჳა ესე-ვითარისაჲ. დავსხნეთ თავნი ჩვენნი ციხეთა და ქალაქთა, და მოვსწყდეთ ყოველნი:‘‘

მაშინ დაემოწმნეს ყოველნი ერის-თავნი ზრახჳასა მაიჟან სპასპეტისასა, და წარგზავნეს მოციქული წინაშე სპარსთა მეფისა, და მოახსენეს ესე ყოველი, რომელი განეზრახა: ხოლო გამოიკითხა სპარსთა მეფე-მა პირველად ქალაქისა მცხეთისა, და უთხრეს სივრცე და სიგრძე მისი,

---

1) M-ss aj. სასჯულით თრდატ.

2) M-ss ამიჟან; la même leçon se trouvait et a été corrigée par le copiste, dans le M-it T.

3) M-ss aj. რათა.

4) M-ss aj. წყალობაჲ, რათა მოგვცეს. . .

და მახლობელობა ხაზართა და ოვსთა: და გვალად გამოიკითხა გჳარი ასფაგურის ასულისა, და უთხრეს ნათესავობა ნებროთიანთა და არშაკონიანთა, და ფარნავაზიანთა: კეთილად სთნდა სპარსთა მეფესა, და შეიწყნარა ვედრება ქართველთა, და თჳთცა უკვე გამოარჩია მცხეთას დასჳმაჲ ძისა თჳსისა მეფედ. რამეთუ ყოველთა ქალაქთა სომხითისა და ქართლისა, და რანისა და მის კერძისა, უფროჲსად და უმაგრეს გამოარჩია, და მახლობლად ჩრდილოთა მტერთა, რათა ჰბრძოდეს მათ მუ-ნით, და იპყრობდეს ყოველთა კავკასიათა [1]): აღესრულა ყოველი-იგი სათხოველი ქართჳელთა, და მისცა ყოველსა ზედა ფიცი და აღთქმაჲ, და მოვიდა მცხეთას, და მიეგება მაიჟან სპასპეტი, და ყოველნი ერის-თავნი ქართლისანი: მაშინ მოიყჳანეს ასული ასფაგურ მეფისაჲ, რომელსა ერქჳა აბეშურა, და შეჰრთო სპარსთა მეფე-მან ძესა თჳსსა, რომელი მუნ-თანა ჰყჳა, შჳდისა წლისაჲ, ნაშობი მკევლისა, რომელსა ერქჳა სპარსულად მიჰრან, და ქართულად მირიან: ესე მირიან იგი არს, რომელ-მან ჟამსა სიბერისა თვისისასა იცნა ღმერთი დამბადებელი, შეიწყნარა სახარება მო-ციქულთაჲ, წმიდისა ნინოს მიერ, იქმნა აღმსარებელ სამებისაჲ, და თაყჳანის-მცემელ ჯჳარისა პატიოსნისა:

კდ. მეოცდაოთხე [2]) მეფე, მირიან, ძე სპარსთა მეფისა, ხოსროიანი:

აწ ვახსენო [3]), ცხოვრება მირიანისი, ძისა ქასრე არდაშირისი, სასანელისა.

§ 1.

41 ვითარცა შეიწყნარა მეფე-მან ქასრე ვედრება ქართჳელთა, შეჰრთო ძესა მისსა მიჰრიანს ასული ქართჳელთა მეფისა, და მისცა მეფედ, და დასჳა მცხეთას, მისცა ქართლი, სომხითი, რა-ნი, მოვაკანი და ჰერეთი: და იყო მირიან მაშინ წლისა შვიდისა, და თანა-ჰყჳა დედაჲ მირიანისი, და არა დაუტევა იგი მირიანის თანა, რამეთუ უყჳარდა იგი, ვითარცა თავი თჳსი, არამედ დაუტევა მამა-მძუძედ და განმგებელად წარჩინებული ერთი, რომელსა ერქჳა მირვანოზ, და დაუტევა ორ-მოცი ათ-ასი მჴედარი სპარსი, რჩეული, და არა დასხნა ქართლისა საზღჳართა სპარსნი-იგი, ფი-ცისა მის-თჳს, რომელ ფუცებულ იყო ქართველთად, არამედ დასხნა ჰერეთს და მოვაკანს, და სომხითს: ხოლო უბრძანა მირვანოზს რათა სპარსთა-მათგანი შვიდი ათ-ასი რჩეული მჴედარი ყოვლად ქალაქსა შინა იპყრან მცველად ძისა მისისა: და ესრეთ დაეზავა ქართველთა, რათა კარნი და ციხენი და ქალაქნი ყოველნი იპყრნეს ლაშქრითა სპარსითა, და სხჳა სიმრავლე სპარსთა არა იყოს ქვეყანასა შინა ქართლისასა აღრეულად, „და იყოს შჯული ესე ჩემი ორსავე სჯულსა-ზედა, მამათა ჩვენთა ცეცხლის-მსახურებასა, და თქჳენთა კერპთასა“. რამეთუ პირველვე ამასცა ზედა მოეცა ფიცი:

[1]) M-ss კავკასიანთა.
[2]) M-ss ოც და მეოთხე.
[3]) M-ss ვახსენოთ.

და წარვიდა ქასრე მეფე, წარუხუნა და დაიმორჩილნა ყოველნი ხევნი კავკასიანთანი, და დასხნა ყოველ-გან მთავარნი, და უბრძანა მათ ყოველთა, რათა იყუნეს მორჩილ ძისა მისისა მირიანისა: და უბრძანა მირიანს, ძესა თჳსსა, და მამა-მძუძესა მისსა მირვანოზს, რათა ბრძოდიან ხაზართა, და წარვიდა თჳთ სპარსეთად: ხოლო ამან მირვანოზ ჰმატა ყოველთა სიმაგრეთა ქართლისათა და უმეტეს ყოველთა მოამტკიცნა ზღუდენი ნეკრესისა ქალაქისანი: აღიზარდა მირიან მსახურებასა შინა შვიდთა-მათ კერპთასა და ცეცხლისასა. ხოლო შეიყუარნა ქართველნი და დაივიწყა ენა სპარსული, ხოლო დაისწავლა ენა ქართული. და ჰმატა შემკობა კერპთა და ბომონთა, კეთილად იპყრნა ქურუმნი[1]) კერპთანი, და ყოველთა მეფეთა ქართლისათა უმეტეს აღასრულებდა მსახურებასა-მას კერპთასა, და შეამკო საფლავი ფარნავაზისი: ესე ყოველი ქართველთა სათნოებისა-თჳს ქმნა. კეთილად იპყრნა ქართველნი, ნიჭითა და ყოვლითავე დიდებითა, და შეიყუარეს იგი ყოველთა ქართველთა უმეტეს ყოველთა მეფეთასა. და მეფობდა ესრეთ მირიან, მცხეთით-გან ქართლს, სომხითს, რანს, ჰერეთს, მოვაკანს და ეგრისს:

ვითარ იქმნა მირიან ათ-ხუთ-მეტისა წლისა, მოუკუდა ცოლი, ასული ქართველთა მეფისაჲ, და ამას-ზედა დაესრულა ქართლს შინა მეფობა და დედოფლობა ფარნავაზიანთა მეფეთა: შეწუხდეს ყოველნი ქართველნი სიკუდილსა-ზედა დედოფლისა მათისა, არამედ დადგრეს ერთ-გულებასა ზედა მირიანისსა: არცა ძალ-უდგა და არცაღა-ვინ იყო ფარნავაზიანთა ნათესავი, რომელიმცა დირს ქმნილ იყო მეფობასა ქართველთასა, და ესრეთ შეიტკბეს ამის მიზეზისა-თჳს მეფობაჲ მირიანისი: ხოლო მირიან მეფე-მან უმეტეს ჰმატა კეთილსა ქართველთასა, და მოიყუანა ცოლი საბერძნეთით, პონტოჲთ, ასული ულიოტორისი, სახელით ნანა: იწყო ბრძოლად ხაზართა, და მარადის ჰბრძოდის. ოდესმე გადგიან[2]) მირიანს ლეკნი, და მათ გამოიყუანიან ხაზარნი. მიეგების ჰერეთს ანუ 12
მოვაკანს, და მუნ ეწყჳს. ოდესმე გამოიყუანიან დურძუკთა და დიდოთა, მაშინ ეწყჳს და ვერ-ოდეს სძლეს ხაზართა, არამედ ყოვლადვე მირიან სძლის, და ესრე მრავალ-გზის გარდაიხადა ბრძოლა ხაზართა:

და უფროსი ლაშქრობა მისი იყვის დარუბანდს, რამეთუ მოვიდიან ხაზარნი, და მოადგიან დარუბანდსა, რათამცა წარიღეს და განაღეს კარი ფართო, და მუნითმცა იწყეს გასლუა სპარსთა ზედა. ხოლო ოდეს მოვიდიან ხაზარნი დარუბანდს, მაშინ წარვიდის მირიან შველად დარუბანდისა: ოდესმე უჭომროდ მიჭრიდიან ხაზართა, და ოდესმე ბრძოლით აოტნის: ხოლო ვითარ იქმნა მირიან წლისა ორ-მეოცისა, მაშინ მოუკუდა მამა მისი, სპარსთა მეფე, და დაჯდა მეფედ სპარსეთს ძმა მირიანისი უმრწემესი, რომელსა ერქუა ბარტამ: ვითარცა ესმა მირიანს, მოუწოდა ყოველთა სპათა მისთა, შეიკრიბნა და წარემართა ბაღდადს, რათამცა დაჯდა საყდართა მამისა მი-

[1]) De l'arménien քուրմ, prêtre des idoles.

[2]) M-ss განუდგიან, T გაჲდგიან; j'ai toujours fait disparaître ce ჲ médial, comme dans დაჲდგრეს, précédemment, parceque ce ჲ est complètement inutile.

სისათა: მაშინ ძმა-მანცა[1]) მის-მან შეიკრიბნა სპანი ურიცხჳნი, და მიეგება ბრძოლად, ხევსა-მას ნასიბისასა: და ვითარცა იხილეს მოხუცებულთა და მარზპანთა სპარსეთისათა, ვითარმედ მახჳლი დაეცემის ურთიერთსა, აღდგეს მათ შორის მოციქულად და ბჭედ, და დასჯერდეს ორნივე მეფენი ბჭობასა მათსა და დასხდეს ბჭედ:

მირიან იტყოდა სარჩლად. ,,პირ-მშო შვილი ვარ მე მამისა ჩემისა, და საუფლისწულოდ ებოძნეს[2]) ქჳ̂ჱყანანი უცხონი მკლავითა წარხმულნი, და მუნ დღენი ჩემნი ყოველნი დამიყოფიან ბრძოლასა შინა ხაზართასა, და მრავალ-გზის სისხლითა ჩემითა დამიცავს სპარსეთი ხაზართა-გან. ამის-თჳს ჩემი არს საყდარი მამისა ჩემისა'': ხოლო ბარტამ იტყოდა ამას-ზედა[3]) ,,თუმცა პირ-მშო არს იგი, არამედ ნაშობი არს მხევლისაჲ და ნაშობსა მხევლისასა ეყოფის სჳ̂ჱდ, რომელ მას მიხჳ̂ჱდრია სამეფონი: ხოლო მე ნაშობი ვარ ჰინდოთა მეფისა ასულისა, სპარსთა დედოფლისაჲ, და მოგისმენია ანდერძი მამისა ჩემისაჲ, და მოგინახავს რომელ ჴელითა მისითა დამადგა გჳრგჳნი თავსა ჩემსა'': ხოლო მათ განბჭეს და მისცეს მეფობაჲ სპარსეთისა ბარტამს. ხოლო მირიანს გულის-სადებელად მისცეს ბარტამის-გან ჯაზირეთი და შამისა ნახევარი და ადარბადაგანი, ესე ყოველი ქართლსა, სომხითსა, რანსა, ჰერეთს და მოვაკანსა ზედა მოურთეს: და წარმოვიდა მირიან. ხოლო მარიან ვიდრედა ჯერეთ იყო მუნ, გარდმოვლეს ოვსთა ფეროშ და კავცია და განჰრყჳ̂ჱნეს ქართლი: ხოლო მირიან გარეს-გარე გარდავიდა ოვსეთს, მოტყჳ̂ჱნა ოვსეთი და მოწჳ̂ა ხაზარეთამდე, და გარდამოვლო გზა დვალეთისა, და მოვიდა შინა:

და შემდგომად ამისსა რა-ოდენთამე წელიწადთა, ჩჳ̂ჱულებისა-ებრ მოვიდეს ხაზარნი ბრძოლად დარუბანდისა: ხოლო მირიან წარვიდა შჳ̂ჱლად დარუბანდისა, და ვიდრე იგი მუნ იყო წყობად ხაზართა, მაშინ უკჳ̂ჱ მეფე გუთთა, სპითა ურიცხჳთა, შევიდა საბერძნეთს: ხოლო მეფე
43 ბერძენთაჲ შეკრბა სპათა მისთა და წინა-აღუდგა. მაშინ მეფე-მან გუთთა-მან სთხოვა თავის-თავ ბრძოლა კეისარსა. ვერ ძალ-იდჳ̂ა კეისარსა[4]) ბრძოლაჲ მისი: ხოლო იყო ძე კოსაროს სომხთა მეფისა, სახელით თრდატ, რომელი ვახსენეთ ზემო, აღზრდილ იყო საბერძნეთს, და იყო იგი გოლიათი. მას ჟამსა შინა იყო იგი სპასა-თანა ბერძენთასა: იგი გამოარჩიეს ყოველთა სპათა ბერძენთა, და შემოსეს იგი შესამოსლითა და საჭურველითა კეისრისათა, და კეისრის სახედ გაუგზავნეს ბრძოლად გუთთა მეფესა: გამოვიდა მუნით გუთთა მეფე[5]), და მიეტევნეს ურთი-

1) T ძმა_მან.
2) M-ss შებოძნეს.
3) T ამის_თჳს.
4) Au lieu de répéter ce mot, les M-ss mettent au commencement de la phrase le mot რომელ_მანცა, ce qui est une tournure plus recherchée; des variantes de ce genre avaient lieu précédemment, dans les endroits où le M-it T répète მირიან, ოვსეთს: j'ai préféré, comme indice d'une simplicité antique, ce système de répétitions à l'emploi du pronom იგი.
5) Cette répétition est remplacée en T, par რომელიცა.

ერთსა[1]) ბრძოლად. სძლო თრდატ და გელად შეიპყრა, და იოტეს ბანაკი გუთთა: ხოლო კეისარ-მან მისცნა სპანი თრდატს, და გამოგზავნა სომხით, მამულსა მისსა: გამოვიდეს სომხით და გამოასხნეს სპანი ერის-თავნი მირიანისნი: მაშინ მირიან შეიქცა წყობისა-გან ხაზართასა, და მოიყვანა სპარსეთით თჳსი მისი, ნათესავი მეფეთაჲ, სახელით ფეროზ. მან მოიტანა თანა[2]) სპაჲ დიდი. და ამას ფეროზს მისცა მირიან ასული თჳსი ცოლად, და ქუეყანა ხუნანით-გან ბარდავამდე, მტკუარსა ორივე კერძი, და დაადგინა იგი მუნ ერის-თავად. და სხუაცა ძალი მოირთო სპარსეთით, უწყო ბრძოლად თრდატს: ხოლო ოდეს მოირთის ძალი თრდატ საბერძნეთით და მომართის მირიანს, და მას ვერ ძალ-უდვის წინა-დადგომად, განამაგრნის ციხენი და ქალაქნი, და მოვლის თრდატ ქუეყანაჲ მისი. და ოდესმე განძლიერდის მირიან სპარსეთით, ვერ წინა-აღუდგის თრდატ, მოვლის სომხითი: ესრეთ დაუსცხრომელად იყვის შფოთი მათ შორის წელთა მრავალთა, და არავინ იპოვა ოდეს სპარსთა შორის მარტოდ-მბრძოლი თრდატისი. და სახელოვან იქმნა იგი ყოველსა ქუეყანასა, და სძლო ყოვლადვე მბრძოლთა მისთა, ვითარცა წერილ არს ჭამბავი მისი ცხოვრებასა სომეხთასა:

შემდგომად ამისსა მეფე იქმნა სპარსეთს ძმის-წული მირიანისი, ძე ბარტამისი.[3]) მოუვლინა მირიანს მოციქული და ჰრქუა, „რათა შევკრბეთ და გარდავლოთ სომხითი, და შევიდეთ საბერძნეთად“: მაშინ გამოვიდა სპარსთა მეფე, და მიეგება მირიან და შეკრბა სიმრავლე ურიცხჳ, ვითარცა თივანი ველთანი და ფურცელნი ხეთანი სიმრავლითა: გარდავლეს სომხითი, ვერ წინა-აღუდგა თრდატ, არამედ განამაგრნა ციხე-ქალაქნი და წარტყუენნეს სომხითი, და შევიდეს საბერძნეთად, და ვერ წინა-აღუდგა მათ ბერძენთა მეფე კოსტანტინე, შთავარდა მწუხარებასა დიდსა. იწყეს ტყუენვად საბერძნეთისა: მაშინ არწმუნეს მეფესა კოსტანტინეს კაცთა ღმრთის-მსახურთა. და ჰრქუეს. „იხილე საკჳრველება ქრისტესი და ძლევაჲ მტერთაჲ მოსავთა მისთა-გან, ვითარ ყოველნი მოსავნი ქრისტესნი, წარძღუანებითა ჯუარისათა, სძლევენ მტერთა მათთა“: ხოლო კოსტანტინე მეფე-მან ირწმუნა მათი, ვითარცა წერილ არს ესე განცხადებულად ცხოვრებასა ბერძენთასა, ნათელს-იღო კოსტანტინე და წარმოიძღუანა სახე ჯუარისა, და ეწყო მტერთა სპარსთა-მათ ურიცხუთა, სპითა მცირითა, და ძალითა ქრისტესითა აოტა ბანაკი მათი, და მოსრა სიმრავლე მათი: ივლტოდეს ორნი-იგი ძმანი, მცირედითალა მჴედრითა, და მიუდგა უკანა კოსტანტინე, და შევიდა საზღუართა მათთა: სპარსთა მეფე შევიდა სპარსეთად, მეოტი. ხოლო მირიან დადგა ქართლად 44
და განამაგრნა ციხე-ქალაქნი. ულონო იქმნა მირიან და შეეშინა შემდგომად ოტებისა ქართლით, რამეთუ აღწყუედილ იყუნეს წყობასა შინა ყოველნი წარჩინებულნი მისნი, სპარსნი და ქართუელნი: წარგზავნნა მოციქულნი წინაშე კოსტანტინე მეფისა და ითხოვა მის-გან მშჳდობა, და აღუ-

1) ურთიერთარს, M-ss; le mot suivant est omis, ibid.
2) M-ss თჳს-თანა.
3) M-ss aj. რომელ-მან.

თქჳა მას მსახურებაჲ და მოწყჳდაჲ სპარსთა: ხთნდა კონსტანტინეს, რამეთუ შიში აქჳნდა კვალად სპარსთა მეფისა-გან, და შემწეობისა-თჳს დაეზავა მირიანს. აღიღო შჳლი მირიანისი მძევლად, რომელსა ერქჳა ბაქარ, და დაამოყურნა თრდატ და მირიან, და ამზახლნა. მოსცა თრდატ ასული მისი, რომელსა ერქჳა სალომე, ძესა მირიანისსა ცოლად, რომელსა ერქჳა რევ: უჩინა საზღჳარი ესრეთ. რომელთა ქჳეყანათა მდინარენი დიან სამხრით, მიერთვიან რასხსა, ესე ქჳეყანანი თრდატის კერძად დაყარნა, და რომლისა ქვეყანისა მდინარენი ჩრდილოთ დიან, და მიერთვიან მტკჳარსა, მირიანის კერძად დაყარნა, და შჳა-მდგომელ ექმნა მათ და წარვიდა: მეფობდა მირიან ქართლს, რანს, ჰერეთს და მოვაკანს, და აქჳნდა ეგრისიცა, ეგრის-წყალამდე, და მისცა ძესა მისსა რევს საუფლისწულოდ კახეთი და კუხეთი, და დასვა იგი უჯარმოს, რევ და ცოლი მისი სალომე, ასული თრდატისი, და ცხონდებოდეს უჯარმოს: ხოლო ფეროზს, სიძესა მირიანისსა, აქჳნდა ქჳეყანა რომელი ზემოთ ვახსენეთ მიცემულად მირიანის-გან, და იყო მუნ ერის-თავად: მას ჟამსა შინა მოსრულ იყო წმიდაჲ და ნეტარი დედა და ემბაზი ჩვენი ნინო, და დაეყო მცხეთას შინა სამი წელი, და განაცხადა ქადაგება ქრისტეს სჯულისა, და იქმოდა კურნებასა თჳნიერ წამლისა, და ხმაჲ-მაღლად იწყო ქადაგებად ქრისტეს სჯულისა ჭეშმარიტისა, ქრისტეს ღმერთისა ჩვენისასა: (ოდეს ქართლი მოაქცია წმიდა-მან ნინო ქრისტეს ამაღლებით-გან გარდასრულ-იყჳნეს წელნი სამ ას ოც და ათ-ერთ-მეტნი[1]):

§ 2.

მოქცევაჲ მირიან მეფისაჲ და ყოვლისა ქართლისაჲ, წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩჳენისა ნინო მოციქულისა მიერ:

პირველად ვახსენოთ ცხოვრებაჲ წმიდისა და ნეტარისა დედისა ჩვენისა და ყოვლისა ქართლისა განმანათლებელისა ნინო მოციქულისაჲ, რომლისა-თჳს მანვე ნეტარ-მან მოგვითხრა, ჟამსა აღსრულებისა მისისასა. რომელი აღწერა მორწმუნე-მან დედოფალ-მან სალომე, უჯარმოელ-მან[2]), ძის ცოლ-მან მირიან მეფისა-მან, ასულ-მან თრდატ სომეხთ მეფისა-მან:

და იყო მათ ჟამთა შინა ოდეს წმიდა გიორგი კაბადუკელი იწამა ქრისტეს-თჳს, იყო კაბადუკიაჲთ ქალაქით კაცი ვინმე მთავარი, შესაბამი მონა ღჳთისა, სახელით ზაბილონ: და ესე წარვიდა ჰრომედ წინაშე მეფისა მაქსიმიანესა, მსახურებად და ნიჭისა მოღებად მის-გან: და მათვე

1) M. R თვრამეტნი.
2) T უჯარმელ-მან; mais comme ce M-it porte plusieurs fois უჯარმო, la leçon que j'adopte est plus régulière.

დღეთა შინა კაცი ვინმე იყო კოლასტრას შინა, და ესხნეს მას ორ შვილ, ძე და ასული. და სახელი ძისა მისისა იოჱნალი, ხოლო ასულისა-მის სოსანა[1]): აღესრულნეს ქმარი და ცოლი-იგი, 45
და დარჩეს[2]) და-ძმანი ობლად: აღდგეს და წარვიდეს ქალაქად წმიდად იერუსალიმად. იმედ ჭეჳჵს იმედი-იგი ყოველთა ქრისტეანეთა წმიდაჲ აღდგომაჲ[3]), და მიეკედრნეს მუნ: ესე ძმაჲ იოჱნალი მიემთხვია დევტალარობასა, ხოლო დაჲ-იგი მისი სოსანა ჰმსახურებდა ნიათორსა სარა ბეთლემელსა:

ხოლო ესე ჴაბუკი კაბადუკელი, სახელი ზაბულონ, რომელი ვახსენეთ, მიიწია ჰრომედ, წინაშე მეფისა, და აღდგომილ იყჳნეს მას ჟამსა ბრანჯნი ბრძოლად ჰრომთა, ველსა ზედა პატალანისასა. მისცა უფალ-მან ძალი ზაბილონს, ჴაბუკსა-მას კაბადუკელსა, და ქმნა წინა-აღდგომაჲ მტერთაჲ-მათ უზომოჲ, და იოტნა ბრანჯნი და შეიპყრა მეფე ბრანჯთაჲ, და ყოველნი-იგი მთავარნი მათნი, და მიიყჳანა იგინი წინაშე მეფისა. ხოლო მეფე-მან განაწესა სიკჳდილი მათი: მაშინ იწყეს ტირილად ბრანჯთა-მათ, და ევედრებოდეს ზაბილონს. „მოგვეც პირველად სჯული შენი, და შეგვიყჳანენ ტაძარსა ღმრთისა თქჳჵნისასა. მაშინ იყავნ სიკჳდილი ჩვენი, რამეთუ შენ-მიერ შეპყრობილ ვართ და შენვე ჰყავ ესე ჩვენ-ზედა, და უბრალო იქმენ სისხლისა ჩვენისა-გან, ახოვანო“: ხოლო ზაბილონს ვითარცა ესმა ესე, მწრაფლ მივიდა იდუმალ პატრიაქისა, თვარულად მეფისა, აუწყა ყოველი: ხოლო პატრიაქ-მან მისცა ნათელი კელსა ქჳჵშე ზაბილონისსა, და შეიყჳანნეს ტაძარსა ღმრთისასა, აზიარნეს საიდუმლოსა ჴორცსა და სისხლსა ქრისტესისა და უჩჳჵნეს დიდებანი-იგი მოციქულთანი. და დილეულ ადრე აღდგეს ბრანჯნი-იგი და შეიმოსეს სამოსელი სამკჳდრო, განვიდეს ადგილსა-მას კაცის საკლავსა სასისხლესა, ლოცვიდეს და ჰმადლობდეს ღმრთისა, ნათლის-ღებისა-თჳს, და იტყოდეს. „ჩვენ სიკჳდილსა შინა უკჳდავნი ვართ. რამეთუ ღირს გვყჳნა ღმერთ-მან ესე-ვითარსა დიდებასა, მიღებად საგზალსა-მას დაულევნელსა, ჴორცსა და სისხლსა ქრისტეს ძისა ღმრთისა უკჳდავისასა, რომელ უმაღლეს არს ყოველთა მთათა, და უქვესკნელეს ყოველთა უფსკრულთა, რომელ-იგი არს კურთხეულ უკუნისამდე[4]): ხოლო ვა (ვაჲ?) მშობელთა ჩვენთა, ნაყოფთა სიმწარისათა და მკვიდრთა ბნელისათა“: და ხმობდეს. „მოვედინ მეხრმლე და აღხჳჵნ თავნი ჩვენნი ჩვენ-გან“.

ამას-რაჲ იტყოდეს იგინი, ხედვიდა ზაბილონ, აღიძრა გონებითა და სტიროდა მწარედ. რამეთუ ვითარცა ცხოვართა თავნი მათნი კლჳად წარიპყრეს, და ვითარცა კრავთა შჳლთა მათთა სწყალობდეს: მაშინ მოწყალე ქმნული ზაბილონ მათ-ზედა შევიდა მეფისა და გამოითხოვნა მეფისა-გან სამკჳდროდ შეკაზმულნი, და[5]) მიმადლნა მეფე-მან და ჰრქჳა. „მიმინიჭებია იგინი შენდა,

[1]) M-ss მისისა სოსანნა.
[2]) M-ss დაჰშთეს.
[3]) M-ss, ce mot et le précédent manquent.
[4]) T უკჳჵ.
[5]) M-ss რომელნიცა.

და რაჲცა გნებავს უყავ მათ“: მაშინ ზაბილონ განუტევნა. ხოლო იგინი ევედრებოდეს ზაბილონს, რათა წარუძღჳს ქუეყანასა მათსა, და მისცეს სჯული ქრისტესი, ნათლის-ღება წყლითა, ყოველსა ერსა მათსა: ხოლო მან ისმინა ვედრებაჲ მათი, და მოითხოვა მღჳდელი პატრიაქისა-გან:
46 და ბრძანება მოიღო[1]), სხჳთა მიზეზითა რომლითამე, მეფისა-გან, და წარვიდა მათ-თანა: და ვითარ მიეახლნეს დღისა ერთისა სავალსა, მოვიდა წინა ჰამბავი, ვითარმედ მეფე ცოცხალი მოვალს, და ყოველნი მთავარნი მის-თანა: შეიძრნეს ათნი საერისთონი. ხოზამოჲ, ხოზაჲ, გასხლაჯაჲ[2]), ხონებაგაჲ, ხინგირაგაჲ[3]), ზაჯაჲ, ზაგაჲ, ზარდაჲ, ზამრაჲ და თმონი, და სამეფოჲ: მიეგებვოდეს ესე ყოველნი მდინარესა ზედა დიდსა და ღრმასა. დააყენა მეფე-მან ერი იგი წყალსა იმიერ და ამიერ და აკურთხეს წყალი-იგი, და შთახდა ყოველი-იგი ერი, და განიბანნეს, და აღმოხდეს აღმოსავალსა ერთსა, და დასდებდა მღჳდელი ყოველსა-მას ერსა ჴელსა, და იყო მუნ ათ დღე, და აზიარნა საიდუმლოსა ქრისტესსა ერი ყოველი, დაუტევნა მღჳდელნი, განუწესა წესი ყოველი: და ამისსა შემდგომად მისცა მშჳდობაჲ ყოველთა და წარვიდა, ნიჭითა დიდითა, ჰრომედ, და განიზრახა გონებასა თჳსსა. „წარვიდე იერუსალიმად, და ვმსახურო ნიჭი ესე ჩემი[4]) ადგილთა ღვთისათა“: წარვიდა ზაბულონ, და განუყო ყოველი-იგი მონაგები გლახაკთა: და პირველ ხსენებული-იგი დევტალარი პატრიაქ ქმნულ იყო, და ფრიად დაიმეგობრნეს ურთიერთსა[5]) ზაბილონ და პატრიაქი: ჰრქუა სარა ნიაფორ-მან პატრიაქსა[6]). „ესე ზაბილონ მამაჲ და ემბაზი[7]) ბრანჯთაჲ, კაცი სრული ღვთის-მოშიშებითა და სიბრძნითა. მიეც უკუჱ დაჲ შენი სოსანა ცოლად მისსა“: და სთნდა წმიდასა პატრიაქსა, და მისცა სოსანა ცოლად, და წარვიდა თჳსად ქალაქად კოლასტრად ესე წმიდაჲ ნინო, მოძღუარი ქართლისა, მათ-გან იშუა ოდენ მხოლოდ, თჳნიერ სხჳსა შვილისა, და აღზარდა დედა-მან მის-მან სოსანა მსახურებასა შინა გლახაკთასა: და ვითარ იქმნა ნინო ათ-ორ-მეტისა წლისა, მშობელთა მისთა განყიდეს ყოველი მონაგები მათი, და წარვიდეს იერუსალიმად:

მაშინ ზაბილონ დაიწერა ჯუარი პატრიაქისა-გან და იჯმნა ცოლისა-გან მისისა, შეიტკბო მკერდსა თჳსსა ასული თჳსი წმიდაჲ ნინო, და დაღუარნა ვითარცა წყარონი ცრემლნი თუალთა-გან პირსა მისსა[8]), და ჰრქუა. „შენ მხოლო ასულო ჩემო, ესე-რა დაგიტეობ ობლად ჩემ-გან,

---

1) T მოიღეს.
2) Mon M-it გარდაჯაი.
3) Ibid. ხინიჭრაგაი.
4) M-ss ნიჭითა ამით, qui est plus correct.
5) M-ss ურთიერთას; T écrit habituellement ურთიერთსა, qui vaut mieux; je laisse l'autre leçon, comme marquant la transition entre les deux.
6) Mes M-ss écrivent toujours პატრიარქი.
7) T ენება, qui est tout-à-fait inadmissible et insignifiant.
8) T პირისა მისისა.

და მიგითჳალავ შენ მამასა ზე-ცათასა, ყოველთა მზრდელსა ღმერთსა, რამეთუ იგი არს მამაჲ ობოლთაჲ და მსაჯული ქჳრივთაჲ. და ნუ-გეშინიან შენ, შჳლო ჩემო: შენ ხოლო მარიამ მაგდალინელისა შური აღიღე, ქრისტეს სიყჳარულისა-თჳს, და დათა-მათ ლაზარესთა. და თუ ეგრეთ შეიყჳარო იგი, ვითარცა მათ, მან ეგრეთვე მოგცეს შენ ყოველივე რაჲცა სთხოვო". დაუტევა ამბორის-ყოფაჲ საუკუნოჲ და წარვიდა წიაღ იორდანესა, კაცთა-მათ-თანა ველურთა, სადა ყოფაჲ მისი უწყის ყოვლისა დამბადებელ-მან ღმერთ-მან: ხოლო დედა მისი მისცა პატრიაქ-მან მსახურებად გლახაკთა დედათა: და წმიდაჲ ნინო მსახურებდა ნიაფორსა, სომეხსა დვინელსა, ორ წელ, და ჰკითხვდა ყოვლად ვნებათა-მათ ქრისტესთა, ჯჳარ-ცმისა, დაფლვისა და აღდგომისა ძალსა, და
სამოსლისა მისისა, ტილოთა და სუდარისასა, მიწყებით ყოველსა: რამეთუ არა-ვინ ყო- 47
ფილ იყო, და არცა იყო შორის იერუსალიმსა სწორ მისსა მეცნიერებითა სჯულისა, ძუელსა და ახალსა ყოველსავე ზედ-მიწევნით: ხოლო იწყო მან[1]) უწყებად მისსა და ჰრქჳა: ,,ვხედავ, შვილო ჩემო, ძალსა ლომისა ძუისასა, რომელი იზახებნ[2]) ყოველთა-ზედა ოთხ-ფერკთა, გინა ვითარცა არწივი დედალი, რომელი აღვიდის სიმაღლესა ჰაერთასა უფროს მამლისა, და ყოველი ხმელეთი გუგასა თჳალისა მისისასა, მცირისა მარგალიტისა სწორად შეიყუენის, განიხილის და განიცადის საჭმელი მისი ცეცხლებრ, და რაჲ ინახის, მიუტევნის ფრთენი და მიეტევის მას-ზედა. ეგრეთ იყოს ცხოვრება შენი: აწ ვიწყო და გითხრა ყოველივე: ოდეს იხილეს ღმერთი-იგი უკჳდავი კაცთა მოკჳდავთა ქვეყანასა ზედა, რომელი მოსრულ იყო მოწოდებად წარმართთა, ვითარცა თჳთ ინება ხსნაჲ სოფლისაჲ, იწყო კეთილის ყოფად ჰურიათა, მკჳდართა აღდგინებად, ბრმათა აღხილვად, სნეულთა განკურნებად: ესე შეიშურვეს და შეიზრახნეს, და წარავლინეს სტრატიოტნი ყოველსა ქჳეყანასა, სწრაფით მოსლჳად ჰურიათა, და ჰრქჳეს, რამეთუ ,,ესე-რა წარვსწყმდებით. მოვედით და შემოვკრბეთ ყოველნი": მოიწივნეს ყოვლით ქჳეყანით კაცნი მრავალ[3]) რიცხჳნი, სწავლულნი სჯულსა მოსესსა, რომელნი-იგი ანტაკრად[4]) წინა-აღუდგეს სულსა წმიდასა ანტაკრად, რაჲ-იგი ჯერ-იყო ყოფად ქჳეყანასა, მათ აღასრულეს, ჯჳარს-აცვეს და სამოსელსა ზედა მისსა წილ-იგდეს, და ხჳდა წილითა ჩრდილოელთა მცხეთელთა მოქალაქეთა კჳართი-იგი უკერავი: ხოლო დაფლეს[5]) იესო და დაჰკრძალეს საფლავი მისი, არამედ იგი აღდგა, ვითარცა სთქჳა პირველად, და ტილონი-იგი ჰპოვნეს საფლავსა შინა და შემდგომად რა-ოდენთამე ჟამთა, მივიდეს ხელთა ლუკა მახარებლისათა, და დასხნა იგინი სადაცა თჳთ იცის: ხოლო სუდარი არა იპოვა, არამედ სთქჳეს ვიეთმე

---

1) T omet ce mot.
2) T იზახებენ.
3) T omet ce mot.
4) C'est le grec ἄντικρυς, directement, à l'opposite. Soulkhan-Saba explique ce mot par l'arménien ხსტაპარა-ნოც, խստապարանոց, qui en est l'équivalent imparfait.
5) M-ss aj. რა.

პეტრესთჳს ვითარმედ, ,,ხელ-ეწიფა აღხუმადო და აქუს მასო“. არამედ განცხადებულად არა გჳთხრნეს: ხოლო ჯუარნი ამასვე ქალაქსა შინა დამარხულ არიან, არამედ ადგილი მათი არა-ვინ იცის: ოდეს ინებოს ღმერთ-მან, გამოჩნდეს იგინიცა“: ვითარცა ესმა ესე ყოველი წმიდასა ნინოს ნიაფორის-გან, მისცა კურთხევაჲ და მადლი ღმერთსა, და კვალად ჰკითხა. ,,სადა არს ჩრდილოსა-იგი ქუეყანა სადა არს სამოსელი-იგი უფლისა ჩვენისა“: ჰრქუა ნიაფორ-მან. ,,ქალაქი მცხეთა, ქუეყანაჲ ქართლისაჲ, სომხითის მთიულეთი, არს საწარმართოჲ, რამეთუ ჟამსა ამას უჟიკთა საკელმწიფოთ შექმნილ არს იგი“:

ხოლო მათ დღეთა შინა მოვიდა დედა-კაცი ვინმე ეფესოთ1), თაყუანის-ცემად წმიდისა აღდგომისა, და ჰკითხჳდა დედა-კაცსა-მას ნიაფორი ვითარმედ ,,ელენე დედოფალი ჯერეთცა ეგე-ვითარსა ცთომასა და ბნელსა შინა არსა“: ხოლო მან ჰრქუა ესრეთ, ვითარმედ ,,ვარ მკევალი მათი, და მახლობელი განზრახუასა მათსა ყოველსა, ცხადსა და დაფარულსა, და უწყი2) მე მისი, რამე-
48 თუ აქუს მას დიდი წადიერებაჲ ქრისტეს სჯულისა და ნათლის-ღებისა-თჳს“: ხოლო ესმა-რა ესე დედა-კაცისა მის-გან წმიდასა ნინოს, ჰრქუა ნიაფორსა ესრეთ, ვითარმედ ,,წარმგზავნე მე და მივიდე დედოფლისა ელენესსა, ნუ-უკუე მივეახლო სიტყჳს-გებად ქრისტეს-თჳს წინაშე მისსა“: ხოლო ნიაფორ-მან აუწყა პატრიაქსა წადიერებაჲ ესე და საქმე ნინოსი. მაშინ პატრიაქ-მან, დედის ძმა-მან მის-მან3), მოუწოდა წმიდასა ამას ნინოს, დის-წულსა თჳსსა, და დაადგინა იგი აღსავალსა წმიდისა საკურთხეველისასა, და დასხნა კელნი მისნი წმიდანი მხართა ზედა მისთა, სულთ-ითქუნა ცად მიმართ, სიღრმით გულისა მისისათა, და ჰსთქუა: ,,უფალო ღმერთო საუკუნეთაო, კელთა შენთა შევვედრებ ობოლსა ამას შჳლსა დისა ჩემისასა, და წარვავლინებ ქადაგებად ღუთაების შენისა, რათა ახაროს აღდგომაჲ შენი: სადაცა სათნო იყოს სრბაჲ მისი, უქმნენ, ქრისტე ღმერთო, ამას თანა-მოგზაურ, ნავთ-სადგურ, მოძღუარ, ენა-მეცნიერ, ვითარცა უწინარეს ამისსა მოშიშთა სახელისა შენისასა“:

და უჯმნა დედისა-გან თჳსისა ამბორის-ყოფითა განშორებისათა, და გამოსახა4) მას-ზედა სასწაული ჯუარისა, და ესრეთ ლოცვთა ღვთისა მიმართ და კურთხევითა განუტევა: და წარემართა წმიდაჲ ნინო დედა-კაცისა-მის-თანა ეფესოთ მოსრულისა, და ვითარ მიიწივნეს სამეფოსა ჰრომს სახიდ დედა-კაცისა, რომელსა-იგი თანა-მოგზაურ ექმნა, იხილეს მუნ დედოფალი ვინმე და ტომი მეფეთა, სახელით რიფსიმე, და დედა-მძუძე მისი გაიანე, რომელნი-ესე იყოფოდეს მონასტერსა შინა ქალ-წულთასა, და ჰსუროდათ5) ქრისტეს-თჳს, და მომლოდე იყუნეს

1) T ეფესოდ.
2) M-ss ვუწყი.
3) T ხოლო დედის ძმა-მან.
4) T გამოსხა.
5) ჰსუროდა

იელუსალიმით ნათლის-ღებასა: მაშინ დედა-კაცმან მან წარუდგინა წმიდაჲ ნინო, და აუწყა საქმე
მისი დედოფალსა რიფსიმეს, რომელი-იგი იხილა-რაჲ ქრისტეს მოყუარე-მან რიფსიმე, სიხარუ-
ლით შეიტკბო და შეიწყნარა სახიდ თჳსად, წინაშე მისსა; წმიდაჲ ნინო ჴელთა-გან მის დედა-
კაცისა თანა-მოგზაურისა: და ესრეთ იყოფოდა-რაჲ მის-თანა წმიდაჲ ნინო, მასვე შინა წელი-
წადსა ნათელ-იღო რიფსიმე, რომლისა-თჳს იგი სურვიელ იყო, მის-თანა გაიანეცა დედა-მძუძე-მან
და სხუათა-მათ სახლეულთა მისთა, რიცხჳთა ორ-მეოც და ათთა სულთა, ჴელსა შინა წმიდისა ნი-
ნოსსა. და იყოფოდეს მონასტერსა შინა თჳსსა, და მათ-თანა წმიდაჲ ნინო, ორ წელ:

მათ დღეთა შინა წარავლინნა კეისარ-მან ძიებად ქალისა ქმნულ-კეთილისა და შუენიერისა,
რათამცა უპოვეს ღირსი ცოლად მისსა. და ვითარ მოიწივნეს მეძიებელნი-იგი მონასტერსა ქალ-
წულთასა და იხილეს, და განიცადნეს რიფსიმე, და გამოიკითხეს გუარი მისი, და სცნეს მეფეთა
ნათესავობაჲ მისი, რომლისა სახე ფრიად სთნდა შუენიერებაჲ მისი, რომლისა ვერ-სადა ეხილვა
მსგავსი ხილვითა და შუენიერებითა. და გამოსახეს სახე შუენიერებისაჲ და ხატისა მისისა, ფი-
ცარსა ზედა, და წარჭგზავნეს წინაშე კეისრისა. რომელი იხილა-რა კეისარ-მან ფრიად სთნდა და
სიხარულით აღივსო, და განაწესა აღსრულებაჲ ქორწილისა მრავლითა სიხარულითა, რომლისა-
თჳსცა მსწრაფლ წარავლინნა მოციქულნი და განმგებელნი ყოველთა შინა საბრძანებელთა მისთა, 47
რათა ყოველნი დიდითა სიხარულითა მოვიდენ ბრძანებითა ამასდა[1] ქორწილსა სამეუფოსა:
ხოლო იხილეს-რაჲ ყოვლად-წმიდათა-მათ დაფარული-იგი მანქანებაჲ მტრისა, და ისარნი მისნი
განკურვებულნი, რომლითა-იგი ისწრაფდა სისრათ წმიდათა ქრისტესთა, იურვოდეს, რამეთუ
ჯური რისხჳსა იპოვა მეფე, ვითარცა გველი სამოთხესა შინა მზრახველ ექმნა, ეგრეთვე აქა
მსგავსად მისსა უსჯულო ესე, რომელსა აქუნდა შეგინებული თაყუანის-ცემაჲ ბილწთა და შეგი-
ნებულთა კერპთა:

ხოლო იხილეს-რაჲ ნეტარ-მან რიფსიმე, გაიანე და სხუათა-მათ წმიდათა დედათა განსაცდე-
ლი ესე მათ ზედა მოწევნულად, მაშინ მოიხსენეს მათ უბიწო იგი აღთქმაჲ და ღირსი ქებისა
მარტოებითი ცხოვრებაჲ, რომელსა-იგი იყუნეს განსწავლულ, და გოდებით ტიროდეს გამოხა-
ტვით შესწავებისა-მის-თჳს წინაშე მეფისა უსჯულოსა შუენიერებისა წმიდისა რიფსიმესა, რო-
მელი-იგი გამოეხატვათ და წარგზავნეს. და მისცნეს თავნი თჳსნი ფიცხელისა მოღუაწებისა კა-
ნონსა, ლოცჳთა და ვედრებითა ღვთისათა, დაუცადებელითა, და ერთობით განზრახჳთა ურთი-
ერთარს, ყოველთავე დაუტევეს ქუეყანა-იგი ფარულად, ორ-მეოც და ათცამეტ-მან სულ-მან, და
მოიწივნეს ლტოლვილნი არეთა და სანახებთა სომხითისათა, ადგილსა რომელსა ჰრქვიან ახალ-ქა-
ლაქი, უადრეს შენებულსა, რომელ არს დვინი, საყოფელი სომეხთა მეფისა, და შევიდეს მუნ ტა-
ლავართა-მათ შინა საწნახელთასა, რომელნი იგი იყუნეს შენებულ ჩრდილოთ-კერძ, და აღმოსავა-

1) M-ss ამს.

ლით, და იზრდებოდეს მუნ შინა კელთ-საქმისა თჳსისა განვაჭრებითა: ხოლო იხილა-რაჲ კეისარ-
მან, რამეთუ განერნეს კელთა-გან მისთა და ტრფიალებისა-გან მისისა ბოროტისა წმიდაჲ რიფ-
სიმე და სხუანი-იგი მისთანანი, აღივსო უნუგეშინისცემოჲთა მწუხარებითა, და წარავლინნა
კაცნი ყოველთა ადგილთა, მოძიებად მათდა:

მაშინ მოიწივნეს მოციქულნი-იგი კეისრისანი წინაშე თრდატ, სომხთა მეფისა, და მო-
ართვეს წიგნი კეისრისა, რომელსა წერილ იყო ესრეთ: ,,თჳთ-მპყრობელი კეისარი, საყუარელსა
ძმასა და მეგობარსა და თანა-მოსაყდრესა ჩემსა თრდატ[1]), გიკითხავ: უწყებულ იყავნ ძმობაჲ შე-
ნი და თანა-შემწეობა, რომლისა-თჳს-იგი პირველად გვევნების შეცთომილისა-მის ქრისტეანეთა
ნათესავისა. რამეთუ ყოვლადვე შეურაცხ იქმნების ჩვენი უფლებაჲ მათისა-გან კრებულისა, და სა-
წუნელ არს ჩვენი კელმწიფებაჲ მათ-გან. რამეთუ იგინი ჯუარ-ცმულსა ვისმე მომკუდარსა ჰმსა-
ხურებენ და ძელსა თაყუანის-ცემენ, და თავისა მათისა სიკუდილსა უფლისა მათისა-თჳს დიდებად
შერაცხებენ. და არა ეშინის ჭურისათა-გან, და მოკლულისა-მის-გან ჭურისათა-გან და ჯუარ-ცმული-
სა ეშინის და შეცთომილ არიან: მეფეთა აგინებენ. ღმერთთა შეურაცხ-ჰყოფენ,და ძალსაცა მზი-
სასა, მთვარისასა და ვარსკულავთა ნათლისასა არად შეჰრაცხიან, არამედ შექმნულად იტყვიან მათ
ჯუარ-ცმულისა-მის მიერ, და ესრეთ მიაქციეს[2]) ქუეყანაჲ ვიდრემდის მამანი დედათა-გან, და
18 დედანი მამათა-გან ცოცხალვე განაშორნეს: დაღაცათუ დიდითა ქადაგებითა და ფრიადითა სატან-
ჯველითა მოვსწყვედენით, არამედ კვალადცა უფროსად განმრავლდეს: ხოლო აწ შემემთხვია მე
ხილუაჲ ნათესავისა მათისაგანისა, ქალისა ერთისა ჭაბუკისა, და განვიზრახე მოყვანებაჲ მისი
ცოლად ჩემდა, ხოლო მან არცაღათუ ვითარცა მეფისა უთქუა გულ-მან სურვილად ჩემად[3]), არა-
მედ საძულელად და არაჲ-წმიდად შემრაცხეს მე, რომლითაცა მეოტ იქმნეს ფარულად ჩემ-გან
და კერძოთა ქუეყანისა შენისათა წარმოსრულ არიან: უწყებულ-იყავნ შენდა, ძმაო ჩემო, და მო-
იძიენ იგინი და ჰპოვნე-რაჲ მისთანანი-იგი, სიკუდილითა მოაკუდინენ: ხოლო რომელი-იგი მათ
შეაცთუნეს, შუენიერი-იგი ხატითა და სახელით რიფსიმე, ჩემდავე წარმოავლინე: და უკეთუ შენ
გთნდეს იგი, თავისა შენისა-თჳს იგულე, რამეთუ არაჲ იპოვო სხუაჲ მსგავსი მისი იონთა
სოფელსა შინა, და ცოცხლებითმცა იყოფები შენ მსახურებასა შინა ღმერთთასა:“[4])

ხოლო აღმოიკითხა-რაჲ თრდატ ბრძანება ესე კეისრისა, მეყს იწყო მოსწრაფებით
ძიებაჲ მათი, და ჰპოვნა-რაჲ საწნახელთა-მათ შინა პირველ-ხსენებულთა, და იხილა-რაჲ რიფსი-
მე, აღივსო ტრფიალებითა გულის-თქმისათა და სიხარულითა დიდითა, და დაამტკიცა მიყუანებაჲ
მისი ცოლად მისდა: ხოლო ურჩ ექმნა-რაჲ თარდატს საქმისა ამის-თჳს წმიდაჲ რიფსიმე, მაშინ

1) T écrit souvent თარდატ.
2) T მიაქცევს.
3) M-ss ჩემდა.
4) T ღვთისა.

იწამა იგი მის მიერ წამებისა ღჳაწლითა, მის-თანა გაიანეცა, დედა-მძუძე-იგი მისი და სხჳანი მრავალნი მათთანანი, ვითარცა-იგი წერილ არს წიგნსა-მას წამებისა მათისასა, მოქცევასა შინა სომეხთასა, რამეთუ თრდატ მეფე, განგებითა ღვთისათა, ეშვად შეიცვალა: ხოლო რომელნიმე მათგანნი წმიდანი დაიმალნეს და ივლტოდეს, რომელთა-თანავე მაშინ ესე წმიდაჲ ნინო დამალულ იქმნა ეკალთა შორის ვარდისათა, რომელი-იგი ჯერეთ არღა-რა გამომღებელ ქმნილ იყო ყვავილისა ჟამსა, და ესრეთ დამალულ რაჲ იქმნა წმიდაჲ ნინო, და იხილა მუნით-გამო, სახითა მთავარ-დიაკჳნისათა შთამომავალი ზე-ცით, ნათლისა ოლარითა მოსილი, და მპყრობელი სასაკჳმევლისა კელთა მისთა, რომლისა კჳამლისა-სახე სუნნელებაჲ დაჰფარვიდა ცათა. და კვალად იყო მის-თანა სიმრავლე ერთა ზე-ცისათა, რამეთუ მას ჟამსა განეყვოდეს[1]) კორცთა-გან სულნი წმიდათა-მათ მოწამეთანი, რომელნი-იგი შეიერთნეს ბრწყინჳალეთა-მათ ზე-ცისა ძალთა, და ესრეთ ცად მიმართ აღიწეოდა: რომელი ესე იხილა-რაჲ ესრეთ წმიდა-მან ნინო, ღაღად-ჰყო ესრეთ. ,,უფალო, უფალო. რად დამიტევებ მე შორის ასპიტთა და იქედნეთა:‘‘ მაშინ კმა ესმა ზეგარდამო, რომელი ეტყოდა, ვითარმედ ,,ესრეთვე იყოს შენიცა წარყჳანებაჲ სასუფეველად, წინაშე ღვთისა. ჟამსა-ეგე ეკალი, რომელ არს გარემოს შენსა, ყოველივე იქმნეს ვარდის ფურცელი სურნელი[2]), არამედ აღჰსდეგ და ვიდოდე[3]) ჩრდილოთ კერძო, სადა-იგი ფრიად არს სამკალი, ხოლო მუშაკ ყოვლად არა:‘‘

ამისსა შემდგომად წარმოვიდა მუნით წმიდაჲ ნინო, და მოიწია ორბანთად, საზღჳართავე სომხითისათა, და მუნ დაიზამთრა ჭირთა შინა მრავალთა, და თთვესა მეოთხესა მარტიო-გან რომელ-არს ივნისი, წარმოემართა და მოიწია მთათა ჯავახეთისათა, სადა-იგი მიემთხვია ტბასა 49
დიდსა გარდამომდინარესა, რომელსა ეწოდების ფარავნა: ხოლო მიხედნა რაჲ მუნით და იხილნა მთანი ჩრდილოსანი, დღეთა-მათ ზაფხულისათა საესენი თოვლითა და ჰაერითა სასტიკისათა, შესძრწუნდა წმიდაჲ ნინო და თქვა. ,,უფალო, უფალო, მიიღე სული ჩემი ჩემ-გან:‘‘ და დაყო მუნ ორ დღე, და ითხოვა საზრდელი მეთევზურთა-გან, ტბასა-მას შინა მონადირეთასა: და რამეთუ მწყემსნიცა იყუნეს ადგილსა-მასვე და ჰმილვიდეს-რაჲ საკმილავსა ღამისასა სამწყსოსა ზედა მათსა, ხადოდეს იგინი შემწედ და მფარველად მათდა ღმერთთა მათთა, არმაზს და ზადენს, და აღუთქმიდეს მათ შესაწირავთა, ,,ოდეს მოვიდეთ წინაშე თქუენსა მშვიდობითო‘‘: და ამას იტყოდეს იგინი ენითა სომხურითა, რომელი-ესე ესწავლა მცირედ რაჲმე ნინოსცა პირველვე ნიაფორისა-გან, და ჰპოვა მწყემსთა-მათ შორის მზრახველი სომხურისა ერთი, და ჰკითხა მას და ჰრქუა ენითა სომხურითა, ვითარმედ ,,რომლისა სოფლისანი ხართ:‘‘ ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა, ვითარმედ ,,ვართ ჩვენ დაბით ელარბინით და საფურცლით, და ქინძარელნი, რაბატელნი, და დიდისა

---

1) M-ss განევლტოდეს.
2) M-ss სუნნელი.
3) T აღდგა და ვიდოდა.

ქალაქისა მცხეთისანი, სადა ღმერთნი ღმერთობენ და მეფენი მეფობენ“: და ჰკითხა. „სადათ არს მცხეთა:“ ხოლო მან მიუგო და ჰრქუა, ვითარმედ „გარდამდინარე ესე ტბისა თანა-წარვლის ქალაქსა-მას მცხეთასა“:

ხოლო წმიდასა ნინოს შეუძნდა სიგრძე გზისა-მის და სიბრტყე მთათა-მათ, რომელი იხილა, და ამის-თჳს შეძრწუნებულ-მან სულთ-ითქუნა და დაიდუა ლოდი ერთი სასთუნალ [1]), და ესრეთ მიიძინა გარდასადინელსა-მას ტბისასა: და ვითარ ეძინა იგი [2]), მოვიდა კაცი ერთი ჩვენებით, ჰასაკითა ზომიერ, ხოლო თმითა ნახევარ-თმოსანი, და მისცა მან წიგნი დაბეჭდილი წმიდასა ნინოს და ჰრქუა. „მიართვი ესე მსწრაფლ ქალაქსა შინა მცხეთას, მეფესა-მას წარმართთასა“: ხოლო წმიდა-მან ნინო იწყო ტირილად და ჰრქუა მას ვედრებით, ვითარმედ „მე, უფალო, დედაკაცი ვარ უცხო და უმეცარი, არცა მრავლის-მეტყუელ მეცნიერ: ვითარ მივიდე უცხოსა ქუეყანასა და კაცთა-მათ უცხო-თესლთა“: მაშინ კაც-მან მან [3]) განუკსნა [4]) წიგნი-იგი, და იყო წერილი რომაელებრ, რომელსა ზედა იყო ბეჭედი იესო ქრისტესი. და წერილ იყუნეს მათ შინა ათნი სიტყუანი, მსგავსადვე ფიცართა მათ ქჳსათა, მოსეს-ზე: მისცა კითხუად წმიდასა ნინოს, და (განიფრთხო-რა წმიდამან, აქუნდა გელთა შინა: ხოლო [5]) იყო დასაბამი სიტყუათა-მათ ესე.

ა. სადაცა იქადაგოს სახარება ესე, მუნცა ითქმოდის დედა-კაცი ესე:

ბ. არცა მამა-კაცება არს, არცა დედა-კაცება, არამედ თქუენ ყოველნი ერთ ხართ:

გ. წარვედით და მოიმოწაფენით ყოველნი წარმართნი, და ნათელს-ცემდით მათ სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა:

50 დ. ნათელი გამობრწყინვებად წარმართთა ზედა, და დიდება [6]) ერისა შენისა ისრაილისა:

ე. და [7]) იქადაგოს სახარება ესე სასუფეველისა [8]) ყოველსა სოფელსა:

ვ. რომელ-მან თქვენ შეგიწყნარნეს, მე შემიწყნარა, და რომელ-მან მე შემიწყნაროს შეიწყნაროს მომავლინებელი ჩემი:

ზ. რამეთუ ფრიად უყუარდა მარიამ უფალსა, რამეთუ მარადის ისმენდა მისსა სიტყუასა ჭეშმარიტსა:

ჲ. ნუ-გეშინინ მათ-გან, რომელთა მოსწყუედნენ კორცნი თქვენნი, ხოლო სულისა ვერ შემძლებელ არიან მოწყუედად:

---

1) M-ss T, R: სასთუმალ; mais dans la Gen. c. XXVIII, v. 11, on trouve l'orthographe que j'ai suivie.
2) ვითარ-იგი ეძინა.
3) Omis, T.
4) განუცხადა, M-ss.
5) Cette parenthèse manque dans T, R.
6) M-ss დიდებად.
7) T სადაცა.
8) T aj. მუნცა ითქმოდის.

თ. ჰრქუ̂ა მარიამს მაგდანელსა[1]) იესო. ,,წარვედ, დედა-გაცო, და ახარე ძმათა ჩემთა“:

ი. სადაცა ჰქადაგებდეთ, სახელითა მამისათა, და ძისათა, და სულისა წმიდისათა:

ვითარცა წარიკითხნა სიტყუ̂ანი ესე წმიდა-მან ნინო, იწყო ვედრებად ღმრთისა მიმართ და
გულის-ხმა-ჰყო, ვითარმედ ზეცით იყო ჩუ̂ჱნებაჲ ესე, და აღიხილნა თუ̂ალნი ზეცად და ითხოვა
მაღალთა შინა დამკჳდრებულისა და ყოვლისა გარე-შემცველისა ღმრთისა-გან შეწევნა მისი, და
წარმოემართა და მიჰყუ̂ა მდინარესა-მას ტბისა-გან გარდამომდინარესა, რომელი იგი წარმდინა-
რეობს დასავლით, მერმე კვალად იწყებს აღმოსავალით დინებასა: მიუდგა გზათა ძნელთა და ფი-
ცხელთა, ნახნა ჭირნი დიდნი გზათა-გან და შიშნი დიდნი მჴეცთა-გან, ვიდრე მიწევნადმდე ადგილსა-
მას, რომელსა იწყებს წყალი-იგი აღმოსავლით დინებასა, და მიერით-გან იქმნა ლხინებაჲ მისი. რა-
მეთუ ჰპოვნა მუნ მგზავრნი, რომელთა თანა მიიწია სანახებსა ქართლისასა, ქალაქსა-მას, რომელსა
ეწოდების ურბნისი, სადა-იგი იხილა ერი უცხო და უცხოთა ღმერთთა მსახურნი. რამეთუ თაყუ̂ანის
ცემდეს იგინი ღმერთად მათდა ცეცხლსა, ქუ̂ასა და ძელთა, რომლისა-თჳსცა შეეურვა სულსა ამის
წმიდისასა, და შევიდა უბანსა ჰურიათასა, რომელთაცა ზრახჳდა მათ-თანა ენის-თჳს ებრაულისა,
რომელსა იგიცა მეცნიერ იყო. და დაყუ̂ნა მუნ თთჳსა ერთისა დღენი, და განიცდიდა საქმესა და
ძალსა მის ქვეყნისასა: ხოლო აღიძრნეს დღესა შინა ერთსა ერნი დიდნი სიმრავლითა მით ქალაქით,
წარმავალნი დედა-ქალაქად სამეფოდ მცხეთად, მოვაჭრებად საკმართა რათამე და ზორვად წინაშე
არმაზ ღმრთისა მათისა, და წარჰყუ̂ა მათ წმიდაჲვე ნინო: ხოლო ვითარ-იგი მიიწივნეს ქალაქად
მცხეთად, და დაისადგურეს მათ წიაღ მოგუ̂თასა, ხიდსა-მას ზედა, იხილა მუნ მოგობა ცეცხლის-
მსახურთა-მათ ერთა და საცთური, და სტიროდა წმიდაჲ ნინო წარწყმედასა-მას ზედა მათსა, და
იგლოვდა უცხოებასა თჳსსა: და აჰა ხუ̂ალისა დღე იყო კმა ოხრვისა და საყჳრისა, და ზარი სა-
შინელი, და გამოსლუ̂ა ერისა ურიცხვისა, ვითარცა ყვავილთა ველისათა, და ზარი საშინელი გა- 51
მოვიდოდა, ვიდრე გამოსუ̂ლადმდე მეფისა: და ვითარ-იგი მოიწია ჟამი, იყო სივლტოლაჲ და მი-
მოდაბნევაჲ ყოვლისა კაცისა, და შიშისა-გან შეივლტოდეს და დაიმალვოდეს საფარველსა შინა
თჳსსა: და აჰა მეის გამოვიდა ნანაჲ დედოფალი, და შემდგომად მისსა გამოვიდა სიმრავლე ერისა
ნელიად, და შეამკუ̂ნეს ყოველნი გზანი-იგი და ფოლორცნი, და სამოსელთა მიერ და თჳთო-ფერთა
ფურცელთა-გან ხეთასა: მერმედა გამოვიდა მეფე მირიან, საზარელითა და თუ̂ალ-შეუდგამითა ხი-
ლვითა, და იწყო ყოველ-მან ერ-მან ქებად მეფისა: და ჰკითხა წმიდა-მან ნინო დედა-კაცსა ვისმე
ჰურიასა, ვითარმედ ,,რაჲ არს ესე“: ხოლო მან ჰრქუ̂ა. ,,ღმერთი ღმერთთა არმაზ[2]) უწესს მათ,
წინაშე მისსა აღსლუ̂ად, რომლისა მსგავს არა არს სხუ̂ა კერპი:“ და ეუწყა-რაჲ წმიდასა ნინოს,
აღვიდა ხილვად კერპისა-მის არმაზისა, ერისა-მის-თანა. რომლითა აღივსნეს მთანი-იგი, და გან-

---

1) M-ss მაგდალენსა; il faut მაგდალინელსა.
2) M-ss არმაზს.

აშენებდეს დროშათა მიერ და სამკაულთა, ვითარცა ყვავილნი ველისანი [1]: და შეუსწრო წმიდა-მან ნინო ციხედ არმაზად, და დადგა იგი მახლობლად კერპისა-მის, ნაპრალსა ზღუდისასა, და ხედვიდა საკჳრველებასა მიუწდომელსა და ენითა გამოუთქმელსა, ვითარ-იგი იყო შიში და ძრწოლაჲ ზარისა აღსაგდელი, მეფეთა-მათ და ყოვლისა ერისა, წინაშე კერპთა-მათ წარდგომილთა: რამეთუ იხილა მუნ წმიდა-მან ნინო მდგომარე კაცი ერთი, სპილენძისა, რომელსა ეცჳა ტანსა მისსა ჯაჭვი ოქროსა, და თავსა მისსა ჩაფხუტი ოქროსა, სამკრენი და თჳალნი მისნი იყჳნეს ზურმუხტისა და ბივრიტისანი, და ეპყრა კრმალი ჴელსა მისსა, ელჳარე და ბრწყინჳალე, რომელი-იგი იქცეოდა ჴელსა შინა მისსა, და შიშითა მისისა მიმთხჳევისა და სიკუდილისა მის-მიერითა, არა-ვინ განუკრძალველად შეემთხჳეოდეს კერპსა-მას, არამედ ესრეთ განიკითხის თავი თჳსი და თქჳის. ,,ჵი ჩემდა, უკეთუ დასამევაკლდი დიდებასა დიდისა ამის ღმთისა არმაზისსა, ანუ შესამევსცეთ სიტყუად ებრაელთა თანა, გინა მოგჳთა თანა სმენას, ოდენ დამთხჳეულ იყო მზისა მსახურთასა, და მათსა, რომელნი-იგი იტყჳან უმეცრებით დიდსა ვისმე ღმერთსა და ძესა ღმთისა ზეცათასა, და იპოოს [2] რაჲმე ესე-ვითარი ბიწი, დამცეს მე მახჳლი მისი, რომლისა-გან ეშინის ყოველსა ქჳეყანასა‘‘: და ესრეთ წინასწარვე განკითხჳთა თავთა თჳსთათა, შიშითა და ძრწოლითა თაყჳანის-ციან მას:

და კუალად იყო მარჯუენით მისსა სხჳაჲ კერპი ოქროსა, სახითა კაცისათა, მდგომარე, და სახელი მისი გაცი, და მარცხენით მისსა უდგა კაცი ვეცხლისა, და სახელი მისი გაიმ, რომელნი-იგი ღმერთად უხნდენ ერთა-მათ ქართლისათა: მაშინ, ვითარ იხილა ნეტარ-მან ნინო, იწყო სულ-თქმით და ცრემლით ტირილად ღმთისა მიმართ, ცთომილთა-მათ-თჳს ქჳეყანისა ჩრდილოსათა, და მივარვისა-მის-თჳს მათ-გან ნათლისა, და უფლებისა მათ-ზედა ბნელისა-თჳს: რამეთუ მიხედნა მეფეთა-მათ დიდ-ძალთა და ყოველთა მთავართა, რომელნი-იგი ცოცხლივ შთაენთქნეს ჯოჯო-
52 ხეთს, დაეტევათ ღმბადებელი, და ქჳათა და ძელთა, სპილენძსა და რვალსა განჭედილსა ღმერთად თაყჳანის-სცემდენ, და ესენი იცნობებოდეს ყოვლისა შემოქმედად: და მოეხსენა წმიდასა ნინოს მაშინ სიტყჳაჲ-იგი, რომელი ამცნო დედის ძმა-მან მის-მან იობენალ პატრიაქ-მან, ღირს-მან, წმიდა-მან, ესრეთ, ვითარმედ ,,მამა-კაცსა სრულსა წარგავლინებ, და მიწევნად ხარ ქვეყანასა უცხოსა და ნათესავთა დარგველ, ზეველი, ბარკადულ, რომელ-არს ბრანჯულად, კაცთა ღვთის მბრძოლთა და მკდომელთაო:‘‘ მაშინ აღიხილნა ზე-ცად მიმართ და თქჳა. ,,უფალო, მრავლითა ძალითა შენითა გეცრუვნეს მტერნი შენნი, და მრავლითა სულ-გრძელებითა შენითა იქმენ, რასაცა იქმან, და მოიგონებენ ყოველთა მტვერებრ და ნაცრებრ, განქარვებადნი-ესე ქჳეყანასა ზედა. არამედ ნუ უგულებელს-ჰყოფ რომელი შექმნეს ჴელთა შენთა კაცი ხატად შენდა. და რომლისა-თჳს ერთი

---

[1] M-ss ყვავილთა მიერ ველისათა.
[2] Omis T.

სამებისაგანი განჰკაცენ და აცხოვნე ყოველი სოფელი, და მოხედენ წყალობით ამათცა ზედა ნათესავთა და შეჰრისხენ სულთა ამათ ბოროტთა და უჩინოთა, სოფლის მპყრობელთა, მთავართა ბნელისათა, და შთაკდენ ადგილთა ძნელთა, და მიჩვენე მე, უფალო, ღმერთო მამისა და დედისა ჩემისაო, მკევალსა ამას შენსა და ნაშობსა მონათა შენთასა, რომელ იხილონ ყოველთა კიდეთა ქჳყანისა მაცხოვარებაჲ შენი, და რათა ჩრდილო ბღჳარსა თანა იხარებდეს, და ყოველ-მან ერ-მან მხოლოსა ღმერთსა თაყჳანის-სცენ ქრისტეს იესოს მიერ ძისა შენისა, რომელსა შვენის მადლობაჲ, დიდების მიცემაჲ უკუნისამდე:“

და ვითარცა დაასრულა ლოცჳა ესე წმიდა-მან ნინო, მყის, წამის-ყოფითა საღმრთოთა აღდგეს დასავლით ქარნი, და ჰაერნი ღრუბელთა თანა, ხილვთა საშინელითა და გმითა ზარისა აღსაკდელისა ქუხილისათა, და მოჰბერნა ნიავ-მან მზისა დასავლისა-მან სული ჯერკჳალი, სიმწარისა და სიმყრალისა, რომელი-ესე იხილა-რაჲ სიმრავლე-მან ერისა-მან მათ-ზედა მომავალად, მაშინ იწყეს მსწრაფლ სირბილად, შელტოლჳად ქალაქთა და სოფელთა თჳსთა, და რამეთუ მცირედ დრო-სცა ღმერთ-მან ვიდრე განრინებადმდე თავთა მათთა და ყოფად ამისსა, რათამცა შეესწრნეს იგინი მომსრველსა-მას საყოფელთა შინა თჳსთა. და ვითარ განიბნივნეს იგინი ყოველნი, მეყჳსეულად მოიწია რისხვსა-იგი ღრუბელი, მწარედ სასტიკი, და მოიღო სეტყჳა სწორი ქვისა, ორთა მიერ ხელთა მძლედ ძლით სატყორცებელი, ადგილსა-მას ოდენ ზედა, საყოფელსა კერპთასა, და შემოსრვით დააწჳლილნა იგინი, და დაარღვივნა ზღუდენი-იგი ქარისა მიერ სასტიკისა, და შთაიბნივნეს იგინი კლდეთა ნაპრალთა-მათ შინა. ხოლო წმიდა ნინო ეგო უვნებელად, დაცული ადგილსა-მასვე, სადა-იგი პირველ შესრულ და მდგომარე იყო:

ხოლო დღესა მეორესა გამოვიდა მირიან მეფე და ყოველი-იგი ერი, ძიებად ღმერთთა მათთა, და არა ჰპოებდეს, რომლისა-თჳს-იგი დაეცა მათ შიში და ძრწოლა, და განკჳრვება-მან შეიპყრნა, და უმრავლესნი-იგი ერნი იტყოდეს გულ-ფიცხელნი, მოუდრეკელნი ესრეთ, ვითარმედ 53
„ქალდეველთა ღმერთი ითრუჯან და ჩვენი ესე ღმერთი არმაზ ყოვლადვე ურთიერთარს მტერ არიან. რამეთუ ამან ოდესმე მათ-ზედა ზღუაჲ მოაქცია, და აწ მან შური იძია და მოაწია, ესე ამას-ზედა:“ ხოლო რომელნიმე ესრეთ იტყოდეს, ვითარმედ „რომლისა ღმერთისაჲ ძალითა თრდატ, სომეხთა მეფე, ეშვად შეიცვალა, და კვალად ეშვისა-გან კაცადვე მოაქცივნა, მან უკჳე ღმერთ-მან ჰყო და მოაწივნა[1] ესე რისხჳაჲ თჳსი[2] მათ-ზედა:“ და ამას ესე-ვითარსა იტყოდეს, ამის-თჳს მაშინ, რამეთუ ვინათ-გან მეფე თრდატ ქრისტეს ძალითა ეშვად გარდაქცეულ იყო და ძალითავე ქრისტესითა კვალად კაცადვე შეცჳალებულ იყო, მიერით-გან, ქება-დიდებაჲ ქრისტესი

---

[1] T მოიწია.
[2] T ღვთისა.

არღა-რა ფარულად ითქმოდა ქართლს [1]) შინა. რამეთუ მადლსა ღ̂თისასა ეწყო მიფენაჲ აღმოსავლეთს:

ხოლო მასვე დღესა რისხჳსა და კერპთა შემუსრვისასა დასცხრა სეტყვაჲ-იგი და ქარი სასტიკი. მაშინ გამოვიდა წმიდა ნინო კლდისა-მის-გან ნაპრალისა და პოვა თუალი-იგი ბივრიტი, აღიღო და წარმოვიდა წინა-კერძო, დასასრულსა-მას კლდის ცხჳრისასა, სადა-იგი ყოფილ იყო ძველადვე ციხე და ქალაქი, და იხილნა მუნ მდგომარედ ხენი ერთნი, რომელთა ბრინჯ უწოდიან, მაღალნი, შუჱნიერნი და რტო-მრავალნი, სადა-იგი ყოფილ იყო ბარტამ მეფისა საგრილი და განსასვენებელი, და მივიდა ხესა-მას ქუჱშე, გამოსახა [2]) სასწაული ქრისტეს ჯვარისა, და აღასრულნა მუნ დღენი ექუსნი, მადლობით და ვედრებით ღ̂თისა მიმართ, წყალობით მოხედვისა-თჳს და ხსნისა ერისა-მის ეშმაკთა შეცთომილისა: ხოლო ოდეს იქმნა კერპთა შემუსრვაჲ, იყო თვე მარტით-გან მეექუსე, აგჳსტოსი, და დღე მეექუსე, რომელსა შინა ფერი-იცუალა ქრისტემან, წინაშე თავთა-მათ წინასწარმეტყუელთა და მოწაფეთა თჳსთასა:

და ვითარ იგი ვთქუ იყოფებოდა-რაჲ წმიდა ნინო საფარველსა-მას ქუჱშე ხეთასა, მაშინ მოვიდა მისდა სეფე ქალი ერთი, სახელით შროშანა, და იხილა მუნ წმიდა ნინო ესრეთ მყოფი, განკჳრდა და ჰკითხა მას, სხვისა მიერ ბერძულ-მეტყუელისა დედა-კაცისა, ვინაობაჲ მისი, სხვისა ყოვლისავე თანა საქმისა მისისა. რომელი-იგი აუწყა-რაჲ ყოველივე ნინო, თჳნიერ უწყებასა მშობელთა თჳსთასა, და იჩემა ტყუჱობა თავისა თჳსისა, მაშინ შროშანა თანა-ლმობილი და მოწყალე ქმნილი უცხოებისა-თჳს მისისა, ცრემლით აიძულებდა წმიდასა ნინოს წარსლვად მის-თანა, სახიდ სამეუფოდ, რომელი-ესე არა ინება წმიდა-მან ნინო, არამედ განეშორა და წარვიდა მის-გან შროშანა [3]): და შემდგომად სამთა დღეთა აღდგა მუნით, განვლო მტკუარი და მიიწია სამოთხესა-მას მეფისასა, სადა-იგი აწ არს სვეტი-იგი ღვთივ-აღმართებული და ეკკლესიაჲ საკათალიკოზო, და იხილა მუნ სახლი მცირე, სამოთხისა-მის მცველისა, და შერავიდა მას შინა იხილა და მოეგება მას დედა-კაცი, ცოლი სამოთხის მცუჱლისა-მის, სახელით ანასტასია [4]), და მოწლედ ამბორის-ყოფითა შეიტკბო, ვითარცა მრავალ-ჟამით-გან მეცნიერ-მან და მეგობარ-მან, დაბანნა ფერჴნი და განუსვენა ცხებითა ზეთისათა, და დაუგო პური და ღვინო:

54 [5]) დაჰყუნა მის-თანა წმიდა-მან ნინო დღენი და ჟამნი ცხრათა თვეთანი: ხოლო იყუნეს ესე ანასტასია [6]) და ქმარი მისი უშვილო, რომლისა-თჳს ფრიად მწუხარე იყუნეს იგინი: მაშინ

---

1) M-ss მიფენად.
2) T გამოასხა.
3) T შროშან.
4) T ანასტასიოს.
5) M-ss aj. და.
6) T ანასტასიო.

იხილა წმიდა-მან ნინო ჩვენებასა შინა ძილისასა კაცი ნათლით-შემოსილი, რომელი ეტყოდა, ვითარმედ ,,შევედ სამოთხესა მაგას, და ჰპოო ქვეშე-კერძო ნაძჳთასა მცირე ბაბილო შემზადებული გამომღებელად ყვავილთა სურნელთა, და აღიღე მიწაჲ ადგილისა-მის-გან, და ეც ჭამად მეუღლეთა მაგათ და ესვას შვილი:“ ხოლო წმიდა-მან ნინო ულოცა და სცა ჭამად ცოლ-ქმართა-მათ, ჩვენებითი უწყებისა-მის-ებრ, და შჳნეს მათ ძე და ასულები მრავალ, რომლისა-თჳსცა ჰრწმენა მათ ქრისტე, ნინოს მიერ, და დაემოწაფნეს მას ფარულად: ხოლო წმიდა-მან ნინო შემდგომად ცხრათა-მათ თვეთასა, რომელნი დაეყჳნეს[1]) სამოთხისა მცველთა-მათ-თანა, ჰპოვა გარეგნით ზღუდეთა-მათ ქალაქისათა ქოხი ერთი ბრწმალი, სახედ ტალავრისა მცირისა, მაყვალთა მიერ შემზადებული, განგებითა ღვთისათა, ადგილსა-მას, სადა-იგი აწ არს საკჳრთხეველი ზემოჲსა ეკლესიისა სამთავარეპისკოპოზოჲსა, და ჰყო იგი საყოფელად განსასჳჱნებელად თჳსად, და აღმართა მუნ შინა ჯჳარი თჳთ მის-მიერ-შემზადებული ნასხლევთა-გან ვაზთასა, რომლისა წინაშე განათევნ იგი ღამესა მარადის მღვიძარებითა, და ეგრეთვე შეაღამებნ დღეთა დაუცხრომელად ლოცვითა, მარხვითა და ვედრებითა ღვთისათა, და განკჳრვებულნი სიმრავლესა ზედა ამას ღჳაწლთა მისთასა, ჰმსახურებდეს მას მეუღლენი-იგი მცველნი სამოთხისა-მის მეფისანი. და ესრეთ მუნ მყოფი იგი წმიდა ნინო მრავალ-გზის მივალნ უბანსა-მას ურიათასა, ენისა-თჳს ებრაულისა[2]) და გამოძიებისა-თჳს კჳართისა-მის უფლისა, რომლისა-თჳს იგი ესმინა იელუსალიმს ნიაფორისა-მის-გან, ვითარმედ ,,წარმოუღიათ იგი მცხეთელთა-მათ ჰურიათა“, რათამცა ყოვლით-კერძოვე სცნა, და ეუწყა მას კვართისა-მის ვითარებაჲ[3]): მაშინ ჰპოვა მან ურია ერთი სახელით აბიათარ, მღჳდელი, და ასული მისი სიდონია, და უქადაგა მათ სახარება უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, რომელთაცა-იგი ჰრწმენა და დაემოწაფნეს მას, და მათ-თანა სხჳანიცა დედანი დაემოწაფნეს ჰურიანი, რიცხჳთ ექჳსნი, სწავლასა-მას წმიდისა ნინოსსა, თჳნიერ ნათლის-ღებისა, რამეთუ არაჲ იყო მას ჟამსა მღჳდელი, რათამცა ნათელ-ეცა მათ. და იყჳნეს იგინი ფარულად მოწაფე მისი: და აღასრულებდა ღმერთი კელითა წმიდისა ნინოსათა საკჳრველებათა და კურნებათა მრავალთა. რამეთუ რეცა-თუ მიზეზითა წამალთა ხმარებისათა მრავალნი განუკურნებელთა სენითა-გან შეპყრობილნი განათავისუფლნა უძლურებათა-გან მათთა. და ესრეთ იქცეოდა-რაჲ ქალაქსა-მას შინა მცხეთას წმიდა ნინო, ჟამთა სამისა წლისათა, მათ დღეთა შინა იქმნა შესლვა მირიანისი და ძმის-წულისა მისისა, დიდი- 55
სა სპარსთა მეფისა, საბერძნეთად. რომელნი-ესე კოსტანტინე, მეფე-მან ბერძენთა-მან, აოტნა ძალითა ქრისტესითა და ჯჳარისა მისისა წინა-მძღურობითა, ყოვლით სპითურთ მათით:

1) T დაყუვნეს.
2) T ებრაურელისა.
3) Tous les M-ss, même le M-it T, portent ვედრებაჲ, qui ne donne pas de sens.

§ 3.

თქმული აბიათარ მღჳდლისა, რომელი დაემოწაფა წმიდასა და ნეტარსა ნინოს:

,,მე აბიათარ მღჳდელი, ვიყავ წილით ხვედრებული მის წელიწდისა, ოდეს წმიდაჲ ესე და ნეტარი ნინო მოიწია მცხეთად, და მასვე უკჳე ჟამსა მოწევნულ იქმნა ჩემდა წიგნი ანტიოქიით ურიათა-გან მღჳდელთა, რომელსა შინა წერილ-იყო ესრეთ, ვითარმედ ,,განხეთქა ღმერთ-მან სამ ნაწილად მეფობაჲ ისრაილისა. რამეთუ აჰა ესე-რა წინასწარ-მეტყჳელნი ჩვენნი დასცხრეს, და რომელსა სული ღვთისა აწვევდა მათ და თქვეს აღესრულა ყოველივე, და განვიბნიენით ჩვენ ყოველსა ქჳეყანასა, და ჰრომთა დაიპყრეს ქჳეყანა ჩვენი: ურიანი ვტიროდით ჩვენ ერითურთ, დღეს, რამეთუ განვარისხეთ შემოქმედი ღმერთი: აწ განიხილნელა შენ წიგნნი-იგი მოსესნი და სიტყჳაჲ-იგი, რომელი მან დამიწერა ესრეთ, ვითარმედ რომელი იტყოდეს თავსა თჳსსა ქჳეყანასა ზედა ძედ ღვთისად, მოაკჳდინა[1]: ანუ შეუკვევსცეთით ნაზარეველისა-მის-თჳს იესოს სიკჳდილისა. რამეთუ ვხედავთ, ოდეს პირველ მამათა ჩვენთა შესცოდიან-რაჲ ღვთისა და ყოვლად დაივიწყიან იგი, მაშინ მისცნის იგინი ჴელ-მწიფებასა ქჳეშე ძნელსა და ტყჳეობასა ბოროტსა. ხოლო მოიქციან-რაჲ და ღაღად-ყვიან ღვთისა მიმართ, სწრაფით განარინნის იგინი ჭირისა-მის-გან: ესე ესრეთ ყოფადი და აღსრულებადი შვიდ-გზის უწყით[2] წერილისა-გან: ხოლო აწ ვინათ-გან ჴელნი შეასხნეს მამათა-მათ ჩვენთა ძესა მის მწირისა დედა-კაცისასა და მოკლეს იგი, აღიღო ღმერთ-მან ჴელი წყალობისა მისისა ჩვენ-ზედა და განხეთქა მეფობაჲ ჩვენი, განგვაშორა ტაძარსა თჳსსა წმიდასა, და უგულებელს-ყო ნათესავი ჩვენი სულიად, და არს მით ჟამით-გან სამ-ასი წელიწადი და უმეტესცა, რომელ არა ისმინა ვედრებაჲ ჩვენი, და არცაღა-ყო ლხინებაჲ ჩვენი, რომლისა-თჳს საგონებელ გვიჩნს ჩვენ, ვითარმედ ნუ უკჳე ზე-ცით იყო კაცი იგი:" და განამრავლეს მათ ესე-ვითარისა პირის-თჳს მოწერა ჩვენდა:

,,ხოლო მე ვითარცა მესმა ესე, ვიწყე კითხჳად დედა-კაცისა-მის ნინოს-გან ქრისტეს-თჳს, თუ ვინ იყო იგი, ანუ რომლისა მიზეზისა-თჳს იქმნა კაცად ძე ღვთისა: მაშინ აღაღო პირი თჳსი წმიდა-მან ნინო, ვითარცა-რაჲ ჯურღმულ-მან[3] აღმომდინარე-მან, და იწყო სიტყჳად დასაბამით-გან, წიგნთა ჩვენთა ზე-პირით წარმოთქმად და განმარტებად ძალსა მათსა, რომლითა-იგი ვითარცა მძინარესა განმაღვიძებდა მე, და ვითარცა დასულებულსა გონიერ-მყოფდა მე და მამათა ჩვენთა შემაწყალებდა, და მარწმუნებდა ცჳალებასა სჯულისასა, ვიდრემდის მრწმენა მე,

---

1) M-ss მოაკჳდინეთ tuez-le; bonne leçon.

2) M-ss ვუწყით.

3) M-ss ჯურღმულისა-გან.

სიტყვითა მისითა, იესო ქრისტე ძე ღვთისა ვნებულად და აღდგომილად და კვალად მომავალად დიდებით, და ვითარმედ ჭეშმარიტად იგი არს მოლოდება წარმართთა: და ღირს ვიქმნენით, მე და შვილი ესე ჩვენი სიდონია, მოღებად საჰკურებელსა-მას განსაწმენდელსა [1]) ცოდჳათა-გან, წყალსა 56
ემბაზისასა, რომელსა ინატრიდა წინასწარ-მეტყველი დავით, და ვერ ეწია: და მესმა მე კმაჲ ახლისა სჯულისა ერთად მგალობელთა, რომელსა-იგი დავით ინატრიდა, და ღირს ვიქმნეთ ზიარებად ჭეშმარიტსა კორცსა და სისხლსა ქრისტეს, ძისა ღვთისასა, და კრავსა ცოდჳათა-თჳს სოფლისათა შეწირულსა [2]), რომლისა ტკბილ არს გემოს-ხილჳაჲ მისი, და ამას-ზედა სარწმუნოება ჰყავ, უფალო, განსლჳაჲ ჩემი კორცთა-გან ჩემთა: კვალად სხჳანიცა მრავალნი სასწაულნი ვიხილენ თუალითა ჩემითა, მცხეთას შინა, ნინოს მიერ აღსრულებული დღეთა ჩემთა:‘‘

§ 4.

მეორე თქმული მისივე აბიათარ მღჳდლისაჲ, კჳართისა-თჳს უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესა:

,,მე აბიათარ მოგითხრობ თქუენ თხრობასა-მას, რომელი მეუწყა და ყურითა ჩემითა ვისმინე, მამის დედისა ჩემისა-გან, და რომელი წიგნთა-განცა უწყი. რამეთუ მათცა პაპათა და მშობელთა-გან თჳსთა მოთხრობით და სმენით უწყოდეს: ოდეს-იგი მეფობდა ჰეროდე იერუსალიმს, მას ჟამსა გვესმა ესრეთ, ვითარმედ ,,იერუსალიმი სპარსთა დაიპყრესო:‘‘ რომლისა-თჳს იქმნა გლოვაჲ და წუხილი ჭურიათა ზედა ქართველთა, მცხეთელთა მკჳდრთა, ბოდელთა მღჳდელთა, კოდის-წყაროელთა მწიგნობართა, და სობის განანელთა თარგმანთა. რომლისა-თჳსცა ესე უოველნი აღიძრნეს წარსლჳად და შეწევნად იერუსალიმელთა: ხოლო შემდგომად მცირედთა დღეთა სხჳაჲ მოიწია ღაღადისი ნუგეშინის-ცემისაჲ, ვითარმედ ,,სპარსნი-იგი არაჲ დაპყრობად იერუსალიმისა მოვიდეს, არამედ საჴურველთა-წილ აქუნდა ოქრო სამეუფო და მური მსწრაფლ მკურნალი წყლულებისა, და გუნდრუკი სურნელი, და ეძიებდეს ყრმასა ვისმე, შობილსა თესლისა-გან დავითისაჲ, რომელ რეცა პოვეს მწირი ერთი ყრმაჲ, მწირისა დედა-კაცისაჲ, შობილი უჟამოდ, უადგილოსა ადგილსა, ვითარცა არს ჩუეულებაჲ გარე-გან დაბისა მდგომარეთა კაცთა, და ესენი მის ყრმისაჲ მოვიდეს, და შესწირეს მისსა ძღუენნი-იგი მშვიდობით:‘‘ და იქმნა სიხარული დიდი სმენითა ამის ჭამბავისათა ურიათა ზედა ქართჳელთა:

[1]) T განსაწმედელსა.
[2]) Tous les M-ss შეწირულთა.

,,ხოლო შემდგომად გარდახდეს-რაჲ წელნი ოც და ათნი, მაშინ მოწერა ანნა მღუდელ-მან, იერუსალიმით, მამისა ჩემისა ელიოზის-თანა ესრეთ, ვითარმედ ,,იგივე რომლისა-თჳს სპარსნი მეფენი ძღუენითა მოვიდეს, აღზრდილ არს და ჭაბუკსა ზომისასა მოწევნულ არს იგი, და თავსა თჳსსა ძედ ღმრთისად ხადის. აწ მოვედით ყოველნი სიკუდილსა მისსა, რათა აღვასრულოთ მცნება მოსესი:" და წარვიდა აქათ ელიოზ, მამის მამა ჩემი, კაცი მოხუცებული, და ესვა მას დედაჲ ტომისა-გან ელი მღუდლისა, და ესვა მას დაჲ ერთი. და ევედრებოდა ელიოზს დედაჲ მისი ესრეთ. ,,წარვედ, შვილო, წოდებასა-მას მეფისასა და წესსა სჯულისასა, გარნა რომელსა-იგი გან-
57 იზრახვენ, ნუ შეერთვინ ცნობაჲ შენი, შვილო ჩემო, რამეთუ იგი არს სიტყუა წინასწარ-მეტყუელთა, და იგავი ბრძენთა [1], და საიდუმლო დაფარული პირველით-გან, და წარმართთა ნათელ, და ცხოვრებაჲ საუკუნო:" და წარვიდა ელიოზ მცხეთელი და ლონგინოზ კარსნელი, და მუნ დახუდეს, ჯუარ-ცმასა უფლისა ქრისტესა: ხოლო რა-ჟამს-იგი დამსჭუალვიდეს უფალსა ჯუარსა ზედა და ჭასანიგ-მან კუერითა-მით რკინისათა სცა სამსჭუალთა-მათ-ზედა უფლისათა იერუსალიმს, მაშინ ესმა კმა სამსჭუალთა-მათ-გან გამოსრული დედასა ელიოზისასა, მყოფსა მცხეთას შინა, და მეყუსეულად იგრჩხიალნა, და თქუა. ,,მშვიდობით, მეფობაო ურიათაო, რამეთუ მოჰკალით თავისა თქუენისა მაცხოვარი და მხსნელი, და იქმნენით ამიერით-გან მკლუელ და მესისხლე შემოქმედისა: ვაჲ თავსა ჩემსა, რომელ არა მეუფლა უწინარესვე ამისსაჲ სიკუდილი, რათამცა არღა-რა სმენილ იყო ყურთა ჩემთა, და არცაღა შემდგომად ამისსა ღირს-ვიქმენ მე ხილუად ნათლისაჲ წარმართთა ზედა, და მშვიდობაჲ ისრაილსა:" და მყის შეისვენა, რაჲ სრულ ყო სიტყუაჲ ესე:

,,ხოლო კუართი-იგი უფლისა ხუდა წილით მცხეთელთა-მათ ურიათა, და მოიღო იგი მცხეთად ელიოზ: და მიეგება დაჲ მისი ცრემლთა მიერ შესვარული, და მოეხვია ყელსა ძმასა თჳსსა ელიოზს, და მოუღო მას სამოსელი-იგი იესოსი, შეიტკბო მკერდსა თჳსსა, და მყის მეყუსეულად სულნი წარხდეს მასვე ჟამსა, სამთა ამათ ტკივილთა სიმწარითა. ქრისტეს სიკუდილითა, და დედისა თჳსისა, და ზიარებისა-თჳს უარის-მყოფელთა ქრისტესთა ძმისა თჳსისა: მაშინ იყო საკვირველი დიდი და შეშფოთება მცხეთას შინა. რამეთუ განკჳრდა თჳთ დიდი მეფე ადერკი და ყოველი სიმრავლე ერისა და მთავართა. და სთნდა მეფესა ადერკის სამოსელი იგი, გარნა საკჳრველებისა-მის-გან ზარ-განხდილ და შეშინებულ იქმნა იგი, და ვერღა-რაჲ იკადრა გამოღებად ჴელთა-გან მის მკუდრისათა, რომელსა-იგი მაგრად და სურვილითა შემოემკერდა: და ესრეთ ჴელთავე მქონებელი სამოსლისა უფლისაჲ დამარხა ძმა-მან მის-მან ელიოზ დაჲ-იგი თჳსი, ადგილსა-მას, რომელი უწყის ღმერთ-მან, და არაჲ-ვინ სხუა-მან, თჳნიერ ამისა რომელ ესე უწყიან, ვითარმედ არს ადგილი-იგი მახლობელ ნაძვისა-მის, ლიბანით წარმოღებულისა, და მცხეთას დანერგულისა და აღორძინებულისა:

---

[1] T ბერძენთა, des Grecs.

,,და ესეცა მეუწყა მამისა-გან ჩემისა, ვითარმედ არს სხუაცა, სღმერთოოთა ძალითა შემოსილი, მრჩობლი-იგი ხალენი ელიასი, ამას ქალაქსა შინა და კელთა ჩვენთა, საკურთხეველისა სიმტკიცესა ქუეშე ქვათა, უპოვნელად ვიდრემე ჟამადმდე მისსა: რამეთუ მრავალ-გზის მოიბირა წმიდა-მან ნინო მამისა მიმართ ჩემისა, რათამცა გამოვიწულიე მის-გან ადგილი-იგი მხურვალედ სამოსლისა-მის: ხოლო მან ესე ოდენ მრქუა, ვითარმედ ,,აქა არს ადგილი-იგი სამარხავი მისიო, რომელსა ზედა ენანი კაცთანი არა დადუმნენ გალობად ღვთისა მიმართ, და არს ადგილი-იგი ადგილი ვითარცა 1) იაკობისი, გიბედ ხილული და ზე-ცად აღწევნილი:" და შემდგომად წელთა მრავალთასა ძის-წულის 2) შჳლ-მან ადერკი მეფისა-მან ამზაელ ძიება ყო სამოსლისა-მის-თჳს, 58 ჰურიათა თანა, და ვერ უძლო პოვნად და ცნობად მისსა, გარნა მასცა ესრეთ მიეთხრა, რომელთაგან ესრეთ გამოიკითხჳდა, ვითარცა ესე-რა ზემოთ ითქუა ,,ნაძვისა-მის მაკლობელად ყოფა ადგილსა-მას, რომელსა დამარხულ იქმნა:" ხოლო დამარხულ იყავნ ესეცა, ვითარმედ სახლი ელიოზისი, რომელ-მან კუართი უფლისაჲ მოიღო, და დამარხა მითურთ დაჲ თჳსი, იყო ქალაქსა დასავლით, წიაღ მოგუთასა, ხიდსა ზედა:

,,მათ დღეთა შინა იხილა წმიდა-მან ნინო ძილსა შინა, ჩვენებით, რომელი-იგი მუხლსა თჳსსა ზედა მიყრდნობილ-მან მცირედ რაჲმე მიირულის, რამეთუ ხედვიდა იგი ესრეთ, ვითარმედ რეცა-თუ მოვიდიან მფრინველნი ფრთითა შავნი და შთავიდიან მდინარესა-მას შინა, და განიბანიან, განსპეტაკნიან, და აღვიდიან იგი სამოთხესა-მას შინა პირველ ხსენებულსა ბაბილოვანსა, და მუნ შინა მოისთულებდიან ნაყოფსა მისსა და ყვავილთა-მათ იხუმევდიან, და ესრეთ მოწლედ 3) და სურვილით წმიდისა ნინოსდა მოიღებდა 4) რეცა მისი არს სამოთხე იგი, და გარემოს მისსა მოაკრიბიან 5) იგი ჟივილითა შვენიერად: ხოლო ესე-რაჲ ესრეთ იხილა წმიდა-მან ნინო, აუწყა მოწაფესა თჳსსა სიდონიას, ასულსა აბიათარისსა, რომლისა-თჳს-იგი მიუგო მან და ჰრქუა წმიდასა ნინოს. ,,უცხოო და აქა არა შობილო ტყვეო, სიტყვისა-ებრ შენისა, და ჩვენ ტყვეთა მხსნელო, უწყი, რამეთუ შენ-ზედა მოიწია ახალი ესე ჟამი, და შენ ჟამით ისმეს ჰამბავი-იგი ძველი მამათა ჩვენთა ნაქმარი, ზე-ცისა-მის კაცისა უბრალოსა სისხლისა უსამართლოდ დათხევა, რომელთა იქმან 6) ურიათა სირცხჳლი და კიდეოა ქუეყანისათა განბნევაჲ, მეფობისა-გან დაცემაჲ, და ტაძრისა-მის წმიდისა მიღებაჲ მათ-გან, ერისა უცხოსა წოდებაჲ და მიცემაჲ მათდა დიდებისა მათისა: იელუსალიმ, იელუსალიმ, ვითარ განგიმარტავნ ფრთენი შენნი და შეიკრებ ყოველთა ცის-კი-

---

1) M-ss ვითარცა ადგილი.
2) T ძის-წულ-მან, fils du fils.
3) T მოწყალედ.
4) R ნინოს მიმართ მიიღებდიან; mon M-it ნინოს მიერ მოიღებდიან, ici le verbe est juste.
5) M-ss მოჰკრებიან იგინი.
6) M-ss რომელნი ჰქმნეს.

დითა ნათესავთა ფრთითა ქვეშე შენთა. რამეთუ აჰა აქაცა მოსრულ არს დედა-კაცი-იგი რომელ-მანცა შეცვალოს ყოველი წესი ამის ქუეყანისა:" და კვალადცა მიექცა წმიდასა ნინოს და ჰრქუა ესრეთ, ვითარმედ ,,ჩვენებაჲ ეგე შენი მოასწავებს და ცხად-ჰყოფს ადგილსა ამას შენ-მიერ სუ-ლიერად სამოთხედ შეცვალებასა და საღმრთოთა ნაყოფთა გამომღებარობასა მისსა უკუნისამდე:

,,ხოლო ვითარ მოვიდა მირიან მეფე საბერძნეთით, ოტებული კოსტანტინე მეფისა-გან, და ვიდრე მოსლვადმდე მისსა, განცხადა წმიდისა ნინოს-მიერ ქადაგებაჲ ქრისტეს სჯულისა. რამეთუ იტყოდა იგი კმა-მაღლად, ვითარმედ ,,გპოვენ მკვიდრნი-ეგე [1]) ჩრდილოსანი ცთომასა შინა:" და გამოეჩინა ჯუარი-იგი ნასხლევისა, და იქმოდა მის-მიერ საკჳრველებათა დიდთა: რამე-
59 თუ განჰკურნის განუკურნებელნი თჳნიერ წამალთასა, შეხებითა-მით ჯუარისათა, და კვალად ჰქა-დაგებდეს მისთანავე მოწაფენი მისნი, რომელნი პირველ ფარულად იყვნეს მოწაფე მისდა, რი-ცხჳთ შვიდნი დედანი, ნათესავნი ჰურიათანი, სიდონია, ასული აბიათარ მღვდლისა, და სხვანი-იგი ექუსნი, და სამოთხისა მცველნი-იგი ურთიერთარს მეუღლენი, და აბიათარ მღვდელი, ახალი იგი პავლე, რომელი უშიშრად და დაუცხრომელად ჰქადაგებდა ქრისტეს სჯულსა და ფრიად მე-ცნიერ იყო ძველისა სჯულისა, და ახალი ესე სჯული ესწავა მას წმიდისა ნინოს-გან, და უმეტეს ნინოსსა ამხილებდა ყოველსა კაცსა და ასწავებდა სჯულსა ჭეშმარიტსა ქრისტესსა: მაშინ აღი-ძრნეს ჰურიანი აბიათარს ზედა, რათამცა ქვაჲ დაკრიბეს მას: ხოლო მირიან მეფე-მან მიავლინნა მსახურნი, განარინა აბიათარ მოკლვისა-გან ჰურიათასა, რამეთუ აქუნდა მირიან მეფესა სურვილი ქრისტეს სჯულისა, ამის-თჳს რომელ ასმოდეს მრავალნი სასწაულნი ქრისტეს მიერნი, საბერძნე-თით და სომხითით. და არაჲ დაასბრკოლებდა ქადაგებად ნინოსა და მოწაფეთა მისთა, არამედ ჰბრძოდა მათ მტერი-იგი ყოველთა მიმართ მორწმუნეთა ეშმაკი, და ვერ დაამტკიცებდა აღსრულება-სა ქრისტესსა. და ეგრეთვე ნანა დედოფალიცა უმეტეს გულ-ფიცხელ და შეურაცხის-მყოფელ იყო ქადაგებასა-მას ქრისტეს სჯულისასა ჭეშმარიტსა: ხოლო წმიდაჲ ნინო იყო ესრეთ და ილოცვიდა დაუცხრომელად საყუდელსა-მას მისსა, მაყუალთა ქუეშე, და დაკჳრვებულ იყვნეს წარ-მართნი-იგი ლოცვასა მისსა და მღვიძარებასა. უცხო უჩნდა საქმე-იგი: იწყეს გამოკითხვად მის-სა, ხოლო იგი აუწყებდა ძველთა და ახალთა წიგნთა, და განაბრძობდა უგულისხმოთა-მათ, და შთაუდებდა გულსა მათსა სიყვარულსა ქრისტესსა:

,,და იყო ესრეთ სამ წელ, ვინაჲცა განაცხადა ქადაგებაჲ და დაიმოწაფნა მრავალნი: მაშინ იყო ვინმე ყრმაჲ-წული, უფლისა მძიმისა სენისაჲ [2]), და მიმოაქუნდა დედასა მისსა კარით-კარად; რათამცა ვინმე ჰპოვა მეცნიერი კურნებისა, და ჰყომცა სარგებელი მისი. და შეისწავეს იგი ყო-ველთა, და არა-ოდეს ჰპოვეს სარგებელი კურნებისა ყრმისა-მის-თჳს. და მკურნალთა ჰრქუეს დე-

---

1) T იგი.

2) Il faut lire უფალი მ. ს. Mon M-it porte: მწირისა ვისიმე, სენითა შეპყრობილ; ce qui donne un sens raisonable: „Il y avait un garçon, fils d'un étranger, atteint d'une maladie".

და-კაცსა-მას, ვითარმედ ,,არა-რაჲ სარგებელ ეყჳს ურმასა მაგას:‘‘ და დედა-კაცი-იგი იყო გულ-ფიცხელი წარმართი, და მარადის სძაგებნ სჯულსა ქრისტეანეთასა, და აყენებდის [1]) სხჳათაცა კითხჳად და მისლჳად ნინოსსა. ხოლო ვითარცა სასო-წარკვეთილ იქმნა მკურნალთა მიერ, მო-ვიდა და დავარდა წინაშე ნინოსსა, და ევედრებოდა კურნებასა ურმისასა: მაშინ ჰრქჳა წმიდა-მან ნინო. ,,კურნებაჲ რომელი კაცთა-გან არს, მე არა-რაჲ ვყო, ხოლო ღმერთ-მან ჩვენ-მან, რო-მელსა მე ვმსახურებ, ქრისტე-მან მისცეს ურმასა ამას კურნებაჲ, რამეთუ ყოველთა-გან განწირულ 60
არს:‘‘ და რომელსა კილიკსა ზედა მარადის ილოცავნ წმიდაჲ ნინო [2]) მას ზედა დადებად უბრძანა მან სნეული-იგი, და იწყო ვედრებად უფლისა, და მასვე ჟამსა განიკურნა ურმაჲ-იგი. განცჳფრებული და მხიარული მისცა დედასა თჳსსა: ხოლო დედა-მან ურმისა-მან აღიარა ქრისტე და ჰსთქჳა. ,,არა არს სხჳა ღმერთი, თჳნიერ ქრისტესსა, რომელსა ჰქადაგებს ნინო:‘‘ და დაემო-წაფა წმიდასა ნინოს, და შეუდგა კჳალსა მისსა, და ადიდებდა ღმერთსა:

,,მაშინ დედოფალი ნანა შევარდა სენსა ფიცხელსა, დიდსა და მწარესა, რომლისა კურნება ვერა-ვინ შეუძლო. რამეთუ ყოველთა კელოვანთა მკურნალთა წარმოაცალიერნეს წამალნი მათნი, და ვერაჲ შეუძლეს კურნება მისი: უღონო იქმნეს და სასო-წარკვეთილ. ხოლო აუწყეს ვიეთმე დედოფალსა, ვითარმედ ,,დედა-კაცისა-მის ჰრომისა ტყჳსა მიერ, რომელსა ჰრქვიან ნინო, ლოცჳთა მისითა მრავალნი სენნი განიკურნებიან:‘‘ მაშინ უბრძანა მსახურთა თჳსთა, რათა მოიყვანონ ნინო: და მივიდეს მსახურნი დედოფლისანი, და ჰპოვეს ნინო ქოხსა-მას ქვეშე მაყვალთასა, ილოცჳ-და [3]) ჟამსა მეექჳსესა, და მიუთხრეს ბრძანებაჲ დედოფლისა: ხოლო წმიდა-მან ნინო ჰრქჳა. ,,არა ბრძანებულ არს ჩემდა. სადა ბანაკი ჩვენი არს, არა [4]) განვიდეთ მიერ. არამედ დედოფალი აქა მოვიდეს, საყოფელსა ჩემსა ჭეშმარიტსა, და განიკურნოს ძალითა ქრისტესითა:‘‘ ხოლო მსა-ხურთა მიუთხრეს დედოფალსა თქმული-იგი ნინოსი: მაშინ დედოფალი გულს-მოდგინედ ეტყო-და მათ. ,,შემიმზადეთ მე მცხედარი და მიმიყჳანეთ მისსა:‘‘ მაშინ წარიყჳანეს მცხედრითა მსა-ხურთა-მათ და ძე მისი რევ, და სიმრავლე ერისა მის-თანა: ვითარ მოვიდეს საყოფელსა-მას წმი-დისა ნინოსსა, და დადვეს დედოფალი კილიკსა მისსა ზედა, იწყო წმიდა-მან ნინო ლოცვად და ვედრებად ღვთისა მიმართ მყოვარ-ჟამ, და მოიღო ჯვარი-იგი, რომელი აქუნდა, და შეახო თავსა, ფერკთა და მკართა, სახედ ჯვარისა, და მეყჳსეულად განიკურნა, და აღდგა განცოცხლებული: ჰრწმენა ქრისტე და თქვა. ,,არა არს ღმერთი, თჳნიერ ქრისტესსა, რომელსა ჰქადაგებს ტყვე ესე დედა-კაცი.‘‘ და მიერით-გან შექმნა იგი მეგობრად თჳსად შინაურად, და მარადის ჰკითხავნ და გამოიწჳ-

---

1) T სძაგებნ.... აყენებდეს.
2) T ილოცვენ წმიდასა ნინოს.
3) M-ss aj. რა.
4) M-ss aj. რათა.

ლილავნ [1]) სჯულსა ქრისტესსა, და ასწავებს წმიდა ნინო და აბიათარ, ახალი პავლე, და ასული მისი ხიდონია: და იქმნა დედოფალი მორწმუნე და იცნა ღმერთი ჭეშმარიტი, და ჰკითხვდა დედოფალსა მეფე. ,,ვითარ-იგი მეუფსეულად განიკურნე". და უთხრობდა დედოფალი ყოველსა-მას რომელი იქმნა მის-ზედა, ვითარ [2]) თჳნიერ წამლისა, ლოცჳთა ნინოსითა და შეხებითა ჯუარისათა, განიკურნა. და [3]) სიმრავლე-იგი ერთა, რომელთა ეხილვა, დაამტკიცებდეს სიტყუასა დედოფლისასა:

,,მაშინ მირიან მეფე განჰკჳრდა და იწყო გამოძიებად სჯულსა ქრისტესსა, და მარადის ჰკი-
51 თხავნ [4]) ჰურია ყოფილსა-მას აბიათარს ძველთა და ახალთა წიგნთასა, და იგი აუწყებდა ყოველსა: და წიგნიცა, რომელი აქუნდა მირიან მეფესა ნებროთისი, მასცა [5]) წიგნსა შინა პოვა წერილი ესრეთ. აღშენებასა-მას გოდლისასა კმა იყო ზე-ცით ნებროთისა მიმართ, რომელი ეტყოდა. ,,მე ვარ მიქელ, რომელი დადგინებულ ვარ ღვთისა მიერ მთავრობასა ზედა აღმოსავლისასა: განვედ ქალაქით მაგით, რამეთუ ღმერთი დაჰფარავს: ხოლო უკანასკნელთა ჟამთა მოვიდეს მეუფე-იგი ცისა, რომლისა შენ გნებავს ხილვაჲ, შეურაცხი ერსა შეურაცხსა: შიში-მან მის-მან განაქარვნეს გემონი სოფლისანი: მეფენი დაუტეობდენ მეფობასა და ეძიებდენ სიგლახაკესა. მან გიხილოს ჭირსა შინა, და გიხსნას შენ:" მაშინ გულისხმა ჰყო მეფე-მან მირიან, რამეთუ ძველნი წიგნნი და ახალნი ემოწმებოდეს, და ნებროთის წიგნიცა დაამტკიცებდა: და შეექმნა სურვილი ქრისტეს სჯულისა. არამედ ჰბრძოდა მტერი-იგი უხინო, და აყენებდა აღსარებასა ქრისტესსა, გულსა შთაუგდებდა სასოებასა კერპთასა და ცეცხლისასა: არამედ დედოფალი მარადის ევედრებოდა აღსარებასა ქრისტესსა, და იყო მეფე დედოფლისა მოქცევითგან წელიწდისა ერთისა ორგულებასა შინა:

,,ხოლო ასწავებდა ერსა დაუცხრომელად წმიდაჲ ნინო, და არა-ვის აუწყებდა, თუ ,,ვინ ვარ, ანუ სადათ მოვალი," არამედ ტყუედ იტყოდა თავსა თჳსსა: შემდგომად ამისსა მოგუ-იგი მთავარი სპარსი, სახელით ხვარასნელი იყო, სულითა უკეთურითა ფიცხელად იგუემებოდა, და სიკუდილსა მოახლებულ იყო, და იყო მთავარი-იგი ნათესავისა-გან მირიან მეფისა: მაშინ ევედრნეს წმიდასა ნინოს ნანა დედოფალი, და მეფე იხილვიდა საქმესა მისსა მცირედ ორგულებით: ეტყჳნ წმიდასა ნინოს. ,,რომლისა ღვთისა ძალითა იქ კურნებასა ამას: ანუ ხარ შენ ასული არმაზისა, ანუ შვილი ზადენისა, და უცხოებით მოხვედ, და შეურდი, და ზედა-აც მათ წყალობაჲ შენი, და მიგანიჭეს ძალი კურნებათა, რათა მით სცხოვნდებოდი უცხოსა ქვეყანასა, და დიდებულმცა არიან უკუნისამდე:" ხოლო შენ წინაშე ჩვენსა იყავ ვითარცა ერთი მაწოვნებელი შჳლთა ჩვენთაგანი, და

---

[1]) T გამოიწულილვენ.
[2]) Manque à T.
[3]) Omis.
[4]) T ჰკითხვენ.
[5]) T მისცა.

პატივ-ცემული ქალაქსა ამას შინა. არამედ უცხოსა ამას სიტყჳსა ნუ იტყჳ. ჰრომთა-მათ შეცთომილსა
სჯულსა ნუ გნებავს ყოვლადვე თქმად: რამეთუ აჰა ესერა ღმერთნი დიდნი, სოფლის მპყრობელნი,
მზის მომფენელნი, წვიმის მომყჳანებელნი, ქჳჱყანით ნაყოფთა აღმომყჳანებელნი, გამომზრდელნი
ქართლისანი, არმაზ და ზადენ, ყოვლისა დაფარულისა გამომეძიებელნი, ძველნი ღმერთნი მამათა
ჩვენთანი, გაცი და გაიმ, იგინი იყჳნენ სარწმუნებელად კაცთა მიმართ, და უკეთუ განჰკურნო შენ
მთავარი ესე, განგამდიდრო და გყო შენ მკჳდრ მცხეთას შინა, მსახურად არმაზისა: დაღაცათუ 62
ჰაერითა და სეტყჳთა მოიწია მას-ზედა შემუსრვა მისი, არამედ ადგილი-იგი უძრავ არს და ქალ-
დეველთა ღმერთი ითრუჯან და ესე [1] ყოვლადვე მტერ არიან. ამან ზღჳაჲ შემოადგინა ზედა,
და მან ამას ზედა ესე-ვითარი ურვა მოაწია, ვითარ აქჳს ჩჳჱულებაჲ სოფლის მპყრობელთა, და
კმაჲ გეყავნ ჩემ-გან ბრძანებაჲ ესე:“

,,მიუგო წმიდა-მან ნინო. ,,შენ მეფე, სახელითა ქრისტესითა, და ვედრებითა დედისა მისისათა, და მისთა ყოველთა წმიდათათა, მოავლინენ შენ-ზედა ღმერთ-მან ცისა და ქვეყანისა შემოქმედ-მან, დამბადებელ-მან ყოვლისა დაბადებულისა-მან დიდისა, დიდებულისა და აურაცხელისა მისისა [2] მრავალ-მოწყალებისა-გან, მოგივლინენ შენ, ვითარცა სახმილისა-გან ნაბერწყალი ერთი მადლისა მისისა, რათა სცნა და გულისხმა ჰყო სიმაღლე ცისა და ნათელი მზისა, სიღრმე ზღვისა საძირკველისა, და სივრცე ქვეყანისაჲ და [3] საფუძველი მისი: და უწყებულ იყავნ, მეფე, ვინ შემოსნის ცანი ღრუბლითა და ქუხან ხმითა ჰაერისათა, და იძვრის ქვეყანაჲ სიმძაფრითა, და ჰრბიან მეხის-ტეხანი, და ყოველსა მთასა ეგზებინ გულის-წყრომითა მათითა: ანუ ოდეს შეიძრას ყოველი ქვეყანაჲ, ვიდრემდის დაირღვიონ მთანი და მყარნი კლდენი, და ქვანი, და მეცნიერ იყავნ შენ ამას ყოველსა მიწევნად. რამეთუ ღმერთი ცათა შინა უხილავ არს თავადი-იგი, ყოველთა დაბადებულთა-გან, თჳნიერ ძისა მისისა, რომელი მის-გან გამოვიდა, ქვეყანასა ზედა გამოჩნდა ვითარცა კაცი, რომელ-მან აღასრულა ყოველი რომლისა-თჳს მოსრულ იყო, და აღვიდა მათვე სიმაღლეთა მამისათა და იხილე [4] რამეთუ დაუსაბამო-იგი მხოლო მაღალ არს და მდაბალთა [5] ხედავს, და მაღალნი-იგი შორით იცნის: მეფეო, ახლოს არს მიახლება შენი ღვთისა, მიხედვად, რომელი არს ქალაქსა ამას შინა, სასწაული ერთი, სამოსელი ძისა ღვთისაჲ აქა არს, და ხალენი მის ელიასი აქავე არს ყოფაჲ, და სასწაულნი არიან, რომელნი ღმერთ-მან გამოაჩინნეს. თუ არა მე კჳალაჲ მთავარი ესე შენი განვჰკურნო სახელითა ქრისტეს ჩემისათა და ჯვარითა ვნებისა მისისათა, ვითარცა-იგი დედოფალი ნანა განიკურნა სენისა-გან დიდისა: რაჲ იგი ვაუწყე მას, ჰყოფს იგი, რათა სულიცა

---

[1]) T omet ce mot et le précédent.
[2]) Manque à T.
[3]) Manque à T.
[4]) T იხილა.
[5]) T დაბადებულთა.

თჳსი განაბრწყინვოს და ერიცა თჳსი მიიახლოს ღმერთსა:" და მიჰგჳარეს მას მთავარი-იგი და მოვიდა ნანა დედოფალიცა სამოთხესა-მას შინა, ნაძჳთა-მათ ქუეშე, დაადგინა იგი აღმოსავალით და აპყრობად სცა ჴელნი, და ჰრქუა მას სამ-გზის. „ვიჯმნი შენ-გან, ეშმაკო, შეუვრდები ქრი-სტესა, ძესა ღმრთისასა:" და სტიროდა ნინო სულ-თქმითა თჳსითა, და ითხოვდა ღმრთისა-გან
63 შეწევნასა კაცსა ამას ზედა, და იყუნეს მოწაფენი მისნი მუნვე ერთ დღე და ორ ღამე, და მწრაფლ განვიდა მის-გან სული-იგი ბოროტი, და დაემოწაფა ნინოს სახლეულით და ერითურთ მისით, და ადიდებდეს მამასა, და ძესა, და სულსა წმიდასა:"

§ 5.

თქმული სიდონია დედა-კაცისა, რომელი იყო მოწაფე წმიდისა ნინოსი, რომელი ესე იხილა და დაიწერა მოქცევა სასწაულითა მირიან მეფი-სათა, და შევრდომაჲ ნინოსი, აღსარებისა-თჳს ქრისტესისა, ჯუარის აღმართებისა თჳს, ეკლესიათა აღშენებისა-თჳს, და მას შინა სასწაულთა მისთა-თჳს [1]:

„და იყო დღესა ერთსა ზაფხულისასა, თვესა ივლისსა ოცსა, დღესა შაბათსა, განვიდა მე-ფე მირიან ნადირობად მუხნარით კერძო, და მოუხდა უჩინო-იგი მტერი ბოროტი, ეშმაკი, და შთაუგდო გულსა სიყუარული კერპთა და ცეცხლისა, და იგონებდა ყოველსა მსახურებასა მათსა [2], მა-ხვილითა მოწყუედასა ყოველთა ქრისტეანეთასა: და ჰრქუა მეფე-მან ოთხთა თანა-მზრახველთა მის-თა. „ღირს ვართ ჩვენ ღმერთთა-გან ჩვენთა ბოროტის ყოფასა, რამეთუ უდებ-ვიქმნენით მსახურე-ბისა-გან მათისა, და მიუშვით ჩვენ ქრისტეანეთა გრძნეულთა ქადაგებად სჯულსა მათსა ქვეყანასა ჩვენსა. რამეთუ გრძნებითა ჰყოფენ საკჳრველებათა-მათ: აწ ესე არს განზრახვაჲ ჩემი, რათა ბო-როტად მოსრნეს [3] ყოველნი მოსავნი ჯუარ-ცმულისანი, და უმეტესად შევუდგე [4] მსახურებასა ღმერთთასა მათ მპყრობელთა ქართლისათა: ვამხილოთ ნანას, ჩემსა ცოლსა, შენანებაჲ, და დატე-

---

[1]) Ici T aj. თავი მეშჳდე, მამაო, გაკურთხენ. „Chapitre VII-e. Notre père. Je vous salue"; au lieu du dernier mot, qui est en abrégé, გჳხნ, je lis: გხნ, abréviation du premier mot de la Salutation angélique. En tout cas, cet appendice prouve que le récit de Sidonia est extrait d'un ouvrage plus considérable.

[2]) M-ss aj. და.

[3]) M-ss მოისრნენ.

[4]) T შეუდგე.

ობაჲ სჯულსა ჯუარ-ცმულისასა, და თუ არა მერჩდეს, დავივიწყო სიყუარული მისი, და სხუათავე თანა წარვჰსწყმიდო იგიცა:" დაუმტკიცეს განზრახუაჲ მისი თანა-მზრახველთა-მათ, რამეთუ მხურვალედ იყუნეს იგინი საქმესა ამას, და ანებვიდა [1]) პირველით-გან, და ვერ იკადრებდეს განცხადებულად: ხოლო მეფე-მან მოვლო ყოველი სანახები მუხნარისა, და აღვიდა მთასა ზედა თხოთისასა, მაღალსა, რათამცა მოიხილა კასპად და უფლის-ციხედ: განვიდა თხემსა მთისასა. შუა-სამხრის ოდენ, დაუბნელდა მათ-ზედა მზე და იქმნა ღამე ბნელი, უკუნი, და დაიპყრა ბნელ-მან არენი და ადგილნი. განიბნივნეს ურთიერთარს ჭირისა-გან და ურვისა: და დაშთა მეფე მარტო, და იარებოდა მთათა მაღნართა, შეშინებული და შეძრწუნებული, და დადგა ერთსა ადგილსა, და წარეწირა სასოებაჲ ცხოვრებისა მისისა: და ვითარცა მოეგო თავისა ცნობასა, და განიზრახჳდა ესრეთ გულსა შინა თჳსსა. „აჰა ესე-რა ვხადე ღმერთთა ჩემთა, და არა ვპოვე ჩემ-ზედა ლხინებაჲ. აწ რომელსა ქადაგებს ნინო, ჯუარსა და ჯუარ-ცმულსა, და ჰყოფს კურნებათა მისითა სასოებითა, არამცა ძალ-ედვა ხსნაჲ ჩვენი ჭირისა ამის-გან. რამეთუ ვარ მე ცოცხლივ ჯოჯოხეთსა შინა, 64
ვერა უწყი, თუ ყოვლისა ქუეყანისა-თჳს იქმნა დაქცევა ესე და ნათელი ბნელად გარდაიქცა, და თუ ჩემ-თჳს ოდენ: აწ თუ ჩემ-თჳს ოდენ არს ჭირი ესე, ღმერთო ნინოსაო, განმინათლე ღამე ესე და მიჩვენე საყოფელი ჩემი, და აღვიარო სახელი შენი, აღვმართო ძელი ჯუარისა და თაყუანის-ვსცე მას, და აღვაშენო სახლი სალოცველად ჩემდა, და ვიყო მორჩილ ნინოსსა სჯულსა ზედა ჰრომთასა:"

„ესე ყოველი რაჲ წარმოსთქუა, განთენა და გამოუბრწყინვა მზე, და გარდამოვიდა მეფე ცხენისა-გან, და დადგა მას ადგილსა: განიპყრნა ჴელნი აღმოსავლით და თქუა." შენ ხარ ღმერთი ყოველთა ზედა ღმერთთა, და უფალი ყოველთა ზედა უფლებათა, ღმერთი რომელსა ნინო იტყჳს, და საქებელ არს სახელი შენი ყოვლისა დაბადებულისა-გან, ცასა ქუეშე, და ყოველსა ქუეყანასა ზედა. რამეთუ შენ მიხსენ მე ჭირისა-გან და განმინათლე ბნელი ჩემი: აჰა ესე-რა მიცნობიეს, რამეთუ გინდა ხსნა ჩემი და ლხინებაჲ, და მიახლებაჲ შენდა: უფალო კურთხეულო, ამას ადგილსა აღვმართო ძელი ჯუარისა, რომლითა იდიდებოდეს სახელი შენი, და იხსენებოდეს საქმე ესე და სასწაული უკუნისამდე:" და ისწავა ადგილი-იგი, და წარმოემართა, და იხილა ერ-მან მან ნათელი და გამოერთნეს [2]) ერი განბნეული [3]): ხოლო მეფე ღაღადებდა. „მიეცით ღმერთსა ნინოსსა დიდება ყოველ-მან ერ-მან. რამეთუ იგი არს ღმერთი საუკუნეთა, და მას მხოლოსა შუენის დიდებაჲ უკუნისამდე:"

„ხოლო ნანა დედოფალი და ყოველი ერი განვიდეს მიგებებად მეფისა. რამეთუ ესმა პირველ წარწყმენდა, და კვალად მოსლუა დიდებით, და მიეგებოდეს ქინძარას და ღართას: ხოლო ნე-

1) M-ss ნებავდა.
2) M-ss გამოემართნენ.
3) Mon M-it ერნი განბნეულნი.

ტარი ნინო დადგრომილ იყო ლოცჳსა მწუხრისასა, მაყლოვანსა-მას შინა, ჩჳეულებისაებრ მისისა, ჟამსა თჳსსა, და ჩვენ მის-თანა ორ-მეოც და ათი სული: და იყო ვითარცა შემოვიდა მეფე, აღიძრვოდა ქალაქი, და ხმითა მაღლითა ღაღადებდა მეფე. ,,სადა არს დედა-კაცი-იგი უცხო, რომელ არს დედაჲ ჩემი და ღმერთი მისი მხსნელი ჩემი:‘‘ ვითარცა ესმა, თუ ,,აქა მაყლოვანსა არს და ილოცავს,‘‘ მოდრკა მეფე და ყოველი-იგი ლაშქარი: მოვიდა და გარდაიჭრა სახედრისა-გან და ეტყოდა ნინოს. ,,აწ ღირს მყავ სახელის-დებად სახელისა ღვთისა შენისასა და მხსნელისა ჩემისასა:‘‘ ხოლო წმიდაჲ ნინო ასწავებდა და აწვევდა მსწრაფლ თაყჳანის-ცემად აღმოსავალით და აღსარებად ქრისტეს ღვთისა: მაშინ იქმნა გჳრგვინვა და ტირილი ყოვლისა კაცისა, ოდეს ხედვიდეს მეფესა და დედოფალსა ცრემლოსანთა: და ხვალისა დღე წარავლინნა მოციქულნი საბერძნეთად მირიან მეფე-მან წინაშე კოსტანტინე მეფისა, და წიგნი ნინოსი, ელენე დედოფლისა წინაშე,
65 და აუწყეს ესე ყოველი სასწაული ქრისტეს-მიერი, რომელი იქმნა მცხეთას შინა, მირიან მეფესა ზედა, და ითხოვნეს მოსწრაფებით მღჳდელნი, ნათლის-ღებისა-თჳს: ხოლო წმიდაჲ ნინო და მოწაფენი მისნი ქადაგებდეს ერსა-მას შინა, დღე და ღამე დაუცხრომელად, და უჩვენებდა გზასა ჭეშმარიტსა სასუფეველისასა:‘‘

§ 6.

თქმული მისივე, აღშენებისა-თჳს ეკლესიათა:

,,ოდეს წარემართა მეფე და ყოველი ერი ქრისტეანობასა მოსწრაფებით, ვიდრე მღჳდელთა მოსლჳადმდე, რქჳა მეფე-მან წმიდასა ნინოს. ,,მესწრაფების მე აღშენებად სახლსა ღვთისასა. სადა უშენოთ:‘‘ ჰრქჳა ნინო. ,,სადაცა მთავართა გონებაჲ მტკიცე არს:‘‘ ჰრქჳა მას მეფე-მან. ,,მიყვარან მე მაყვალნი ესე შენნი, მნებავს მე გონებისა-ებრ ჩემისა, გარნა არა ესე რაჲ [1]), არამედ არა ვრიდო სამოთხესა ამას სამეფოსა და ნაძჳთა ამათ სიმაღლესა, და ბაბილოთა ამათ ნაყოფიერებასა, და უჳავილთა სურნელებასა. რამეთუ ჩვენებასა, რომელი იხილე შენ, მფრინველთა-მათ ფრთითა უშვერთა განბანა წყლითა და განსპეტაკება ბრწყინვალედ, და დასხდომა ხეთა-მათ-ზედა სამოთხისათა, და ხმობაჲ მათი ხმითა ტკბილითა, ჭეშმარიტად სამოთხე ესე ხორციელი და წარმავალი შეგვეცვალოს ცხოვრებად საუკუნოდ, და მუნ აღვაშენოთ სახლი ღვთისა, სალოცველად ჩვენდა, ვიდრე მოსლჳადმდე ჩემდა მღჳდელთა საბერძნეთით:‘‘ და მეყსეულად მოიღო ძელი [2]) და ასწავებდა ხუროთა, და მოჭკჳეთა ნაძჳ-იგი, და ნაძვისა-მის-გან შემზადნა შვიდნი სვეტნი

[1]) Mon M-it, ესრეთ.
[2]) Tous les M-ss portent ძელი, *du bois*; mais je crois qu'il faut lire ცელი ou ცული, *une hache*.

ეკკლესიისანი: და ვითარ აღაშენეს კედელი-იგი ძელითა, და ამართნეს ექუსნი-იგი სუეტნი თჳს-თჳსად. ხოლო სუეტი-იგი უდიდესი, რომელი საკვირველ იყო ხილჳთა, საშუალ ეკკლესიისა შე-სადგმელად განმზადებული, ვერ შეუძლეს აღმართებად მისსა, და აუწყეს მეფესა საკვირველი-იგი, ყოვლადვე ვერ ძრვა ადგილითცა სუეტისა-მის: მაშინ მოვიდა მეფე, სიმრავლითა ერისათა, და მო-ეხუნეს მრავალ-ღონენი მანქანანი, სიმარჯჳთა და ერისა სიმრავლისა ძალითა, ეცადნეს აღმართე-ბად, და ვერ შეუძლეს:

,,და იყო დაკვირვებულ მეფე და სიმრავლე ერისა და იტყოდეს. ,,რაჲმე არს ეს'': და ვითარ იყო მწუხრი, წარვიდა მეფე სახლად თჳსად, შეწუხებული დიდად: ხოლო წმიდაჲ ნინო და ათო-ორ-მეტნი მოწაფენი მისნი დედანი დაადგრეს სუეტისა-მის-თანა: ხოლო იგი სანატრელი გო-დებითა სუეტსა-მას-ზედა დაადინებდა ცრემლთა: ვითარცა შუა-ღამე ოდენ იყო, წარმოიქცეს ორნივე მთანი არმაზი და ზადენი, რეცა-თუ ჩამოირღვიეს და დაასუენეს წყალნი ორათვე: და მტკვარ-მან გარდამოხეთქა და წარჰქონდა ქალაქი. და შეიქმნეს ხმანი საზარელნი, ტყუებისა და გოდე-ბისანი, ეგრეთვე არაგვი გარდამოხდა ციხესა ზედა, და იქმნებოდეს საზარელნი გრგჳნვანი: შე- 66
შინდეს დედანი და ივლტოდეს. ხოლო ნეტარი-იგი ღაღადებდა. ,,ნუ-გეშინინ, დანო ჩემნო, მთანი მუნვე ჰგიან, და წყალნი მუნვე დიან, და ერსა ყოველსა სძინავს:'' ხოლო ესე რომელ რეცა მთანი დაირღვიეს სამართლად გეჩუენების, რამეთუ ურწმუნოებისა მთანი დაირღვიეს ქართლს ში-ნა. და წყალნი რომელ დაეყენეს, სისხლნი-იგი ურმათა კერპთა მიმართ შეწირვისა დაეყენოს: ხო-ლო ხმა ესე ტყუებისა არს ეშმაკთა სიმრავლისა. რამეთუ იგლოვენ იგინი თავსა თჳსსა, რომელნი არიან მეოტ ამით ადგილით, ძალითა მაღლისათა და ჯუარითა ქრისტესითა: მოიქეცით და ილო-ცევდით ღვთისა მიმართ:'' მეყუსეულად დასცხრეს ხმანი-იგი, და იყო არა-რაჲ:

,,და დადგა წმიდაჲ ნინო, განეპყრნეს კელნი და ილოცევდა ღვთისა მიმართ, და იტყოდა. ,,რათა არა დაებრკოლოს საქმე ესე რომელსა წარმართებულ არს მეფე:'' და ვიდრე არა ეყივლა ქა-თამსა სამთავე კერძთა ქალაქისათა დაჰსცა ზარსა ლაშქარ-მან ძლიერ-მან, და დაჰლეწნეს კარნი, და აღივსო ქალაქი სპარსითა ლაშქრითა, და შეიქმნა ზარის სახდელი ზრზინვა, და ყივილი და კლუა, და სისხლი დიოდა, და აღივსო ყოველი ადგილი, და მოვიდა მათდა სიმრავლე, ზახილითა და მახვილითა, და სხვათა-მათ შიშისა-გან დადნებოდნეს კორცნი და განილია სული მათი. ტიროდეს ნათესავთა-მათო-თვის: და მსწრაფლ ისმოდა ჰხმობდეს-რაჲ ძლიერად. ,,მეფე სპარსთა, ხვარაჲ ჰბრძანებს, და მეფეთა მეფე ხუარან-ხვასრა: ყოველი ჰურიაჲ განარინეთ პირისა-გან მახჳლისა:'' ესე-რაჲ მესმა და მოვეგე ცნობასა, შეორგულდით [1]) მე და ათნი-იგი ჩემთანანი, და მოახლებულ იყუნეს მახჳლოსანნი გარემოს ჩვენსა, სცემდეს და კლვიდეს:

[1]) Mon M-it შევორგულდით, de même qu'il porte toujours ვუწყით, ვუშენოთ, là où T écrit უწყით, უშენოთ. La dernière leçon est plus archaïque et se voit toujours, en pareil cas, dans le Nouv. Testam. imprimé. D'ailleurs ვ devant უ peut à-peine se prononcer.

,,და ისმა ჴმა ძლიერი. ,,მირიან მეფეჲ შეიპყრესო:“ გარე მოიხილა მკნე-მან მოღვაწე-მან, და თქვა. ,,ესე რომელი ყივის, ვიცი რომელ აწ სადამე დიდად ჰსჭირს, და ჰმადლობდით ღმერთსა რომელი ესე ნიში მათისა წარწყმედისა არს და ქართლის ცხოვრებისა, და ამის ადგილისა დაბისა: და ნუ-გეშინის გჳცემდა ვითარცა მოძღჳარი ჴელოვანი, ჭეშმარიტად მოძღჳარი და მოციქული სანატრელი: მიექცა ერსა-მას მომსრჳჱლსა, და ჰრქჳა. ,,სადა არიან მეფენი სპარსთანი, ხჳარა და ხუარან-ხუასრაჲ. საბასტანით გუშინ წარმოხჳჱდით, მალე მოხვედით. დიდი სადამე ლაშქარი ხართ და ძლიერი, რად დალეწეთ ქალაქი ესე, და მახჳლი დაეცით. ქართა და ნიავთა წარჰგჳალეთ, ბნელით ჩრდილოთ კერძო, მთათა და კლდართა. აჰა მოვიდა რომელსა თქვენ ევლტით:“ და განიძრა ჴელი ჯჳარის სახედ, და მეყჳსეულად უჩინო იქმნეს ყოველნი-იგი, და იქმნა დაყუდება დიდი, და დედანი-იგი ჰნატრიდეს მას და ადიდებდეს ღმერთსა:

67 ,,ხოლო ვითარცა ცის-კარი აეღებოდა, მიერულა დედათა-მათ, ხოლო მე სიდონია მღვიძარე ვიყავ, და იგი დგა ჴელ-განპყრობით. აჰა ესე-რა ზედა მოადგა ჭაბუკი ერთი ნეტარსა-მას, ყოვლად ნათლითა შემკობილი, შებლარდნილი ცეცხლისა ზეწარითა, და ჰრქჳა რაჲმე სამნი სიტყჳანი: ხოლო იგი დაეცა პირსა ზედა, და ჭაბუკ-მან მან მიყო ჴელი სჳჱტსა-მას და აღამაღლა, და წარიღო სიმაღლესა შინა, და განკჳირვებული მივეახლე მე სიდონია, და ვარქჳ ესრეთ. ,,დედოფალო, რაჲ არს ესე:“ ხოლო მან მრქჳა. ,,მოიდრიკე თავი ქვეყანად,“ და ტირილად იწყო ზარისა-მის-გან. და მცირედისა ჟამისა შემდგომად აღდგა და აღმადგინა, და განვეშორენით მას ადგილსა: ხოლო დედანი ვითარ იყჳნეს კიდე, აჰა იხილეს მათცა სვეტი-იგი, ცეცხლის სახედ ჩამოვიდა და მოეახლა ხარისხსა-მას და დადგა, აღშორებულად ქვეყანით, ვითარ ათ-ორ-მეტ წყრთა, და ნელიად-ნელიად ჩამოიცვალებდა ხარისხად თჳსად მონაკვეთსა და ძირსა მისვე ნაძვისასა: ვითარცა რიჟრაჟი ოდენ იყო, აღდგა მეფე გულ-გოდებული ურვათა-გან, მიხედნა სამოთხესა დაწყებულსა-მას ეკკლესიისა, და იგი მტკიცე იყო გონებითა, იხილა ნათელი ვითარცა ელვა აღწევნული ცად, სამოთხით მისით: იწყო სრბად და მკჳრცხლ მოვიდოდა, და ყოველი სიმრავლე სახლისა მისისა და ყოველი ერი ქალაქისა მივიდა: ვითარცა იხილეს საკჳირველი-იგი, ნათლითა ბრწყინჳალე სვეტი ჩამოვიდოდა ადგილად თჳსად, რეცა ვითარცა ზე-ცით, და დადგა ხარისხსა-მას-ზედა, დაემყარა ჴელით შეუხებელად კაცთა-გან: და ნეტარ იყო მას ჟამსა შინა, რამეთუ რაჲ-იგი იქმნებოდა შიშითა და სიხარულითა აღივსო მცხეთა ქალაქი და დიოდეს მდინარენი ცრემლთანი, მეფეთა და მთავართა, და ყოველსა ერსა. სულ-თქმითა სულისა მათისათა ადიდებდეს ღმერთსა, და ჰნატრიდეს წმიდასა ნინოს, და იქმნეს სასწაულნი დიდნი მას დღესა შინა:

,,პირველად მოვიდა ჰურია, ბრმა შობით-გან, მიეახლა სვეტსა-მას ღვთივ აღმართებულსა, და იქმნა მხედველ მუნ-თქვესვე, და ადიდებდა ღმერთსა: მეორე, სეფე-წული ვინმე ყრმა, ამზასპა-

ნი, იდვა რვისა წლისა მდებარე [1]). მოიღო იგი დედა-მან მის-მან სარწმუნოებით, და დასდჳა ცხედრითა წინაშე სვეტსა-მას ნათლისასა, და ნამდჳლვე ნათლისასა, ევედრებოდა ნინოს. „მოხე-დენ, დედოფალო, ძესა ამას ჩემსა სიკჳდილად მიახლებულსა, რამეთუ ვიცი, ღმერთი ღმერთთა არს, რომელსა შენ მსახურებ და ჩვენ გვქადაგებ:“ მაშინ ნინო შეახო ჴელი სვეტსა-მას, და და-სდჳა ყრმასა-მას, და ჰრქჳა. „გრწამს იესო ქრისტე, ძე ღვთისა, ცხოვრებისა-თჳს ყოვლისა სო-ფლისა ჴორცითა მოსრულ. ამიერით-გან განიკურნე და ადიდებდი მას, ვის-მან ძალ-მან გან-გკურნა:“ და მსწრაფლ აღდგა ყრმაჲ-იგი, ვითარცა მრთელი, და დაეცა შიში დიდი მეფესა და 68
ყოველსა ერსა. და თჳთო-სახენი სნეულნი მოვიდოდეს და განიკურნებოდეს, ვიდრემდის მეფე-მან შექმნა საბურველი ძელისა გარემოს სუეტსა-მას, და დათვარა ხედვისა-გან, და ეგრეთვე შეეხებოდეს ერნი, და განიკურნებოდეს: მსწრაფლ იწყო მეფე-მან და განასრულა ეკკლესია სამოთხესა-მას შინა:

„და ვითარცა მიიწივნეს მოციქულნი მირიან მეფისანი წინაშე კოსტანტინე მეფისა, და მიუთხრეს ყოველი რაჲცა იქმნა, მაშინ აღივსო სიხარულითა მეფე და დედა მისი ელენე დედო-ფალი, პირველად ამის-თჳს, რამეთუ მადლი ღვთისა მიეფინებოდა ყოველთა ადგილთა, და ჴელსა მათსა ქუეშე ნათელ-იღებდა [2]) ყოველი ქართლი. და შემდგომად ამის-თჳს განმხიარულდეს, რა-მეთუ დაადასტურეს მირიან მეფისა-გან სრულიად მოწყვედა სპარსთა და მტკიცედ მიღებაჲ სიყუა-რულისა მათისა: და ჰმადლობდეს ღმერთსა, და წარმოგზავნეს მღჳდელი ჭეშმარიტი, იოანე ები-სკოპოსი, და მის-თანა მღჳდელნი ორნი და დიაკონნი სამნი. და მიუწერა მეფე-მან კოსტანტინე მირიანს წიგნი ლოცვსა და კურთხევა ღვთისა, მადლობისა, და წარმოსცა ჯვარი და ხატი მაცხო-ვრისა, და მის-თანა ნიჭი დიდი. და ელენე დედოფალ-მან მოუწერა წიგნი ქებისა და ნუ-გეშინის-ცემისა: მოიწია ებისკოპოსი, მღჳდელნი და მოციქულნი მცხეთად, და აღივსნეს სიხარულითა მე-ფე და ყოველი ერი მათი. რამეთუ სურვიელ იყჳნეს ყოველნივე ნათლის-ღებისა-თჳს: მაშინ მსწრაფლ გაგზავნა ბრძანება მირიან მეფე-მან ყოველთა ერის-თავთა თანა, სპასალართა და ყოველ-თა პირთა სამეფოსათა, მოწოდებად წინაშე მისსა. და მსწრაფლ მოიწივნეს ყოველნი ქალაქად:

„მაშინ ნათელს-იღო მეფე-მან ჴელსა ქუეშე წმიდისა ნინოსსა. და შემდგომად დედოფალ-მან და შვილთა მათთა, ჴელთა ქუეშე მათ მღჳდელთასა და დიაკონთასა. და შემდგომად ამისსა აკურთხეს მდინარე მტკუარი, და ებისკოპოს-მან შემზადა ადგილი ერთი, მიწურვითა ხიდისა [3]), კარსა მოგვთისასა, სადა ყოფილ იყო სახლი ელიოზ მღჳდლისა, და მუნ ნათელს-სცემდა წარჩი-ნებულთა ერთი-ერთისა, და ეწოდა ადგილსა-მას მთავართა სანათლავი: ხოლო ქუეშმოთ მისსა, მდინარისავე პირსა, ორნი-იგი მღჳდელნი და დიაკონნი ნათელს-სცემდეს ერსა, და მიატუდებოდა ერი-იგი ურთიერთარს, მოსწრაფებით ეუბნებოდეს მღჳდელთა, რათა პირველად მასვე ნათელ-სცეს:

---

[1]) Omis T.

[2]) T ნათლის-ღება.

[3]) T კიდის.

და ესრეთ სურვიელ იყო ერი-იგი ნათლის-ღებისა-თჳს, რამეთუ ესმინა ქადაგებაჲ წმიდისა ნინოსი, რომელსა იტყჳნ. „ყოველ-მან რომელ-მან არა ნათელს-იღოს, არა პოვოს მან ნათელი საუკუნო:“ და ამის-თჳს მოსწრაფე იყვნეს ნათლის-ღებად ყოველნი-იგი, და ესრეთ სახელ ნა-
60 თელს-იღეს ყოველ-მან ერ-მან და სიმრავლე-მან ქართლისა-მან. თჳნიერ ხოლო არა ნათელს-იღეს მთეულთა კავკასიანთა, მიფენსა-მას ნათლისასა, არამედ დადგეს ბნელსა შინა ჟამსა-ოდენმე, და ჰურიათა მცხეთელთა არავე ნათელს-იღეს, გარნა ბარაბიანთა ნათელს-იღეს ორ-მეოც და ათ-მან სახლ-მან, და იქმნნეს ჭეშმარიტ. ამის-თჳსცა დიდ იქმნეს წინაშე მეფისა, და მიუბოძა დაბაჲ, რომელსა ჰრქვიან ციხე-დიდი: არამედ არა ნათელს-იღო ფეროზ, სიძე-მან მირიან მეფისა-მან, რომელსა ჰქონდა რანი ბარდავამდის, მირიან მეფისა-გან, არცა ერ-მან მის-მან ნათელს-იღეს, არამედ კორციელად ოდენ მორჩილობდეს მირიან მეფესა:

„მაშინ წარავლინა მირიან მეფე-მან ებისკოპოსი იოანე და მის-თანა წარჩინებული ერთი [1]) წინაშე კოსტანტინე მეფისა, და ითხოვა ნაწილი ძელისა ცხოვრებისა, რომელი მას ოდენ ჟამსა გამოეჩინა ღვთის მსახურსა და ღვთის მოყუარესა ელენე დედოფალსა: და ითხოვნა მღვდელნი მრავალნი, რათა განავლინნეს ყოველთა ქალაქთა და ადგილთა, და ნათელს-სცემდენ ერთა, რათა მსწრაფლ ნათელ-იღოს ყოველ-მან სულ-მან ქართლისა-მან. და ითხოვნა ქვითხუროჲსა მოძღუარნი, აღშენებისა-თჳს ეკლესიათა: ვითარცა მიიწივნეს წინაშე კოსტანტინე კეისრისა, სიხარულით მიანიჭა ნაწილი ძელისა ცხოვრებისა, და ფიცარნი-იგი [2]), რომელსა ზედა ფერკნი დაუმსჭუალნეს უფალსა, და სამსჭუალნი კელთანი. წარმოგზავნეს მღვდელნი და ხურონი ფრიად მრავალნი: რამეთუ კოსტანტინე მეფე-მან მეფობასა შინა მისსა აღაშენა ეკლესიაჲ ტაძარი წმიდაჲ, და მოსცა განძი დიდ-ძალი ებისკოპოსსა იოანეს, და უბრძანა. „სადაცა ჯერ იყოს ადგილთა ქართლისათა, მუნცა აღაშენენ ეკლესიანი, სახელსა ზედა ჩემსა, და ნიჭი ესე დიდ-ძალი დამიმკჳდრე [3]) საზღუართა ქართლისათა:“ და წარმოვიდა ებისკოპოსი, და მის-თანა მოციქული: და ვითარ მოიწივნეს ადგილსა რომელსა ჰრქჳან ერუშეთი, დაუტევნა მუნ ხურონი, საქმედ ეკლესიისა, დაუტევნა განძნი და სამსჭუალნი უფლისანი და წარმოვიდა, და მოვიდა მანგლისს, და იწყო ეკლესიასა, დაუტევნა ფიცარნი-იგი უფლისანი: მაშინ შეწუხდა მირიან მეფე, რამეთუ პირველ არა სამეფოსა ქალაქსა მოვიდეს, არამედ სხუათა ქალაქთა და ადგილთა იწყეს შენებად ეკლესიასა და დაუტევნეს ნაწილნი: ხოლო მოვიდა წმიდაჲ ნინო, და ჰრქუა. „ნუ სწუხ, მეფეო, რამეთუ ესრეთ ჯერ არს, სადაცა მივიდოდიან დასთესვიდიან სახელსა ღვთისასა, რამეთუ არს ქალაქსა ამას შინა სამოსელი-იგი დიდებული უფლისა:“

---

1) T ერთა.

2) ფიცარი serait mieux, mais tous les M-ss sont d'accord.

3) T დაიმკჳდრე.

,,მაშინ მოიყუანა მეფე-მან აბიათარ და მის-თანა ჭურიანი მრავალნი, და გამოიკითხა მათ-გან 70 კუართისა-მის-თჳს, და მათ მიუთხრეს ყოველი რომელი ზემო წერილ არს: და აღიპყრნა ჴელნი თჳსნი მირიან მეფე-მან, და თქუა. ,,კურთხეულ ხარ შენ, უფალო იესო ქრისტე, ძეო ღვთისა ცხოველისაო, რამეთუ პირველითგანვე გინდა ჴსნა ჩუენი ეშმაკისა-გან და ადგილისა-მის-გან ბნელისა. ამის-თჳს სამოსელი-იგი შენი წმიდა წარმოეცა წმიდით ქალაქით შენით იერუსალემით ებრაელთა-მათ, ღვთაებისა შენისა-გან უცხო ქმნილთა, და ჩუენ უცხოთა ნათესავთა:" და წარე-მართა მეფე და ყოველი ქალაქი ქრისტეანობასა. იწყეს ხუროთა შენებად ეკკლესიისა, გარე უბანსა, მაყუალთა-მათ-ზედა, საყოფელთა წმიდისა ნინოისთა, სადა აწ არს ეკკლესია სამთავარ-ებისკოპო-სოდ: მაშინ ჰსთქუა წმიდა-მან ნინო. ,,კურთხეულ არს უფალი იესო ქრისტე და მამა უფლისა ჩუენისა, რომელ-მან მოავლინა სიტყუა მისი წმიდათა-გან მაღალთა, თჳთ ძლიერისა-გან საყდრისა გარდამოსრული ქუეყანად, მდაბლად, შობილი უჴრწნელად თესლისა-გან დავითისსა, დედა-კაცისა-გან მარტოდ შობილისა, წმიდისა და უბიწოსა, რომელი სათნო ეყო მას მიზეზითა, მი-ზეზი ცხოვრებისა ჩუენისა. რომელ-მან ცასა ქუეშე ყოველივე განანათლა, და მორწმუნენი აცხოვნ-ნა. რომელი იშუა ვითარცა კაცი, ნათელი ყოველთა, ხატი ღვთისაჲ, და ვითარცა მსახურ-მან ვინმე სჯულისა-მან ნათელს-იღო წყლისა-გან და სულისა, ჯუარს-ეცუა, დაეფლა და აღდგა მესა-მესა დღესა, ამაღლდა სიმაღლესა, მამისა თანა, და კუალად მოვალს დიდებითა. რომელსა ჰშუენის ყოველივე დიდებაჲ, თანა მამით და სულით-წმიდითურთ, აწ და მარადის, და უკუნითი-უკუნი-სამდე. ამინ:"

§ 7.

აღმართებისა-თჳს პატიოსნისა ჯუარისა:

ვითარცა ნათელს-იღეს მეფე-მან და დედოფალ-მან, შვილთა მათთა თანა, და ყოველ-მან ერ-მან მათ-მან, მაშინ დგა ხე ერთი ადგილსა ერთსა, კლდესა ზედა შეუვალსა, და იყო ხე იგი შუენიერი, ფრიად სულნელად.[1] საკჳრველებაჲ იყო ხისა-მის-გან, რომელი ისარ-ცემული ნადირი მივიდის და სჭამის ფურცელი მისი, გინა თესლი ჩამოცვივნებული, განერის სიკუდილისა-გან, და-ლაცათუ საკლავსა ალაგსა დიდად წყლულ-იყვის: ესე დიდად საკჳრველ უჩნდა პირველთა-მათ წარ-მართთა, და აუწყეს ებისკოპოსსა იოანნეს ხისა-მის-თჳს. ხოლო ებისკოპოზ-მან თქვა. ,,აჰა ჭეშ-მარიტად პირველითგანვე დამარხულ არს ქვეყანასა ესე ღვთისა-გან მსახურად თჳსად, და ღვთისა მიერ აღმოცენებულ არს ხე იგი, და[2] დამარხულ ჟამისა-მის-თჳს, და აწღა შეიფინა მადლი

[1]) M-ss aj. და.
[2]) Manque, T.

ღვთისაჲ ქართლს, და მის ხისა-გან ჯერ არს შექმნად ჯუარი პატიოსანი, რომელსა თაყუანის-სცეს
71 ყოველ-მან სიმრავლჱ-მან ქართლისა-მან:“ და წარვიდა რევ, ძე მეფისა, და ებისკოპოსი მის-თანა,
და სიმრავლე ერისა, და მოჰკუეთეს ხე-იგი, წარმოიღეს რტოთურთ მისით. და მოაქუნდა ათსა [1])
ათეულსა კაცსა, ზე-ზე რტოთურთ და ფურცლითურთ შემოაქუნდა ქალაქად, და შემოკრბა ერი
ხილვად მწუანისა [2]) ფერობასა-მას და ფურცლიანობასა, ჟამსა ზამთრისასა, ოდეს სხუა ყო-
ველი ხე კმელ იყო, ხოლო ესე ფურცელ-დაუცჳვნელი, სულ-ამო და სახილუელად შუენიერი:
და ძირსა ზედა ამართეს ხე იგი, კარსა ზედა ეკკლესიისასა, სამხრით მის ხისათა. და ბერვიდა
ნელი ნიავი, დაშლიდა [3]) ფურცელთა [4]) ძრვითა რტოთა მისთა, და იყო ხილვა მისი შუენიერი,
ვითარცა სმენით ვიცით ხისა-მის ალვისა: ესე მოჰკუეთეს მარტსა ოც და ხუთსა, დღესა პარა-
სკევსა, დაადგრა ეგრეთ ხე-იგი დღესა ოც და ჩვიდმეტსა, და არა შეცვალა ფერი ფურცელ-მან
მის-მან, ვითარცა დგა ძირსავე ზედა თჳსსა, თავსა ზედა წყაროსასა, ვიდრემდის ყოველნი ხენი
მაღნარისანი შეიმოსნეს ფურცლითა, და ხენი ნაყოფის გამომღებელნი შეიმოსნეს ყვავილითა:
მაშინ თუესა მაისსა ერთსა შექმნეს ჯუარნი ესე, და შჳდსა ამის თჳსსა აღემართნეს გულის-
დადებითა მეფეთა, თანა სიხარულითა და წადიერებითა ყოვლისა ერისა ქართლისათა, და იყუნეს
ეკკლესიასა შინა:

იხილა ყოველ-მან ერ-მან ქართლისა-მან, ყოველთა-მათ დღეთა. აჰა ჩამოვიდის ჯუარი ცეც-
ხლისა ზე-ცით მის-ზედა, გარემოს, მსგავსად გჳრგჳნთა [5]) ვარსკულავისათა, და დაადგრის ზედა
ეკკლესიასა ვიდრე განთიადმდე, და რიჟურაჟ ოდენ გამოვიდიან მის-გან ორნი ვარსკულავნი. ერთი
წარვიდის აღმოსავალით და ერთი დასავლით, და იგი თავადი ეგრეთ ბრწყინუალედ, ნელიად [6]),
განვიდის მიერ კერძო, ახლოს წყაროსა-მას ზემო-კერძო არაგვისა. და დადგის ბორცუსა ზედა
კლდისასა, რომელი აღმოეცენა ცრემლითა წმიდისა ნინოსითა, და მუნით აღიმაღლის ზე-ცად: და
ესრეთ მრავალ-გზის იხილა ყოველ-მან ერ-მან მაცხოვრებაჲ ღვთისა ჩვენისა: მაშინ იწყეს კით-
ხუად ნეტარისა ნინოსსა, თუ „რაჲ არს, რომელ გამოვალს ბრწყინუალე ვარსკულავი, და ერთი
წარვალს აღმოსავლით, და ერთი დასავალით:“ ხოლო მან თქუა. „განავლინენით კაცნი მთათა ზე-
და მაღალთა, აღმოსავლით ვიდრე კახეთისა მთამდე და დასავლით ვიდრე სანახებამდე ამის ქალა-
ქისა, და ოდეს გამობრწყინდენ მთიებნი-იგი იხილონ თუ სადა დადგენ, მუნცა აღემართნენ ორნი
იგი ჯუარნი ქრისტესნი:“ მაშინ ყო მეფე-მან ეგრე და შეცვნა თავნი მთათანი მიწყებით, ხოლო

---

[1]) Mon M-it ათას, „mille dixaines“.

[2]) Au lieu du génitif, qui se trouve ici dans le trois M-ss, il faudrait le datif, ou le génitif également dans les mots suivants.

[3]) Mon M-it დაჰჴსრვიდა.

[4]) T, R: ფურცელთა ხისა მისთა.

[5]) T გრგვინვით.

[6]) Mon M-it, ნათლიად.

დღე ესე იყო პარასკევი და შაბათი განთენდებოდა. იყო იგივე სასწაული, და იქმნა ეგრეთვე ვითარცა პირველ იქმნის: ხჳალისა დღე მოვიდეს დასავლეთისანი, რომელნი დგეს მთათა ზედა ქჳაბთა- 72
თავისათა, და მიუთხრეს მეფესა. ,,ვითარცა გამოვიდა ვარსკჳლავი-იგი, ამაღლდა და მიიწია მთასა ზედა თხოთისასა [1]), გარდასავალსა კასპისასა, და დაადგრა ადგილსა ერთსა, და ყოვლად უჩინო იქმნა:" და ეგრეთვე მოვიდეს მთით კახეთით და თქჳეს. ,,ვიხილეთ ვარსკჳლავი აქათ მომავალი, და დადგა დაბასა ბოდისასა [2]), კუხეთისსა ქჳეყანასა:" მაშინ უბრძანა ნეტარ-მან ნინო. ,,წარიხჳენით ორნივე ესე ჯჳარნი და აღმართენით, ერთი თხოთს, სადა-იგი ღმერთ-მან გამხილათ ძალი მისი, და ერთი მიეცეს სალომეს, მკვალსა ქრისტესსა, აღმართოს უჯარმოს ქალაქსა. რამეთუ ბუდი [3]), დაბაჲ კუხეთისა, არა წინა-აღუდგეს ქალაქსა მეფეთასა, რამეთუ ერისა სიმრავლე არს მუნ: ბუდისა კჳალა დაბაჲ თჳთ იხილოს სათნო-იგი ადგილი ღვთისა:" და ყჳეს ეგრე ვითარცა უბრძანა ნინო:

ხოლო ესე სასწაულითა ზე-ცისა ჩჳენებით ჯჳარი პატიოსანი მცხეთას იპყრეს, ჴელითა კაცობრივითა, მივიდეს ბორცჳსა-მას ქჳეშე, და წყაროსა-მას-ზედა ათიეს ღამე, და ილოცეს ღვთისა მიმართ, და ნეტარი ნინო ცრემლითა შეაზავებდა წყაროსა-მას, და იქმნებოდეს კურნებანი და სასწაულნი დიდნი: ხოლო ხვალისა დღე აღვიდეს კლდესა-მას-ზედა, და მივიდა ნეტარი-იგი ბორცჳსა-მას-ზედა, დავარდა ქჳათა-მათ-ზედა და სტიროდა თჳთ იგი, და მის-თანა მეფენი და მთავარნი, და ყოველი სიმრავლე ერისა, ვიდრემდის მთანი კმა-სცემდეს, და დასდჳა ჴელი ერთსა ქჳასა და ჰრქჳა ებისკოპოსსა. ,,მოვედ, რამეთუ შენდა ჯერ არს, და დასწერე ქჳასა ამას ჯვარი:" და მან ყო ეგრეთ, და მუნ აღემართა ჯვარი-იგი დიდებითა, მეფეთა-გან, და მოსდრკა ერი-იგი ურიცხჳ, და თაყჳანის-სცეს ჯჳარსა, და აღიარეს ჭეშმარიტად ძე ღვთისა ცხოველისა, და ჰრწმენა სამებით დიდებული ღმერთი:

ხოლო დიდნი-იგი მთავარნი არა განეშორებოდეს ეკკლესიასა წმიდასა, და სვეტსა ნათლისასა, და ჯჳარსა-მას ცხოველსა. რამეთუ ხედჳდეს სასწაულთა-მათ უზომოთა, და კურნებათა-მათ მიუთხრობელთა. და დღესა კჳრიაკესა აღვსებისა ზადიკსა ყო მირიან მეფე-მან და ყოველ-მან მცხეთა-მან, შესაწირავად დღე-იგი განაწესეს, ჯჳარისა მსახურებად, აღვსებისა ზატიკსა [4]) ყოველ-მან ქართლ-მან დღეინდელად დღედმდე: და იყო რა-ოდენისამე დღისა შემდგომად, მარტჳლისა უკანისა, იხილეს სასწაული დიდად საშინელი, დღესა ოთხ-შაბათისა [5]): აჰა ესე-რა სვეტი ერთი

---

[1]) Mon M-it თოხარისასა.
[2]) Mon M-it porte ბუდისა, sans le mot précédent.
[3]) Tous les M-ss portent cette leçon.
[4]) L'étymologie arménienne de ce mot, զատիկ, demande un ტ, mais souvent on écrit, comme plus haut, par un დ.
[5]) Mon M-it ორ-შაბათსა un lundi.

ნათლისა, სახედ ჯუარისა, დგა ჯუარსა-მას ზედა, და ათ-ორ-მეტნი ვარსკულავნი სახედ გჳრგჳნი-
სა, გარემოს მისსა: ხოლო ბორცჳ-იგი ჯუარისა კმეოდა სახედ სულნელად, და ხედჳდეს სასწა-
ულსა ამას ყოველნი, და მრავალნი ულმრთოთაგანნი მოიქცეს და ნათელს-იღეს მას დღესა შინა:
ხოლო ქრისტეანენი უფროს მორწმუნე იქმნებოდეს და ადიდებდეს ღმერთსა: მერმე კვალად იხი-
73 ლეს სხუაჲ სასწაული ჯუარისაჲ, ვითარცა ცეცხლი დგა თავსა ზედა მისსა, შვიდ წილად მზისა
უბრწყინუალესი, ზედა დაადგრა მას, ვითარცა საკმილისა ნაბერწყალნი აღვლენ, ეგრე სახედ ანგე-
ლოზნი ღვთისანი აღვიდოდეს და გარდამოვიდოდეს მას-ზედა: ხოლო ბორცჳ-იგი ჯუარისა იძრვო-
და ძლიერად, და ვითარცა სასწაული-იგი დასცხრებოდა, ეგრეთვე ძრვა-იგი დასცხრებოდა: ვითარ-
ცა იხილეს სასწაული-იგი, დაუკჳრდა ყოველთა უფროსად და უმეტესად ადიდებდეს ღმერთსა: და
ვითარცა იქმნებოდეს სასწაულნი-იგი წლითი-წლად და ყოველი-იგი ერი ხედჳდეს, შიშით და
ძრწოლით მოვიდოდეს თაყუანის-ცემად გულს-მოდგინედ:

მას ჟამსა რევის, ძესა მეფისასა, ესვა ურმა მცირე წული, და იყო სნეულ და მიწევნულ იყო
სიკუდილად, და [1]) იგი ოდენ მხოლო ესვა მათ. მოიღო და დადვა იგი წინაშე ჯუარისა წმიდი-
სა, და ცრემლით ითხოვდა. „უკეთუ მომიბოძო ურმა ესე ცოცხალი, აღვაშენო კუბო საყუდლად
შენდა:" და მუნ-თქვესვე განიკურნა ურმა-იგი, და განკურნებული და განცოცხლებული წარიყუანა
მერმე მოვიდა აღთქმისა აღსრულებად, და ყო მადლისა მიცემა დიდითა სიხარულითა, და გულს-
მოდგინებით აღაშენა კუბო ჯუარისა მცხეთისა რევ, ძე-მან მეფისა-მან, და წლითი-წლად მოვიდის
და აღასრულის აღნათქუამი-იგი მსხუერპლისა, და მიერით-გან უფრო მოვიდოდეს ყოველნი
უძლურნი და სნეულნი, განიკურნებოდეს და სიხარულით ადიდებდეს ჯუარსა წმიდასა ქრისტესსა:

იყო ვინმე მამა-კაცი ჭაბუკი, და ორნივე თუალნი დასდგომოდეს, ჯდა იგი წინაშე ჯვარსა
წმიდასა ქრისტესსა, და შემდგომად შვიდისა დღისა აღეხილნეს თუალნი, ხედვიდა და ადიდებდა
პატიოსანსა ჯუარსა: მერმე დედა-კაცი ერთი იყო, მარადის გვემული სულთა-გან უკეთურთა ეგე-
ოდენ, რომელ ძალი და გონებაჲ მისი მიეღო რვასა წელსა, და სამოსელსა თჳსსა [2]) დაიპობდა.
და ვითარ მოიყუანეს და პატიოსანსა ჯუარსა შეამთხვიეს, შემდგომად ათ-ორ-მეტისა დღისა განი-
კურნა და თჳსითა ფერჴითა წარვიდა. ადიდებდა ღმერთსა და თაყუანის-ცემდა პატიოსანსა ჯუარსა:
მერმე კვალად იყო ურმა მცირე და მეყუსეულად დაეცა და მოკუდა: აღიღო იგი დედა-მან მის-მან
და დააგდო წინაშე ჯუარისა ურმა-იგი მომკუდარი, დილეულით-გან მიმწუხრადმდე: ხოლო დედაჲ
მისი ტირილითა ილოცვიდა წინაშე ჯუარისა. სხუანი ეტყოდეს. „წარიღე, დედა-კაცო, და დამარხე.
რამეთუ მომკუდარ არს, და ნუღარა აწყინებ:" ხოლო მან არა წარიკვეთა სასოება, არამედ უფროს
და უმეტეს საწყალობელად ტიროდა და ილოცვიდა. მწუხრისა ოდენ ჟამსა სულიერ იქმნა, და

---

1) T რამეთუ.
2) T მისსა, qui est évidemment fautif.

თუალნი აღიხილნა, და შემდგომად შვიდისა დღისა განკურნებული და განცოცხლებული წარიყუანა ყრმა-იგი დედა-მან მის-მან, და ადიდებდა ღმერთსა:

იხილეს-რაჲ სასწაული და კურნებაჲ ყოვლად წმიდისა ჯუარისა მიერ, მრავალნი უშვილო- 71
ნი მოვიდოდეს და ითხოვდეს შვილიერებასა, და შვილ-მრავალ იქმნებოდეს, და შესაწირავთა და მადლთა ჰყოფდეს. არა-ხოლო-თუ რომელნი მოვლეს, მათ ოდენ მიანიჭის კურნებაჲ, არამედ რომელნი შორიით-ცა ითხოვდიან შეწევნასა წმიდისა ჯუარისა მცხეთისა-გან, მუნ-თქვესვე შეწევნითა მისითა მიიღიან მადლი, მძლე იქმნიან მტერთა და მსწრაფლ მოვიდიან შეწირვად მადლისა: მრავალნი უკვე უღმრთონი, ჭირსა-რა შთასცვივიან, რა-ჟამსა ხადოდიან წმიდასა ჯუარსა, მუნ-ითქვესვე განერიან ჭირისა-გან, და მოვიდიან შემთხუევად პატიოსნისა ჯუარისა. და მრავალთა ნათელს-იღეს, და სიხარულით ადიდებდეს ღმერთსა: მრავალნი უკუე მრავალთა ჭირთა შთასცვივეს, და ძალითა პატიოსნისა ჯვარისათა განიკურნეს. მრავალნი პირად-პირადთა-გან სატანჯველთა მოივლტიედ ვედრებად, მყის განიკურნებიან, მუნით-გან დღეინდელად დღედმდე, და ადიდებდეს მამასა, და ძესა, და წმიდასა-სულსა, რომლისა არს დიდებაჲ აწ და მარადის, და უკუნითი-უკუნისამდე. ამინ:

§ 8.

წიგნი რომელი მოუწერა პატრიაქ-მან ჰრომისა-მან და ბრანჯთა მეფე-მან ნინოს და მეფესა, და ყოველთა ერთა ქართლისათა:

მათ დღეთა შინა მოიწია წიგნი ჰრომით, წმიდისა პატრიაქისა, ნინოსა და მეფესა, და ყოველსა ერსა ქართლისასა: და მოუვლინა ბრანჯი დიაკონი, ქებისა შესხმად და კურთხევისა მიცემად, და ამის ნეტარისა ნინოს ლოცვისა წარღებად და მადლისა ზიარებად: აქუნდა წიგნი ბრანჯთ მეფისა ნინოსცა თანა. და რამეთუ მამისა მისისა-გან ნათელს-ეღო ბრანჯეთს ყოველსა ერსა, და ყოველი ესე მასმენელ იყო იერუსალიმით და კონსტანტინეპოლით, ვითარმედ ქვეყანასა-მას ქართლისასა მიეფინა მზე სიმართლისა. ამის-თჳს სანატრელი წიგნი მოეწერა, რათამცა ეუწყნეს აქანი იგი სასწაულნი სვეტისა-მის მაულოვანისა, და ძალი-იგი კურნებისა: ესე ყოველი იხილა და მოისმინა სასწაულნი-იგი ყოველნი რომელნი ქმნილ იყუნეს მცხეთას დიაკონ-მან ბრანჯთა-მან, და განკვირვებული ადიდებდა ღმერთსა და წარიღო წიგნები:

მაშინ მეფე-მან ჰრქუა წმიდასა ნინოს და ეპისკოპოსსა. ,,მნებავს ესრეთ, რათა იძულებით, მახვილითა მოვაქციენით მთეულნი, და სიძე ჩემი ფეროზ, და დავამონნე ძესა ღვთისა, და ვათაყვანნე პატიოსანსა ჯუარსა:'' მაშინ ჰრქუა მათ. ,,არა ბრძანებულ არს უფლისა-გან მახჳლისა აღებაჲ, ა̃დ სახარებითა და პატიოსნითა ჯუარითა უჩვენოთ გზაჲ ჭეშმარიტი, მიმყუანებელი ცხოვრე-

75 ბად საუკუნოდ, და მადლ-მან ღვთისა-მან განანათლოს ბნელი-იგი გულთა მათთა:“ და წარვიდა წმიდაჲ ნინო, და ეპისკოპოსი იოანე, და მათ წარატანა მეფე-მან ერის-თავი ერთი. და მოვიდეს, და დადგეს წორბანსა, და მოუწოდეს მთიულთა, პირ-უტყვისა სახეთა-მათ კაცთა, ჭართალელთა, ფხოელთა, გუდამაყრელთა, და უქადაგეს მათ ჯვარი ქრისტეანეთა ჭეშმარიტი, მიმყჳანებელი ცხოვრებად საუკუნოდ: ხოლო მათ არა ინებეს ნათლის-ღებაჲ. მაშინ ერის-თავ-მან მეფისა-მან მცირედ წარმართა მახჳლი მათ-ზედა, და ძლევით შემუსრნა კერპნი მათნი:

გარდამოვიდეს მუნით და დადგეს ჟალეთსა, და უქადაგეს ერწო-თიანელთა. ხოლო მათ შეიწყნარეს და ნათელ-იღეს. ხოლო ფხოველთა დაუტევეს ქვეყანაჲ მათი, და გარდავიდეს თუშეთს, და სხჳანიცა მთიულელნი უმრავლესნი არა მოიქცეს, არამედ დაუმძიმა მათ მეფე-მან ხარკი, ოდეს არა ინებეს ნათლის-ღებაჲ: ამის-თვისცა წაკრბეს იგინიცა და შესცდეს, და რომელნიმე უკანასკნელ მოაქცივნა აბიბოს, ნეკრესელ ეპისკოპოს-მან, რომელნიმე მათგანნი დარჩეს წარმართობასავე დღესამომდე: ხოლო წმიდა-მან ნინო წარემართა წარსლვად რანს, მოქცევად ფეროზისსა. და ვითარცა მიეახლა კუხეთს, დაბასა ბუდისასა, დაყვნა მუნ დღენი, და მოვიდოდეს მისსა კახეთით, ჰკითხვიდეს და აღიღებდეს სწავლასა მისსა, სიმრავლე ერისა: მაშინ დასნეულდა მუნ, და ვითარცა ცნა რევ, ძე-მან მეფისა-მან, და სალომე, ცოლ-მან მის-მან, რომელნი ცხოვნდებოდეს უჯარმოს, მოვიდეს ნინოსსა, და აცნობეს მეფესა და დედოფალსა: ხოლო მათ მიავლინეს ეპისკოპოსი იოანე წარყჳანებად [1]. წმიდაჲ ნინო არა ერჩდა: ხოლო წარვიდა თჳთ მეფე და სიმრავლე ერისა ძლიერისა, და მივიდეს მის-ზედა, და შეკრბა სიმრავლე ერთა, და ხედვიდეს ყოველივე იგი ერი პირსა ნინოსსა ვითარცა ზე-ცისა ანგელოზისსა, და მოსწყვედიან ფესვსა სამოსლისა მისისასა, მიიღებდეს და ემთხვეოდეს სარწმუნოებით, და იძულებით ევედრებოდეს ყოველნი დედოფალნი, გარემოს მსხდომნი, რომელთა მოსდიოდეს ცრემლნი თჳალთა-გან მათთა, განშორებისა-თჳს მოძღვრისა-მის [2] და მოღვაწისა, და სნეულთა მკურნალისა კელოვანისა: და ეტყოდეს სალომე უჯარმელი, ჰეროჲ ავრისვნელი [3] და მათ-თანა ერის-თავნი და მთავარნი, ჰკითხვდეს, თუ „ვინაჲ ანუ ვითარ მოხჳედ ქვეყანასა ამას მაცხოვარებად [4] ჩვენდა, ანუ სადაჲთმე იყო აღზრდაჲ შენი, დედოფალო: მაუწყე ჩვენ საქმე შენი. რასა იტყჳ ტყვეობასა, ტყვეთა მკსნელო სანატრელო, რამეთუ ესე-რა გვისწავიეს შენ-მიერ, ვითარმედ ყოფილ არიან წინასწარმეტყველნი პირველ ძისა ღვთისა, და შემდგომად მოციქულნი ათ-ორ-მეტნი, და სხვანი სამ-ოც და ათ-ორ-მეტნი. ჩვენდა არა-ვინ მოავლინა
76 ღმერთ-მან სხჳა, გარნა შენ, და შენ ვითარ იტყჳ, ვითარმედ მე ტყჳჱ ვარ, ანუ ვითარ უცხო:“

---

1) Mon M-it aj. წმიდისა ნინოსსა. ხოლო…
2) T მისდა.
3) La vraie lecture de ce nom est ჰეროჲავრ სუნელ, pour სოუნელ.
4) M-ss მაცხოვრად.

ხოლო მაშინ იწყო სიტყუაჲ წმიდამან ნინო და თქუა. „ასულნო სარწმუნოებისანო, მახლობელნო დედოფალნო ჩემნო, გხედავ თქუენ, ვითარცა პირველითა-მათ დედათა, ყოველთა სარწმუნოებასა და სიყუარულსა ქრისტესსა, და გნებავს გზათა ჩემთა ცნობაჲ, გლახაკისა მჴევლისათა, და გაუწყოცა. რამეთუ ესერა მოსრულ არს სული ჩემი კორკად ჩემდა, და მეძინებიან მე ძილითა დედისა ჩემისათა, საუკუნოდ. არამედ მოიხვენით საწერელნი და დაწერეთ გლახაკი და უდები ცხოვრებაჲ ჩემი, რათა უწყოდიან შვილთაცა თქვენთა სარწმუნოებაჲ თქვენი და შეწყნარებაჲ ჩემი, და სასწაულნი ღვთისანი, რომელ გიხილავს:“ მაშინ მსწრაფლ მოიხუნეს საწერელნი სალომე უჯარმელმან და პეროჟავრი სივნელმან: იწყო სიტყუად და იგინი წერდეს, და წარმოუთხრა ყოველი, რომელი ზემოთ დავწერეთ, ცხოვრებაჲ მის წმიდისა და ნეტარისა. და შევედრა მეფესა [1] იაკობ მღუდელი, რათა შემდგომად იოანესსა იგი იყოს ებისკოპოზ: მაშინ იოანე ებისკოპოსმან შესწირა ჟამი [2] და აზიარა წმიდაჲ ნინო კორცსა და სისხლსა ქრისტესსა. და შევედრა სული მეუფესა ცათასა, ქართლად მოსლვით-გან მისით მეთოთხმეტეს წელსა, და ქრისტეს ამაღლებით-გან სამ ას ოც და თურამეტსა წელსა და დასაბამით-გან წელთა ხუთ ათას რვა ას ოც და ათ-რვამეტსა: მაშინ შეიძრნეს ორნივე ესე ქალაქნი, მცხეთა და უჯარმო, და ყოველი ქართლი, მიცვალებასა მისსა. მიუღეს და დამარხეს ძლევით შემოსილი გუამი მისი ადგილსავე ზედა ჰერეთისა, დაბასა ბუდისასა. რამეთუ მუნ ითხოვა თჳთ დაფლვაჲ მეფისა-გან, შეხედჳთა ღვთისათა: და სიმდაბლისა-თჳს ჰქმნა ესე წმიდამან, რამეთუ ადგილი-იგი შეურაცხი იყო: და მწუხარე იყო მეფე, და ყოველნი წარჩინებულნი მუნ დაფლვასა მისსა. არამედ მცნებისა და ანდერძისა მისისა აღსრულებისა-თჳს დაფლეს მუნ:

და ვითარ აღასრულა ესე ყოველი ღვთივ-განბრძნობილმან მირიან მეფემან, განამტკიცა ყოველი ქართლი და ჰერეთი სარწმუნოებასა ზედა სამებისა ერთ-არსებისა ღვთისასა, დაუსაბამოსა, დამბადებელისა ყოვლისასა, და განამტკიცეს სრულსა სარწმუნოებასა ზედა: მაშინ კეისარსა კოსტანტინეს რომელ ჰყუა მძევალი ძე მირიანისი, რომელსა ერქუა ბაქარ, გამოუგზავნა მეფემან კოსტანტინე, ნიჭითა დიდითა, და მოუწერა ესრეთ. „მოვსწერ შენდა ღვთივ-განბრძნობილისა, ჩემ-თანავე ახალ-ნერგისა, მორწმუნისა მეფისა მირიანისსა: იყავნ შენ-თანა მშვიდობაჲ და სიხარული, ვინათ-გან იცან შენ სამებაჲ ერთ-არსებაჲ, ღმერთი დაუსაბამოჲ, დამბადებელი ყოვლისა. არღა-რა მიკმს მე შენ-გან მძევალი, არამედ კმა არს ჩვენ შორის შუა-მდგომელად ქრისტე, ძე ღვთისა, პირველ ჟამთა შობილი, რომელი განჰკაცნა კსნისა-თჳს ჩვენისა, და ჯვარი მისი პატი- 77
ოსანი, რომელი მოცემულ არს ჩვენდა წინა-მძღურად ჩვენდა, გულითა მოსავთა მისთა, და შუა-მდგომელობითა ღვთისა დამბადებელისათა ვიყუნეთ ჩვენ სიყუარულსა ზედა ძმებრივსა: შვილი შე-

---

[1]) T ნეფესა.
[2]) Mon M-it უსისხლოჲ მსხვერპლოჲ.

ნი შენდავე მომინიჭებიეს, იხილე და განიხარე, და ღვთისა-გან მოვლინებული ანგელოზი მშვიდობისა იყავნ შენ-თანა მარადის. განდევნენ ღმერთ-მან დამბადებელ-მან ეშმაკი მაცთური საზღჳართა-გან შენთა:“

მოვიდა ბაჰქარ, ძე მეფისა მირიანისი, და მოციქული კოსტანტინე მეფისა კეისრისა მცხეთას. აღივსნეს სიხარულითა მირიან მეფე და ნანა დედოფალი, და ჰმადლობდეს ღმერთსა ნიჭითა სრულითა დიდითა მომცემელსა: მაშინ მირიან მეფე-მან განასრულა ეკკლესიაჲ საეპისკოპოსო, და აღასრულა სატფურებაჲ მისი მრავლითა დიდებითა: და მოქცევით-გან მირიან მეფისათა ოც და მეხუთესა [1]) წელსა მოკუდა ძე მისი რევ, სიძე თრდატ სომეხთა მეფისა, რომელსა მიეცა მეფობაჲ სიცოცხლესავე თჳსსა. და დაფლეს აკლდამასვე, რომელი თჳთ მასვე რევს აღეშენა: და მასვე წელიწადსა დასნეულდა მირიან მეფე, რომელიცა აღესრულა: და მოიყუანა ძე მისი ბაქარ და უთხრა [2]). „აჰა ესე-რა მე წარვალ ვინაცა მოვედ, და ვმადლობ მრავალ-მოწყალესა ღმერთსა, დამბადებელსა ცათა და ქუეყანისასა, რომელ-მან წარტყუენილი ეშმაკისა-გან მიჴსნა მე პირისა-გან ჯოჯოხეთისა, და ღირს მყო მე მარჯუენით მის-თანა: შენ, ნანა, უკეთუ გეცესლა [3]) მოცალებაჲ, ცხოვრებისა ჩემისა შემდგომად, განჰყავ სამეფო განძი ჩვენი ორად, და მიიღე სამარხავსა ნინოსა, განმანათლებელისა ჩვენისასა [4]), ჟამთა შეცჳალებისა-თჳს, რათა არა შეირყიოს უკუნისამდე იგი ადგილი. რამეთუ მეფეთა საჯდომი [5]) არს, არამედ მწირ არს: ეგრეთვე დავედრა ეპისკოპოსნი, რათა ადიდონ დიდება მის ადგილისა, „რამეთუ ღირს არს პატივ-ცემისა:“ ხოლო ძესა თჳსსა ჰრქუა. „შვილო ჩემო, შეიცვალა ბნელი ჩემი ნათლად და სიკუდილი ცხოვრებად, შენდა მომიცემია გჳრგჳნი მეფობისა ჩემისა. ღმერთ-მან ცისა და ქუეყანისა-მან განგამტკიცნეს შენ სრულსა სარწმუნოებასა ზედა: იწურთიდი ყოვლადვე მცნებათა ძისა ღვთისათა, და დაადგერ სულიად მათ-ზედა, და სახელსა ზედა ქრისტესსა სიკუდილი ცხოვრებად გიჩნდენ, რომლითა წარუვალი ცხოვრება მოიგო. და სადაცა პოვნე ვნებანი-იგი ცეცხლის მსახურებისანი და კერპნი, ცეცხლითა დაწვენ, და ნაცარი შეასხჳ რომელნი მათ ესჳდენ, და ესე შჳლთა შენთაცა ამცენ. რამეთუ მე ვიცი იგი, რომელ კავკასიანთაცა შინავე დაიდევიან: ხოლო შენ ამას შეუდეგ ყოვლითა გულითა შენი-
78 თა, და თავი შენი შევედრე ძესა ღვთისასა და პირველ ჟამთა შობილსა, განკაცებულსა [6]) და ვნებულსა ჴსნისა-თჳს ჩვენისა, და წარძღუანებითა პატიოსნისა ჯუარისათა სძლო მტერთა, ვითარცა აქუს ჩუეულებაჲ გულითა მოსავთა მისთა: და პატივს-ცემდე სვეტსა-მას ცხოველსა, ღვთივ-აღმარ-

---

1) Cf. Chron. arm. Mon M-it porte ოც-და-მეთხუთმეტესა.
2) Ce mot et le précédent manquent à T.
3) T გცესლა.
4) T განმანათლებელსა ჩვენსა.
5) Mon M-it aj. არა.
6) M-ss avant ce mot: უკანასკნელ ჩვენ-თჳს.

თებულსა, და იყავნ ყოვლითურთ სასოებაჲ შენი მისა მიმართ, და იყავნ მისდამი შენი ძლიერად საუკუნოდ, სარწმუნოებასა ზედა წმიდისა სამებისასა:‘‘

და მოაყვანებია ჯუარი-იგი წმიდისა ნინოსი, რომელი პირველით-გან აქუნდა, და ჩამოჰკიდა გჳრგჳნი სამეფო ჯუარსა-მას, და მოიყვანა ძე თჳსი ბაკქარ, და თავსა მისსა გამოსახა სახე ჯუარისა, და აღიღო გჳრგჳნი ჯუარისა-გან, და დაადგა თავსა ზედა ძისა თჳსისასა: და აღესრულა მირიან მეფე, და დაეფლა ზემოსა ეკკლესიასა, საშუალსა სუეტსა, სამხრით კერძო, და მას სუეტსა შინა არს ნაწილი ღმრთივ-აღმართებულისა სუეტისა: და მეორესა წელსა მოკუდა ნანა დედოფალი, და დაეფლა მასვე სუეტსა დასავლით, სადა მირიან მეფე დამარხულ იყო:

კე· მეოცდახუთე მეფე, ბაქარ, ძე მირიანისი, ხოსროიანი:

და დასჯდა ძე მისი ბაქარ, და იყო მორწმუნე, ვითარცა მამაჲ მისი. და ამან მოაქცივნა უმრავლესნი კავკასიანნი, რომელნი ვერ მოექცივნეს მამასა მისსა: ხოლო შთავარდა შორის მისსა და სომეხთა მტერობაჲ. რამეთუ სომეხნი ბაკქარის ძმის-წულის [1]), რევის ძისა, თრდატ მეფისა ასულის წულისა მეფობასა ლამოდეს ქართლს: ხოლო ესე ბაქარ ეზრახა სპარსთა მეფესა, მამის ძმის-წულსა მისსა, და დაემოყურა და გაუცვალა ქუეყანაჲ, და სიძესა მისსა ფეროზს, რომელსა ჰქონდა რანი ბარდავამდის მოცემულად მირიანისა-გან, და მისცა მის-წილ სამშვილდით-გან მიღმართ ქუეყანაჲ ვიდრე თავადმდე აბოცისა: მაშინღა ნათელ-იღო ფეროზ და ერ-მან მის-მან, და მოირთეს ძალი ხვასროთა-გან, და ეწყუნეს სომეხთა ჯავახეთს. სძლიეს და აოტნეს სომეხნი: მაშინ მეფე-მან ბაქარ, შუა-მდგომელობითა ბერძენთა მეფისა და სპარსთა მეფისათა, დაწერა კელით-წერილი ძმის-წულთა მისთა, და დედისა მათისა სალომესი. ,,ვიდრემდის იყოს ნათესავი ბაქარისი, რომელ ეძლოს პყრობაჲ მეფობისა, მათი იყოს მეფობაჲ, არა-ოდეს ძებნონ მეფობა ნათესავთა რევისთა:‘‘ მაშინ მოიყვანნა ძმის-წულნი მისნი, და მისცა კუხეთი, და დასხნა რუს-თავს ერის-თავად: ამან ბაქარ ყოველნი დღენი ცხოვრებისა მისისანი დიდსა სარწმუნოებასა შინა აღასრულნა, და განამრავლნა მღდელნი [2]) და დიაკონნი ყოველსა ქართლსა და რანსა შინა, ეკკლესიათა მსახურად: ამან აღაშენა ეკკლესია წილკნისა: მოკუდა და დაეფლა მამასავე [3]) თჳსსა თანა;

---

[1]) M-ss ბაკქარს ძმის-წულსა.
[2]) T მღდდელნი; c'est l'orthographe ordinaire, mais vicieuse, du M-it R, qui ne peut être admise.
[3]) T ძმასავე, «avec son frère», comme dans la Chron. arm.

79 ## კვ. მეოცდაექუსე მეფე, მესამე მირდატ, ძე ბაქარისი, ხოსროიანი:

და დასჯდა მეფედ ძე მისი მირდატ და მეფობდა დიდსა სარწმუნოებასა შინა. და მან აღაშენნა ეკკლესიანი, თუხარისსა ციხესა შინა, რამეთუ კევსა კლარჯეთისასა არა იყო ეკკლესია, და მუნ შინა დაადგინნა მღუდელნი, მოძღურად კლარჯთა, და ჭმატა შენება და შემკობა ერუშეთისა და წუნდისა ეკკლესიათა: ხოლო ამის მირდატის მეფობასა იწყეს ქართველთა სვეტისა ცხოველისა-გან ნაწილისა გამოღებად და ქმნად ჯუარად, რამეთუ დიდნი სასწაულნი და კურნებანი იქმნებოდეს, სადაცა იყვის ნაწილი სვეტისა ცხოველისა. და არა აყენებდა მირდატ მეფე ნაწილისა გამოღებად. რამეთუ ებისკოპოს-მანცა ჭეშმარიტ-მან იაკობ ეგრეთვე ჯერ-იჩინა, და თქვა. ,,მინიჭებულ არს უფლისა-გან, და ჯერ არს სვეტისა-მის ღვთივ-აღმართებულისა ქმნაჲ სახედ ჯუარისა'': და განეფინა ყოველთა ადგილთა ქართლისათა ნაწილი სვეტისა-მის ცხოველისა: და ამან მეფე-მან მირდატ მისვე სვეტისა-გან შექმნნა ჯუარნი, და ერთი წარგზავნა ერუშეთს, და რომელი დარჩა სვეტისა-გან მის ცხოველისა, მას გარემო ქმნა ქვით-კირითა, პირველ სვეტისაოდენად, და თავსა ზედა მის სვეტისასა აღმართა იგი ძელი განმანათლებელი: და ყოველნი დღენი ცხოვრებისა მისისანი უშფოთველად აღასრულნა, სარწმუნოებასა შინა დიდსა: და მისსა-ზე მოკუდა იაკობ ებისკოპოსი, და დაჯდა იობ სომეხი, ნერსე კათალიკოზისა დიაკონი, და მოკუდა მირდატ მეფე:

კზ. მეოცდაშვიდე მეფე, ვარაზ-ბაქარ, ძე მირდატისი, ხოსროიანი:

და დაჯდა ძე მისი ვარაზ-ბაქარ, და შეირთო ცოლი, ასული თარდატისი, რევის ძისა, მირიანის ძის-წულისა, მორწმუნე და კეთილ-მოქმედი:[1]) [იყო ესე უშვილო, რამეთუ არა ესვა ძე წული, და ევედრებიან ღმერთსა მარხვითა და მკურვალედ ვედრებითა, რათა ღირს იქმნეს იგი მიცემად ძისა, რომლისაცა მიმთხვევად ღირს იქმნა: რამეთუ ჟამსა რომელსამე მომავალი ქვეყანათა-გან სამეუფოდ მისდა, მცხეთად, მწუხრი დაივანა კიდესა დიდისა მის მდინარისასა რომელსა მტკუარ ეწოდების: და ვითარცა აღასრულა მწუხრისა ლოცვა, რათა მიიძინოს, რამეთუ თჳნიერ ლოცჳსა არა-ოდეს ისერის არცა მიიძინის, ამას ლოცვასა შინა გამოუჩნდა ანგელოზი ნათლისა ბრწყინვალე, რომლისა ხილვასა შეშინდა მეფე: ხოლო მან თქვა. ,,ნუ გეშინინ, ჵი მეფე. რამეთუ შეისმეს ვედრებანი შენნი წინაშე ღუთისა, და მოგეცეს ძე რომელი იყოს დიდ და სრულ წინაშე ღუთისა და კაცთა, და მრავალნი ერნი ღუთისა მოაქცივნეს:'' და ვითარცა განიღჳძა მეფე-მან, მხიარული სულითა ადიდებდა ღმერთსა. და შემდგომად მცირედისა მიუდგა ცოლი მეფისა და უშვა მას ძე, და დიდი სიხარული

[1]) Ici le M-it T contenait 6 lignes et demie du même texte que le M-it R, «ხოლო ამას...»; mais on a collé dessus une bande de papier, et inséré la variante qui se voit ici entre [ ].

უგეს მეფე-მან, ყოვლით სამეუფოთ მისითურთ, ჟამსა-მას შობისა მისისასა. და ნათელ-სცეს სახე-ლითა წმიდისა სამებისასა, და უწოდეს სახელად მურვანოს: ესრეთ ანგელოზისა ხარებითა იშვა წმი-და ესე, ვითარცა სამოელ და ერემია. და საშოთა-განვე წმიდა იქმნა, ვითარცა დიდი წინა-მორბედი: და ვითარ მიეცა სასწავლოდ, მცირედთა ჟამთა დაისწავლა ყოველივე წერილი, და გულის-გმის-ყოფით აღმოიკითხავნ და იწურთინ დღე და ღამე: რამეთუ ფრთხილ იყო და მახჳლ გონებითა, და მადლი ღვთისა იყო მას-ზედა: ჟამთა მცირისა თეოდოსი, ბერძენთა მეფისათა, იქმნა მტერობა ბერ-ძენთა შორის და სპარსთა. და მეფე-მან თეოდოსი, მოშიშ-მან, ნუ უკვე შეერთნენ ქართველნი სპარსთა და იძლინენ ბერძენნი, ამის-თჳსცა მოსთხოვა სიყვარული ქართველთ მეფესა, და უმეტე-სისა სიმტკიცისა-თჳს მძევალნიცა სთხოვნა. ხოლო რათა არა განიცვალნენ ქართველნი ბერძენთა-გან: ყოველი სათხოველი ბერძენთა მეფისა აღუსრულა მეფე-მან ქართველთა-მან, და წარმოავლინა ძე თჳსი მურვანოს, ათ-ოთხ-მეტისა წლისა, მძევლად, ქალაქად კოსტანტინეპოლედ, სხვათა-თანა სე-ფე-წულთა, მრავლითა პატივითა და დიდებითა: და ვითარცა მიიწინეს და ცნა მეფემან თეოდოსი, მრავლითა მღევანებითა აღიყვანა სამეუფოდ პალატად, და ხილვასავე თანა, ვითარცა ღვთივ მო-ნიჭებული ძე მათი, ესრეთ სურვილითა და სიყვარულით და ამბორის-ყოფით მოიკითხეს, მეფე-მან თეოდოსი და მეუღლე-მან მის-მან ევდუკია, ყოვლისა თანა სამეუფოსა მათისა: ვითარცა იხილა ყრმა-მან მან მურვანოს მეფე და დედოფალი, და ყოველი პალატი, რამეთუ იყჳნეს დიდსა შინა ღ̂თის მსახურებასა, მარხვთა, ლოცვთა, გლახაკთ მოწყალებითა, ამან უფროსად განამრავლა მოღვაწება, მარხვა ფრიადი, მღჳძარება უზომო, ლოცვა დაუცხრომელი, გლახაკთ მოწყალება, სიმშჳდე, სიყვარული, სახიერება, მოთმინება და ყოველნივე ნაყოფნი სულისანი შეიტკბნა, რომელ არიან წმიდანი სათნოებანი, სიტყჳსა-ებრ წმინდისა მოციქულისა: ხოლო უმეტეს და უაღრეს ყოვლისა მოიგო სიწმიდე სულისა და ჴორცთა, ვითარცა დიდ-მან იოსებ: ხოლო მცირეთა ჟამთა ისწავა ენა ბერძული, და ყოველივე სწავლულება საეკლესიო და საფილასოფოსო: ეგრეთვე, წარვიდა-რაჲ იერუსალიმად, საფლავსა უფლისასა მიიწია, და მუნ აკვეცილ იქმნა მონოზონებად, და უწოდეს სახელით პეტრე: ისწავა ენა და სწავლულება ასურებრივი, ვიდრემდის უკჳრდა ყოველთა სიფრთხო და სიმახჳლე გონებისა მისისა. ხოლო დღითი-დღე პალატით მოცემულსა როჭიკსა გლახაკთა გან-უყოფდა, ემოსა ფლასი ფიცხელი და მქისე ქვეშე-გერძო სამეუფოთა სამოსელთა, იმარხავნ იგი ორ-ორით, სამ-სამით, და უფროსღა შჳდეულით: რამეთუ იყო დიდი და წმიდა წინაშე ღვთისა: და იქმნა ჩვენებითა და ბრძანებითა ქრისტესითა ეპისკოპოზ მოჲუმისა, რამეთუ არა-ვინ შემძლებელ იყო ქებად მისსა, გარნა გრიგოლი დიოლოღი პატრიაქი რომისა, რომელ აღწერა ქება მისი წიგნსა შინა თჳსსა:] ხოლო ამას ანგელოზისა ხარებითა მოენიჭა ძე, რომელსა უწოდეს მურვა-ნოს. ესე მურვანოს საშოთ-განვე დედისათ, დიდი წმიდა იქმნა, ვითარცა წინა-მორბედი, და ყოვლივე საღმრთო წერილი დაისწავლა, და წარემატებოდა ჰასაკითა და მადლითა, წინაშე ღ̂თისათა:

ვითარ იქმნა ათ-ორ-მეტისა წლისა, მაშინ ბერძენთა მეფე თევდოსი მცირე შეშინებულ-
იქმნა, რათა არა მიერთჳნენ ქართველნი სპარსთა. და სთხოვა ვარაზ-ბაქარს მურვანოს
მძევლად, და წარიყჳანა კოსტანტინეპოლედ, და ვითარცა ძესა თჳსსა ზრდიდა, ფუფუნები-
თა დიდითა: ხოლო მურვანოს არა-რას იურვებოდა სოფლისა ამის დიდებისა-თჳს, არამედ
შესძინა ლოცჳსა და მარხჳსა და სიწმინდით ცხოვრებად, და შეიმოსა შინა-გან, კორცთა
თჳსთა ზედა, ფლასი თხის ბალნისა, და მით აჭირვებდის კორცთა თჳსთა ზედა. და მსწრაფლ
80 ისწავა ენა ბერძული და ასურებრივი და ფილოსოფოსობა სრული, ვიდრე ყოველთა უკჳრდა:
ხოლო მიენიჭნეს მას მადლნი, ღჳთისა მიერ, სნეულთა კურნებისანი, რომელი წერილ არს
სრულსა ცხოვრებასა მისსა: და ღამესა განცხადებისასა მდგომარე იყო უძილოდ, და ჭრქჳა
მსახურსა თჳსსა, მოღებად ზეთი აღსანთებელად კანდლისა: ხოლო მან შეურაცხ-ყო მურვა-
ნოს. ,,რამეთუ მეფისა ძე ხარ, და არა გსურის სამეფოთა-თჳს, და ვითარცა მონაზონი
იყოფები, მშიერი, კჳრიაკედმდე:'' ხოლო მურვანოს აღანთო წყალი კანდელთა შინა, თჳნიერ ზე-
თისა, და ილოცვიდა ეგრე. ხოლო შვიდ-ღამე ენთებოდა კანდელი წყალსა-მას შინა, და ეჩჳენა
უფალი იესო ქრისტე, და აღუთქჳა მის-თანა ყოფა მარადის, და მრავალი სასწაული აღასრულა
კანდლისა-მის მიერ, ცხებითა სნეულთათა: ხოლო საჭურისი ვინმე იყო მეფისა, რომელნი-ცა
ორნივე შეითქჳნეს წარსლჳად: სცნა მეფე-მან თევდოსი და დაუდგინნა მცველნი, არამედ წინა-
მძღჳრებითა უფლისათა განვლეს ღამე და წარვიდეს: რამეთუ სვეტი ნათლისა წინა-უძღოდა მათ,
ვითარცა ისრაილთა, და ჴმა ესმათ სვეტით გამო. ,,რომელი შემომიდგეს მე, არა ვიდოდეს ბნელ-
სა:'' და ჰპოვეს ნავი და ვლეს რა-ოდენნიმე დღენი: ხოლო ქალაქსა ერთსა შინა შეპყრობილ
იქმნეს ვის-განმე და შეიყვანნეს საპყრობილესა: ხოლო მას ღამესა იქმნა ძრვა და მეხის-ტეხა, და
ელჳა ფრიადი, და მთავარსა მის ქალაქისასა დაადგა კაცი ვინმე, საშინელებით ეტყოდა. ,,განუტე-
ვენ მონანი ღჳთისანი. უკეთუ არა, დაიქცევის ქალაქი ესე:'' და ესრეთ შეძრწუნებულ-მან განუ-
ტევნა:

ამისა შემდგომად მოვიდეს იერუსალიმად, და მუნ იყო ვინმე მეფე, რომისა სამთავროთ
მოსრული, სახელით ზინინოს, და მეუღლე მისი, რომელთა დაეტევათ სოფლისა სიცბილი და მუნ
იყოფოდეს. რამეთუ მონაზონ-იქმნნეს და აღაშენნეს ორნი მონასტერნი, სადა თჳთოეულნი მუნ
იყოფოდეს. და ამათ მიერ შეწყნარებულ იქმნეს: შემდგომად ამისსა, საფლავსა უფლისასა მი-
იწივნეს და მუნ აღკვეცილ იქმნეს მონაზონებად, და უწოდეს მურვანოსს პეტრე, ხოლო საჭუ-
რისსა იოანე, რომელ-ნი ღჳაწლნი და შრომანი გამოუთქმელ არიან: და აღაშენნეს მონასტერნი
და ქსენონი: ამისსა შემდგომად გამოსცადა ეშმაკ-მან პეტრე და აყვედრა მამულთა სამეფოთა და-
ტევება, და მონაზონებითა არა კეთილად ცხოვრება: ხოლო ამან შერისხნა და განაძო: ამისსა
შემდგომად გამოეცხადა კვალად ქრისტე, და აჩვენა ცათა შინა ეკკლესია და ერგასისნი კაცნი მგა-
ლობელნი, შვენიერნი ხილვითა, და აღუთქჳა ცხოვრება საუკუნო:

ხოლო ანასტასი პატრიაქისა მიერ იძულებით მღჳდლად ჴელ-დასხმულ იქმნა: შემდგომად
განვიდა უდაბნოთა და აღაშენა მუნცა მონასტერნი. პირსა იორდანისასა, მჯდომი მძვინჳარე გან-
ჰკურნა: მოვლნა ყოველნი უდაბნონი ეგჳპტისა და სკჳტისანი და მრავალნი სასწაულნი აღასრულ- 81
ნა: კვალად მონასტერსა და ქსენონსა თჳსსა მოიქცა, და სიყმილსა შინა საფქვილე, საცერცვე,
საზეთე და საღვინე, ყოველნივე ჭურჭელნი ლოცჳთა თჳსითა აღავსნა: მას ჟამსა შინა აღესრულა
ებისკოპოსი მაოამისა, და შეჰკრბეს კაცნი მის ქალაქისანი და გამოითხოვეს პეტრე ქართჳელი:
ხოლო მან არა თავს-იდჳა, რათამცა უსმინა პატრიაქსა, და ენება თავისა გარდაგდება სიმაღლი-
სა-გან და ეგრეთ წარტოლჳა სხჳათა ადგილთა. არამედ კვალად ქრისტე გამოეცხადა სიმრავლესა
თანა ანგელოზთასა, და სიტყჳთა უფლისათა ებისკოპოზობა თავს-იდჳა: მრავალ-გზის ესმა ჴმა
ზე-გარდამო ქალაქსა-მას, რომელი ეტყოდა პეტრე ქართჳელსა, და უწჳმრობასა წჳმიან ჰყოფდა,
უშვილოთა შვილიერ, სნეულთა განჰკურნებდა, უნაყოფოთა ნაყოფიერ ჰყოფდა, მეოევზურთა გან-
უმარჯვებდა: ხოლო მისცა ღმერთ-მან მადლი წინასწარმეტყველებისა და სულისა-წმიდისა ნიჭსა:
რამეთუ სული მამისა ესაიასი და მამისა ზენონ სკიტელისა კორცთა-გან-რა განვიდოდეს, იხილნა
ზე-ცად აღმავალნი: ამისსა შემდგომად სცნა განსლჳა თჳსი კორცთა-გან, და ყოველთა აუწყა:
ხოლო მამა-მან ვინმე ათანასე იხილა ჩვენება პეტრეს-თჳს, რამეთუ წმიდანი ევედრნეს ღმერთსა.
,,პეტრე ქართველისა ჰბრძანე მოყჳანებად ჩვენდა, რამეთუ ფრიად სტანჯნა კორცნი თჳსნი:“ და
შემდგომად ათისა დღისა უბრძანა მოსლჳად მისსა: ამისსა შემდგომად ათ დღე ილოცჳდა სენაკსა
თჳსსა, და გამოვიდა მეათესა დღესა და შესწირა წმიდა მსხჳერპლი, და ეზიარა წმიდათა საიდუ-
მლოთა, და სხჳანიცა აზიარნა, და აკურთხნა და მშვიდობა მისცა: შევიდა სენაკად, მიწვა და და-
ძინა ძილი თჳსი, თთვესა დეკემბერსა ორსა, და იხილეს წმიდათა კაცთა ვიეთმე წმიდა სული მი-
სი, რომელ შეჰყჳანდათ სიმრავლესა წმიდათასა, გალობითა და დიდებითა, რომელთა წინა-უპი-
რობდა მღჳდელ-მოწამე პეტრე ალექსანდრიელი: და მრავალნი სნეულნი განიკურნეს, რომელნი
შეეხნეს წმიდასა გჳამსა მისსა, რომელი ცხოვრებასა შინა მისსა წერილ არს: ხოლო ამის ნეტარისა
ფრიადი ქება აღწერა გრიგოლ დიოლოღოსსა, წმიდასა პატრიაქსა რომისა, წიგნსა შინა თჳსსა:

ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყჳსა მოვიდეთ: ვინათ-გან ესე ვარზა-ბაქარ დაშთა უძეოდ,
შეიყჳარა სოფელი ესე, და მიდრკა კეთილისა-გან და შეირთო სხჳაცა ცოლი, ძის-წული ფერო-
ზისი, მირიანის ასულისა, და უშვა ფეროზის ძის-წულ-მან ძე, რომელსა ერქჳა ფარსმან: ხოლო
რევის ძის-წულ-მან, რომელი პირველ ვახსენე, ორნი ძენი, რომელთა ერქჳა მირდატ და თარდატ:
ესე ვარზა- ბაქარ მეფე კაცი იყო ურწმუნო და მოძულე სჯულისა, გარნა ვერ იკადრებდა ერისა-გან
განცხადებად სჯულისა სიძულილისა. რამეთუ მოციქულ იყო ქართლი, და დიდსა სარწმუნოებასა
შინა იყჳნეს აზნაურნი და ყოველი ერი ქართლისაჲ, და ესე ვარზა-ბაქარ, შიშისა მათისა-გან ვერ 82
განაცხადებდა დატევებასა სჯულისასა: არა-სადა აღაშენა ეკლესია და არცა ჰმატა აღშენებულსა,
და ყოვლითვე იქცევოდა უშჯულოდ:

ამისსა-ზე გამოგზავნა სპარსთა მეფე-მან ერის-თავი, სპითა დიდითა, სომეხთა და ქართუჱლ-თა ზედა ხარკისა დადებად: მაშინ სომეხთა მოგზავნეს მოციქული ვარაზ-ბაქარისსა, და ჰრქუეს, რათა შეჰკრბენ და მოირთონ ძალი ბერძენთა-გან და განუხჳნენ კარნი კავკასიანთანი, გამოიყჳან-ნეს ოვსნი და ლეკნი, და წინა-აღუდგეს სპარსთა: და წარჩინებულნი თჳსნიცა ეტყოდეს წინა-აღდგომასა სპარსთასა: არა ისმინა, არცა სომეხთა, არცა წარჩინებულთა თჳსთა. რამეთუ იყო იგი ჩუკენი და მოშიში: უკუ-ჯდა იგი კევსა გახეთისასა, და აღაშენა ციხე კიდარს, და განამაგრნა ციხე-ქალაქნი, და უბრძანა ყოველთა, რათა დამალნეს ჯჳარნი: მოვიდეს სპარსნი პირველად სომ-ხითს და მოაოკრეს. შემოვიდეს ქართლს, აღაშენა ერის-თავ-მან სპარსთა-მან ტფილისი, კართა შორის, ციხედ მცხეთისა: მაშინ ვარზა-ბაქარ ეზრახა შევრდომით და ითხოვა მშვიდობა: ხოლო ერის-თავ-მან სპარსთა-მან ჰრქჳა მას. „პირველად მომეც რანი და მოვაკანი. რამეთუ საზღჳართა სპარსეთისა არს, და მათი არს რანი სულიად. შვილნი არიან სპარსთა მეფეთანი და სხენან სა-ყდართა მამათა [1] მათთასა, და თქვენდა კმა არს ქართლი, რომელნი ნაშობნი ხართ მკვლისანი. გაქჳნდეს უკვე ქართლი და ხარკსა მისცემდით მეფეთა ხუასროვასთა:“ მაშინ ვარზა-ბაქარ ვერღა-რა პასუხ-უგო შიშისა-გან დიდისა, მისცა რანი და მოვაკანი, და განჰკჳეთა ხარკი, ხოლო ერის-თავ-მან მან მისცა ციხე ტფილისისა და წარვიდა. მიერით-გან იქმნნეს მოხარკე:

ამისსა შემდგომად განუდგეს კლარჯნი ვარზა-ბაქარს და მიერთჳნეს ბერძენთა, და დაიპყრეს ბერძენთა თუხარისი და ყოველი კლარჯეთი, ზღჳთ-გან არსიანთამდე: და დარჩა ვარზა-ბაქარს ქარ-თლი, თჳნიერ კლარჯეთისა, და ჰერეთი და ეგრისი: მანვე ერის-თავ-მან სპარსთა-მან წარიყჳანნა ტყუჱდ შვილნი ფეროზისნი, ასულის-წულნი მირიანისნი, მორწმუნისა მეფისანი, და ქვეყანისა მათისა საზღჳარი ქართლისა მოსცა ვარზა-ბაქარსვე: და მოკუჳდა ვარზა-ბაქარ, და დარჩეს ძენი მისნი სამნი წურილნი, რომელნი ვერ იპყრობდეს მეფობასა:

კჱ. მეოცდარვა მეფე, თარდატ, სიმამრი ვარზა-ბაქარისა, ხოსროიანი:

მაშინ წარჩინებულთა ქართლისათა ზრახჳა ჰყჳჱს და დასვეს მეფედ სიმამრი ვარზა-ბაქარი-
83 სი, ძე რევისა, ძის-წული მირიანისი, კაცი მოხუცებული, სახელით თარდატ, და მისცნეს შვილნი ვარზა-ბაქარისნი საზრდოდ [2]), ასულის-წულნი მისნი: და მესამესა შვილსა, მეორისა ცოლისასა, ზრდიდა სამშვილდისა ერის-თავი, რომელსა ერქვა სახელით ფარსმან: ხოლო მეფობდა ესე თარ-დატ მოხუცებული კეთილად, და იყო კაცი მორწმუნე, ბრძენი და გონიერი. ამან სიბრძნითა თჳ-სითა დაამშვიდნა სპარსნი, გამოაჩინნა ჯუარნი, და შეჰკაზმნა ეკკლესიანი: ამის-ზე მოკუჳდა ები-

[1]) Les trois M-ss portent მათთა.
[2]) Mon M-it, აღზრდად.

სკოპოზი იობ, და დასვა მის-წილ ელია, და ხარკსა მისცემდა სპარსთა მეფეთა. და მან გამოი-თხოვა რუს-თავი და აღაშენა ეკკლესია, და მანვე აღაშენა ნეკრესი, და მეფობდა უშფოთველად, და მოკჳდა სარწმუნოებასა შინა დიდსა:

კთ. მეოცდაცხრა მეფე, და მეოთხე ფარსმან, ძე ვარაზ-ბაქარისი, ხოსროიანი:

და დაჯდა მეფედ ძე ვარზა-ბაქარისა, ძის წულის წული ფეროზისი, რომელსა ერქჳა ფარს-მან, რამეთუ იგი უხუცესი იყო ძმათა: და მოკჳდა ელია ებისკოპოზი, და დასვეს სჳმონ: ესე ფარს-მან იყო კაცი მორწმუნე, მჴედარი, შემმართებელი: ეზრახა მეფესა ბერძენთასა, ითხოვა მის-გან შეწევნა, და აღუსრულა თხოვა მისი კეისარ-მან: მაშინ განუდგა [1]) სპარსთა, არღა-რა მისცა ხარკი, და განამრავლნა ჯვარნი, და განაახლნა ეკკლესიანი ყოველსა ქართლსა შინა: აღაშენა ეკკლე-სია ბოლნისისა. და მცირედ-ჟამ მეფობდა, და მოკჳდა:

ლ. მეოცდაათე მეფე, და მეოთხე მირდატ, ძმა ფარსმან მეფისა, ხოსროიანი:

და დაჯდა ძმაჲ მისი მირდატ მეფედ, ასულის-წული თარდატისი, ძე ვარაზ-ბაქარისი, მამუ-ლად ბაქარიანი, დედეულად რევიანი. ორთავე [2]) მირიანის ძეთა ნათესავი: და იყო ესე მირდატ კაცი ქველი, მჴედარი და შემმართებელი, ურწმუნო და უშიში ღმრთისა, ლაღი და ამპარტავანი, და მინდობილი მჴედრობასა თჳსსა: და არა ჰმსახურა მან ღმერთსა, არღა აღაშენა ეკკლესია, არცა-რა ჰმატა აღშენებულთა, და სილაღითა მისითა მტერ ექმნა ბერძენთა და სპარსთა: ბერძენთა-გან ეძიებდა კლარჯეთს, საზღჳართა ქართლისათა, ხოლო სპარსთა არა მისცემდა ხარკსა: მაშინ სპარს-თა მეფე-მან გამოგზავნა ერის-თავი, რომელსა ერქჳა უბარაბ [3]), სპითა ძლიერითა, მირდატს ზედა: მაშინ მირდატ, სილაღითა თჳსითა, არა ჰრიდა სიმრავლესა სპარსთასა, და მცირედითა სპი-თა მიეგება გარდაბანს: ეწყო, აოტეს და შეიპყრეს იგი [4]) სპარსთა, წყობასა შინა: შემოვიდეს ქართლს, დაიპყრეს ქართლი სპარსთა, განრყჳნნეს ეკკლესიანი [5]): ხოლო ნათესავნი ქართლისა მეფეთანი დარჩეს კევსა კახეთისასა, და სჳმონ ებისკოპოზი მათ-თანავე. ხოლო მირდატ წარიყჳა-ნეს ბაღდადს და მუნ მოკჳდა [6]):

1) T განდგა.
2) Mon M-it, ორითავე.
3) Mon M-t, აბრამ.
4) Manque, T, R.
5) Ici le M-it T ajoute la phrase: დამალნეს.... ცეცხლი, qui va se retrouver dans le § suivant.
6) Le M-it T ajoute la phrase: და შემდგომად სამისა... არნილ, qui va se lire dans le § suivant.

84 ამბავი[1] ვახტანგ-გურგასლის მშობელთა, და შემდგომად თჳთ მისა, დიდისა-მის და ღვთის მსახურისა მეფისა, რომელი უმეტესად კაცთა-გან განთქმულად გამოჩნდა ყოველთა მეფეთა ქართველთასა[2]:

ვითარ-იგი შეიპყრეს ქართველთა მეფე მირდატ სპარსთა, წყობასა შინა, წარიყვანეს ბაღდადს და მუნ მოკუდა. და დაიპყრეს ქართლი სპარსთა, განრყვნეს ეკკლესიანი. დამალეს ჯუარები ქართველთა, და ყოველთა შინა ეკკლესიათა ქართლისათა ცეცხლის-მსახურთა სპარსთა აღაგზნეს ცეცხლი: ხოლო ნათესავნი ქართლის მეფეთანი დარჩეს კევსა კახეთისასა, და შემდგომად სამისა წლისა უცალო იქმნა მეფე სპარსთა, რამეთუ აღუდგეს მტერნი აღმოსავლით. მაშინ შეითქუნეს აზნაურნი ქართლისანი, მოიყუანნეს და დასვეს მეფედ მცხეთას ძე მირდატ მეფისა წარტყუენილისა, სახელით არჩილ:

ლა. მეოცდაათერთმეტე მეფე, არჩილ, ძე მირდატ მეფისა, ხოსროიანი:

ამან არჩილ მოიყვანა ცოლი საბერძნეთით, ნათესავი იებიმიანოს[3] მეფისა, სახელით მარიამ, და განაცხადა მტერობაჲ სპარსთაჲ, გამოაჩინნა ჯუარნი და შეამკუნა ეკკლესიანი, მოსრნა და განასხნა ყოველნი ცეცხლის-მსახურნი საზღვართა-გან ქართლისათა, მოირთო ძალი საბერძნეთით, წარძღვანებითა ჯუარისათა, იწყო ბრძოლად სპარსთა: მაშინ ერის-თავი სპარსთა მეფისა, რომელი ერისთავობდა რანს და მოვაკანს, ვიდრე არჩილის მეფობამდე, მისივე განსაგებელი იყო ქართლი: ამან შეკრიბა სპაჲ რანისაჲ, და მოვაკნისაჲ, და ადარბადაგანისაჲ, და მოჰმართა არჩილს: ხოლო არჩილ, სასოებითა და მინდობითა ღმრთისათა, მიეგება საზღვართა ზედა ქართლისათა და რანისათა, ეწყო მუნ, მდინარესა ზედა ბერდუჯისასა, და ძალითა პატიოსნისა ჯუარისათა მოსრნა და ტყუე-ჰყუნა, და შევიდა რანს, და წარმოტყუენა, და მოვიდა შინა განმარჯუებული: განავლინა ქადაგნი ყოველსა ქართლსა შინა, და ჰრქუა ყოველთა, „არა ძალითა ჩვენითა, არცა სიმჴნითა, არცა სიბრძნითა, არცა სიმრავლითა სპათათა ვსძლეთ მტერთა, არამედ ჯუარითა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტეს, ძისა ღვთისათა, რომელ-მან მოგუცა წინა-მძღურად და საჭურველად ჯუარი მისი პატიოსანი: აწ ყოველთა ქართველთა ადიდეთ სამება ერთ-არსება, ღმერთი დაუსაბა-
85 მო, დამბადებელი ყოველთაჲ. შეწირეთ მადლობაჲ და მტკიცემცა არიან გულნი თქუენნი სა-

---

1) M-ss ცხოვრება.... გურგასლანისა.

2) Ce titre, dans le M-it T, se trouve après le 31-e règne, peut-être mieux à sa place; mais comme j'ai l'autorité d'un bon M-it, je crois qu'il suffit d'en faire la remarque.

3) Mon M-it ივრიზიანოს.

რწმუნოებასა ზედა სამებისა წმიდისა:“ და ყოველთა ქართჳელთა შეწირეს მადლობაჲ ღვთისა მიმართ, და განაახლნეს ეკკლესიანი: მაშინ არჩილ მეფე-მან აღაშენა ეკკლესია სტეფან-წმიდისა, მცხეთას [1]), კართა ზედა არაგვისათა, სადა იყჳნეს კუბონი მტკიცენი საბრძოლნი, რომელნი მასვე აღეშენეს: ესვა არჩილს ძე, და უწოდა სახელი მირდატ, და აღიზარდა ესე მირდატ, და დადგა ჰასაკსა მამა-კაცობისასა: იყო მორწმუნე და ღვთის მსახური, ვითარცა მამაჲ მისი, და იყო იგი ქველი და შემმართებელი: ამან უმეტესად იწყო ბრძოლად სპარსთა, შესლვად და ტყვენვად რანსა და მოვაკანსა. რამეთუ მას ჟამსა შინა უცალო იყო მეფე სპარსთა, ჰბრძოდა იგი ჰინდთა და სინდთა, და აბაშთა, და ვერ შემძლებელ იყო სპისა დიდისა გამოგზავნასა, და სპათა რანისა და მოვაკანისათა, და ადარბადაგანისათა, ემძლავრებოდეს ქართჳელნი: წინა-მძღჳარ ექმნის მირდატ სპათა მამისა თჳსისათა და მარადის სტყვენვიდა რანსა და მოვაკანსა:

მას ჟამსა შინა იყო ერის-თავად რანს ბარზაბოდ, ვერ-ოდეს წინა-აღუდგებოდა იგი, არამედ განამაგრნის ციხენი და ქალაქნი, და შესლვასა ქართჳელთასა რანს, სადაცა ეწყვნიან სპარსნი ნაწყვედთა ლაშქრისათა, მტყვენვალთა ქართჳელთა, მარადის სპარსნი იძლეოდიან: ხოლო ბარზაბუდ ერის-თავსა რანისასა ესვა ასული ქმნული კეთილი, შვენიერი, რომელსა ერქვა საგდუხტ: უთხრეს მირდატს, ძესა არჩილისასა, სიშჳენიერეჲ მისი, და სმენითა სიშვენიერისა მისისათა ტრფიალ იქმნა მირდატ მის-ზედა: მოაჴსენა მამასა თჳსსა. „ვევედრები მეფობასა თქვენსა, მომგჳარე ცოლად ჩემდა საგდუხტ, ასული ბარზაბოდისი, და შევქმნათ ჩვენ შორის მშვიდობაჲ: დაღათუ ძალითა ქრისტესითა ჩვენ ვართ მძლავრნი, არამედ ვერ წავიხვამთ ჩვენ ციხეთა და ქალაქთა რანისათა: ნუ უკჳე იცალოს მეფე-მან სპარსთა-მან, და იძიოს ჩვენ-ზედა შური და მოაოჴრნეს ეკკლესიანი და საზღჳარნი ჩვენნი: აწ ამითღა განქარდეს მტერობაჲ ჩვენი, და ჩვენ-თჳს რაცა მოაჴსენოს მეფესა სპარსთასა უსმენს იგი, და ამით მტკიცედ და შეურყეველად ვიპყრნეთ საზღჳარნი ქართლისანი, და განმტკიცნეს სჯული ქრისტესი ქართლს, და არღარა შეიქმნას გულსა ქართჳელთასა იჭვი და გმობაჲ სჯულისა ქრისტესისა. და მძლავრებისა-თჳს სპარსთასა:“ ესე ყოველი მირდატ, სიყჳარულისა-თჳს მის ქალისა თქჳა:

მაშინ არჩილ მეფე-მან აღუსრულა თხოვა მისი, წარგზავნა მოციქული ბარზაბუდისსა, და ითხოვა ასული მისი ცოლად ძისა მისისა. ხოლო ბარზაბუდ განიხარა სიხარულითა დიდითა, რამეთუ მოოჴრებულ იყო ქვეყანაჲ მათი და შესჭირდებოდა: ითხოა ფიცი და აღთქმა მშვიდობი- 81
სა-თჳს, და მისცეს ფიცი მშვიდობისა-თჳს, და მოსცა მან ასული თჳსი ზითვითა დიდითა, მოიყჳანეს მცხეთას და ქმნეს ქორწილი, შვებაჲ და განცხრომაჲ, დღეთა მრავალთა: და მისცა მეფე-მან სამშვილდე ძესა თჳსსა საერისთავოთა მისითა, და მუნ დასხნეს [2]) მირდატ და საგდუხტ:

---

[1]) M-it T note, ფარსმან მეფე-მან ხოსროიან-მან აღაშენა ეკლესია ბოლნისის, და ძმა-მან მის-მან მირდატ არ აღაშენა; და მირდატის მე-მან არჩილ აღაშენა ეკლესია სტეფან-წმიდისა მცხეთას. ეს გ მეფე ფარსმანით-გან ხოსროიანნი.
[2]) Mon M-it დასხდეს.

ხოლო ამან საგდუხტ დედოფალ-მან გამოიკითხა სჯული ქრისტესი. რამეთუ ქმარ-მან მის-მან მოჰგვარნა კაცნი სჯულის მეცნიერნი, და უთარგმნეს სახარებაჲ უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტე-სი. და ამხილეს ვითარმედ ჭეშმარიტი ქრისტე ღმერთი არს, რომელი განკაცნა ცხსნისა-თჳს ჩვე-ნისა: მაშინ საგდუხტ გულის-ხმა-ჰყო და ცნა ჰსჯული ჭეშმარიტი, დაუტევა ცეცხლისა-მსახუ-რებაჲ, ნათელ-იღო, და იქმნა მორწმუნე. და მან აღაშენა სიონი სამშვილდისა:

ამის არჩილისა-ზე გარდაიცვალნეს სამნი ებისკოპოსნი. იოანე, გრიგოლი და ბასილი. და ბასილისა შემდგომად ამანვე არჩილ დასვა ებისკოპოზი რომელსა ერქჳა მობიდან: ესე იყო ნათე-სავით სპარსი, აჩვენებდა იგი მართლ-მადიდებლობასა. ხოლო იყო ვინმე მოგვი უსჯულო, შე-მშლელი წესთა, და ვერ უგრძნა არჩილ მეფე-მან და ძე-მან მის-მან უსჯულოებაჲ მობიდანისი, არამედ ჰგონებდეს სარწმუნოდ: და ვერც განაცხადებდა მაშინ ქადაგებასა სჯულისა მისისა, შიში-სა-გან მეფისა და ერისა. არამედ ფარულად წერდა წიგნებსა ყოვლისა საცთურებისასა, რომელი შემდგომად დაწვა ყოველი წერილი მისი ჭეშმარიტ-მან ებისკოპოზ-მან მიქელ, რომელი განიკვეთა კადრებისა-თჳს ვახტანგ მეფისა: ხოლო მან არჩილ მეფე-მან ყოველნი დღენი ცხოვრებისა მისი-სანი აღასრულნა სარწმუნოებასა შინა სამებისა წმიდისასა, ეკკლესიათა შენებასა. და ყოველსა ქართლსა შინა განამრავლნა მღუდელნი და დიაკონნი, მსახურნი ეკკლესიათანი: და მოკვდა, და მეფე იქმნა მის-წილ ძე მისი მირდატ:

ლბ. მეოცდაათორმეტე მეფე, მეხუთე მირდატ, ძე არჩილ მეფისა, ხოსროიანი:

და მეფობდა იგი ვითარცა მამაჲ მისი, დიდსა სარწმუნოებასა შინა: მიუდგა დედოფალი საგდუხტ და შჳა ასული, და უწოდეს სახელი ხვარანძე: კვალად ევედრებოდეს ღმერთსა მეფე მირდატ და დედოფალი საგდუხტ, რათა მისცეს ძე. შემდგომად ოთხისა წლისა მიუდგა საგდუხტ და შვა ძე, და უწოდა სახელი სპარსულად ვარან-ხვასრო-თანგ. ხოლო ქართულად ეწოდა ვახტანგ: აღივსნეს სიხარულითა მშობელნი მისნი, შობასა ყრმისა ვახტანგისასა, და განავლინნეს მახარო-ბელნი ყოველთა ერის-თავთა, და გამოიღეს ხვასტაგი დიდ-ძალი, ოქრო, და ვეცხლი, და განუყვეს გლახაკთა, და შეწირეს მადლობაჲ ღვთისა მიმართ, ლოცვითა და ღამის-თევვითა, დღეთა მრავალთა:
87 და შემდგომად ამისსა მოხადნა მეფე-მან ყოველნი წარჩინებულნი ქალაქად, და დღეთა მრავალთა ყო პურობაჲ და განცხრომაჲ, და ევედრებოდეს ყოველნი ღმერთსა აღზრდისა-თჳს ყრმისა ვახ-ტანგისსა:- მოითხოა მეფისა-გან საზრდელად საურმაგ სპასპეტ-მან ვახტანგ, დიდითა ვედრებითა. ხოლო მიანიჭა მეფე-მან, და მისცა ძე მისი ვახტანგ საურმაგ სპასპეტსა საზრდელად. რამეთუ წესი იყო რათა შვილნი მეფეთანი წარჩინებულთა სახლსა აღიზარდნენ: შემდგომად ამისსა, მე-

ექჳ̂სესა წელსა, შჳ̂ა საგდუხტ ასული სხჳ̂ა, და უწოდა სახელი მიჭრანდუხტ, და მოითხოა იგი საზრდოდ სპასალარ-მან გასპის-მან. და მისცა იგი მეფე-მან, და წარიყჳ̂ანა ქალაქსა გასპისასა, და იზარდებოდა მუნ: შემდგომად ამისსა, წელსა მეორესა, მოკჳ̂და მეფე მირდატ. დარჩა ვახტანგ, შჳდის წლისა, ურმაჲ:

ლგ. მეოცდაათსამეტე მეფე, ვახტანგ, ძე მირდატისი, ხოსროიანი:

§ 1.

მაშინ საგდუხტ დედოფალი შეძრწუნდა მამისა მისისა ბარზაბუდისა-გან ,,ნუ უკჳ̂ჱ შური-იგოს მამა-მან ნაქმრისა-თჳს მამამთილისა და ქმრისა ჩემისა, რომელ ეგ-ოდენნი ბოროტნი მოაწივნნეს მას-ზედა. ნუ-უკჳ̂ჱ შური-იგოს ჩემ-ზედა დატევებისა-თჳს სჯულისა, და წარწყმიდოს შჳლი ჩემი, განრყვნეს ქართლი და სჯული ქრისტესი წარწყმიდოს:‘‘ ესე ყოველი მოიგონა და შთავარდა მწუხარებასა შინა დიდსა, ევედრებოდა ღმერთსა და განიზრახა წარსლვაჲ წინაშე მამისა მისისა, და შევრდომაჲ მისი: მოიყჳ̂ანნა ყოველნი ერის-თავნი სპასპეტისა-თანა, და ცრემლითა სიმწარისათა შევედრა ძე მისი სპასპეტსა და ერის-თავთა ყოველთა. და წარვიდა ბარდავს, მამისა თჳსისა თანა: განიღო თავი და ამოუყარნა ძუძუნი მისნი, დავარდა პირსა ზედა, დასდვა პირი თჳსი ფერჴთა მისთა ზედა, და დაალტობდა ფერჴთა მამისა თჳსისათა ცრემლითა: და ითხოვდა მის-გან შეწყალებასა, და არა კსენებასა ნაქმართა ქმრისა თჳსისათა, და შენდობასა დატევებისა-თჳს სჯულისა, და ევედრებოდა რათა არა აიძულოს დატევებად ქრისტეს სჯულისა, რამეთუ იგი არს ღმერთი ჭეშმარიტი: და ევედრებოდა რათა იპყრას შვილი მისი მამულსა შინა თჳსსა, და მოურავ ქმნეს იგი სპარსთა მეფისა წინაშე: მაშინ ბარზაბუდ, განმზადებულ-მან ბოროტის ყოფად ქართლისა-თჳს, შეიწყალა ასული თჳსი, არა აიძულა დატევებაჲ სჯულისა, და აღასრულა ყოველი თხოვაჲ მისი: ხოლო სჯულისა-თჳს ესრეთ თქვა. ,,იძულებით არცა-ვის სხვასა ქართველსა დაგატეობებ [1]) სჯულსა ქრისტესსა, არამედ მივგზავნნე ცეცხლის-მსახურნი ქალაქსა თქვენსა, და იყჳ̂ნენ მუნ მათ-ზედა ებისკოპოსი სჯულისა ჩვენისაჲ. და ვინცა ქართველი ნებითა 88
თჳსითა აღირჩევდეს სჯულსა ჩვენსა, ნუ აყენებთ:‘‘ მაშინ საგდუხტ ერჩდა მამასა თჳსსა, შიშისა-გან დიდისა, და აღუთქვა მინდობითა ღვთისათა, და წარმოვიდა ქართლად:

მაშინ ბარზაბუდ წარმოგზავნა ცეცხლის-მსახურნი მცხეთას, და მათ-ზედა ებისკოპოსად ბინქარ, და დასხდეს მოგვთას: ხოლო საგდუხტ დედოფალი განაგებდა მეფობასა, ძალითა და შეწევნითა მამისა თჳსისათა: და მოკჳ̂და ბარზაბუდ, მამაჲ საგდუხტისი. და მის-წილ დაადგინნა

[1]) R დაგატეობიებ; mon M-it დაგატეობნებ.

სპარსთა მეფე-მან, ადგილსა მისსა, ძევე მისი ვარაზ-ბაკურ, ძმაჲ საგდუხტ დედოფლისა: მოკჳდა
საურმაგ სპასპეტი, მამა-მძუძე ვახტანგისი. მაშინ მეფე-მან დაადგინა სხჳა სპასპეტი, რომელსა
ერქჳა ჯჳანშერ[1]). ხოლო ბინქარან ებისკოპოსი მცხეთელთა, რომელი იყო სპარსი, ცეცხლის-
მსახური, ასწავებდა ქართჳელთა სჯულსა თჳსსა. არამედ არა-ვინ ერჩდა წარჩინებულთაგანი, გარნა
წვრილის ერისაგანი მიაქცია მრავალი ცეცხლის-მსახურებასა:

და შეერია ქართლსა შინა წვრილსა ერსა ზედა ცეცხლის-მსახურებაჲ. ამის-თჳს მწუხარე
იყო დიდად საგდუხტ დედოფალი, არამედ მძლავრებისა-გან სპარსთასა ვერა-რაჲ იკადრებდა:
მაშინ მოიყჳანა მღჳდელი ჭეშმარიტი საბერძნეთით, სახელით მიქელ, და დაადგინა ებისკოპო-
ზად, ზემოსა ეკკლესიასა. რამეთუ მობიდან ებისკოპოსი გარდაცვალებულ იყო: და ესე მიქელ
ებისკოპოსი წინა-აღუდგა ბინქარს მაცთურსა, რამეთუ ასწავებდა ყოველთა სჯულსა ჭეშმარიტსა:
ამან იპყრნა სარწმუნოებასა ზედა ყოველნი წარჩინებულნი ქართლისანი და ერიცა უმრავლესი,
არამედ მცირედი ვინმე წვრილის ერისაგანნი მიიქცეს ცეცხლის-მსახურებასა:

მაშინ ვითარ იქმნა ვახტანგ წლისა ათისა გარდამოვიდეს ოვსნი, სპანი ურიცხჳნი, და
მოტყუენეს ქართლი, თავით-გან მტკვრისით ვიდრე ხუნანამდე, და მოაოკრეს ველნი, არამედ ცი-
ხე-ქალაქნი დაურჩეს, თჳნიერ კასპისა: ხოლო კასპისა ქალაქნი შემუსრნეს და ტყუე ყვნეს, და წარ-
იყჳანეს ვახტანგის დაჲ მიჰრანდუხტ, სამის წლისა ქალი: რომელ დაურჩეს წარუტყუენველად
კევნი ქართლისანი, კახეთი და კლარჯეთი, და ეგრისი, ჩავლეს რანსა და მოვაკანს და მოტყჳენეს
იგიცა, და განვლეს კარი დარუბანდისაჲ, რამეთუ თჳთ გზა სცეს დარუბანდელთა, და შევიდეს
ოვსეთს გამარჯვებულნი:

მასვე ჟამსა გამოვიდეს ბერძენნი აფხაზეთით, რამეთუ ბერძენთა ჰქონდა ეგრის-წყალს
ქჳემოთ კერძი ყოველი, დაიპყრეს ქჳემოთ ეგრის-წყლით-გან ვიდრე ციხე-გოჯამდე: მაშინ
იქმნა გლოვაჲ და წუხილი ყოველთა ზედა ქართჳელთა, და იტყოდეს. „განვამრავლეთ ცოდჳა
წინაშე ღვთისა, და არცა კეთილად ვიპყართ სჯული ქრისტესი და წესი იოანეს მცნებისაჲ, და სა-
89 მართლად მოაწია ღმერთ-მან ჩვენ-ზედა ესე რისხჳა. რამეთუ მიგვცნა ჩვენ წარტყუენვად უცხოთა
ნათესავთა, მიგვეღო ჩვენ საზღჳარი ბერძენთა-გან, ვითარცა მიიღო ვარაზ-ბაქარ მეფესა ბერძენ-
თა-გან კლარჯეთი-იგი: ცოდვითა ვარაზ-ბაქარისითა მოიწია, რამეთუ ვერ კეთილად ეპყრა სჯული
ქრისტესი. ხოლო ესე არა მეფეთა ჩვენთა ცოდვისა-გან იქმნა, არამედ ერისა ცოდჳათა-გან: აწ
მეფე ჩვენი ყრმაჲ არს, და არა გვივის ჩვენ წინა-მძღჳარი რომელიმცა სასოებითა ქრისტესითა და
წინა-მძღჳრობითა ჯჳარისათა წარგვიძღჳა ჩვენ, და ვიძიეთ ჩვენ შური პირველ ოვსთა ზედა, და
შემდგომადმცა ვძებნეთ საზღჳარნი ქართლისა ბერძენთა-გან:“ ამას იტყოდეს ყოველნი ქართჳელ-
ნი, და იყჳნეს მწუხარებასა შინა დიდსა:

---

1) T ჯუანშერ.

მაშინ ვახტანგ იზარდებოდა და ისწავლიდა, მიქელ ეპისკოპოსისა-გან, ყოველსა მცნებასა
უფლისა, და სიყრმისავე ჰასაკსა შეიყვარა სჯული ქრისტესი უფროს ყოველთა მეფეთა, და მწუ-
ხარე იყო იგი ამის-თჳს, რამეთუ შემორეოდა ქართლს ცეცხლის-მსახურებაჲ, ტყუებისა და სა-
ზღუართ მიხუმისა-გან. და უმეტეს იურვოდა სჯულისა-თჳს გონებასა შინა, არამედ ძლიერებისა-გან
სპარსთასა ვერ იკადრებდა გამოცხადებად: მაშინ ვითარ იქმნა ვახტანგ წლისა თხუთმეტისა, მო-
უწოდა ყოველთა წარჩინებულთა ქართლისათა, და შემოკრიბნა ყოველნი ქალაქნი, და განმზადა
მეფე-მან სახლი ერთი და დასჯდა საყდართა ზედა მაღალთა: ხოლო ჯუანშერ[1]) სპასპეტი და
ორნივე ეპისკოპოსნი დასხდეს საყდართავე, და სხუანი ყოველნი ერის-თავნი დასხდეს სელებითა,
და ათ-ასის თავნი და ასის თავნი, და ყოველი ერი წარმოდგეს ზე: მაშინ მეფე-მან ვითარცა მო-
ხუცებულ-მან და ბრძენ-მან, და ვითარცა აღზრდილ-მან ფილასოფოსთა თანა, იწყო ზრახვად
კმითა მაღლითა, და თქუა.

,,მეფეთა და ერთა ზედა მოიწევის განსაცდელი და ჭირი ღვთისა მიერ, ცოდუათა მათთა-
გან. ოდეს მორწმუნეთა აკლონ მსახურებაჲ ღვთისა და გარდაკდენ მცნებათა, მოაწევს ჭირთა
ესე-ვითართა ზედა, რომელ აწ ეს მოიწია ჩვენ-ზედა, ვითარცა რაჲ მამაჲ კეთილი სწვრთის
შჳლსა კეთილად საქმეთა ზედა კეთილთა. და უკეთუ არა კეთილად აღასრულებდეს სწავლასა მამი-
სა თვისისასა, გვემეს მამაჲ-იგი გვემითა და სწავლითა, რათა ასწავლოს ყოველი კეთილი, და
იქმნას საკმარ კეთილისა: ეგრეთ გუწვართნა ჩვენ ღმერთ-მან დამბადებელ-მან ცისა და ქვეყანისა-
მან: ამის-თჳს გვიკმს ჩვენ რათა ვმადლობდეთ[2]) მოწყალებათა მისთა:‘‘ მაშინ ამათ ყოველთა
მისცეს ღმერთსა მადლობაჲ ტირილითა: კვალად იწყო ზრახვად მეფე-მან ვახტანგ, და თქუა ყო-
ველთა წარჩინებულთა. ,,ისმინეთ კმისა ჩემისა. დაღაცათუ ყრმა ვარ და არა გინახავსთ ჩემ-გან
კეთილი, მამათა კვლა ჩვენთა-გან გინახვან დიდნი კეთილნი და დიდებანი, რომელნი დადგინებულ
ხართ მთავრობასა ზედა: აწ უკეთუ გვაცოცხლებს ღმერთი, მოგხვდენ ჩემ-გან კეთილნი და დი-
დებანი, რომელნი არა გხილნენ მამათა ჩვენთა-გან: აწ რომელსა გეტყვი თქვენ, დაღაცათუ ჩემ- 90
ზედა და თქვენ-ზედა სწორეთ მოწევნულ არს განსაცდელი ესე, არამედ ესრეთ იპყართ თავით
თქვენით, ვითარცა არა მოწევნულ არს თქვენ-ზედა, არამედ ჩემ-ზედა ოდენ. და არა იყოს გულსა
ჩემსა სიტყუა, თუ რომელ მოიწინეს მათ-ზედა განსაცდელნი, თვისისა შურის-გებისა-თჳს ჰყო-
ფენ ამას. არამედ ყოველი ჩემდა სამსახურად დავითვალო, ყოვლისა-თჳს კეთილი მოგაგო: არა და-
ვითმინო კიცხევაჲ ოვსთა, არამედ სასოებითა სამებისა ერთ-არსებისა, დამბადებელისა ღვთისა
დაუსაბამოსაჲთა, და წარძღვანებითა ჯუარისა-მის პატიოსნისაჲთა, რომელი მოცემულ არს წინა-
მძღურად საჭურველად გულითა მოსავთა მისთა, და ვიძიოთ შური მათ-ზედა: უკეთუმცა წაგვგი-

1) T ჯუამბერ.
2) T ჳმადლობდეთ.

დებოდა ესე სპარსთა მეფისა-გან, ანუ ბერძენთა მეფისა-გან, მომცავითმინეთ. არამედ რაჲ მო-წევნულ არს ჩვენ-ზედა ოვსთა კიცხვათა-გან, არა კამს მისი დათმენაჲ, და სიკუ̂დილი სჯობს თავ-თა ჩვენთა-თჳს:''

მაშინ აღდგა ჯუ̂ანშერ სპასპეტი და თქვა. ,,ცხონდინ, მეფეო, უკუნისამდე დიდებით და მტერთა შენთა ზედა ნება-აღსრულებით. ჭეშმარიტი ბრძანე, ცოდუ̂ათა ჩვენთა მიერ მოიწია ესე განსაცდელი ჩვენ-ზედა, და სამართლად გვსაჯნა ღმერთ-მან, რამეთუ განვამრავლეთ ცოდუ̂აჲ წი-ნაშე მისსა. და გვიღირს მადლობაჲ ღვთისა, რამეთუ დიდსა პატიჯსა 1) ღირს ვიყვენით, და არა ეზომსა რომელ მოიწია ჩვენ-ზედა: არამედ მრავალ-მოწყალე-მან ღმერთ-მან, არცა შეცოდებათა ჩვენთა ოდენი პიტიჯი 2) მოგვაგო, და ამით კნინითა პატიჯითა გვწვართნა, და ჩვენ მკვიდრთა ქართლისათა, ამის-თვის დიდი მადლობაჲ გვიღირს ღვთისა მიმართ, რამეთუ შენ უმჯობესი ყო-ველთა მეფეთა ქართლისათა და მამათა შენთა უფროსი, ყოვლითა სრული, მსგავსი ნებროთ გმი-რისა, გამოგვაჩინა ღმერთ-მან: წინა-მძღუ̂რად ჩვენდა მოცემულ ხარ შენ ღვთისა-მიერ, განმაქარვე-ბელი ჭირთა ჩვენთა ძველთა და ახალთასა: და უკეთუ ცოდუ̂ანი ჩვენნი არა დასძლევენ, შენ-მიერ მოველით განქარვებასა ყოველთა ჭირთა ჩვენთასა, უმეტეს წარმატებასა საზღუ̂ართა ჩვენთასა ყოვლისა ჟამისასა, რათა 3) არა-ვინ მამათა შენთა-განი ყოფილ არს მსგავს შენდა: ცხონდინ, მეფეო, უკუნისამდე. რად-გან 4) მოწევნულ არს ოვსთა-გან ხუთსა ამას წელსა შინა, ვყოფილ-ვართ ჩვენ მწუხარებასა შინა დიდსა. ამის-თჳს რამეთუ ყრმაჲ იყავ, და არა ძალ-გედვა მკედრობაჲ და წყობათა წინა-მძღუ̂რობაჲ, და არცა შინა მეფობისა განგებაჲ: აწ, მეფეო, დაღაცათუ სრულ ხარ სიბრძნითა და ძალითა, სიმკნითა და ჰასაკითა, არამედ გაკლს სისრულე დღეთა მკედრობისა-თჳს: ხოლო ვხედავ სიბრძნესა შენსა, დაღაცათუ ყრმაჲ ხარ, არამედ ძალ-გიც განგებაჲ მეფობისა. მკედრობისა და წყობათა წინა-განწყობისა შენისა არა არს ჟამი: ესე არს განზრახვაჲ ჩემი, რა-თა სიბრძნითა შენითა და კითხვითა დედისა შენისათა გამოარჩინე ერთი ვინ ჩვენგანი წინა-მძღუ̂-
91 რად სპისა ჩვენისა, და მიგვცენ ჩვენ ყოველნი მას, და ვიყვნეთ მორჩილ ვითარცა მამისა შენისა, და ძალითა სამებისა, ღვთისა ერთ-არსებისათა, წარვიდეთ და ვიძიოთ შური. ხოლო შენ იყავ შინა და განაგებდე მეფობასა: უკეთუ ცოდუ̂ათა ჩვენთა-გან ვიძლივნეთ ოვსთა-გან, მეფობაჲ შენი უვნებელად დარჩეს. უკეთუ კვლა თავითა შენითა ცოდუ̂ათა ჩვენთა-გან იძლიო, სულიად წარწყმდეს ქვეყანაჲ ჩვენი, რამეთუ ნაცვალი შენი არა არს ქუ̂ყანასა ზედა:'' ესე იქვა ჯვანშერ სპასპეტ-მან, და დაემოწმნეს ყოველნი წარჩინებულნი და ერის-თავნი ზრახუ̂ასა მისსა:

---

1) M-ss პატიჟსა.
2) M-ss პატიჟი.
3) Il faudrait ici რამეთუ.
4) T რაჲთ-გან.

მაშინ თქუა მეფემან. „ვითარ ხვდების სრულსა სიბრძნესა და ერთ-გულობასა შენსა, ეგრეთ წარმოსთქვი ყოველი, ჯუანშერ. ხოლო მე არა ვარ მორჩილ ზრახვისა მაგის შენისა, რამეთუ რადგან [1]) მოწევნულ არს განსაცდელი იგი ჩვენ-ზედა, ყოველნი დღენი ცხოვრებისა ჩემისანი მწუხარებასა შინა დამიყოფიან, ვითარცა მყოფსა ბნელისასა: და სიწყალული დისა ჩემისა განლევს გულსა ჩემსა ვითარცა მახვილი ცეცხლისა, და სიკუდილი მირჩევნია [2]) თავისა ჩემისა, ვიდრეღა სიცოცხლე: მინდობითა ღვთისა და წინა-მძღურობითა ჯუარისათა-მის პატიოსნისა, თავით ჩემით წარვალ, და ვესავ მრავალ-მოწყალებათა მისთა რათა არა განმწიროს, და მომცეს ძლევა:“ მაშინ ვითარ ვერღარა დაუშლიდეს, მიემოწმნეს ყოველნი-იგი წარჩინებულნი და თქვეს. „ცხონდინ მეფე [3]) უკუნისამდე. იქმნეს განზრახვაჲ შენი, ღმერთ-მან დამბადებელ-მან მოავლინეს ანგელოზი მისი [4]) ძალად შენდა და დასცენ ყოველნი მტერნი შენნი:“

§ 2.

ლაშქრობის გაპირვაჲ ოვსეთ-ზედ:

და დაამტკიცეს ლაშქრობაჲ ოვსეთისა, და განიყარნეს ყოველნი სახლად თჳსად, კაზმვად: ხოლო ვახტანგ წარავლინა მოციქული წინაშე დედის ძმისა მისისა ვარაზ-ბაკურისა, რანისა ერის-თჳსა, აუწყა ლაშქრობაჲ ოვსეთისა და ითხოა მის-გან შეწევნაჲ: ხოლო მან სიხარულითა აღუთქუა, რამეთუ ქვეყანაჲ მისიცა ტყვე ქმნილ იყო ოვსთა-გან: ხოლო ვახტანგ მოუწოდა ყოველთა სპათა ქართლისათა, და შემოკრბეს ყოველნი, და დაიბანაკეს მუხნარს და ხერკს, იმიერ და ამიერ არაგვსა. და იყო ასი ათ-ასი მჴედარი, და სამ-ოცი ათ-ასი ქვეითი, და მოგზავნნა ვარაზ-ბაკურ სპანი თჳსნი თორმეტი ათ-ასი მჴედარი: და ვახტანგ მეფე განვიდა ქალაქით მცხეთით, და განასხნა სპანი მისნი. მოეწონნეს სიმრავლითა, ცხენ-კეთილებითა და მოკაზმულებითა, და იხილნა ყოველნი-იგი მხიარულად და აღძრვით, რამეთუ სავსე იყუნეს შურითა ოვსთათა: აღივსო სიხარულითა და მადლობდა ღმერთსა, შემოვიდა ქალაქად, და აღასრულა შვიდეული ერთი ლოცვითა და მარხვითა, და ღამის-თევითა, და განუყო ხვასტაგი დიდ-ძალი გლახაკთა: დაუტევნა განმგებელად სამეფოსა მისისა დედაჲ მისი საგდუხტ, და დაჲ მისი ხვარანძე, და დაწერა ანდერძი ესრეთ. „უკეთუ არღარა შემოვიქცე ცოცხალი, დაჲ ჩემი ხვარანძე შეირთოს მიჰრან (რომელი ეყვოდა 92
ვახტანგს მამის ძმის-წულად, ნათესავისა-გან რევისა, მირიანის ძისა, რომელი სიძე იყო თრდატ

1) T რაჲთ-გან.
2) T მირჩევია.
3) M-ss მეფეო.
4) M-ss ანგელოზნი მისნი.

სომხთა მეფისა), მან შეირთოს დაჲ ჩემი, და მან დაიპყრას მეფობაჲ:“ და ესე დაწერილი დედასა მისსა მისცა, და სხვასა არა-ვის აუწყა. და იგი მიჰრან მამისა ძმის-წული მისი დაუტევა მცხეთას:

წარვიდა ვახტანგ და დადგა თიანეთს, და მიერთნეს ყოველნი მეფენი კავკასიანნი, ორ-მეოც და ათი ათასი მჴედარი, და წარემართა სახელსა ზედა ღვთისასა, განვლო კარი დარიალისა 1): შესლვასა მისსა ოვსეთს იყო ვახტანგ წლისა თექჳსმეტისა: მაშინ მეფეთა ოვსეთისათა შეკრბეს სპანი მათნი და მოირთეს ძალი ხაზარეთით, და მოეგებნეს მდინარესა ზედა, რომელი განვლის დარიალსა 2) და ჩავლის ველსა ოვსეთისასა, და მასცა მდინარესა არაგვი ჰქვიან, რამეთუ ერთი-სა მთისა-გან გამოვალს თავი ორთავე, ქართლისა არაგვისა და ოვსეთისა არაგვისა:

და დაიბანაკეს ორთავე სპათა ამიერ და იმიერ, რამეთუ მდინარისა-მის პირსა ორგნითვე ქა-რაფნი იყჳნეს, კლდისანი, ჭალაკნი და ველოანნი პირთა მდინარისათა, და განეკრძალნეს ერთმან-ერთისა-გან, და დაიცვნეს გზანი ქარაფთანი, და დადგეს ეგრე შჳდ დღე: ამას შჳდსა დღესა ბრძოლაჲ იყო ბუმბერაზთა მდინარესა-მას-ზედა: რომელ ჰყჳნს ნიჭადნი ხაზართანი ოვსთა მათ-თანა ერთო ერთი კაცი გოლიათი, სახელით თარხან: გამოვიდა ესე თარხან ხაზარი, ჴმა-ჰყო ჴმითა მაღლითა და თქვა. „გეტყვი თქვენ ყოველთა სპათა ვახტანგისათა, ვინცა არს თქჳენ შო-რის უძლიერესი გამოვიდეს ჩემ-ზედა:“ ხოლო ვახტანგ მეფესა რომელ ჰყვა სპანი სპარსთა ნი-ჭადნი, მათ-თანა ერთო ერთი კაცი რომელსა ერქჳა ფარსმან-ფარუხ, ამისდა ვერა-ვის დაედგნეს ბრძოლასა შინა, მრავალი ლომი კლითა შეეპყრა: ესე განვიდა ბრძოლად თარხანისა, და აღიზახ-ნეს ორთავე, და მიეტევნეს ურთიერთსა. და პირველსავე შეკრებასა უხეთქნა კრმლითა ფარსმან ფარუხს ჩაბალახსა ზედა, და განუპო თავი ბეჭთამდე: მაშინ დაჭმუნდა ვახტანგ და სპანი მისნი, რამეთუ არა-ვინ დარჩა მათ შორის მსგავსი ფარსმან-ფარუხისი: შეძრწუნდეს ყოველნი-იგი სპანი და აღივსნეს მწუხარებითა:

და დაღამდა დღე იგი: ვახტანგ შევიდა კარვად თჳსად და დადგა ლოცვად, და ცრემლით ევედრებოდა ღმერთსა, და ვიდრე განთენებადმდე არა დაჯდა ქჳრ ლოცვისა-გან: ითხოვდა ღვთისა-გან შეწევნასა, და მინდობითა ღვთისათა ეგულებოდა თჳთ ბრძოლაჲ თარხანისი. რამეთუ უშიში იყო ვითარცა უკორცო, და იმედი ჰქონდა ღვთისა-გან, და ძალისა თჳსისაგან: ვითარ განთენდა,
93 კვალად შთამოვიდა თარხან კიდესა მდინარისასა, აყვედრებდა და კვალად ითხოვდა მუქარასა, და
არა-ვინ იპოვა სპათა შორის ვახტანგისათა მბრძოლი მისი: მაშინ ვახტანგ ჰრქვა სპათა თჳსთა.
„არა მინდობილ ვარ მე ძალისა ჩემისა და სიმკნისად 3), არამედ მინდობილ ვარ ღვთისა დაუსაბა-

---

1) M. R. portait დარღანისა, qui a été corrigé entre lignes, en დარიელისა; T დარღალისაჲ, lis. დარიალისაჲ.

2) M. R. portait დარღალასა, qui a été corrigé entre lignes, დარიელისა; T დარღალასა; toutefois dans ces deux endroits on peut aussi bien lire დარიალისა, დარიალასა, à cause des abréviations de l'écriture ecclésiastique.

3) T ძალსა ჩემსა და სიმკნესა.

მოსა, სამებისა ერთ-არსებისა, უფლისა დამბადებელისათა: განვალ თჳთ ბრძოლად თარკანისსა“: მაშინ განკვირდეს წარჩინებულნი-იგი და აყვედრებდეს [1]) ვახტანგს, და მრავალ-ღონედ ზრახვიდეს. რათამცა დააყენეს ბრძოლისა-გან, რამეთუ ყრმა იყო ვახტანგ, და არა იცოდეს გამოცდილებაჲ მისი:

არა ერჩდა ვახტანგ, არამედ დაამტკიცა ბრძოლაჲ მისი, გარდაკდა ცხენისა-გან და დავარდა ქვეყანასა ზედა, თაყუანის-ცა ღმერთსა აღიპყრნა კელნი თჳსნი და თქუა. „უფალო დამბადებელო ყოვლისაო და შემმატებელო კეთილთაო, აღმამაღლებელო მოსავთა შენთაო, შენ იყავ მწე ჩემდა, და მოავლინე ანგელოსი ძალად ჩემდა. დაეც უსჯულოჲ ისი, და არცხვინე მგმობართა შენთა, რამეთუ არა ძალისად ჩემისა მინდობილ ვარ, არამედ მოწყალებისა შენისად“: მოიქცა ვახტანგ და აღჯდა ტაიჭსა თჳსსა, და ჰრქვა სპათა თჳსთა. „ევედრებოდეთ ღმერთსა და ნუ შეძრწუნდებით:“ წარვიდა ვახტანგ და დადგეს სპანი მისნი ზურგით მისსა, შეძრწუნებულნი და სავსენი მწუხარებითა თვის-თჳსსა სჯულსა ზედა ევედრებოდეს ღმერთსა:

§ 3.

[2]) აქა ვახტანგისი და თარკანის ომი, და მოკლუა თარკანისი ვახტანგისა-გან:

მაშინ ჩავლო გვერდი ვახტანგ, და ჩავიდა მდინარისა პირსა. აქუნდეს ოროლნი: მოხედა თარკან და თქვა. „მე გოლიათთა და გმირთა გამოცდილთა მბრძოლი ვარ, არა ყმარწვილთა. განა შენ-ზედა დავიმდაბლო თავი ჩემი:“ აღიზახნეს და მიეტევნეს ურთიერთსა, და პირველსავე შეკრებასა სცა ვახტანგ ოროლნი სარტყელსა ზედა, და ვერა უფარა სიმაგრე-მან საჭურველისა-მან, და განვლო ზურგით და მოკლა: ხოლო ქართუელთა ნუ-გეშინის-ცემულთა და სავსეთა სიხარულითა აღიზახნეს კმითა საშინელითა, და შეწირეს ღვთისა მიმართ მადლობაჲ: ხოლო ვახტანგ მასვე ადგილსა გარდაკდა ცხენისა-გან, და დავარდა მიწასა ზედა, თაყუანის-ცა ღმერთსა და თქვა. „კურთხეულ ხარ შენ, უფალო, რომელ-მან მოავლინე ანგელოზი შენი, და დაეც მტერი ჩემი: შენ ხარ აღმმართებელი მოსავთა შენთა, შენ ხარ რომელ-მან აღადგინე ქვეყანისა-გან გლახაკი, და სკორეთა-გან აღამაღლე დავრდომილი“: მოჰკვეთა თავი თარკანს, აღჯდა და წარვიდა ლაშქართა თჳსთა თანა, და ყოველთა მათ სპათა კმითა აღწევნითა [3]) შესხეს ქებაჲ ვახტანგს, და ჰმადლობდეს ღმერთსა: 94

[1]) Ce mot a été corrigé dans R, et remplacé par აყენებდეს, qui me paraît plus juste.
[2]) Les M-ss portent ici N 1, ce qui indique qu'autrefois il existait une division normale.
[3]) Leg. აღწევნ-ულითა, comme plus bas p. 95 neuvième ligne.

§ 4.

აქა ვახტანგისი და ბაყათარ ოვსის ომი, და მოკლჳა ბაყათარისა ვახტანგისა-გან:

და მეორესა დღესა სხჳა გამოვიდა ბუმბერაზი ოვსთა-გან, რომელსა ერქვა ბაყათარ: იგი იყო გოლიათი, და რაჲთ-გან დაეწყო მჴედრობად, ვერ-ვის დაედგნეს მისდა, და მოესრა ყოველი მბრძოლი მისი. რამეთუ იყო სიგრძე მშვილდისა მისისა თორმეტი მტკაველი, და ისარი მისი ექვსი მტკაველი: მოდგა ესე ბაყათარ პირსა მდინარისასა და ჴმა-ჰყო, ჴმითა დიდითა, და თქვა. „ვახტანგ მეფეო, ნუ განლაღდები შენ მოკლვისა-თჳს თარხანისა: არა ერთო გოლიათთა და ამისა-თვის მოიკლა იგი ყმაწვილისა-გან [1]): აწ უკეთუ შენვე გამოხვიდე ბრძოლად ჩემდა, მოგხვდენ ჩემ-გან ბრძოლანი ფიცხელნი, რომელთა-გან ვეღარ-რა განერე. თუ არა, ვინცა სპათა შენთაგანი გამოვიდეს, მის-თვისცა მზა ვარ:“ მაშინ პასუხ-უგო ვახტანგ ბაყათარს, და ჰრქვა. „არა ძალითა ჩემითა ვსძლე თარხანს, არამედ ძალითა დამბადებელისა ჩემისათა, და არა მეშინის შენ-გან, ვითარცა ძაღლისა ერთისა-გან. რამეთუ ძალი ქრისტესი ჩემ-თანა არს, და ჯჳარი მისი პატიოსანი საჭურველ ჩემდა:“ და განაწყვნა ვახტანგ სპანი, და დაადგინნა განმზადებულად, და აღჯდა ტაიჭსა შეჭურვილსა ჯავშნითა, და აღიღო ფარი მისი ვიგრის ტყავისა, რომელსა ვერ ჰკვეთდა მახვილი, და ჩავლო გვერდი, მიდგა მახლობელად მდინარისა: ჴმა-უყო ბაყათარს და ჰრქჳა. „არა გამოვალ მე მდინარესა, რამეთუ მეფე ვარ. არა მივეახლები სპასა ოვსეთისასა, რამეთუ წარჩინებული ვარ.
95 რამეთუ სიკჳდილითა ჩემითა წარწყმდების ყოველი სპაჲ: ხოლო შენ მონაჲ ხარ, და წარწყმედითა შენითა არა ევნების სპასა ოვსეთისასა, ვითარცა ძაღლისა ერთისა: გამოვედ მდინარესა ჩემ კერძო:“ მაშინ ბაყათარ ოვს-მან აღასრულა სიტყვაჲ მისი და თქვა. „მე მომკვლელ-მან შენ-მან გამოვლო მდინარე. არამედ მდინარის პირისა-გან უკუდეგ სამ უტევან:“ მაშინ ვახტანგ უკურიდა და გამოვლო მდინარე ბაყათარ, და უწყო სროლად ისრითა: მაშინ ვახტანგ სიფრთხილითა თვალთა მისთათა, და სიმახვილითა გონებისა თჳსისათა, და სიკისკასითა ტაიჭისა მისისათა, ჰრიდებდა ისარსა. რამეთუ მორსვე იხილის ისარი მომავალი, და უხლდნების [2]) იგი სიმარჯვითა, და ვერ მიახვედრებდა: ამიერ და იმიერ იყო სპათა-გან ცემაჲ ბუკებისა და დაბდაბთა, და იზახდეს ჴმითა აღწევნულითა სპანი ორნივე, ოვსნი და ქართჳელნი, რომლითა იძროდეს მთანი და ბორცჳნი: და ვერ შეჰკრა ისარი ორის მეტი ბაყათარ ფარსა ვახტანგისასა, და ვერ ჰკვეთა ყოვლად: და კვალად ჰკრა სხჳა ისარი ცხენსა ვახტანგისასა, განაგდო შიგან, და ვიდრე დაეცემოდა ცხენი ვახტანგისი, მიუკვდა ზედა, და უკეთქნა კრმლითა მკარსა ბაყათარისასა, და ჩაჰკვეთა ვიდრე გუ-

---

1) T ყმაწურილისა-გან.
2) M-ss უხლტებოდის.

ღამდე: მაშინღა დაეცა ცხენი ვახტანგისი. სწრაფით მიჰყო ჴელი, და შეიპყრა ცხენი ბაყათარისი, და დავარდა ქვეყანასა ზედა, და თაყუ̂ანის-სცა ღმერთსა, და შეწირა მადლი უზეშთაესს პირველისა: და აღჯდა ცხენსა ბაყათარისსა და მოდგა მახლობელად სპათა თჳსთა, და ჰრქვა ჴმითა მაღლითა. ,,მჴნე იყ̂ვნით და განძლიერდით, რამეთუ ღმერთი ჩვენ კერძო არს:“

ხოლო სპანი-იგი წარმოემართნეს განმზადებულნი, ცხენ-თორნოსანნი, და ჯაჭვ-ჩაბალახო-სანნი, წინა-კერძო მათსა, უკანით კერძო ქვეითნი, და ქვეითთა უკანით სიმრავლე მჴედართა. და ესრეთ მიჰმართეს: ხოლო ოვსნი წარმოდგეს ქარაფსა ზედა და დაასხეს ისარი ვითარცა წვიმა მძლავრი [1]): მაშინ ვახტანგ მეფე მოქცეულ იყო სპასა მისსა ზურგით, რჩეულითა მჴედრითა, უზახებდა და განაძლიერებდა და ნუ-გეშინის-ცემდა სპათა მისთა: მაშინ წინათ ცხენ-თორნოსანთა აღვლეს გზაჲ ქარაფისა, აღვიდეს ვაკესა, და აღუდგეს უკანა ქვეითნი, და შემდგომად სიმრავლე მჴედართა მისთა, და იქმნა ბრძოლა ძლიერი მათ შორის: ხოლო ვახტანგ უკეთუ მარჯვენით კერ-ძო იბრძოდის, მარცხენით კერძო ძრწოდის. და თუ მარცხენით კერძო იბრძოდის, მარჯვენით კერძონი ძრწოდიან: და ეგე-ოდენსა-მას შინა ჴმასა სპათასა იცნობებოდა ჴმა ვახტანგისი, ვი-თარცა ჴმაჲ ლომისა, და თანა ჰყვებოდეს მას ორნი მჴედარნი. არტავაზ, ძუძუს-მტე, ძე საურმა-გისი სპასპეტისა, და ბივრიტიანი სეფე-წული, და იგინიცა იბრძოდეს მჴნედ: მაშინ იძლივნეს ოვსნი, და ივლტოდა ბანაკი მათი: მოისრნეს და ტყუ̂ე იქმნნეს, ხოლო უმრავლესნი მეოტი ოვსთა-გან ცოცხალი შეიპყრეს, უკმოჴსნისა-თჳს ტყვეთასა, რომელნი წარტყუ̂ენილ [2]) იყუ̂ნეს პირველ ოვსთა-გან ქართუ̂ელნი: ვითარ უკუ̂ მოიქცეს დევნისა-გან და დაიბანაკეს ბანაკსავე თჳსსა, სამ დღე განისვენეს და შეწირეს მადლობაჲ ღვთისა მიმართ, და მერმე განიბნივნეს ტყვენვად ოვსეთისა, შემუსრნეს ქალაქნი მათნი და აღიღეს ტყვე და ნატყვენავი ურიცხვი:

ხოლო დაიმორჩილნა ოვსნი და ყივჩაყნი, და შექმნა კარნი ოვსეთისანი, რომელთა ჩვენ
დარიანისად უწოდთ, და აღაშენნა მას ზედა გოდოლნი მაღალნი, და დაადგინნა მცველად მახლო-
ბელნი-იგი მთეულნი: არა ჴელ-ეწიფების გამოსლვად დიდთა-მათ ნათესავთა ოვსთა და ყივჩაყთა,
თჳნიერ ბრძანებისა ქართველთა მეფისა: და განვიდეს პაჭანიგეთს, რამეთუ მაშინ მუნ იყო პაჭა-
ნიგეთი მოსაზღვრედ ოვსეთისა, მდინარესა-მას ოვსეთისასა წიაღ, და ჯიქეთი მუნვე იყო: შე-
მდგომად ჟამთა მრავალთა იოტნეს პაჭანიგნი და ჯიქნი თურქთა-გან, და წარვიდეს პაჭანიგნი და- 96
სავლით კერძსა, ხოლო ჯიქნი დაემკვიდრნეს ბოლოსა აფხაზეთისასა: და მოტყვენა ვახტანგ პა-
ჭანიგეთი და ჯიქეთი, და შეიქცა, და გამოდგა ოვსეთისავე: და მეფენი ოვსთანი შეღტოლვილ
იყუ̂ნეს სიმაგრეთა კავკასისათა: აღდგეს მათ შორის მოციქულნი და დაიზავნეს, და ითხოვეს
ვახტანგისა-გან ოვსთა, ნაცვლად დისა მისისა, ოც და ათი ათა-სი ტყვე ოვსეთისა, ყოველი უკე-

1) Je crois qu'il faut lire მძაფრი.
2) T წარმოტყვენულ.

თესი, რომელი სახელდებით თქვეს ოვსთა: და მისცა ვახტანგ ოც და ათი ათ-ასი ტყვე დისა მისისა-თჳს, და ესრეთ მოიყვანა: ხოლო ტყვენი ქართველნი რომელნი ჰყვეს ოვსთა ექვსსა წელ-სა, იგი ყოველნი უგმოიკსნნა, თჳთო თჳთოსა-თჳს, და აიღო მძევალი ოვსთა-გან და მძევლისა-თჳს მისცა სხვა ტყვე ოც და თვრამეტი ათ-ასი, და რომელი უგმოიკსნა ტყვე ქართლისა, რიც-ხვით სამ ას ორ-მოც და ათი ათ-ასი, და რომელ დარჩა ტყვე ოვსეთისა ამათ გატეობილთა-გან კიდე, თვალვით, ექვს ას ორ-მოც და ათი ათ-ასი, თჳნიერ პაჭანიგთა და ჯიქთასა: და ესე ყოვე-ლი აღესრულა ოთხ თვე:

მაშინ ვახტანგ მეფე-მან განუტევნა ნიჭადნი-იგი სპარსთანი და მეფენი კავკასიანთანი 1), ნიჭითა დიდითა, წარმოგზავნნა დაჲ მისი მიჰრანდუხტ და ტყვე-იგი ყოველი გზასა დარიალისა-სა 2), და თჳთ სპითა ქართლისათა წარმოვიდა გზასა აფხაზეთისასა, სულ-გრძელად და უშიშად იწყო ბრძოლად ციხეთა აფხაზეთისათა: და მოვიდა სახლსა მისსა, ქალაქსა სამეფოსა მცხეთას; და გაეგება დედაჲ და დანი მისნი, და სიმრავლე ქალაქისაჲ, მამათა და დედათა მიუფენდეს სა-ხელთა და სამოსელთა მათთა ფერკთა ქვეშე მისთა, დაჰყრიდეს თავსა დრამასა და დრაჰკანსა, და აღწევნულითა გმითა შესხმიდეს ქებასა. რამეთუ არა-რომელსა მეფესა ექმნა ეგე ვითარი ძლიერი წყობაჲ: მაშინ ვახტანგ მეფე-მან შეწირა მადლობაჲ ღვთისა მიმართ, მრავლითა ლოცვითა და ღამის-თევვითა, და გლახაკთა მიცემითა, და გასცა ნიჭი ერსა მისსა ზედა, და წარჩინებულ-ქმნნა მჴნედ მსახურნი და გამოცდილნი წყობასა-მას შინა ოვსთასა: და წარსცა ძღვენი ნატყვენავისა-მის-გან დედის ძმასა მისსა ვარაზ-ბაკურის თანა მონაჲ ათ-ასი, ცხენი საკედარი ათ-ასი, კრდალი ცხენი ათ-ასი. და კვალად წარსცა წინაშე სპარსთა მეფისა მონაჲ ათი ათ-ასი, ცხენი საკედარი ათი ათ-ასი, ცხენი კრდალი ათი ათ-ასი: ესე ყოველი მიუძღვანა სპარსთა მეფესა, კელითა ბუნქარ ებისკოპოზისათა, და ითხოა სპარსთა მეფისა-გან ასული ცოლად. ხოლო სპარსთა მეფე-მან მოსცა ასული ცოლად, რომელსა ერქუა ბალენდუხტ, და მოსცა სომხითი და ყოველნი მეფენი
97 კავკასიანთანი ზიითვად: მიწერა მის-თანა წიგნი, რომელსა პატრუცაგსა წერილ იყო ესრეთ. „ჰურმიზდისა-გან, ყოველთა მეფეთა მეფისა, ვახტანგის მიმართ ვარან-ხვასრო-თანგისა, ათთა მე-ფეთა ახოვანისა:“ და მოუწერა მან ბრძოლაჲ კეისრისა, რამეთუ კეისარი ბრძოლად განსრულ იყო სპარსთა:

მაშინ ვახტანგ აუწყა ყოველთა სპათა მისთა, და ყოველთა მეფეთა კავკასიისათა, და შე-მოკრბეს და დადგეს მტკვარსა იმიერ და ამიერ, ვითარ ორ ას ათ-ასი. და მოერთო ვარაზ-ბაკურ, დედის ძმაჲ მისი, ერის-თავი რანისა, ბრძანებითა სპარსთა მეფისათა, სპითა ადარბადაგანისათა, რანისა და მოვაკანისათა; ვითარ ორ ას ათ-ასითა მჴედრითა: მას ჟამსა იყო ვახტანგ წლისა ოც

1) T კავკასიათანი.
2) დარდალისასა R, corrigé დარიელისასა; V. p. 92.

და ძრისა. იგი იყო უმაღლეს ყოველთა კაცთა მის ჟამისათა, და უშვენიერეს სახითა, და ძლიერი ძალითა. რამეთუ სიმაღლე იყო მისი ათ-ორ-მეტი ბრჭალი კაცისა, და იყო საზარელ, და გოლიათი, და განთქმულ ყოველსა ქვეყანასა, რომელ ჭურვილი ქვეითი ირემს მიეწიის, უპურის რქა და დაი-მჭირის, და ცხენი ჭურვილი აღიღის მკართა ზედა, და მცხეთით აღვიდის ციხესა არმაზისასა: და მარტო იყო ძე მამისა მისისა, და ერთი დაჲ მისი ხვარანძეცა იყო ძლიერი და შვენიერი: და ნა-თესავისა-გან მირიან, მეფისა მორწმუნისა, ვახტანგ და დანი მისნი დარჩომილ იყუნეს: იგინი იყვნეს ნათესავისა-გან ბაჭქარ, მირიანის ძისა: ხოლო მირიან და გრიგოლ იყუნეს ნათესავისა-გან რევისა, მირიანისვე ძისა, და აქუნდა მას გუხეთი, და ცხონდებოდეს რუს-თავსა ციხე-ქალაქსა. რამეთუ შემცირებულ იყუნეს ურთიერთის ¹) კლვითა:

მირიან მეფისითგან ვიდრე ვახტანგ მეფისამდე გარდაცვალებულ იყო ნათესავი ათი და მეფენი რვანი, და წელიწადნი ას ორ-მოც და ათ-შვიდ-მეტი: ხოლო ეპისკოპოსნი წესსა ჭეშმა-რიტსა ზედა გარდაცვალებულნი რვანი, ხოლო სხვანი შემშლელნი წესისანი:

§ 5.

აქა ვახტანგ გორგასლისა-გან საბერძნეთს წასლვა, საომრად:

წარემართა ვახტანგ შესლვად საბერძნეთად, და მიიწივნეს სომხითს, და მოერთნეს პეროჟ-კაფარს, სადა-იგი ციხე აეგო პირველ-კსენებულსა-მას ფეროზს, ერის-თავნი სომხითისანი, სივ-ნელი არევ, ასფორაგნელი ჯვანშერ ²), ტაროვნელი ამზასპ, გრიგოლის შენებულისა ქალაქისა-გან, თრდატ, ნათესავისა-გან დიდისა თრდატისა: და მოადგეს ციხე-ქალაქსა რომელსა ერქჳა კა-რანხპოლი, და აწ ეწოდების კარნუ-ქალაქ: და ბრძოდეს მას, ხოლო ვერ შეუძლეს დაპყრობად. რამეთუ იყო იგი ზღუდითა მაღლითა სამითა: და დაუტევნეს ორნი ერის-თავნი, მკედრითა თორ-მეტ-ათასს თორმეტ-ათასითა, ბრძოლად ქალაქისა-მის: წარვიდა ვახტანგ პონტოსა და მოაოკრნა გზასა ქალაქნი სამნი, ანძიანძორი ³), ეკლეცი, დასტერი, და მოადგეს ლაშქარნი პონტოსა ქალაქ- 98
სა დიდსა, ზღვის კიდესა, და ჰბრძოდეს სამ თვე, და მიუწია ლაშქარ-მან ვიდრე ქალაქისა-მის კოსტანტისა: ხოლო სპარსნი, რომელთა ჰპოებდეს ეკკლესიისა მსახურთა დაჰკლვიდეს, არამედ ვახტანგ მეფე-მან ამცნო სპათა სომხითისათა და ყოველთა სპარსთა, რათა არა-ვის კლვიდენ მო-წესეთაგანსა, არამედ ტყვე ჰყოფდენ, და ჰრქვა. ,,მამის მამაჲ ჩემი მირიან, ოდეს შემოჰყვა მეფე-

---

¹) ურთიერთარს.
²) Le M-it T écrit ainsi, distinctement.
³) T ანძიამორი.

ს სპარსთასა, ძმის-წულსა მისსა, ბრძოლად ბერძენთა ზედა, ესე-ვითარსა უყოფდეს მოწესეთა
და ეკლესიის მსახურთა, და იძლივნეს ძლევითა ბოროტითა ურიცხჳნი სპანი, მცირედთა ლაშქარ-
თა-გან: მიიღეს საზღვარი ესე ბერძენთა ჩვენ ქართჳელთა-გან, აღმოსავლით ზღვისა ამის: ხოლო
წყობა პირველთა მეფეთა იყო ანძიანძორსა 1), სადა უკუჱ აწ არს სათვლავი დიდისა მოძღვრისა
გრიგოლისი, და მუნით იოტნეს მეფენი ჩვენნი: ხოლო ჩვენ ათისა დღისა სავალი ჩამოგვივლია,
ჩრდილოთ მოქცეულ ვართ, და ჩვენცა ვართ სჯულსა ზედა ბერძენთასა, აღმსარებელ ქრისტესი,
რომელ არს ჭეშმარიტი ღმერთი ყოველთა: ანუ არა გასმიანა სასწაულნი, რომელნი იქმნა კოსტან-
ტინე-ზე 2) მეფისა, წარძღჳანებითა ჯჳარისათა, ანუ ქვეყანასა შინა სპარსთასა იქმნნეს ივლიანე-
ზე, მეკერპისა მეფისა. ვითარ-იგი ისარ-მან ზე-ცისა-გან მოკლა იგი, და შეკრბეს სპანი ბერძენ-
თანი. ივბიმიანოს მორწმუნე აჩინეს მეფედ, ხოლო მან არა თავს-იდვა ვიდრემდის არა დამუსრნეს
კერპნი და აღმართნეს ჯვარნი, და მას-ზედა დაარქვეს გვირგვინი მეფისა: ხოლო ანგელოზ-მან
უფლისა-მან აღიღო გვირგვინი და დადგა თავსა ივბიმიანოსისსა, ჭეშმარიტსა მეფესა, და კმაჲ
იყო ზე-ცით რომელი ეტყოდა სპარსთა მეფესა ხვასრო-თანგსა. დაეცადენით ბრძოლად ივბიმი-
ანოსისსა, რამეთუ ძალი ჯვარისა უძლეველ არს: და ამიერით-გან იქმნნეს მეგობარ მეფე ივბიმი-
ანოს და ხვასრო, ვიდრემდის ორნივე იგი მიიცვალნეს:

,,ანუ თქვენ მკჳდრთა-მაგათ სომხითისათა არშაკუნიანთა, პატიახშთა ბივრიტიანთა, არა გა-
გსოვნანა საქმენი გრიგოლი პართეველისანი, და წინა-აღმდგომთა მისთათ, თრდატ მეფისა არშაკუ-
ნიანისა. ვითარ დასცა ზვარობისა-გან და იქმნა იგი ეშვად: არამედ გრიგოლი-მ მოაქცია იგი და
მიერით-გან იქმნა იგი მუშაკ ეკლესიათა. და ეკლესიაჲ დიდი აღაშენა თრდატ ზურგითა თჳსი-
თა, რამეთუ იყო იგი გმირი: ხოლო თქვენ, მკჳდრნო ქართლისანო, რომელნი ნათესავნო მეფეთა
ქართლისაიანო, რომელნი დადგინებულ ხართ დღეს მთავრობასა ზედა ჩვენ მეფეთა-გან, რომელნი
ჩვენ ვართ ნათესავნი ნებროთ გმირისანი, რამეთუ ესრეთ წერილ არს წიგნთა შინა მათთა, რომე-
99 ლი უწინარეს ყოველთა მეფეთა გამოჩნდა ქჳყანასა ზედა, რომელი ლომსა ძალითა ვითარცა თი-
კანსა მიიყჳანებდა, კანჯართა და ქურციკთა ქვეითი იპყრობდა. რამეთუ ეზომ განდიდნა ძალი მი-
სი, რომელ დაემორჩილნეს ყოველნი ნათესავნი ნოესნი, ვიდრემდის შეუძლო ქმნად ქალაქი, რომ-
ლისა ქვად შექმნა ქვაჲ ოქროჲ, და ხარისხად ვეცხლი, და გარემოს მისსა მოიქმოდა აგურითა
და კირითა, ხოლო ქუდნი კართა და სარკმელთანი იაკინთისა და ზურმუხტისანი შექმნნა. რამეთუ
მათისა ნათლისა-გან ვერ შეუძლებდა დაბნელებად ღამე: და ქმნა მას შინა ტაძრები 3) და კოშკე-
ბი, რომელ ვერ შესაძლებულ არს გაგონებად თქვენდა, მოუგონებელ არს თჳთოეულნი სიბრძნე
მისი, რომელ მიეცა მას, ვიდრემდის აჴმართა სამისა დღისა სავალსა, რომელი ექმნა აღსავალად,

1) T ანძიამორს.
2) Omis, T.
3) Omis, T.

ხარისხად ზღუდეთა ზედა: და ჰნებვიდა რათა აღვიდეს და იხილნეს მყოფნი ცისანი: ხოლო ვი-
თარცა განვლო საზღვარი ჰაერისა, და შევიდა საზღვარსა ვარსკულავთასა, ვერღა-რა უძლებდეს
საქმედ მოქმედნი-იგი, რამეთუ დადნებოდა ოქრო და ვეცხლი: რამეთუ მუნით-გან ვინმე არს
კელმწიფება ცეცხლისა ეთერისა-მის, რომელი ეგზების მძლავრიად, სამყაროსა ქცევისა-გან: და
ესმა მუნით საზრახავი შვიდთა გუნდთა ზე-ცისათა, რომლისა-გან შესულბეს[1]) ადამიანნი: და
იქმნა ყოველი თჳთო კაცი ნათესავითურთ მეტყველ თჳთო ენასა, და არღა-რა ერჩდეს ურთიერთარს
პირსა მოყვსისა თჳსისასა, და წარვიდეს:

,,ხოლო ნებროთს ენითა სპარსულითა ჰრქუა. ,,მე ვარ მიქელ ანგელოსი, რომელი დადგი-
ნებულ ვარ ღვთისა მიერ მთავრობასა ზედა აღმოსავლისასა. განვედ ქალაქით მაგით, რამეთუ
ღმერთი დაჰფარავს მაგას, ვიდრე გამოჩინებამდე სამოთხისა, რომელ ესე დგას მახლობელად ნაშე-
ნებსა მაგას შენსა, რომელსა შორის არს მთაჲ ესე, რომლისა-გან აღმოვალს მზე და გამოვლენ
მის-გან ორნი მდინარენი ნილოსი და გეონი. რამეთუ გეონსა გამოაქვს სამოთხით ხე სულნელი
და თივა, რომელი შეეზავების მუშკსა: აწ წარვედ შენ და დაჯედ ორთავე მდინარეთა შორის
ევფრატსა და ჯილასა, და განუტევენ ნათესავნი-ესე ვითარცა ვინ ინებოს. რამეთუ წარუვლენიან
უფალსა: ხოლო მეფობა შენი მეფობდეს ყოველთა ზედა მეფეთა, არამედ ჟამთა უკანასკნელთა
მოვიდეს მეუფე ცისა, რომელი შენ გნებავს ხილვაჲ მისი, ერსა შორის შეურაცხსა. შიში-მან
მის-მან განაქარვნეს გემონი სოფლისანი, მეფენი დაუტეობდენ მეფობასა და ეძიებდენ[2]) გლა-
ხაკობასა: მან გიხილოს შენ ჭირსა შინა და გიკსნნეს:

,,და დაუტევეს ყოველთა ქალაქი, და დაუტევნა ჰინდურად მზრახველნი ინდოეთს, სინდნი
სინდეთს, ჰრომნი ჰრომს, ბერძენნი საბერძნეთს, აგ და მაგუგ მაგუგეთს, სპარსნი სპარსეთს: ხო-
ლო პირველი ენაჲ ასურებრი იყო, და ესე არიან შვიდნი ენანი, რომელნი ნებროთისამდე ზრახვი-
დეს: ამის-თჳს მოგითხარ, რომელ მამათა ჩემთა დაფარულად ეპყრა წიგნი ესე, ხოლო მე შურ-
მან საღვთო-მან მაიძულა თქმად ამისსა: ამის მიერ შეიწყნარა მამა-მან ჩვენ-მან მირიან სახარე- 100
ბაჲ-იგი ნინოსი:

,,ანუ არა ქრისტეს მოსლვადმდე მიიღებდეს მამანი ჩვენნი ხარკსა და მუნით-გან მოუძლურ-
დით. ესე-რა ბერძენნი მიღმართ ბრძვანან: მაშინ იხილა ნებროთ ჯოჯოხეთს შინა, და იკსნა. იგი
არს პირველი მეფე ყოველთა მეფეთა, და დანიელცა ეწამების, ვითარმედ მიქელ დადგინებულ არს
ძალად სპარსთა: და თქვენ[3]) ქართველ-მან არა ვიხილენითა სასწაულნი, რომელ ქმნა ნინო, ანუ
ჰგონებთა ვითარმედ ბერძენნი განწირნა ღმერთ-მან: არა უმეტესნი ქვეყანანი სპარსეთისანი მათ
შემოურთვანა, და დღეს მეექუსე თვე არს, რაჲთ-გან ასმიეს კმაჲ ლაშქრობისა ჩვენისა, ქცეულ

---

[1]) Le sens de ce mot n'est connu que par le Dictionnaire de Soulkhan-Saba.

[2]) T ემიებენ.

[3]) Je lis et traduis ჩვენ *nous*.

არს კეისარი, რამეთუ ასმიეს შემოსლვა ჩვენი, და აწ მოახლებულ არს ბრძოლად ჩვენდა: აწ უკუჱ ყოველნი ნათესავნი უფალსა ღმერთსა მსახურებდით და დასცხრით ვნებათა-გან ეკლე-სიისათა:“

და ვითარცა ესე ყოველნი წარმოთქვა განავლინა ქადაგი, რათა ყოველნი მოწესენი გამოვი-დენ სამალავთა-გან მათთა, და ტყვენი განუტევნენ სადათ უნდეს წარვიდენ. და გამოვიდა სიმრავ-ლე მღჳდელთა და დიაკონთა, და მოწესეთა, მონაზონთა და ენკრატისთა, ქვაბებით და მთათა-გან, და უმრავლესნი პონტო ქალაქით, რამეთუ შეიწრებულ იყო ქალაქი იგი ოთხ თთვე ოდენ. და მათ-თანა იყჳნეს ორნი კაცნი, პეტრე მღჳდელი, მოწაფეთა-გან გრიგოლი ღვთის-მეტყვე-ლისათა, რამეთუ საფლავსა მისსა ზედა მღჳდელობდა, და სამოელ მონაზონი: წარდგეს წინაშე ვახტანგისსა, მადლისა მიცემად, განტეობისა-თჳს ტყვეთასა და განთავისუფლებისა-თჳს ეკლე-სიათასა და მღჳდელთასა: და ვითარ წარმოთქვეს, სთნდა მეფესა და მოიხსნა იგინი, და უბრძა-ნა შემოსად ყოველთა ტყვეთა და მოწესეთა, განტეობილთა მის-გან უძლურთა, რამეთუ ყოველნი უძლურნი ქალაქით გამოსრულ იყჳნეს: უძლურთა მისცა საკედრები, და ჭაბუკთა სამ-სამი დრაჰკა-ნი, და განუტევნა. ხოლო პეტრე მღჳდელი და სამოელ მონაზონი დაიყენნა:

და ვითარ წარვიდეს ხუანი-იგი კარავად თჳსად, და მეფე შევიდა სერობად, ჰრქვა მეფე-მან პეტრეს, ,,სთნდამცა ღმერთსა საქმე ესე ჩემი, რამეთუ დავიცევ ეკლესიანი და განუტევენ ტყვე-ნი:“ თქვა პეტრე. ,,იტყოდის მონაჲ შენი წინაშე შენსა კადნიერად, ანუ მიგცემდე ქებასა სიცრუ-ვისასა:“ ჰრქვა მას მეფე-მან. ,,იტყოდე. რამეთუ არას ვეძიებ, გარნა მხილებასა, რათა განვერნეთ სიცრუვისა-გან:“ ჰრქვა პეტრე. ,,ეკლესიანი კორცთანი უფროს არიან წინაშე ღვთისა, ვიდრე-და [1]) ეკლესიანი ქვათანი: ეკლესიაჲ ქვათა ოდესმე დაირღვეს და აღაშენიან მითვე ქვითა, ხოლო ეკლესიანი კორცთანი ოდეს დაირღვენ ვერ-ვინ შემძლებელ-არს განკურნებად, ვერცა მკურნალი, ვერცა მეფე: აწ რა-ოდენნი გვამნი კაცთა მართალთანი დაგიცემიან. რომელსა იტყვის სისხლი-
101 სა-თჳს აბელისსა, ყოველი სისხლი ნოეს რღვნითა განწმიდა. და სისხლისა-მის-თჳს ზაქარიასსა, ბარუქის ძისა, მიაგო ყოველი შეურაცხება ჰურიათა, ვითარცა იტყვის ესაია, აღიღე და წარწყმიდე ყოველი წული მათი, ტიტოს და სპასიანოსის მიერ: ანუ არა აღმოგიკითხავსთა წიგნთა-გან მო-სესთა, რა-ჟამს ისრაიტელ-მან ისიძვა უცხო-თესლ თანა რა-ოდენი სული მოკჳდა ერთისა-მის სიძვისა-თჳს: აწ უკუჱ სპათა შენთა-გან რა-ოდენნი ქალწულნი განხრწნილ არიან, ტაძარნი ღვთისანი:“ და ჰრქვა მეფე-მან. ,,არა უწყი ვითარ-იგი ივბიმიანოს დაცვისა-თჳს ეკლესიათასა იყო ივლიანეს თანა უკეთურისა, და თუ დაბრკოლდეს კაცი, უმჯობეს არს დაცემაჲ სულიად:“ ჰრქვა პეტრე. ,,არა დაბრკოლებულსა დაგცემ, არამედ დაცემულსა აღვადგინებ, ვითარცა დავით სისხლისა-გან ურიაჲსა, საცთურისა-გან ჰურიათასა. და არა მნებავს შენი რათა იყო ვითარცა კა-ცი რომელი მარჯვენითა იქმნ და მარცხენითა არღვევნ. და არცა რომელნი პირითა მათითა აკურ-

1) T ვიდრე.

თხევდენ, და გულითა მათითა სწუევდენ და აგინებდენ, არამედ ვითარცა მეფენი კეთილად ჴსენე-
ბულნი, რომელთა დაიპყრეს სოფელი ესე და სასუფეველსა არა განეშორნეს, დავით, სოლომონ,
კოსტანტინე, ივბიმიანოს და ყოველნი მგზავსნი მათნი: ხოლო არა არს მგზავსებაჲ შენი ივბი-
მიანოსისა [1]), და ვინ არს შენ-ზედა უფალ, რომელ-მანცა კრმალი მისი იყო კისერსა შენსა ზე-
და, ვითარცა-იგი ივბიმიანოსისასა [2]) ივლიანესი: ანუ სადა გევნოს შენ ვითარცა ივბიმიანოსს
ივლიანესა-გან. ანუ ვის ჰხედავს ღმერთი რომელი შენ-ზედა უფალ იყოს, და აქონდამცა პასუხი
შენ-ზედა, სიმართლესა წინაშე ღვთისა: არა შენ უფალ გყო ამათ ყოველთა ზედა, და შენ შეგი-
დგენ ყოველნი. ამიერით-გან ითხოოს ღმერთ-მან ყოველი კელთა-გან შენთა საქმე ბოროტისა, და
შენ მიგაგოს [3]), არა-თუ შეინანო:“ ჰრქვა მეფე-მან. „მენება განმართლებაჲ თავისა ჩემისა, ხო-
ლო სიმართლით შენ დამსაჯე უმსჯავრობასა ჩემსა:“ ჰრქვა პეტრე. „ვინათ-გან გზა ეც შეწამე-
ბად, ცოდვა შენი განგეშოროს შენ-გან: ხოლო აწ გითხრა გულის-სიტყვაჲ შენი: არა უმეცრე-
ბა-მან აღგძრნა ბრძოლად ძეთა ზედა ღვთისათა, არამედ შჳტლისა-თჳს ნათესავისა შენისა სპარ-
სთასა. და არა უწყია, რამეთუ ბერძენნი ნათესავნი ღვთისანი არიან, აღთქუმისა-მის-თჳს. რა-ჟამს
უწოდა მათ შვილად ღვთისა და მოსცა მათ ბეჭედი. რომლითა შეჭმუსრა ჯოჯოხეთი და არს იგი
ჯუარი:“ ჰრქვა მეფე-მან. „აწ რაჲ გნებავს შენ:“ რქვა მას პეტრე. „მნებავს, რათა შენ-მიერ
აღგზებული ესე ცეცხლი შენვე დაშრიტო, და მეგობარ იყო კეისრისა, ვითარცა დღესამომდე
იყავ სპარსთა:“ მიუგო მეფე-მან. „ესე მნებავს, რათა მიჩვენოთ ლოცვითა თქვენითა ამას ღამესა
კეისარი და მე შეკრებულნი, და რომელი ზრახვად არს ჩვენ შორის სიყვარულისა ყოფა, და
ვცნა მე ვითარმედ სთნავს ქრისტესა ზრახვაჲ ესე შენი ჩემდა მომართ:“ ჰრქვა პეტრე. „დამძიმდა
თხოვაჲ ესე შენი ჩემ-ზედა, რამეთუ ესე არს კაცთა რჩეულთა, რომელნი არიან ვითარცა ანგე-
ლოსნი სრულითა საქმითა, და არიან ამათ კედელთა შორის ესე-ვითარი, მათ განგების საქმედ, 102
რომელსა შენ ითხოვ: მეც მე დროჲ რათა წარვიდე, ვევედრო მათ და უთხრა ბრძანებაჲ შენი,
და ლოცვითა მათითა აღესრულოს განზრახვაჲ შენი. არამედ შეურაცხ გვიჩნს თავი ჩვენი, რამე-
თუ კაცნი ვართ ცოდვილნი, ნუ უკვე სილაღედ იხილოს ღმერთ-მან:“

შერისხნა მას სამოელ მონაზონი და ჰრქვა. „მღვდელო [4]), საქმესა ღვთისა ვითარცა საქმე-
სა კაცისასა ჰზრახავ: ანუ არა აღმოგიკითხავს ვითარ ეტყვის ღმერთი პალეკარტოსს. უკეთუმცა
არა დაბრკოლდებოდეს ანგელოზნი, კაცთა სათნოებისა-თჳს, ყოველთამცა ქალაქთა შინა ჯუარს-
ვეცვი, რათა ყოველნი ვაცხოვნნე: ანუმე უფროს არსა აქაზ, მეფე ისრაილისა, მეფესა ქრისტე-
ანეთასა, რომელსა ეტყვის ესაია, ითხოვე სასწაული სიმაღლედ ანუ სიღრმედ, და მის-თჳს თქვა.

---

1) T ივბიანოსისა; sup. ივბიანოს.
2) T sic.
3) T მიგიგოს.
4) T მღრდელო; c'est l'orthographe ordinaire, mais vicieuse, des M-its T R.

მიუდგეს ქალწული: ანუ ვინ ჰრქვა ისრაიტელს. რაჲცა ითხოო სახელითა ჩემითა, მოგეცეს: ისო ჰრქვა სამყაროსა ცისასა, მოიქეც, და სამსა ჭდესა მოიქცა იგი: აწ სიტყვა სიმდაბლისა შენისა კეთილ არს, პეტრე, არამედ საზრკოლებელ არს მცირედ მორწმუნეთა კაცთა: ხოლო შენ, მეფეო, მცირედ შეგვეწიენ ჩვენ სარწმუნოებითა, რამეთუ ლოცვა-მან ჭირვეულისა-მის ქალაქისა-მან ჰყოს ბრძანებაჲ შენი:“

და წარვიდეს წმიდანი-იგი სადგურად თჳსად: ხოლო მეფე-მან მყოარ-ჟამ ილოცა და დაწვა, და მიწყდებასა შინა მისსა, აჰა უკჵ მოვიდოდა დედა-კაცი-იგი რომელი იყო წმიდა ნინო, და ჰრქვა. ,,აღდეგ, მეფეო, და განკრძალულად მიეგებოდე, რამეთუ ორნი მეფენი ზე-ცისა და ქვეყანისანი მოვლენ შენდა:“ და რეცა მიხედნა და იხილა პირველ სახე ქალისა, ვითარ არს კონსტანტინესა, და მიიწია იგი სწრაფით, და იხილნა ორნი საყდარნი. ერთსა ზედა ჟამბუკი მჯდომარე, საჭურველითა, გჳრგჳნოსანი, და მეორეთა საყდართა მოხუცებული მჯდომარე, ზეწრითა სპეტაკითა, და თავსა ზედა გჳრგჳნი ნათლისა, არა ოქროსა, და ფერჴთა თანა დაჯდა ნინო, და ჴელი ვახტანგისი მარჯვენაჲ ეპყრა პეტრეს მღჳდელსა, და მარცხენაჲ სამოელ მონაზონსა. და ჰრქვა სამოელ. ,,შეუვრდი დიდსა იმას მთავარსა ზე-ცისასა გრიგოლს:“ მივიდა და თაყჳანისცა, და ჰრქვა გრიგოლი. ,,რაჲ ესე ჰქმენ, ბოროტო კაცო, რამეთუ მოაოკრე ბანაკი ჩემი, და მკეცთა შეაჭამენ ცხოვარნი ჩემნი. უკეთუმცა ორნი-ეგე არა რომელნი გვერდით გიდგან, და დედა-კაცისა ამის-თჳს სათნოსა, რომელი მარად ილვწის მამისა თანა თქვენ-თჳს, შური ვიგემცა შენ-გან, ვითარცა მამათა შენთა-გან, რომელნი ესვიდენ ცეცხლსა შემწველსა, და არა ბრწყინვალებასა განმანათლებელსა ყოველთასა:“ და მისცა ჴელი და ამბორს-უყო, რეცა ჴელი მიჰყო გჳრგჳნსა ნათლისასა, რეცა
103 ეგე-ვითარივე გჳრგჳნი მისცა ვახტანგს, და ჰრქვა. ,,დაარქვ ეგე პეტრეს:“ და აღიღო პეტრე მისვე გჳრგჳნისა-გან რეცა უდარესი, დარქვა სამოელ მონაზონსა: და ჰრქვა ნინო ვახტანგს. ,,აწ უკჵ მივედ მეფისა და მიიღე ნიჭი შენი:“ მივიდა მეფისა, და ამბორს-უყვეს ურთიერთარს და ადგილ სცა საყდართა თჳსთასა, დაისვა იგი თანა: და მისცა ბეჭედი ჴელისა მისისა-გან, რომლისა იყო თვალი ფრიად ნათელი, და თქვა კეისარ-მან. ,,უკეთუ გნებავს რათა მოგცე გჳრგჳნი, აღუთქჳ ვითარ ესე დგას ჩვენ-ზედა რათა ჰბრძოდე მტერთა მისთა, და მიიღე მის-გან გჳრგჳნი:“ მოიხილა ვახტანგ და იხილა ჯვარი, რომელსა ფრთეთა მისთა ზედა აქუნდა გჳრგჳნი, და უმეტესად ხილვა-მან ჯვარისა-მან დასცა შეძრწუნებაჲ, და რამეთუ უსაშინელეს იყო ზარი მისი და დადუმნა: ხოლო აღდგა ნინო და მიხედნა პეტრეს გრძო და სამოელს, და ერთითა პირითა თქვეს. ,,ჩვენ ვართ თავს-დებნი ვითარმედ უმეტეს ყოველთასა წარემატოს, ჯ. ჯუარო უძლეველო:“ და მიჰყო ჴელი კეისარ-მან, და მოიღო გჳრგჳნი ჯუარისა-გან, და დაადგა კეისარ-მან გჳრგჳნი-იგი ვახტანგს თავსა:

დაიწყეს გამოსლვად, რეცა ხმა-ჰყო ებისკოპოს-მან სამ-გზის და თქვა. ,,ვახტანგ, ვახტანგ, ვახტანგ. უმეტეს მორწმუნე იყო შენ ყოველთა შორის ნათესავთა სპარსთასა. მეორედ, შენგან

აღუშენენ ეკკლესიანი, და განეწესნნეს ებისკოპოსნი, და ებისკოპოსთა მთავარნი. მესამედ, გჳრგჳ-
ნიცა წამებისა მიიღო:“ და გამოვიდა, რეცა მოუწოდა ძილსავე შინა პეტრეს და სამოელს, და
უთხრობდა ძილსავე შინა ჩვენებასა, და იგინი უგსნიდეს. რომელიცა-იგი იხილეს საყდართა
გჳრგჳნოსანი ნათლითა, იგი არს დიდი მოძღუარი გრიგოლი, და მან რომელ მომცა მე გჳრგჳ-
ნისა-მის-გან მომცა ებისკოპოსთ-მთავრობა, და მე რომელი მივე გჳრგჳნისა ჩემისა-გან მოუვასსა
ჩემსა, ჩემ-მიერ ყოფად არს ებისკოპოსად. და რომელ ნახე გჳრგჳნითა ოქროსათა შურვილი,
იგი არს კეისარი. და რომელ მოგცა შენ ბეჭედი, და მოგცეს შენ ასული ცოლად, და ყოველი
საზღჳარი ქართლისა-მის-გან უკმოდებული უკვემოგცეს. ხოლო გჳრგჳნი ჯუარისა-გან რომელი
მოგცა, ვრცელნი ლვაწლნი გარდაიკადნე, შეწევნითა ჯუარისათა. ხოლო მოძღუარ-მან ჩვენ-მან
რომელ სამ-გზის გიგმო, სამნი ნიშნი გითხოვნა ღვთისა-გან, რათა შენ-მიერ ჭეშმარიტებაჲ
დაემტკიცოს, ქართლისა კათალიკოზისა-გან და ებისკოპოსთა, და სძლევდე მტერთა ვიდრე დღედ-
მდე აღსრულებისა შენისა: ხოლო აღსრულებასა შენსა გჳრგჳნი წამებისაჲ მიიღო ბრძოლასა
შინა, კელთა მტერთასა არა შევარდე. ესე ყოველი აღესრულოს ვიდრე მოუძლურებადმდე შენდა
სიბერემდე:“

ვითარცა განიღვიძა მეფე-მან, ჰმადლობდა ღმერთსა, რამეთუ ყოველივე გამოუცხადა, და
მოუწოდა მსწრაფელ პეტრე და სამოელს, და ჰრქუა. ,,რაჲ იხილეთ:“ ხოლო მათ ჰრქვეს. ,,ვი-
ტუოდეთ[1]), მეფე. ერთი მარჯვენით, და ერთი მარცხენით ვდეგით: რა-ჟამს შენ საყდართა მსხდო-
მარეთა წინაშე კეისრისა ღვთივ-გამომეტყველისა დიდისა გრიგოლისა, და კვალად იგივე დედო- 104
ფალი დაამშვიდებდა მოძღვარსა-მას განრისხებულსა შენ-ზედა, და მიგცემდა შენ კელთა მისთა:“
და ჰრქვა მათ მეფე-მან. ,,დუმენით, წმიდანო, რამეთუ ყოველივე ჩემ-თანა გიხილავსთ. აწ ვითარ
გნებავს თქვენ ქალაქისა ამის საქმე, რომელი შემუსრვად მიწევნულ არს, ანუ რაჲ ვყოთ ტყვისა
ამის-თჳს, რომელი უმეტეს არს ბევრისა ათ-ასისა, რომელი არს კელთა ჩემთა: აწ უკვე სწრაფით
განვიდეს აქათ ქადაგი, ვითარმედ სპარსთა მეფე წარმომართებულ არს ქვეყანად ჯაზირეთად, და
გამოვლეს ფილისტიმი კვალსა მეფისა კეისრისასა, რამეთუ მან მოაოკრა ქვეყანაჲ სპარსთაჲ, და
მეფე-მან ვერ შეუძლო ბრძოლად. და კეისარ-მან ვითარცა ცნა, ვითარმედ ჩვენ მოვედით ქვეყანასა
მათსა, მოისწრაფის ბრძოლად ჩვენდა, და ვხედავთ სპარსთა მეფე მოვალს ძალად ჩვენდა. და ვი-
ცით, ვითარმედ სპანი სპარსთანი, სომხითისა და ქართლისა სპათა უმრავლეს არიან, და არა-ვინ
არს ჩვენ შორის ჭეშმარიტი მორწმუნე, რომელნი დანერგნა მამა-მან ჩვენ-მან მირიან გინა
თრდატ, დედით ნათესავ-მან ჩემ-მან. აქათ ამათ ყოველთა სარწმუნოებაჲ ვიცით, რამეთუ სავსე არს
საცთურითა: ნუ-უკუჱ გამოცხადებასა საქმისა ჩემისასა განწყრეს დედის ძმაჲ ესე ჩემი, და ვეწყვნეთ
ურთიერთარს და ვიქმნნეთ საცინელ ყოველთა ზედა მტერთა ჩვენთა: არამედ ესე ვყო, რეცა მო-

---

[1]) T იტუოდინ.

ვიდენ დესპანი[1]) ჩვენნი, მაუწყო ჩვენ მოსლვა კეისრისაჲ მას-ზედა: უკვრიდოთ ჩვენ. პირველ საქმე ესე ვაუწყოთ. ოდეს მოვიდეს და დაგვეახლოს ჩვენ კეისარი, მაშინ ვითარცა იზრახოს სი-წმიდე-მან შენ-მან, ეგრეთ ვყოთ და არცა ერთი ტყუეთა მისთაგანი დარჩეს ჩვენ-თანა:“

და წარვიდა პეტრე კეისრისა, ხოლო სამოელ დადგა წინაშე მეფისა: ხოლო ხვალისა მო-ვიდა რეცა დისპანი, და უქადაგა მეფესა ვითარმედ სპანი ბერძენთანი შემოვიდეს კოსტანტინე-პოლეს. ხოლო მოუწოდა მეფე-მან დედის ძმასა მისსა და ყოველთა მეფეთა, და ჰრქვა. „რასა იტყვით, რამეთუ უწყით სიმრავლე სპათა ბერძენთა და ვერაგობა წყობისა მათისა, და სიმარჯვე ზღვათა შინა ნავებითა. ესე-რა შევიდეს იგინი სპარსეთს, ქვეყანასა გმირთა და გოლიათთასა, და ვერ უძლეს წყობად: აწ მეშინის ნუ-უკუჱ სპანი ნავებითა მოვიდენ, შეიპყრან გზა ჩვენი და მოგვწყვიდენ ჩვენ, ვითარცა ბაკსა შინა: არამედ აღვდგეთ აქაჲთ და დავიბანაკოთ ზღვასა, სომხითით კერძო, რათა გვაქვნდეს ჩვენ გზაჲ ჭირისა და ლხინისა:“ აღიყარა ლაშქარი-იგი გარემოს ქალაქისა, და ვლეს ხუთისა დღისა სავალი სომხითით კერძო, და დადგეს სპერის კერძო, და გან-ვიდეს მყოფნი ქალაქისანი, მიწევნულნი სიკჳდილად, და მისცეს მადლი ვახტანგს, და მისცეს ძღვენი ათ-ასი ლიტრა ოქროჲ, და ხუთ-ასი თავი სტავრა, და განვიდა ერი მშვიდობით სავაჭროსა-თჳს და საგმრისა:

105 ხოლო ვითარცა მივიდა პეტრე წინაშე კეისრისა, და უთხრა ყოველი იგი. ხოლო კეისარ-მან განიხარა ფრიად, და ყოველი რომელი ეხილვა ჩვენებასა შინა მისცა მას-ზედა ნებაჲ ვახტანგს, და წარმოავლინა პეტრე მღჳდელი და მიუმცნო აღთქმითა და საფიცრითა ძლიერითა, რათა სწორ იყოს მეფობისა მისისა: არამედ ორთავე სპათა დასცნენ სპარსნი, რომელნი-იგი არიან ვახტან-გის თანა, არა აღვიდენ საბრძანებელთა მათთა-გან, ოდეს შეკრბენ ვახტანგ და იგი: ხოლო ვიდრე პეტრე და მოციქულნი მოვიდოდეს ვახტანგისსა, კეისარი შემოვიდა კოსტანტინედ და წარმო-ავლინა ხუთ ასი დრომონი, რომელსა შინა იყო ხუთას-ხუთასი კაცი, და უბრძანა რათა მიეახლნენ ვახტანგს, და დადგენ თჳნიერ ბრძოლისა: და წარემართა კეისარი გზასა პონტოსსა, რვა-ას ათა-სითა მკედრითა, და ვითარ მოეახლნენ სპანი-იგი ზღვისანი, უნდა სპარსთა წყობაჲ მათი, ხოლო მეფე აყენებდა და არა მიუშვებდა ბრძოლად:

ხოლო ვითარცა შეართვეს ძღვენი მოციქულ-მან კეისრისა-მან და პეტრე, ჰქონდა სიტყუაჲ საიდუმლოჲ და ჰქონდა სიტყუაჲ საეროჲ, და თქვა ცხადად ვითარმედ. „ნუ ივლტი და დადეგ ჩემდა მოსლვამდე, რათა რომელნი-ეგე შენ-თანა არიან სპარსნი, რომელნი დაგვრჩეს შესლვასა ამას ჩვენსა სპარსეთს, მოუწყვეტელად მოვწყვიდნეთ ეგენიცა:“ ხოლო საიდუმლოდ მოართვეს მას ჯვარი და გჳრგჳნი შუა-მდგომლად, და შესამოსელი ტანისა მისისაჲ, და თქვა. „რაჲ შევკრბეთ,

---

[1]) Tous les M-ss portent სპანი, mais je crois que le sens veut დესპანი, que j'ai introduit ici dans le texte, comme on le trouve en effet, quelques lignes plus bas.

მიგცე ციხე თუხარისისა და საზღვარნი ქართლისანი:“ ხოლო მისცა მეფე-მან ვახტანგ პასუხი საეროდ, ვითარმედ „არა-რომლისა მიზეზისა-თჳს მოვედით აქა, გარნა წყობისა შენისა-თჳს: აწ მოვედ აქა, თუ არა ჩვენ მოვიდეთ კოსტანტინეპოლედ:“ და ფარულად ამცნო და ჰრქუა. „რომელი არა შვენის შენსა ღვთის-მოყუარებასა, რომელი შენ არა ჰყოფ, სხვასა ნუ აწვევ, რამეთუ ღადრობაჲ არა ჴელი არს კაცთა პატიოსანთა: დაღაცათუ აწ შენ მიგცნე სპარსნი, არა უკუჱ განცრუვდეს სახელი ჩემი, და უმეტეს ჩვენსა აქუს მრავალთა მათგანთა სიყუარული ქრისტესი, არამედ შიშისა-გან მათისა ვერ გამოაცხადებენ. აწ ბრძანე რათა საქმე ესე ჩვენი მშვიდობით ვყოთ, ვითარცა ივბიმიანოს და ყოველთა სპარსთა:“ ხოლო შემდგომად ამისსა, რა-ჟამს გაწმდენ საქმენი ჩვენნი, უმარჯვესადრე შევყარნეთ იგინი ჴელსა შენსა, და ნუმცარაჲ იქმნების საქმე უშვერი, და ნუმცა საქმე შფოთისა თქვენ-მიერ, რათა არა დაეცნენ პირითა მახვილისათა ერნი თქვენნი. რამეთუ ერნი თქვენნი განლაღებულ არიან ჯობნასა ზედა სპარსთასა: ხოლო სპარსნი არავე შეშინებით არიან, არამედ შურითა თქვენითა წადიერ არიან წყობასა: ანუმცა მოკუდეს, ანუმცა შური იძიეს სისხლისა მათისა, ხოლო სპანი ესე შენნი თუ მიღმა ჰბრძოდიან, მემცა უბრალო ვარ:“

და წარვიდა მის-თანა მოციქულად ვარაზ-მიჰრ, მამა-მძუძისა მისისა ძმაჲ, და სამოელ
მონაზონი. ხოლო კეისარი მოწევნულ იყო პონტოდ ქალაქად, და პონტოელნი გამოსრულ იყუ- 106
ნეს მიგებებად, და შესხმიდეს ქებასა და ვახტანგ მეფისა მადლობასა, რამეთუ უკურიდა მათ და არა მისცნა იგინი სიკუდილსა: ვითარცა მიიწივნეს მოციქულნი ვახტანგ მეფისანი ქალაქად, მიართვეს ძღვენი, ათ-ასი მუტკალი მუშკი, ხუთ-ასი ამბარი, და ათ-ასი ლიტრა ალვაჲ: და განსრულ იყო გული ვახტანგ მეფისა ალაფობად. მიეტევნეს მათ მკვირცხლნი ბერძენთანი, და მათ-თანა შეკრებულნი ჴევთა და ქალაქთანი მჴედარი სამ-ას ათ-ასი: ხოლო მეფე ვახტანგ აყენებდა მიძულებად[1]) სპათა-მათ მეალაფეთა:

ვითარცა[2]) მივიდა დედის ძმაჲ მისი, ერის-თავი სპარსთა, და რისხვით ჰრქვა ვახტანგს. „ჵ გველო და ნათესაო ასპიტისაო, არა უწყია რამეთუ დედაჲ მამისა შენისაჲ ბერძენი იყო, ნათესავი ივბიმიანოზისი, და გძლო შენ ბუნებამან მამის დედისა შენისა-მან, და სიყუარული ჯუარ-ცმულისა-მის კაცისა მომკუდრისა გიპყრიეს, და გნებავს შეყენება ჩვენი ჴელსა ბერძენთასა:“ ხოლო ვახტანგ ჰრქუა. „აჰა შენ და ბერძენნი, იხილო ძალი კაცისა-მის მომკუდრისა და ცეცხლისა-მის, სასოსა შენისა:“ და სცეს საყვირსა და განვიდეს ყოველი სომხითი და სპარსნი, და მეფე დარუბანდისაჲ: ხოლო მეფე ვახტანგ და ყოველნი ქართუჱლნი განვიდეს ხედვად და დადგეს, და აღჯდა მეფე სპილოსა ზედა თეთრსა, და ეწყვნეს იგინი ზღვის კიდესა-მას რომელ არს ჭალაკი, რიყე ხერთვისისა: მისვლამდე სპარსთა ლაშქრისა, მოეკლა ბერძენთა ერისა-მის-გან ოც და შვიდი ათ-ასი, და განძლიერდა ბრძოლაჲ და მოკლეს დედის ძმაჲ ვახტანგისი, ერის-

[1]) Je lis et traduis მიშველებად.
[2]) Tous les M-ss portent ვითარ არა, qui me parait faire un contresens.

თავი სპარსთა, და მოკლეს იპაჯაჯ, მეფე ლეკთა, და მრავალნი ერის მთავარნი, და იძლია ბანაკი აღმოსავლისა: იყო ბერძენთა სპასალარი პალეკარტოს ლოღოთელი, დის-წული მეფისა, და იყო იგი ძლიერი, და მან მოეკლნეს ძლიერად ბუნბერაზნი სპარსთანი, და ესეცა ერის-თავი მანვე მოკლა:

მაშინ გარდამოკდა მეფე ვახტანგ ეტლთა-გან[1]). ,,არა-რომელი ჩვენ გვინდა, გარნა რომელი სთნდა[2]) ჩვენ ვიტყოდით მშვიდობასა. არამედ სილაღე-მან სპარსთა-მან აგინა ღმერთსა, და ღმერთ-მან შურ-იგო, 'და მოკლეს ერის-თავი რანისა, რომლისა-თჳს ყოველი სპარსეთი ვითარცა მოოკრებასა სპარსთასა იგლოვს: აწ დამდაბლდა სილაღე სპარსთა, მოიყვანეთ ჯვარი და წარვიძღვანოთ, რათა რომელთა გვძლევდენ მიიყვე იძლივნეს, და ჭქმენით ძედ ძლიერებისა[3]), და ნუ-ვინ ვბრძავთ ურთიერთსა, სხვისა მიერ. და ნუ ეძიებთ ძლევასა მტერთასა, არამედ იყუნენ კელნი თქვენნი ვითარცა კელნი ჩემნი, რათა არა გიძლინეთ სულიად: არა ხოლო აქა ვდევნნეთ. არამედ ადარბადაგანამდე, ვითარცა იდევნიან ყორანნი მართველთა-გან თჳსთა:''

და მოიყუანა პეტრე მღუდელ-მან ჯვარი, და ჭრქუა მეფე-მან. ,,დადეგ წინაშე პირსა მტერისასა და ერისა ჩვენისასა, და არქუ ყოველთა, თაყუანის-ეცით ჯუარსა, და ვსძლიოთ:'' და
107 უბრძანა დემეტრეს, ერის-თავსა თჳსსა, და ჯუანშერს სპასპეტსა, რათა მიჰყვენ ჯუარსა თანა: ქადაგი კმობდა ძლიერად. ,,რომელ-მან არა თაყუანის-სცეს ჯუარსა მოკვდის:'' და მივიდოდეს ყოველნი ერნი, და თაყუანის-ცემდენ, და დგებოდეს წინაშე ჯვარისა: ხოლო ბორზო მოგვკნელ-მან მეფე-მან ჭრქვა. ,,არა დაუტეობ ნათელსა შემწველსა, და არა თაყუანის-ვსცემ ძელსა მაშმელსა, რომელი განშვენებულ არს ოქროთა და ანთრაკითა:'' დასცა მას ლახვარი ჯუანშერ სპასპეტმან, და დაეცა მძორი მისი: მიერითი-გან არღა-რა-ვინ იკადრა გმობად ჯვარისა, და აღთქუმით ეტყოდა ერი-იგი მეფესა ვახტანგს. ,,უკეთუ შემეწიოს ჩვენ ჯვარი, არღა-რა იყოს ჩვენდა სხუა ღმერთი, გარნა ჯვარ-ცმული:'' და გარდაკდა მეფე და თაყუანის-სცა, და ყოველი ერი მისთანა: და თქვა მეფე-მან. ,,აჩვენე ძალი შენი ერსა ამას შენსა[4]) ურწმუნოსა, რათა მოიყვანნე სარწმუნოებად, უფალო ღმერთო. მორწმუნენი შენნი, დალაცათუ მოკვდენ, ცოცხალ არიან. და ცხოველნი შენნი, შენ ცხოველისა-გან ძლიერ არიან:'' და სპანი-იგი ბერძენთანი გამოვიდეს ვითარცა ველად: ხოლო პალეკარტოს ვითარცა მგელი სისხლითა აღმოსვრილი და ვითარცა ლომი განძვინებული მოიზახდა, და შეურაცხ-ჰყოფდა სპათა-მათ: ხოლო მეფე-მან თქვა. ,,ვინ არს თქვენ შორის კაცი, რომელი ეწყოს ამას და სწორ იყოს მეფობისა ჩემისა:'' და წარვლო ქადაგმან ორ-გზის და ვერ-ვინ იკადრა ყოვლად სიტყუად:

---

1) Il faut suppléer ici les mots და თქვა „et il dit", qui manquent dans les trois M-ss.
2) T გარნა რომელლდა სთნდა, რამეთუ.
3) M-ss ძლიერისად.
4) შენსა ne se trouve que dans T.

§ 6.

აქა ვახტანგ გორგასლისა და პალეკარტოს ბერძენთ სპასპეტის ომი, და მოკვლა პალეკარტოსისი ვახტანგისაგან:

მაშინ თქუა ვახტანგ. ,,არა ძალითა განძლიერდების კაცი, არამედ ღმერთმან მოსცეს ძალი, და მე ვესავ ძალსა შენსა, და ვითარცა დავით განვალ ნიშითა ჯუარისა შენისათა. მომეც მე ძალი ვითარცა დავითს გოლიათსა ზედა, რამეთუ ესეცა მაყვედრებელად შეურაცხებით მოუგდა ჯუარსა შენსა: რამეთუ რა-ჟამსა იხილა ჯუარი აღმართებული ძალად ჩვენდა, არა ივლტოდა მისგან, არამედ სასოებითა ძალისა მისისათა განვიდეს ბრძოლად:" და თქუა. ,,იხილე, ღმერთო, ამპარტავანი, და დაამდაბლე. გვალად იხილე ჭირვეული და იგსენ: ხოლო ისი შეურაცხად მიჩნს და არა მეშინის, რამეთუ ძალი შენ-მიერ დიდ არს, რომელთა ვსძლოთ, არამედ მეშინის შენგან, რამეთუ მდაბალთა კმანი ისმიან, და შენ გკადი შემწედ ჩვენდა:" აღმოიკადა კრმალი და შეამთხვია ჯუარსა და განვიდა შორის განწყობილთა-მათ, და თქუა. ,,არა ჭბრძავნ[1]) ლომი კარსა, რამეთუ მე მეფე ვარ და შენ მონა, არამედ დავდვა თავი ჩემი ერისა ამის-თჳს, რათა ჭრწმენეს ძალი ჯუარისა:"

მოუტევა პალეკარტოს, ხოლო ვახტანგ საომრად ნებასა მიეახლებოდა: და აღიზახნეს ორთავე-მათ განწყობილთა კმითა საშინელითა, და იყო კმაჲ-იგი ვითარცა კმაჲ ქუხილისა, რომლითა შეიძრა ქვეყანაჲ: და დასცა ლახვარი პალეკარტოს ფარსა ვახტანგისასა, რომელი იყო ვიგრის ტყავისა, და განვლო ფარსა ვითარცა მწყრთა ერთი, რომელი იყო სიმსხოჲ ლახვრისა ვითარცა მკლავი კაცისა: და მისცა ფარი-იგი მეფე-მან ლახვარსა მისსა, და მიეტევა პირის-პირ, 108
დასცა კრმლითა ჩაბალახსა ზედა, და განაპო თავი მისი ვიდრე ბეჭთამდე: და მიყო კელი და უპყრა თავისა მისისა ნახევარი, და მიიღო წინაშე ჯუარისა, და თქუა. ,,ყოვლისა გამდგომისა შენისა ესე იყავნ ნაწილი:" და მიეტევნეს სპანი ვახტანგისნი სპათა ბერძენთასა, და აოტნეს იგინი, და აღიჭურნეს გუნდ-გუნდად, და მიაწყვდინეს ზღვის პირსა, და არა-ვინ განერა მათგანი, გარნა რომელი შეესწრა ზღვად, და ივლტოდეს ნავითა: მას დღესა შინა მოსწყდა სპათაგან ვახტანგისთა ორ-მოც და სამი ათასი, ხოლო სპათაგან ბერძენთასა მოსწყდა სამ-ოც და თორმეტი ათასი. და შეიპყრეს ტყვედ მათგანი ას-ოც და ხუთი ათასი: და ვითარცა მოიქცეს სპანი-იგი გვამსა ზედა ვარაზ-ბაკურ ვახტანგის დედის ძმისასა, იგლოვდეს და შემურეს იგი შარითა და მურითა, და წარსცეს ბარდავად: ხოლო მეფე-მან ვახტანგ მოუწოდა ყოველთა სპათა, და უბრძანა მოყვანებაჲ ყოველთა ტყვეთაჲ: და მოიყვანეს, და იყო ერთ რიცხვად ყოველი მამა-კაცი და დედა-კაცი შვიდ-ას ოთხ-მოცი ათასი. და წარსცა იგი ყოველი წინაშე კეისრისა, კელითა ნასარისითა, და ადარნერსესითა, ერის-თავთა მისთათა: და მისწერა წიგნი, ვითარმედ. ,,სიბრძნე ღვთისა

[1]) T ჭბრძვან.

მიუწდომელ არს, და სიბრძნესა კაცთასა და ნებასა სძლევს ნებაჲ ღვთისა: მე უწყი, რამეთუ არა არს ნებაჲ შენი საქმესა ამას, რომელ ესე იქმნა პალეკარტოსისა-გან. არცა-თუ ერთო ნებაჲ ჩემი, რომელი ესე ქმნა დედის ძმა-მან ჩემ-მან, და ორნივე ესე ძვირის მოქმედნი ძვირ-მან მონადირნა: ამის-თჳს ყო ესე ღმერთ-მან, რამეთუ ახალ ნერგნი ესე ხოლო იყჳნეს სარწმუნოებად შიშსა მისსა ქვეშე, ვითარცა-იგი უძლებისა-თჳს შვილისა ყო საქმე განსაცხრომელი: ხოლო თქვენ პირველნი შჳლნი ხართ ღვთისანი, და მარადის მისნივე ხართ: აწ მწუხარებაჲ ესე დედისა ძმისა ჩემისა და დის-წულისა თქვენისა-მიერ ნუ-გეშინის-ვეც, რა-ჟამს ვიძიე შური მკჳლელთა მისთა: ხოლო თქვენ ნუ-გეშინის-გეცით ერისა ამის-თჳს, რომელი იჴსნა ღმერთ-მან შვიდ-ას ოთხმოცი ათ-ასი: და უკეთუ ბრძანებდე მიმთხვევად ჩემდა, გამოისწრაფე. და უკეთუ არა, მოციქულითა განაგე საქმე ჩვენი: რამეთუ დამძიმდა დგომაჲ ჩვენი ქვეყანისა ამის-თჳს მოოკრებულისა:“

ხოლო ვიდრე მოსლვამდე მოციქულთა ფრიად მწუხარე იყო კეისარი. არამედ რა-ჟამს უთხრეს, ვითარმედ „ტყვე პირველ შეპყრობილი და ტყვე ერისა-გან მეოტისა ყოველი დაუკლებელად განუტეობია,“ მაშინ განიხარა ფრიად და ყოველთა დაუტევეს მწუხარებაჲ: და შეჯდა მეფე ნავსა, სამ ათ-ასითა დრომონითა, სუბუქად ზღვის კიდესა, და მოუწოდა ვახტანგს, და ყვეს ურთიერთს აღთქმა და ფიცი, და განაგეს საქმე წინდობისაჲ. და უკუნ-სცა კეისარ-მან საზღჳარი ქართლისანი. ციხე თუხარისისა და კლარჯეთი ყოველი, ზღვით-გან ვიდრე არსიანთამდე, და ქვენი რომელნი მოსდგანან ღადოთა: და გამოიკითხა კეისარ-მან საზღვარი საბერძნეთისა, ქვეყანაჲ
109 ზღვისა პირსა, რომელ არს აფხაზეთი, და ჰრქჳა. „ესე ეგრის წყლით-გან ვიდრე მდინარემდე მცირისა ხაზარეთისა, ესე საზღჳარი არს საბერძნეთისა, ალექსანდრობით-გან, რომელი აწ შენ მოგიღია მკლავითა ჩვენ-გან. აწ იგი უკუმოგვეც, და ოდეს წარიყჳანებდე ცოლსა შენსა ასულსა ჩვენსა, მაშინ მოგცე მის-გან ქვეყანა:“ და დაუწერა ეგრის-წყალსა და კლისურასა შუა ქვეყანაჲ ზითვად, და სხვაჲ აფხაზეთი უკუსცა ვახტანგ ბერძენთა:

და წარმოვიდა ვახტანგ გზასა კლარჯეთისასა, და სპანი მისნი განუტევნა გზასა სომხითისასა: და ვითარ მოიწია თუხარისად, მიხედნა და შეუყუარდა ციხე, და თქჳა. „ჭეშმარიტად თუ ხარ შენ ციხე:“ და ვითარცა წარმოვიდა, იხილა კლდე შუა კლარჯეთისა, რომელსა სოფელსა ერქჳა არტანუჯი, და მოუწოდა არტავაზ ძუძუს-მტესა მისსა, და დაადგინა იგი ერის-თავად, და უბრძანა რათა ააგოს [1]) ციხე არტანუჯისა, და უბრძანა რათა გამოსახოს კევსა-მას შინა სამონასტრე და აღაშენოს ეკკლესია, და ჰქმნეს მონასტრად, ვითარცა ეხილვნეს მონასტერნი საბერძნეთისანი: და ჰრქჳა არტავაზს. „უკეთუ განძლიერდენ სპარსნი ჩვენ-ზედა, საუნჯელი ჩვენი აქა ყოფად არს:“ ხოლო არტავაზ აღაშენა ციხე არტანუჯისა და მონასტერი, და სამნი ეკკლესიანი, დაბაჲ მერისა, შინდობისა და ახიზისაჲ, და განაახლა ციხე ახიზისა, და ჰქმნა იგი ქვაბად: და

---

[1]) T აგოს.

ვითარ წარმოვიდა ვახტანგ ქალაქად თჳსად მცხეთად, იყო სიხარული დიდი და მადლის მიცემაჲ ღვთისა: და შეიქცა იგი მშვიდობით, და მისცა ნიჭი ერსა თჳსსა:

ხოლო მეფე-მან სპარსთა-მან ვითარცა სცნა, ვითარმედ მიიქცა ვახტანგ ბერძენთა კერძო, შეიქცა სპარსეთად და მოკჳდა: და დაჯდა მეფედ ძეჲ მისი, და ვიდრე მოიწიფებოდა იგი, წარმოკდა ამას შინა სამი წელიწადი:

ხოლო ვახტანგ მეფესა უშვა ცოლ-მან ძე და ასული მარჩბივად, და მოკჳდა შობასა შინა ბალენდუხტ დედოფალი, ასული სპარსთა მეფისა: ხოლო ვახტანგ უწოდა ძესა თჳსსა სახელი სპარსულად დარჩილ, და ქართულად დაჩი: მაშინ ვახტანგ მეფე-მან ვერ მოიცალა მოყჳანებად ცოლისა ბერძენთა მეფისა ასულისა, და ვერცა კათალიკოზისა და ეპისკოპოსთა. რამეთუ მოელოდა იგი სპარსთა მეფისა[1]) მოსლვასა, ამაგრებდა ციხეთა და ქალაქთა, და ჰკაზმევდა მჴედართა, და განამზადებდა ბრძოლად სპარსთა: მაშინ შეაგდო საპყრობილესა შინა ბინქარ მაცთური, ეპისკოპოსი ცეცხლის მსახურთა, და მოსრნა და განასხნა ყოველნი ცეცხლის მსახურნი საზღვართა-გან ქართლისათა:

ხოლო სპარსთა მეფე, შემდგომად სამისა წლისა, წარმოემართა ბრძოლად ვახტანგისსა, და მოიწია ინდაბრიანთა, და დაიბანაკა: ხოლო ვახტანგ წარავლინა ბერძენთა თანა, და მიუმცნო, ვითარმედ „აჰა დღე იგი რომელ აღმითქჳამს, ვითარმედ სპარსნი შემოვაწყუდინე კელსა შენსა: აჰა ესე-რა მომიყჳანებიან შუა საზღჳართა ქართლისათა, და ყოველი კაცი მათ-თანა, ვითარ სამ-ასი ათ-ასი (რამეთუ ჰგონებდა იგი განმრავლებასა სპათა მისთასა სომხითით და მეფეთა-გან კავკასიანთასა. ხოლო მათ ვერ იკადრეს განრთვად მისა: რამეთუ რომელთამე მათგანთა აქჳნდა სასოებაჲ ჯუარ-ცმულისაჲ, ხოლო რომელნი იძლინეს ეშმაკისა-გან, მეფენი დარუბანდისანი გაერთნეს): 110
აწ აღმისრულებიეს აღთქმაჲ ჩემი, რომელ აღმითქჳამს, სადაცა მიპოვნიეს სახლი ცეცხლისა დამივსია ფსლითა, და მოგვნი და გაზირნი მიმიცემიან სატანჯველსა ბოროტსა, და მაცთური ბინქარიანი მივეც საპყრობილესა, და სიკჳდილისა-გან გარდაიხვეწა: მან უკჳჱ მოიყუანნა სპარსნი ქართლად, და დავსუ ეპისკოპოსად მიქელ, კაცი სარწმუნო. ხოლო ბინქარ, ვითარცა მოიწია საზღვართა ქართლისათა, მოკჳდა: აწ სწრაფით წარმოემართენ სპანი შენნი, რომელ აქა შინა დაეცნენ ყოველნი მტერნი ჯუარისანი, და მოიცალო შენ ყოველთა მტერთა შენთა-გან, ხოლო ჩვენ თუ გვძლოს და განძლიერდეს იგი, და შემოვიდეს გზასა შიმშატისასა:“ ხოლო ვიდრე მიეწეოდეს მოციქულნი ვახტანგ მეფისანი, წარსრულ იყო კეისარი ქვეყანით ხაზარეთით კერძო, რომლისა-გან ვერ მოიცალებდა მოსლვად ქართლად: ხოლო ვახტანგ განაძლიერნა ციხენი ქალაქისანი, და ურჩეულესი მებრძოლი ერისა მისისა, ვითარ ასი ათ-ასი მჴედარი, და ასი ათ-ასი ქვეითი, იპყრა მის-თანა, და დაუბანაკა მათ დიღომით ვიდრე ქართლისა კართამდე, და სპარსთა დაიბანაკეს ცხენის-ტერფით-გან ჩაღმართ:

---

1) Tous les M-ss მეფესა.

§ 7.

აქა სპარსთ მოსლჳაჲ ქართლს, ვახტანგ გორგასლის საომრად, და ვახტანგის-გან გამარჯვება მათ-ზედა:

ხოლო ვახტანგ განაფვართა კიდი მოგვთისაჲ ვიდრე სამ-ოც მკარი, ქცევისა-თჳს მათ-ზედა
სპათასა: ხოლო მეფე და სპასპეტი ჯჳანშერ დადგეს მცხეთას, ხოლო ნასრ და მირდატ დაუტევნა
სპათა ზედა სომხითისათა და ქართლისათა, რომელნი დგეს არმაზით კერძო. და რაჲ ბრძოდიან
სპარსნი არმაზით კერძო, მცხეთით განვიდიან. და რაჲ განვიდის ლაშქარი-იგი იმიერ კერძო
მცხეთით, ეწყვნიან არაგვსა ზედა: ოდესმე [1]) განვლიან ფონი მტკჳრისა, და შეიბნიან ფონსა ზე-
და ტფილისისასა, და რომელსამე დღესა მათ სძლიან, და რომელსამე მათ: ხოლო ვახტანგ მე-
ფესა შეექმნა ჩაბალახი ოქროსა, და გამოესვა წინათ მგელი და უკანათ ლომი. და რომელსა კერ-
ძოსა იძლეოდიან ქართჳელნი, მუნითცა მიჰმართის და მოსრის სპისა-მის-გან სპარსეთისა ვი-
თარცა ლომ-მან კანჯარნი: მიერით-გან ვერღა-რა შეუძლებდეს სპარსნი წყობად მისა, და ისწავლეს
იგი რომელსა ეწერა მგელი და ლომი, და ვითარცა იხილიან ვახტანგ, და თქვიან. ,,დურ აზ
გორგასალ:‘‘ რომელ არს ესე. ,,მიჰრიდეთ თავსა მგლისასა:‘‘ და მის-შიერ სახელ-ედჳა ვახტანგ
მეფესა გორგასალ: განძლიერდა მათ შორის ბრძოლაჲ ოთხ თვე ოდენ, და მოიწია მოციქული
111 კეისრისა-გან, და მოართვა ძღვენი ვახტანგს, და მოჰგვარა სპათა-გან ბერძენთასა ოთხ-მოცი ათა-
სი მჴედარი, და მოუწერა ვახტანგს, ვითარმედ ,,შევექეც წყობასა ხაყანისასა, და მომივლენია
შენდა ოთხ-მოცი ათა-სი მჴედარი, და მომიწერია ლეონისდა, უკეთუ გიკმდეს შენ ლაშქარი, წი-
ნაშე შენსა არს მელიტენით-გან ვიდრე ლამდემდე, და აღმომართ ვიდრე კარნუ-ქალაქამდე, და
მიბრძანებია ლეონისდა წინაშე შენსა იყოს:

და მოწევნილ [2]) იყო ლაშქარი ბერძენთა ჯავახეთს. ხოლო ვითარცა სცნა სპარსთა მეფე-
მან ბერძენთა მოსლვა შველად მათდა, იწყო ზრახვად ვახტანგისსა: მიუმცნო მოციქულსა, და
ჰრქჳა. ,,რას-თჳს მოვწყუდებით ურთიერთარს, ძმანი კაცნი და შვილნი ნებროთისნი: უკეთუ ცეც-
ხლი არს ღმერთი, შე-უკვე-მეწიენ იგი თავსა, ხოლო თჳთოეული ჩვენგანი სათნოსა სულისა
თჳსისა მსახურებდეს:‘‘ ვითარცა მივიდა მოციქული და უთხრა, სთნდა ვახტანგს და ყოველსა
ერსა მისსა, და მისცა ნიჭი ვახტანგ მეფე-მან, მიუვლინა მოციქული და ჰრქჳა. ,,გიხილავს ძა-
ლი ჯჳარისა, და ყოველთა მოგვაქჳნდა ხარკი ვიდრე გამოჩინებადმდე ჯვარ-ცმულისა: რა-ჟამს
გამოჩნდა იგი, მძლე ექმნეს ყოველნი თაყჳანის-მცემელნი მისნი წინაშე მისსა, და მოხარკენი
შენნი ბერძენნი მოღმართ გბრძვანან, და მოაოკრნეს სამსახურებელნი ცეცხლისანი: აწ უკეთუ

---

1) Mon M-it რომელსამე დღესა.

2) M-ss მოწევნულ.

გვბრძოდი ჩვენ დატეობისა-თჳს სჯულისა, მოვკუდებით ჩვენ მის-თჳს, ვითარცა მოკუდა ჩვენ-თჳს, და მან აღმადგინნეს ჩვენ: ხოლო უკეთუ აღასრულო სიტყუაჲ შენი, და არა იყოს ცეცხლი ღმრთად შენდა, და იყოს ღმრთად შენდა ქრისტე, მამად და უფლად გხადო შენ: დაღაცათუ ჩვენ პირ-მშონი ვართ, არამედ თქვენ სხდეთ საყდართა ზედა მამისა ჩვენისათა:“ ვითარცა უთხრეს სიტყუაჲ ვახტანგისი, შეიწყნარა და წარსცა ძღვენი გორგასალსა ძლიერად, და მის-თანა გჳრგჳნი ანთრაკოანი, და ჟამი დადვეს შეკრებისა: აიყარა მეფე სპარსთა განთიად, და დადგეს ველსა კალისასა: ხოლო ტფილისი სოფელი და კალაცა მოოკრებული იყო მაშინ. ხოლო მეფე ვახტანგ დადგა ჯაჭვს, და შეკრბეს მასვე ველსა ორნივე მეფენი, და მოიკითხეს ურთიერთარს, და უყვეს აღთქმაჲ თავის-თავისა სჯულსა ზედა გარდაუვალ: და მოჰხადა მას დღესა სპარსთა მეფე გორგასალ-მან ლაშქრით თჳსით ტფილისად, და უძღვნა გორგასალ-მან მკევალი ათ-ასი, მონაჲ ხუთ-ასი, სტავრაჲ სკარამანგი ხუთ-ასი, ბიზიონი რუზმა[1]) ხუთ-ასი. კდალი ცხენი ათი ათ-ასი, ცხენი ბარგისა ხუთ-ასი, ჯორი სამ-ასი, ზროხა[2]) ოთხ-ასი, ცხვარი ათი ათ-ასი: და დღესა მესამესა, მივიდა გორგასალი მის-თანა და თანა წარიტანა ლეონ, ანთიპატრიკი კეისრისა, და უყვეს განზრახვა. და აზრახა ანთიპატრიკ-მან გორგასალსა, რათა ყოს მშვიდობაჲ შორის კეისრისა და ხვასროსა, რამეთუ ეშინოდა ბერძენთა, ნუ-უკუჱ შევიდნენ საბერძნეთად სპარსნი, და მოაოკრონ იგი. რამეთუ სპანი საბერძნეთისანი ყოველნი იყუნეს ხაზარეთს: და ჰრქუა ხვასრო გორგასალსა. ,,ითხოვე ჩემ-გან რაცა გნებავს თავისა შენისა-თჳს, და სხვისა ვის-თჳსცა გნებავს:“ ხოლო 112
გორგასალ-მან ჰრქუა, ,,მნებავს რათა იყოს მშვიდობაჲ შენ შორის და კეისრისა:“ ჰრქუა ხოსრო. ,,დაამძიმე თხოვაჲ შენი ჩვენ-ზედა: არა ყვიან წყალობა. ამის-თჳს ვყავ სიყუარული შენ-ზედა, რათა შევიდე საბერძნეთად და შური ვიძიო მათ-გან, და აჰა მოციქული ხაზართა მეფისა მეათე დღე არს, რაჲთ-გან მოსრულ არს, და შენ არა უწყი მიზეზი მტერობისა ჩვენისა: ხოლო აწ მიგითხრა სილაღე მათი ჩვენ-ზედა, და მერმე ვჰყო ნებაჲ შენი, ვინათ-გან აღგითქუ ფიცითა ძლიერითა, ვითარმედ არა ვყო უნებელი შენი:“ და თქუა, ვითარმედ .,შენ უწყი რამეთუ ზღვასა მოღმართ ჩვენი არს საზღვარი, განყოფილი ნოესით-გან, და აწ იგი მბრძავს ჩვენ ჯაზირსა და შამსა, და მოოკრებულ არიან ქალაქნი-იგი. ხოლო შამი სამეფო ჩვენი არს: არამედ ჯაზირისა ნახევარი განწვალებულ არს მამათა ჩვენთა, შენი არს ხუედრად, და მიუღებიეს იგი ბერძენთა, და მე ესე-რა შევიდოდე უკმოღებად მისა: აწ რომელი ნაწილი მამათა შენთა არს, შენ განყავ, შენ იცი და ბერძენთა. ხოლო სხვა ჯაზირისაჲ მომცენ მე ბერძენთა, და რომელი ვითხოვე მე შენ-გან:“

ხოლო ვითარცა ესმა ესე ლეონ ანთიპატრიკსა, განიხარა ფრიად და თაყუანის-ცა ორთავე მეფეთა, და თქუა. ,,ხუთნი ქალაქნი ჯაზირისანი შენდავე იყუნენ, შენნი კერძნი. რამეთუ ნახევარი

---

1) R ზუზმა.
2) T ძროხა.

სიკილიისა, რომელი მოგველო შენ-გან, უკუჼ-გცეთ[1]), და დღეთა ჩვენთა იყავნ მშვიდობა შორის შენსა და მისსა:“ და თქ̂ა მეფე-მან. ,,ვინაჲ უწყის, თუ დასჯერდეს ბერძენთა მეფე ქმნულსა ჩვენსა:“ და თქ̂ა ლეონ. ,,რა-ჟამს წარმომავლენდა მე, ძალად ამის მეფისა, ჰრქ̂ა მეფესა ჩვენსა მონოზონ-მან ვინმე ღვთის მეცნიერ-მან, ვითარმედ სთნავს ღმერთსა მშვიდობაჲ სამთავე ამათ მეფეთა: და იქმნაცა ეგრე: ხოლო კეისარ-მან უბრძანა მწიგნობარსა და დაწერა წიგნი ზავისაჲ. აჰა აქა არს აღწერილი წიგნი მისი, ვითარცა ესე ვთქუ:“ წარიკითხეს წიგნი-იგი, დაწერილი იყო ფიცით. ,,თჳნიერ მისა რომელი მოსცა სპარსთა მეფე-მან ივბიმიანოზს, არა ვძებნო თქვენ-ზე-და:“ და მოუწოდა მეფე-მან სპარსთა-მან ხაზართა მეფისა მოციქულსა, და უთხრა მან აღზრზენაჲ სპარსთა ბერძენთა ზედა: მაშინ მოიღო სპარსთა მეფე-მან ქარტაჲ და დაწერა კელითა თჳსითა წიგნი ბერძენთა მეფისა სიყ̂არულისაჲ და ჩინებაჲ საზღ̂ართაჲ. და სიკილიის უკუცემისა-თჳს, მისცა ფილისტიმი საზღვრითა იერუსალიმისათა: და თქ̂ა, ვითარმედ ,,ქალაქი სჯულისა თქ̂ჱნი-სა არს იერუსალიმი:“ და მისცა გორგასალსა ნიჭი, ალვაჲ ლიტრა სამი ათ-ასი, ამბარი ლიტრა ხუთ-ასი, მუშკი ლიტრა ხუთ-ასი, სამოსელი ხვასროანი ათ-ასი, და ხაზი სამი ათ-ასი:

და წარვიდა ვახტანგ მეფე შინა ხვალისა-დღე, მიავლინნა ვახტანგისსა ბარზაბან, საკუთარი,
115 და მობიდან, და ჰრქ̂ა ესრეთ გორგასალსა. ,,რომელი გინდა ჩემ-გან და ვქმნე აწ იგი. და განა-გენ საბრძანებელნი შენნი, ვითარცა გნებავს: მიავლინენ დასტურნი და ითვალე ქალაქი შენი რომელნი მიგცენ შენ: ხოლო ბარზაბანისდა მიბრძანებია მისლვაჲ კეისრისა, მითვალვად ქვეყანათა და ქალაქთა თქვენთა: ხოლო შენ უწყი, რამეთუ საქმესა ამას ჩემსა ზედა განრისხნენ სპარსნი მოხუცებულნი, რამეთუ მათ ებრძანა ჩემ-მიერ შემუსრვა საბერძნეთისა. ხოლო მე დღეს საზღვა-რით ჩემით ორი სამეფო მივანიჭე: აწ ესე არს სათხოველი ჩემი, რათა დაჲ შენი მომცე მე ცო-ლად, და შენ წარმოხვიდე ჩემ-თანა ქვეყანასა მამისა ჩვენისა, რათა ჰნახე ნათესავნი შენნი და შენ შემწე მეყო მე თავითა შენითა, მტერთა ჩემთა ზედა, აბაშთა და ელამთა, ჰინდოთა და სინდთა, რამეთუ უძვირესი ბოროტი და დამდაბლებაჲ მეფობისა ჩემისაჲ მათ ჰყვეს: აწ ოდეს მოხვიდე ჩემ-თანა, ესრეთ ვრქვა მოხუცებულთა და მარზაპანთა ჩემთა, რამეთუ სიყ̂არული ვყავ ჩემი და მოყ̂არეთა ჩემთა, რამეთუ ესრეთ ინება ძმა-მან ჩემ-მან ვახტანგ მეფე-მან: რომელნი ქვეყანანი მივსცენით მათითვე შემწეობითა მოხარკე ვყ̂ნეთ მტერნი ჩვენნი, და ამითა დავაცხროთ გულის-წყრომაჲ მათი ბერძენთა ზედა: ხოლო შენ თავითა შენითა მინებ ძალად ჩემდა, არამედ სპანი შენნი ადგილსავე იყ̂ნენ:“

მაშინ ვახტანგ მოუწოდა თანა-მზრახველთა თჳსთა და ეზრახა ლეონ ანთიპატრიკსა[2]) ესრეთ, ვითარმედ ,,დიდ არს კეთილი შენი ბერძენთა ზედა უფროს მეფეთა-მათ რომელნი სხენან საუდარ-

---

1) R უკუგცეთ; Mon M-it უკუნგცეთ.
2) T ანთიპატი.

თა მათთა. რამეთუ შენ დასცევ ქალაქი პონტოსა შემუსრვისა-გან, და შენ მიანიჭე შვიდ-ას ოთხ-მოცი ათ-ასი სული, და დღეს შენ-მიერ მიეცემის ჯაზირაჲ და ფილისტიმი, რომელ მშვიდობით არა-რომელსა მეფესა ბერძენთასა შეუპყრია: და მართალ არს ხვასრო. უკეთუ არა ჰყო მის-თანა სათნოებაჲ, უკმრად შეურაცხ-ჰყოს იგი ერ-მან მის-მან. დაღაცათუმცა მან არა გვითხრა, მიღმართ ვაძლიოთ, რამეთუ ესე არს სრული სიყუარული. მიგცე ლაშქრისა ჩემისა-გან ათი ათ-ასი ჭურვილი, და მე წარვყვე მოციქულთა შენთა თანა, წინაშე კეისრისა. და მუნით გამოგერთოს ჯაზირას, სპითა ძლიერითა:" ესე განაზრახა ლეონ ანთიპატ-მან [1]), და სთნდა მეფესა ვახტანგს და ყოველთა წარჩინებულთა მისთა განზრახვაჲ მისი, და მისცა სპარსთა მეფესა ვახტანგ დაჲ მისი ცოლად, რომელსა ერქუა მიჰრანდუხტ, რომელი წარტყუენილ იყო ოვსთა-გან, და გამოეჴსნა ვახტანგს: ხვარანძე ამის-თჳს არა მისცა, რამეთუ დაწინდებულ იყო იგი სომეხთა პატიახშისა: და მოიყვანა ვახტანგ ძე მისი, რომელსა ერქუა სპარსულად დარჩილ, ხოლო ქართულად დაჩი: მაშინ იყო ხუთისა წლისა, და დადგა გჳრგჳნი, და დაუტევა მეფედ, და დაუტევნა მის-თანა შვიდნი წარჩინებულნი მისნი. პირველად ჯუანშერ სპასპეტი, მპყრობელი შიდა-ქართლისა და მფლობელი ყოველთა ერის-თავთა. და დემეტრე, ერის-თავი კახეთისა და კუხეთისა. გრიგოლი, ერის-თავი 114
ჰერეთისა. ნერსარან, ერის-თავი ხუნანისა. და ადარნასე, ერის-თავი სამშვილდისა. და სამანდირ, ერის-თავი შიდა-ეგრისისა და სვანეთისა. და ბაკურ, ერის-თავი მარგუისა და თაკვერისა: და ამათ შევედრა ძე თჳსი დაჩი, და უბრძანა აღშენება უჯარმოსა, და მუნ შინა ზრდაჲ დაჩი მეფისა, რამეთუ სიმარჯვედ გამონახა იგი ნადირთა და საცხოვართა-თჳს: და წარიტანნა თანა ოთხნი [2]) წარჩინებულნი მისნი. არტავაზ, ერის-თავი კლარჯეთისა, და ნასარ, ერის-თავი წუნდისა, და ბივრიტიანი, ერის-თავი ოძრკისა, და საურმაგ, ეჯიბი მისი დიდი, და მათ-თანა ათი ათ-ასი მჴედარი ლაშქრისა მისისა დარჩეული: და ლეონ ანთიპატრიკ-მან ლაშქრისა მისისა-გან დაუტევნა ათი ათ-ასი ბერძენი, და თჳთ წარვიდა წინაშე კეისრისა, და ვახტანგ მეფე-მან წარატანა თანა დესპნად არტავაზ ერის-თავი, კლარჯეთისა თავი. და წარსცა ყოველი ნიჭი წინაშე კეისრისა, რომელი მიენიჭა მეფესა ხვასროს: გარნა სტავრაები და ტაიჭები დაიჭირა თავისა თჳსისა-თჳს, და სხჳა ყოველი წარსცა და უბრძანა არტავაზს, რათა ჯაზირას მოერთოს ლეონ ანთიპატრიკსა თანა: ხოლო ვახტანგს ევედრნეს დედაჲ და დაჲ მისი ხვარანძე, რათა წარიტანნეს თანა და ილოცონ იერუსალიმს: წარიტანნა, და წარვიდეს ვახტანგ მეფე და ხვასრო გზასა ადარბადაგანისასა, და მუნით წარვიდეს ვახტანგ, და დედაჲ და დაჲ მისი, იერუსალიმს, და ხვასრო ელოდა ანტიოქს: შევიდეს და ილოცეს წმიდასა აღდგომასა, და მოილოცნეს ყოველნი ადგილნი წმიდანი, შევედრნეს წმიდასა აღდგომასა, და შესწირეს შესაწირავი დიდი, და წარმოვიდეს ანტიოქს:

---

[1]) Précédemment on voit ანთიპატრიკი, plus habituellement; mais c'est ici la vraie orthographe, du grec ἀνθύπατος.

[2]) T ხუთნი.

ხოლო ლეონ, ანთიპატრიკი კეისრისა, და არტავაზ, ერის-თავი ვახტანგისი, მოვიდეს ოცი
ათ-ასითა მჴედრითა და რჩეულითა, და მოართვეს ხვასროს კეისრისა-გან ძღვენი მიუწდომელი, და
ვახტანგს ნიჭი მიუწდომელი, და მოუმცნო კეისარსა მოციქულთა სიხარული და მადლისა მიცემაჲ
ღვთისა, და ვახტანგის ქებაჲ და მადლი მიუწდომელი: და მოუმცნო ვახტანგისად. ,,მიბრძანების
ლეონისდა ესრეთ, რათა იყოს შიშსა და ბრძანებასა შენსა ქვეშე ვითარცა ჩემსა:" და შეკრბა
ვახტანგის საბრძანებელსა ქჳეშე ბერძენნი, და ქართჳელნი და სომეხნი, ორ-მოც და ათი ათ-ასი
მჴედარი, რჩეული: მაშინ უბრძანა სპარსთა მეფე-მან ვახტანგს. ,,ოდეს დედაჲ და დაჲ შენი აქა-
მომდის დამაშვრალ არიან, მოვიდენ იგინიცა სამეუფოდ ჩემდა, რათა ერთობით აღვასრულოთ
სიხარული ჩვენი: მერმე თუ ინებონ წარსლვა ქართლს, წარვიდენ იგინი გზასა რანისასა: ხოლო
თუ ინებონ ლოდინებაჲ შენი, გელოდიან ურაჭას ქალაქსა შინა:" სთნდა უკვე ვახტანგს ბრძანე-
ბაჲ ხვასროსი, და წარიტანნეს თანა და წარემართნეს: და წარგზავნნა სპარსთა მეფე-მან მოციქუ-
115 ლი წინაშე ყოველთა წარჩინებულთა სპარსეთისათა, და მიუთხრა ესრეთ ყოველი: ხოლო მათ
განიხარეს სიხარულითა დიდითა: რამეთუ ცეცხლ-ებრ ეგზებოდეს ბრძოლისა-თჳს ჭინდოთა, სინ-
დელთა და აბაშთა, და ჯორჯანთა-თჳს: და მივიდეს ბაღდადს, და მოეგებნეს ყოველნი წარჩინე-
ბულნი სპარსთანი, სიხარულითა დიდითა. და აღასრულეს ქორწილი სამეუფო, ექვს თვე განცხრო-
მითა და განსვენებითა მიუწდომელითა: და შემდგომად ქორწილისა მისცა ნიჭი დიდ-ძალი დედა-
სა და დასა ვახტანგისასა, და წარმოვიდეს ურაჭას: პატივ-სცემდა ვახტანგს ყოველი ერი სპარ-
სთა, ვითარცა ხვასროს, მეფესა მათსა, და მერმე წარემართნეს მტერთა ზედა:

§ 8.

აქა ვახტანგ გორგასლისა-გან სპარსთ მეფისა შველა ჭინდოთა, სინდელთა, აბაშთა და ჯორჯანთა ზედა და ყოველთა-ზე გამარჯვება ვახტანგისა-გან:

პირჳელად მივიდეს ჯორჯანეთს და წარმოტყვენეს ჯორჯანეთი, ყოვლად უმკჳდრო ყვეს, და დასხნეს ადგილსა მათსა ნათესავნი სპარსთანი, და ელამნი: და მიერით-გან იქმნნეს ჯორჯანნი გლეხად, რომელნი აწ არიან მებეგრენი სპარსთანი:

§ 9.

შესლვა ჭინდოეთს ვახტანგ გორგასლისა-გან და ვახტანგის-გან გამარ-ჯუება მათ-ზედა:

და მუნით შევიდეს ჭინდოეთად, და მუნ იქმნნეს წყობანი ძლიერნი ბუმბერაზთანი, თითოს-თითოთანი. და იყო მუნ წესად, რომელ-მანცა მათგან-მან სძლის ბუმბერაზთა, ივლტინ მის წი-ნაშე ბანაკი მისი: ხოლო ვახტანგ მეფე-მან, მოკლა ბუმბერაზი თხუთმეტი მუნ შინა, რომელთა დაეცნეს მრავალნი გოლიათნი სპარსთანი: დაყვეს ბრძოლასა შინა ჭინდოეთისასა სამი წელი. და წარმოტყვენეს უმრავლესნი ქვეყანანი ჭინდოეთისანი, არამედ მტკიცენი ციხე-ქალაქნი ვერ გან-ტეხნეს, რამეთუ ზღვათა შინა იყვნეს, და წარმოიღეს ხარკი ჭინდოთა მეფისა-გან. მუშკი, ლიტრა ათ-ასი. ამბარი, ეგ-ზომივე. ალვაჲ, ნავი ათი. თვალები, იაკინთი და ზურმუხტი, ნავი ერთი, და მას-თანა სათვირონი თჳთო სახე. ოქრო, აქლემი ასი. ვეცხლი, აქლემი ხუთ-ასი:

§ 10.

შესლჳა სინდეთს ვახტანგ გორგასლისა-გან, და გამარჯვება ვახტანგისა-გან:

და მუნით შევიდეს სინდეთს [1]): მაშინ სინდთა მეფე-მან განყო ერის-თავნი ციხეთა და ქალაქთა შინა. და რომელსაცა კერძსა განვიდიან სპარსნი მტყვენავნი, გამოუჴდიან ლაშქარნი სინ-დელნი, ციხეოა და ქალაქთა-გან, და დასდვიან ვნებაჲ დიდი სპარსთა ზედა: და მოსწყდა ურიცხვი ერი სპარსთაგანი, ხოლო ძალითა ქრისტესითა არა-სადა იძლივნეს ვახტანგის სპათაგანნი, და ყოვლადვე მძლედ გამოჩნდეს მტერთა ზედა: და მგნედ მბრძოლად გამოჩნდეს ოთხნი-იგი წარჩინებულნი ვახტანგისნი, და ლეონ ბერძენი. რამეთუ მათ დასცნეს მრავალნი მებრძოლნი, 116
სინდელნი ბუმბერაზნი:. ხოლო სინდთა მეფე იყო ქალაქსა შინა სინდიას: მაშინ ყოვლითა ძალითა მათითა მივიდეს სინდიას, და მუნ მიხვდეს ბრძოლანი ძლიერნი, და დღეთა ყო-ველთა გამოვიდის თჳთ სინდთა მეფე, რამეთუ იყო იგი მგნე გოლიათი, და შემმართე-ბელი, და გამოიტანნის მკედარნი სინდეთისანი, და იყვის ბრძოლა ბუმბერაზთა: რომელსა-მე დღესა მათ სძლიან, და რომელსამე მათ: და სინდთა მეფე-მან სძლო, თავის-თავითა, ყო-ველთა ბუმბერეზთა [2]) მბრძოლთა მისთა, და არა მიხვდეს იგი ვახტანგ ბრძოლასა შინა, დღეთა მრავალთა: მაშინ სინდთა მეფე-მან ველსა-მას-ზედა, კართა ქალაქისათა, ღამე თხარა მთხრებლი

---

[1]) T, R, სინდეს.
[2]) Sic T.

დიდი, და სამალავები შიგან მთხრებლსა მჴედართაჲ, და სიმარჯვით დაუტევნა გზანი გამოსა-
ვალნი, და ჩაადგინნის მუნ შიგან მჴედარნი ათნი რჩეულნი. და დილას ადრე გამოგზავნა ბუმბე-
რეზი ერთი: მას დღესა ხვედრი იყო ვახტანგისი, კართა ცვისა-თჳს, და მიდგა ესე ბუმბერაზი,
და სთხოა ბრძოლაჲ ვახტანგს თავის-თავ, რათამცა წარიტყუა, და შეჰკადა მათ მჴედართა ზედა:
მაშინ საურმაგ, ეჯიბი ვახტანგისი, განვიდა და ჰრქუა. „არა ხარ შენ კადნიერ ბრძოლად მეფისა,
არამედ მე გებრძოლო, მონაჲ მონასა:" და მიეტევა. ხოლო სინდელი-იგი გაიქცა, და მისდევდა
საურმაგ, ჩუეულებისა-ებრ. რამეთუ მრავალ-გზის ბრძოლილ იყო ველსა-მას-ზედა: და ვითარ
წარჰკდა, დამალულთა-მათ მჴედართა, გამოუკდენ ზურგით მისსა, და იგი მეოტი შემოიქცა, ხო-
ლო საურმაგ სცა ოროლნი წინასა-მას და მოკლა. ხოლო ათთა-მათ მოკლეს საურმაგ: მაშინ
მიეტევა თჳთ მეფე ვახტანგ, და მის-თანა სამნი-იგი წარჩინებულნი მისნი, არტავაზ, ბივრიტიან
და ნასარ, და მათ-თანა ლეონ ბერძენი: ხოლო სინდელნი-იგი ივლტოდეს, და მისდევდა ვახტანგ
მოუყვსითურთ, ვიდრე კართამდე ქალაქისათა, და სინდნი-იგი შეივლტოდეს ქალაქსა შინა: მაშინ
ვახტანგ მწუხარებითა შეიქცა, და იგლოვდა გვამსა ზედა საურმაგისასა, ვითარცა ძმისა საყვარე-
ლისასა, რამეთუ თანა-ზრდილ იყო მისი, ძმის-წული მამა-მძუძისა მისისა, არტავაზის მამისაჲ
ერთ-გული მინდობილი და ქველი:

ა რ ა კ ი:

მაშინ სინდთა მეფე გამოდგა კართა ქალაქისათა, და კმა ყო კმითა მაღლითა, და თქვა.
„ვახტანგ მეფეო, მსგავსი ხარ შენ ყვავისა-მის უგუნურისა, რომელ-მან პოა ქორი მოწყლული
და გაგლეჯილი არწივისა-გან, რომელსა ვერ ეძლო აფრენაჲ, და მიახლებულ იყო სიკუდილსა: და
არა ქმნა ყვავ-მან მან ვითარცა წესი არს ყვავისაჲ. რამეთუ სხვა-მან ყვავ-მან, ოდეს იხილის ქო-
რი, იწყის კმა-მაღლად ყივილი, და ისმინის სხვათაცა, და დაესხის სიმრავლე ყვავთა ქორსა, რა-
117 თამცა განიოტეს საყოფელთა-გან მისთა, და უშიშადმცა დაყვნეს დღენი მათნი: რამეთუ პირ-
უტყვთაცა იციან სარგებელი თავისაჲ: არა ქმნა ყვავ-მან მან ეს-ვითარი, არამედ შეიწყალა ქორი-იგი,
ვითარცა კეთილის მყოფელი მისი, უწყო ზრდაჲ მართვეთა თჳსთა თანა, მარადის უკრებნ მკალსა
და გველსა, რამეთუ სხვისა შეპყრობაჲ არა-რასა ძალ-უც ყვავსა, და მით ზრდიდა ქორსა: ვი-
თარცა მოეზარდნეს ქორსა-მას ფრთენი, თქვა გონებასა თჳსსა. „ესე-რა დღეთა მრავალთა გა-
ზრდილ ვარ მკალითა და გველითა, და არა მომცემია მე ძალი მამა-დედათა ჩემთაჲ, რამეთუ მკალი-
თა ვერ განვძლიერდები: თუმცა ძალ-მედვა მიწევნაჲ მფრინველთა, და მით გამოზრდა თავისა ჩე-
მისა, არამედ შევიპყრა ყვავი ესე, მზრდელი ჩემი, და შევჭამო და გავისვენო ორ დღე: მომეცეს
ძალი, და ვიწყო წესისა-ებრ ნადირობად, მამათა ჩემთა-ებრ:" რომლისა-თჳსცა აღასრულა ესე,
შეიპყრა ყვავი-იგი და შეჭამა, მიერით-გან იწყო ნადირობად დიდთა და მალეთა მფრინველთა: არა

მიეცა ყზავსა-მას ქებაჲ მოწყალებისა, არამედ უგუნურად და თავისა მკვლელად ითქმის: არცა მიეცა ქორსა-მას ყზედრებაჲ უწყალობისა და კეთილის-უკსენებლობისა: და იგი არს გვარი და წესი ქორისა. განილეოდა და მოკვდებოდა მჴალითა, და ქმნა წესისაებრ, და განერა სიკჳდილისაგან: ხოლო ყვავ-მან მან არა წესისაებრ თჳსისა ქმნა, და მითცა მოკვდა: აწ სპარსნი პირველით მოაქამომდე და წადმართ მიუკუნისამდე მტერნი არიან[1]) ჯვარის-მსახურთანი, ჟამსა შინა, ულონობითა, ლიქნით უვიან სიყუარული, და ოდეს ეცის ჟამი, არა უვიან წყალობაჲ და კეთილის-კსენებაჲ: ესე ბევრის-ბევრეულ-ჯერ ქმნილ არს, რომელი გვასმია წიგნთაგან: და ოდეს იხილენ სპარსნი ჩემ-მიერ შეკნინებულნი, არა ჰყავ იგი რომელი ჯერ იყო შენდა საქმედ, სიხარული და მადლისა შეწირვაჲ ღვთისა შენისა, და ზრახებაჲ სხჳსათაცა ნათესავთა, და მტერად აღზრზენაჲ სპარსთა ზედა, და შეწევნაჲ მტერთა სპარსეთისათა: არა ჰყავ ესე-ვითარი, არამედ დაგიტეობია საყოფელი მამათა შენთა, და წინა-მძღჳარ-ქმნილ ხარ სპასა დიდსა საქრისტეანოსა საბერძნეთისასა, და მოგივლია ორის წელიწდის გზაჲ, და მოსრულ ხარ ძალად სპარსთა, რათა განძლიერდენ და მოიწყვენ და წარგწყმიდებს შენ და ქვეყანაჲ შენი, და იპყრეს წარსაწყმედელად ყოველი ჯვარის-მსახური: ჭეშმარიტად ამას იმზადებ თავისა შენისათჳს, და ყოველთა ჯჳარის-მსახურთათჳს: რად ვთქუ მე შენ-თანა ყვავისა იგავი. რამეთუ მეფე ხარ თჳთ-მპყრობელი, ახოვანი, და ნებითა შენითა მიგიცემია თავი შენი მონად მტერთა შენთა: ვითარ არა უგუნურად ვთქჳა თავი შენი":

ა რ ა კ ი:

მაშინ ვახტანგ ჰრქუა. „გეგონა შენ ვითარმედ სიბრძნითა გამონახულად იზრახე, არამედ ცრუ არიან სიტყჳანი-ეგე შენნი. მე გითხრა, და გაუწყო ჭეშმარიტი: უგუნურო, მსგავს ხარ შენ თაგვისა-მის მთხუნველისა, რომელსა არა ასხენ თუალნი, და საყოფელი მისი არს მიწასა ქუეშე, და 118
არა უწყის ბრწყინვალებაჲ მზისა და შვენიერებაჲ ველთა, და დაჯერებულ არს იგი ცხოვრებასა თჳსსა, რამეთუ ეგე ოდენ ჰგონიეს მას ცხოვრებაჲ ყოველთა იძრვისთა, ვითარსა ცხოვრებასა თჳსსა არს. და არა სურვიელ არს ხილვად ნათლისა, და შვენიერებასა ცისა და ქუეყანისასა: ეგრეთვე შენ ბრმაჲ ხარ გონებისა თუალითა, და ყრუ ხარ გონებისა ყურითა, და არა ხედავ, და არცა გესმის, და არცა უწყი ცხოვრებაჲ სრული, და არცა სურვიელ ხარ შენ მისლვად ცხოვრებასა-მას საუკუნესა, ნათელსა-მას დაუსრულებელსა: არა იცნობ შენ ღმერთსა შემოქმედსა ყოვლისასა, რომლისა მიერ შეიქმნა ყოველივე: არა მიქმნია მოსლვა ამას ქვეყანასა დიდებისათჳს სოფლისა, არცა მსახურებისათჳს სპარსთა მეფისა, არამედ მსახურებისათჳს ღვთისა დაუსაბამოსა, სამებისა ერთ-არსებისა, დამბადებელისა ყოველთასა, და დიდებისათჳს მერმისა საუკუნოსა დაუსრულებელისა: რამეთუ ჩემითა აქა მოსლვითა პირველად გამომიგსნია იერუსალიმი, წმიდა ქალაქი, სადა

[1]) T, R, მტერნია.

დადგეს ფერჴნი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესნი, და მუნ აღასრულა ყოველივე ჴსნისა-თჳს სულთა ჩვენთასა. და შემდგომად ყოველი საქრისტიანო დამიჴსნია მოოკრებისა-გან, რამეთუ მისცემდა ჟამი სპარსთა მეფესა მოტყუენვად ყოვლისა საქრისტიანოსა: დაღაცათუმცა ქვეყანაჲ ჩემი დაცულ იყო ძალითა ქრისტესითა და სიმჴნითა სპათა ჩემთათა, არამედ უცალო იყჳნეს ბრძენნი, და ვერ წინა აღუდგებოდეს: და ესრეთ ჯერ არს ჩვენდა ქრისტეს მოსლვით-გან, რათა ერთისა მოჳსისა ჩვენისა-თჳს დავდჳათ სული ჩვენი: ხოლო ბევრისა ბევრეული სული დაჴსნილ არს ჩემისა აქა მოსლვითა, და ამის-თჳს მიქმნიეს ესე, რათა ღმერთ-მან დამბადებელ-მან ჩემ-მან შეიწიროს მსახურებაჲ ესე ჩემი, და აღმისუბუქნეს ცოდჳანი ჩემნი: და რომელ სთქუ შენ, თუ მოიწყონ-რაჲ სპარსთა, მტერ ექმნებიან ქრისტეანეთა, მე ძალითა და შეწევნითა ქრისტესითა, ჟამსა ამას დამიჴსნიან ქრისტეანენი ჭირისა-გან დიდისა, და უკანის ღმერთ-მან დამბადებელ-მან წყალობაჲ ყოს კვალად მოსავთა მისთა-ზედა: დაღაცათუმცა არა იყო მიზეზი, ქრისტეანეთა ჴსნი-სა-თჳს ძალად სპარსთა მოსრულ ვიყავ აქა: ჯერ იყო ესეცა პირველად ნათესაობისა-თჳს და შე-მდგომად ამის-თჳს, დაღაცათუ არა ჭეშმარიტსა სჯულსა ზედა არიან სპარსნი, არამედ მეცნიერნი არიან ღვთისა დამბადებელისანი, და ჰრწამს ცხოვრებაჲ სულიერი. ხოლო თქჳნ სულიად უმე-ცარნი ხართ ღვთისანი, და უგულის-ხმო ვითარცა ცხენი და ჯორი: ვითარ უკჳ არამცა მსახუ-რებად შეიწირა ღმერთ-მან დამბადებელ-მან ყოვლისა-მან: და საწუთროსაცა ამის საქმეთა-გან სა-ძაგელ არს გონებაჲ შენი: რამეთუ ქორ-მან დადარ-მან რომელ-მან შეჭამა ყვავი-იგი, მზრდელი მისი, აქებ ნაქმარსა მისსა. ხოლო ბუნებაჲ ჩვენი ესე არს, რათა კეთილის მყოფელისა ჩვენისა-
119 თჳს დავდვათ სული ჩვენი, და მოვიგოთ მადლი ღვთისა-გან. და ვპოოთ ცხოვრებაჲ საუკუნო, და სოფელსა ამას მოვიგოთ ქებაჲ კაცთა-გან: და სახელსა ზედა ღვთისასა, და მცნებათა მისთა-თჳს თუ მოვკჳდეთ, უკუდავნივე ვართ, და სიკჳდილისა-გან ცხოვრებად მივიცჳალებით:"

მაშინ ჰრქჳა სინდთა მეფე-მან. „ცუდ არს სიგრძე ზრახვისა ჩვენ შორის, არამედ რომელი სთქუ შენ, თუ სახელისა-თჳს ღვთისა ჩემისა მოვკჳდე, სიკჳდილისა-გან ცხოვრებად მივიცჳალე-ბი. მაშინ უკეთუ კაც-მან უწყოდის მის-ზედა მომავალი დიდებაჲ და კეთილი, ჯერ არს ესრეთ; რათა ისწრაფოს მიმთხვევად სუფევის-მის: აწ უკჳ ჭეშმარიტად უწყი სუფევად მისლვა შენი. გამოვედ ბრძოლად ჩემდა, რათა ჩემ-მიერ მიიცვალო დღეს სიკჳდილისა-გან ცხოვრებად. რამეთუ წარჩინებულიცა შენი წარმივლენია წინა-მორბედად შენდა, რათა განგიმზადოს სადგური შენი:" ჰრქჳა ვახტანგ. „მე აწინდელი არა მიჩნს სიხარულად, რამეთუ ცოდვილი ვარ, და არა სრულიად აღმისრულებია მცნებაჲ ღვთისაჲ, და არა სრულიად აღმიჴოციან ცოდვანი ჩემნი სინანულითა, არამედ ძალითა ქრისტესითა, არა მეშინიან შენ-გან სიკჳდილისა. რამეთუ იგი არს მფარველი ჩე-მი, რომლისა მიერ დაცულ ვარ ყოვლადვე. და მრავალ-მოწყალე-მან ღმერთ-მან, მრავლითა მისმი-ერითა ძალითა, ჩემ მონისა მისისა-გან მოჰკლას, მგმობარი მისი, და სული შენი წარვიდეს ბნელსა-მას გარესკნელსა, ცეცხლსა უშრეტსა:"

მაშინ განვიდა სინდთა მეფე, და ვახტანგ ჰრქუა მოყუასთა თჳსთა. „ღმრთისა ევედრენით, და ზურგით კერძი ჩემი განმიმაგრეთ:“ და განვიდა ვახტანგ, და ორთავე აქუნდა ჭოროლები, მაშინ იწყეს რბევად მრგვლივ ნავარდსა, და ღონესა ეძიებდეს ორნივე, რათამცა შეჰყვეს წვერსა ჭოროლისასა: მაშინ დაიყამა სინდთა მეფე-მან შეუოლაჲ ვახტანგის ჭოროლისა წვერისა, და შეუტევნა რათამცა სცნა ჭოროლნი. ხოლო სიმკნითა და სიკისკასითა ტანისა მისისათა წარიკადნა და მიუდრკა ჭოროლსა და შემოუმრგჳლა[1]) ვითარცა გრიგალ-მან, და სცა ჭოროლი სინდთა მეფესა ბეჭსა მარცხენასა. ვერ უფარა სიმაგრე-მან საჭურველისა-მან, დაწყლა წყლულებითა დიდი-ითა, რამეთუ წინათ განვლო[2]) წყრთაჲ: და ჩამოიჭრა სინდთა მეფე, და მივიდა ზედა ვახტანგ, ჩაჰყო კელი და უპყრა ფერკი მისი, და თრევით მოიღო წინაშე სპარსთა მეფისა: მაშინ ყოველ-მან სპა-მან კმითა მაღლითა შესხა ქება ვახტანგს, და აღივსო სიხარულითა სპარსთა მეფე და ყოველი ბანაკი მისი: და მოვიდოდეს ყოველნი წარჩინებულნი წინაშე ვახტანგ მეფისა, ძღვნითა, და შესწირვიდეს ძღვენთა: მაშინ სპარსთა მეფე-მან მოიყუანა მკურნალი კელოვანი და დაადგინა ზედა სინდთა მეფესა, რათა განკურნოს წყლულებისა-გან, და მის-მიერ წარიღოს ყოველი სინდე-თი: ხოლო სინდთა დაიჭირეს, ნაცვლად მეფისა მათისა, ძე მისი: მაშინ მეფე-მან ვახტანგ აზრა-ხა სპარსთა მეფესა განტევებაჲ სინდთა მეფისა, აღებაჲ ხარკისა და მძევალთაჲ, რამეთუ ვერ წა- 120
იღებდეს სინდეს: არამედ სთნდა მეფესა სპარსთასა განზრახვაჲ ვახტანგისი. განუტევა მეფე სინ-დთა, აიღო მის-გან ხარკი ორი ეგ-ზომი რომელი ჰინდოთა-გან, და ორნი შვილნი მძევლად და ესე ხარკი სინდთა მაშინ სპარსთა მეფე-მან ყოველივე მიანიჭა ვახტანგს: მაშინ მეფე-იგი სინდთა დაემოყვრა ვახტანგს სიყუარულითა დიდითა. პირველად ამის-თჳს რომელ, ოდეს შევარდა კელსა ვახტანგისასა, არა მოკლა და ცოცხლებით მოიყვანა წინაშე სპარსთა მეფისა, და შემდგომად ამის-თჳს რამეთუ ვახტანგისვე მიერ განთავისუფლდა ტყვეობისა-გან, და უძღვანა ვახტანგს ძღვე-ნი მიუწდომელად დიდ-ძალი. და წარმოვიდეს სინდეთით წელსა მეოთხესა სინდეთს შესლვისასა, და დარჩომოდეს ქალაქნი სინდეთისანი მოუოკრებელად, სინდაჲ, თოფორი, კირმა:

§ 11.

აქა სპარსთა მეფისა და ვახტანგ გორგასლისა-გან შესვლა აბაშეთს და დაჭირვა აბაშეთისა მათ-გან:

და მოვიდეს მუნით აბაშეთს. ხოლო აბაშნი მსხდომარე იყუნეს ქვეყანასა რომელსა მოსდგმიდა წყალი და ლერწამოანი, რომელსა ვერ იარებოდა ნავი, და ვერცა ოთხ-ფერკი, არამედ საზღუარსა ზე-

[1]) შემოუმრგჳლა, dans mon M-it.
[2]) T, R, გავლო.

და არს სპარსთასა, და სულ-გრძელად ბრძოდეს. რამეთუ წყალი-იგი რომელი შესდიოდა გარდა-უგდეს, და ლერწმოანი-იგი დაწვეს ცეცხლითა: და წარმოტყუენეს აბაშეთი ყოველი, და განუყვნა მეფე-მან სპარსთა-მან აბაშეთი ორად. და ნახევარნი დაუტევნა ადგილსავე ზედა, და ნახევარნი წარმოიყვანნა, ვითარ სახლი ათ-ასი, და განყვნა იგი ადგილითი-ადგილად: ესე არიან ქურდნი, ნათესავნი-იგი რომელ წარმოტყუენნა აბაშთა-გან:

და ვითარ მოვიდა ვახტანგ მეფე, წელსა მერვესა შესლვით მისითი-გან სპარსეთადვე, ანტიოქიამდე, და მოვიდა ურაჭად: ხოლო სპარსთა მეფე აძლევდა ვახტანგს ცოლად თჳსთა-გან მეფეთასა. ხოლო ვახტანგ ჰრქვა. ,,არა ჯერ არს ჩემ-გან ორთა ცოლთა პყრობაჲ, ხოლო მივის ცოლი ასული კეისრისა:" დაუმძიმდა ესე მეფესა ხვასროს, არამედ ვერა-რაჲ ჰრქვა: ხოლო ვახტანგ მშვიდობით ჰპოვნა დედაჲ და დაჲ მისი, და წარმოვიდეს ვიდრე განსაყოფელსა ბერძენთასა და სომეხთასა: და წარვიდა ლეონ ბერძენი და სპაჲ მისი შიმშატად, ხოლო ვახტანგ წარავლინნა მოციქული [1]), წარმოყვანებად ცოლისა მისისა და პეტრეს-თჳს კათალიკოზისა, და სამოელ ებისკოპოზისა: წარმოვიდა ვახტანგ ქართლად. და მიეგება ძე მისი დაჩი, და ყოველნი სპასალარნი, და მათ-თანა ებისკოპოზნი, და ვითარცა ცნა ებისკოპოზ-მან ვითარმედ წარავლინა მეფე-მან მოყვანებად კათალიკოზისა და ებისკოპოზთა, დაუმძიმდა მას-ზედა: იწყო რეცა ამბოხებად და მიზეზობად. და მიუვლინა მეფესა, ვითარმედ. ,,შენ დაგიტეობია ქრისტე და ცეცხლსა ესავ:" ხოლო ვახტანგ მოუვლინა, ვითარმედ. ,,ძალითა ქრისტესითა შევედ და სიმრთელით გამოვედ, ძალითა
121 ქრისტესითა უბრალო ვარ, იცის ღმერთ-მან, მაგრა წარმივლენიეს მოყვანებად კათალიკოზისა და ებისკოპოზთა:"

და ვითარცა ესმა ესე ებისკოპოზსა, დაიდასტურა, და ჰგონებდა რომელ შფოთითა დაეცადოს საქმე იგი, და მოსლვაჲ მათი, და კრულ ჰყო მეფე და ყოველნი სპანი მისნი: ხოლო მეფე-მან თქვა. ,,დაღაცათუ უბრალო ვარ, სიმდაბლე ჯერ არს ჩემ-გან:" და მივიდა მეფე, და გარდაკდა საკედარსა, რათამცა შეემთხვია ფერკთა ებისკოპოსისათა, და განხადა [2]) მან ფერკი, და მიამთხვია პირსა მეფისასა, ფანდაკითა შემუსრა კბილი მისი: ხოლო მეფე-მან თქვა. ,,სილადე ესე ამბარტავანებისა არს საცთური ეშმაკისა. უკეთუ სიმრავლე-მან ცოდვათა ჩემთა-მან აღგძრა, არა გაქუს კელმწიფებაჲ ბოროტისა, არამედ შენდობისა, ვითარცა იტყვის სახარებაჲ. ,,არა დაშრიტო პატრუქი [3]) გაბნდვინვარე, არცა გასტეხო ლელწამი დაჩეჩქული [4]):" ხოლო შენ ჰგონებ ვითარმედ შენითა სივერაგითა ჩვენ დაგვაცადენ სიყუარულსა ქრისტესსა: მაშინ გამოგაჩნდა ცხადად რაჲ-ყამს გესმა უმთავრესისა შენისა ქართლად მოყვანებაჲ, და აღეგზენ შურითა ბოროტად, ვითარცა იუდა პეტრესითა,

---

[1]) Mon M-it მოციქულნი.
[2]) R, T, განხარა; mon M-it განიხარა; ces deux leçons me paraîssent fautives.
[3]) R, T, პატრუკი; ce mot dérive de l'arménien, պատրոյգ, et devrait s'écrire პატრ-უგი.
[4]) Ou დაჩეჩქჳლი.

რამეთუ შენ ხარ ვითარცა იუდა, და ეკლესია ვითარცა პეტრე: ვეცხლის მოყუარე ხარ. რამეთუ შენცა მეგვადრუცე ხარ ქრისტესი: აწ მიგავლინო შენ პატრიაქისა, კოსტანტინეპოლედ. და ვითარცა ჯერ იყოს განგიკითხოს:‘‘ და წარსცა იგი დესპანთა [1]), და მის-თანა კბილი მისი, და შეუთვალა რათა კათალიკოზი და თორმეტნი ეპისკოპოსნი სწრაფით წარმოავლინენ: მათ შორისმცა არს პეტრე კათალიკოზი და სამოელ ებისკოპოსად, და სხუანი ვინცა [2]) სთნდენ: და ვითარ მიაწიეს მიქელ ებისკოპოზი, ჰრქვა მას პატრიაქ-მან. ,,ვინათ-გან დაითხია სისხლი შენ-მიერ ქვეყანასა ზედა, არღა-რა ხარ შენ ღირს ებისკოპოსად, და კადნიერებისა-თჳს მეფისა თანა-გაც შენ სიკჳდილი, ვითარცა იტყჳს ,,დაემორჩილენით თქვენ მეფეთა, რამეთუ არა ცუდად კრმალი აბიეს, რამეთუ ღვთისა მიერ მთავრობს, ვითარცა ლომი შორის ცხოვართა:‘‘ და ექსორია ყვეს მიქელ ებისკოპოსი მონასტერსა მღვიძარეთასა, და წარავლინეს პეტრე მღჳდელი და სამოელ მონაზონი ანტიოქიას: და მიუწერა ანტიოქიისა პატრიაქსა მეფე-მან და პატრიაქ-მან კოსტანტინეპოლელ-მან. ,,პირველად, დასაბამსა ქართლისა მოქცევისასა, დედა-კაცისა ჴრომაელისა ნინოს მიერ, განავლინა აქა ებისკოპოსი, რამეთუ შორის სპარსთა და ბერძენთა შფოთი იყო, და მით ვერ მოაწიეს საქმე ესე ჯერისა-ებრ სჯულისა, რამეთუ ჩვენ უწყით ვითარმედ ქართლი, აღმოსავლეთი და ჩრდილო, მაგის წმიდისა საყდრისანი არიან, ვითარცა განაწესეს მოციქულთა საზრებასა შინა, რომელ არს უწინარესობა:‘‘ და მიუწერეს ყოველი საქმე დიდისა ვახტანგ მეფისა, ვითარ ,,ებისკოპოსი-იგი რომელი მათ-მიერ დადგინებულ იყო უკუვადგინეთ, და დღეს იცოდეთ ახალ ნერგად ჭეშმარიტად ქართლი: აწ ესე ორნი მათგანი თხოილნი აკურთხენ, და ათ-ერთ-მეტნი ვინ შენ გნებავს აკურთხენ: ხოლო ჩვენდა მოვიდენ, რათა ჩვენ ნიჭითა და საკმრითა ყოვლითა განუტევნეთ:‘‘

ხოლო ანტიოქელ-მან პატრიაქ-მან ჰყო ეგრე, ვითარცა მიუმცნეს პატრიაქ-მან და კეისარ-მან, აკურთხნა თორმეტნი ებისკოპოსნი, და პეტრე კათალიკოზად: და მოვიდეს კოსტანტინეპოლედ, და მეფე-მან მისცა ნიჭი დიდ-ძალი, და მისცა ასული თჳსი, სახელით ელენე, მეფესა 122
ვახტანგს: და გამოავლინა იგი სპითა დიდითა, ვიდრე საზღჳართამდე სომხითისათა, და მოეგება ვახტანგ მეფე, და შეიქცეს სპანი ბერძენთანი, და წარმოვიდეს მცხეთად [3]): ხოლო მცხეთას მეფე-მან ვახტანგ აღაშენა საკათალიკოზოდ დიდი ესე კათოლიკე [4]) ეკლესია მოციქულთა, სვეტი-ცხოველი [5]), და უპყრა სვეტსა შინა, სამხრით, ადგილსა-მას სადა-იგი დაცემულ იყო ეკლესია, რომელ არს სიონი დიდი: მუნ შინა დასვეს პეტრე კათალიკოზად და განაწესეს მწყემსთ მთავრად და მამად მთავრად, და მთავრად ყოველთა ეკლესიათა და მღვდელთ-მთავართა, ებისკოპოსთა და

---

[1]) T დაისპანთა.
[2]) Mon M-it სხვანიცა ვინმეცა.
[3]) ქართლისა მოქცევითგან სვეტის-ცხოვლის აღშენებადმდე, კათალიკოზის განწესებადმდე, გარდაკდეს წელნი რო. მეფენი გარდაცვალებულ იყვნეს ათნი, მთავარ-ებისკოპოსნი. ოვ, Note de mon M-it; v. la Traduction, p. 193, n. 2.
[4]) Les quatre mots précédents ne se trouvent que dans le M-it T.
[5]) რამეთუ პირველ მცირე იყო მირიანისა-გან აღშენებული; note moderne, du M-it T.

ყოველთა ერთა მორწმუნეთა ზედა. ხოლო [1]) სამოელ ეპისკოპოსად, მცხეთასვე, ზენა [2]) საეპისკოპოსოსა: და დასდვა ერთი ებისკოპოსად კლარჯეთს, ეკლესიასა ახიზისასა. ერთი, არტანს, ერუშეთს. მესამე, ჯავახეთს, წუნდას. მეოთხე, მანგლისს. მეხუთე ბოლნისს. მეექუსე, რუს-თავს. მეშვიდე, ნინო-წმიდას, უჯარმის კარსა, რომელი გორგასალსა აღეშენა. მერვე, ჭერამს, მისსავე აღშენებულსა, და მუნ ქალაქი ერთი შორის ორთავე ეკლესიათა, რომელი-იგი მანვე აღაშენა. მეცხრე, ჩელეთს, რომელი სოფელსა შუა აღაშენა. მეათე, ხორნაბუჯს. მეათერთმეტე, აგარაკსა, რომელი არს ხუნანს გამართებით [3]): შემდგომად მისსა, აღაშენა ეკლესია ნიქოზისა, საგზებელსა თანა ცეცხლისასა, და დასვა ებისკოპოსი, სადა-იგი ეფლა გვამი წმიდისა რაჟდენისი, რომელი იწამა სპარსთა მიერ, წყობასა ვახტანგისასა: ესე იყო რაჟდენ მამა-მძუძე ვახტანგის ცოლისა, რომელი-იგი პირველ მოიყვანა სპარსთა მეფისა ასული, და მოიქცა იგი ქრისტეანედ, და იქმნა დიდად მორწმუნედ, და იყო ბრძოლასა-მას შინა ძლიერ, და შეიპყრეს იგი სპარსთა, და აიძულებდეს რათამცა უარ-ყო ქრისტე: ხოლო მან წმიდა-მან აღირჩია წარუვალი იგი დიდება და იწამა ქრისტეს-თჳს:

და ესხნეს ვახტანგს, ბერძენისა ცოლისა-გან, სამ ძე და ორ ასულ. ხოლო ძესა მისსა პირ-მშოსა პირველისა ცოლისასა, დაჩის, მისცა ქალაქი ჭერამისა და ნეკრესისაჲ, და ქალაქი კამბეჩისა, რომელ არს ხორნაბუჯი, და ყოველი ქვეყანა მტკვარსა აღმოსავლით, და თჳთ ვახტანგ დაჯდა უჯარმოს, და აღაშენა იგი ნაშენებითა უზომოთა, და დაჲ მისი ხვარანძე მისცა ბაკურს, პიტიახშსა სომხითისასა, ცოლად:

და ვითარცა წარვიდეს ამას შინა ჟამნი რა-ოდენნიმე, მოკუდა ხვასრო მეფე, და დაჯდა მის-
წილ ძე მისი ხვასრო, და განძლიერებულ იყუნეს სპარსნი, რამეთუ ყოველნი მტერნი მათნი
დაემორჩილნეს შესლვითა ვახტანგისათა, და წარმოემართა იგი ბრძოლად ბერძენთა, და მოუვლინა
გორგასალსა მოციქული და ჰრქუა. ,,მოკუდა მამა ჩემი, და მეფედ მყო მე ერ-მან მის-მან საყდარ-
123 თა მისთა ზედა, და ესრეთ მიბრძანეს მოხუცებულთა ჩემთა, რათა მოვიდე წინაშე შენსა და ვერჩ-
დე ბრძანებასა შენსა: შენ წარმიძღვე ჩვენ, მეფეო, წინა-მძღვრად ჩვენდა, შესლვასა ამას ჩვენსა
საბერძნეთს, და მომეც ასული შენი ცოლად, რათა ვიყო მე ვითარცა ერთი შვილთა თქვენთა-
განი:“ და ვითარცა მოვიდა მოციქული ვახტანგ მეფისადა, ვახტანგ აშენებდა ქალაქსა ტფილისისა,
და საფუძველი ოდენ დაედვა: და ვითარცა უთხრა მოციქულ-მან შეთვალულობა ხვასრო მეფისა,
ჰრქუა მეფე-მან. ,,ამისი თქვიან. მჭედელო, განმახვე მახვილი შენი, რათა მსწრაფლ განეწონოს
ასოთა შენთა:“ დღეთა მიწევნილ იყო ვითარ სამეოცისა წლისა, და თქუა. ,,ესრეთ უთხართ მე-

---

[1]) Tout ce qui précède, depuis და განაწესს, est une addition du M-it T.

[2]) Addit du M-it T.

[3]) Note T. ამ ვახტანგის-გან აღშენებულთა პირველ მცხეთა, და ნინო-წმიდაც, და ჭერემლის ეკლესიაც, და ჩელეთიც, და შემდგომად მათსა ნიქოზი ამის-გან აღშენებულად იცნადების. Note moderne, du M-it T.

ფესა ხვასროს, პირველად განემზადე ბრძოლად ჩემდა, და ეგრე შევედ საბერძნეთად, რამეთუ ძალნი რომელნი იქმნნეს ძალითა ჯუარისათა იქმნნეს: აწ ცხოვრებაჲ ჩვენი იყავნ სასოებითა ჯუარ-ცმუ-ლისათა:" და წარავლინა ქადაგი, რათა დაუტეონ სოფლები და ქალაქები, რომელი იყო არა ძლი-ერი, და შეივლტოდიან კავკასიანთა და კახეთად, რამეთუ კახეთი ტყე იყო შეუვალი მტრისა მიერ: ხოლო დაჩი მეფე და დის-წული მისი გარდავიდეს კახეთად, და შევიდეს კევსა ლოპატისასა, ქვე-ყანასასა-მას კლდითა მოზღუდვილსა, და იყუნეს სოფლისა-მის კაცნი ცეცხლისა და წყლისა მსა-ხურნი, და სავსე იყო კევი-იგი სიმრავლითა კაცთათა, ვიდრე ნოსორადმდე: ხოლო გორგასალი, ცოლი და შვილნი მისნი, უჯარმის კევსა, და წინა-ციხესა თჳთ შედგა, და მის-თანა ჯუანშერ, და ადარნესე. ხოლო მცხეთად დემეტრე, და ნერსე, და ბივრიტიანი დაუტევნა, წარავლინა მოციქუ-ლი და მიამცნო კეისარსა:

§ 12.

აქა სპარსთა მოსლვა ქართლს, ვახტანგს გორგასალ-ზე, საომრად, და ვახტანგის-გან სპარსთა მეფისა შვილის ბარტამის მოკლჳა:

და მოვიდა ხვასრო მეფე, და შემუსრნა ქალაქნი კამბეჩისანი, და ჭერემისა ციხე, და ველისა ციხე. და ვითარცა მოიწივნეს კახეთად, დაიბანაკეს იორსა ზედა: ხოლო სპანი ვახტანგისანი დადგეს ველსა ზედა, გარემოს ციხესა ქალაქსა, სადა ჰქვიან დარფვაკა: და შეიბნეს იორსა ზედა, და სამ დღე, ყოველთა დღეთა, იბრძოდეს, და დაეცემოდა ორთავე სპათა-გან ურიცხვი: და ვახტანგ მოუწოდა პეტრეს კათალიკოზსა, და ჰრქუა. „უწყოდე რამეთუ არა ხარკისა მიღებისა-თჳს გვბრძვანან, არამედ ქრისტეს დატეობისა-თჳს: აწ მე ესე განმიზრახავს, რამეთუ ცხოვრებასა ჩვენ-სა სიკუდილი უმჯობეს არს, სახელსა ზედა ქრისტესსა, რათა სასუფეველი გუაქუნდეს, აღთქმული მათ-თანა რომელთა ეტყვის „რომელ-მან წარიწყმიდოს თავი თჳსი სოფლისა ამის[1]) ჩემ-თჳს, მან ჰპოოს იგი:" ჰრქვა მას პეტრე კათალიკოზ-მან. „გიხილვან საქმენი რომელნი არა-ვინ ნათესავთა შენთაგან-მან იხილნა, შეწევნანი ქრისტესმიერნი: რამეთუ უწყის სიბრძნე-მან შენ-მან ვითარმედ მტერი-იგი გამომცდელი ჩვენი აცილობს ჩვენ-თჳს ღმერთსა, ვითარცა იობის-თჳს. რამეთუ ღმერ-თი მიუშვებს მოძულებულთა-მათ[2]) თჳსთა წარწყმედად, ხოლო შეყუარებულთა თჳსთა განღთო-ბად: იყავ[3]) შენ ვითარცა გაზრახოს ღმერთ-მან. დაღაცათუ არა მოვკჳდეთ[4]), მოვკვდეთ:" და

1) Mieux: სოფელსა ამას.
2) Mieux: მოძულეთა ou მოძულილთა; mon M-it: მაიძულებულთა.
3) Mieux: ჰყავ.
4) La leçon de mon M-it, მოვკჳდეთ, me paraît meilleure que celle მოჰკჳდეთ, la première fois, comme porte le M-it T.

124 ამით სიტყვითა ამხილა, ვითარმედ წყობასა-მას არა დარჩეს, და ჰრქუა:" არა-მხოლო-თუ ქართლი მიეცეს განსარყვნელად, არამედ იერუსალიმიცა, რომელ არს მშობელი ყოველთა შვილთა ნათლისათა:" და ჰრქუა მეფე-მან. ,,დადეგ ეკკლესიასა შინა რაჟდენ წმიდისასა, რომელ პალატსა შინა უჯარმოსასა ამიშენებიეს, და ვეჭვ ვითარმედ ყოველნი ქალაქნი გარემოს უჯარმოსა იძლივნენ, რამეთუ მტკიცენი ზღუდენი და ძლიერნი აქა დავსხენით:" და ყო ეგრეთ კათალიკოზ-მან: ხოლო ებისკოპოსნი ყოველნი წმიდანი მას შინა შეკრბეს. და იყო ლაშქარი ვახტანგისი ას ორ-მოცი ათ-ასი, ხოლო სპარსთა იყო შვიდ ას ორ-მოცი ათ-ასი: და განყო ვახტანგ ლაშქარი მისი სამად, და კლდით კერძო მიავლინა ქვეითი, და ერთ-კერძო მიავლინნა პატიახშნი, და სპასპეტნი, და სადათ სპარსთა მეფე იყო მუნით თჳთ მივიდა ვახტანგ, ვითარ ასი ათ-ასითა კაცითა:

ღამესა ნისლსა, განცისკრებულ-ოდენ, დაესხა ვახტანგ სპარსთა ზედა და ჰრქჳა ყოველსა ერსა მისსა. ,,ყოველი კაცი რომელი დარჩეს სიკჳდილისა-გან, და მტერთა ჩვენთაგანისა თავი ანუ კელი არა გამოიტანოს, სიკჳდილითა მოკჳდეს იგი ჩვენ-მიერ:" და ცის-კარი რა აელებოდა, დაესხა და შევლო ვიდრე პალატამდე მეფისასა, შევიდა კარავსა შინა მეფისასა და მეფე შეესწრა ცხენსა ზედა, და ძე მისი ბარტამ მოკლა და მოჰკვეთა თავი. და მუნ შინა სპარს-მან ვინმე სცა ისარი მკერდსა ვახტანგისსა, და იყო ბრძოლაჲ შუა-დღემდე: სძლო ვახტანგ სპარსთა-მათ, და მოკლა მათ-გან ვითარ ას ოც და ათი ათ-ასი, ხოლო სპათა-გან ვახტანგისთა მოკჳდა ვითარ ოც და რვაჲ ათ-ასი. და წარმოიღეს ნატყუევნავი, ცხენი ვითარ ასი ათ-ასი, და სულიად ვერ იოტნეს სიმრავლისა-გან: და აიყარა მუნით სპარსთა მეფე, და ჩადგა რუს-თავსა: და დამძიმდა წყლულება ვახტანგისი, რამეთუ შეწეულ იყო ისარი ფილტვად [1]: და წარვიდა უჯარმოს, და უბრძანა სპასალართა ქართლისათა, რათა ადგილსავე თჳსთა დადგენ: სცნეს სპარსთა, ვითარმედ დამძიმდა ვახტანგ წყლულებისა-გან, მოაოკრეს ტფილისი და არმაზი ქალაქი: ხოლო მცხეთა ვერ დაიპყრეს, გარნა რომელი ზღუდესა გარეგნით იყო მოაოკრეს, რომელი-იგი მუხნარით და არაგვსა ხერთვისსა იყო:

ხოლო ბერძენთა მეფე, სიმამრი ვახტანგისი, მოკჳდა [2], და დაჯდა ზენონ, ძე მისი, მეფედ. და გამოვიდა სპერად, გამოსლვად ქართლად: და ვითარ სცნეს სიმძიმე გორგასალისა, დაადგრა კარნუ-ქალაქს. და მივიდა მუნ ხვასრო. შეიბნეს ხვასრო და კეისარი, კარნითორას, და დაიკოცა ორთა-განვე სპათა, რომელი იქმნა ორთა-განვე სისხლისა მდინარე, და მის-მიერ ეწოდა კარნითორას, რეცა სისხლსა ცხენი მუცლით აპობდა სისხლსა: და ვერ სძლო ერთ-მანცა, რამეთუ სპანივე ორთანივე დაიკოცნენ: და შეიქცა ხვასრო გზასა ქართლისასა:

ხოლო ვახტანგ შეიტყო სიკჳდილი თავისა თჳსისა, მოუწოდა კათალიკოზსა პეტრეს და ცოლსა თჳსსა ელენეს, და ძეთა, და ყოველთა წარჩინებულთა, და ჰრქჳა. ,,მე ესე-რაჲ წარვალ წი-

---

1) T ფირტუად.

2) ვახტანგისა ხიმამრი ლეონ მაკელი. ლეონიდამ ამ ქეს. ტუზ-ამდინ არის წელიწადი ათ-ას ას ოთხ-მოც და რვა. Note du M-it R, expliquée dans les remarques de la Traduction.

ნაშე ღვთისა ჩემისა, და ვმადლობ სახელსა მისსა, რომელ-მან არა დამაკლო გამორჩეულთა მისთა წმიდათა: აწ გამცნებ თქვენ, რათა მტკიცედ სარწმუნოებასა ზედა სდგეთ და ეძიებდეთ ქრისტეს- 125
თჳს სიკუდილსა სახელსა მისსა ზედა. რათა წარუალი დიდებაჲ მოიგოთ": და ჰრქუა ყოველთა წარჩინებულთა. „თქვენ, მკვიდრნო ქართლისანო, მოიჴსენენით კეთილნი ჩემნი, რამეთუ პირველად სახლისა ჩვენისა მიერ მოიღეთ ნათელი საუკუნო, და მე ჴორციელებრითა დიდებითა გადიდე თქვენ ნათესავთა ჩემთა: და სახლსა ჩემსა ნუ შეურაცხ ჰყოფთ თქვენ, და სიყუარულსა ბერძენთასა ნუ დაუტეობთ": და ჰრქვა ძესა თჳსსა დაჩის. „შენ ხარ პირ-მშოჲ შვილი ჩემი, შენდა მიმიცემია გვირგვინი მეფობისა ჩემისა, და ნაწილად ძმათა შენთადა[1]) მიმიცემია, ტასის კარით-გან და წუნდით-გან ვიდრე სომხითამდე და საბერძნეთამდე, საზღვარი აფხაზეთისა, რომელი მოცემულ არს ეგრის-წყალსა და კლისურას შუა. იგი თჳთ ძმათა შენთა და დედისა მათისა არს, იგი აქვნდეს მათ, და იყუნენ შენდა ერის-თავად, მორჩილებასა ქვეშე ნათესავისა შენისასა": და მოუწოდა ნასარს, ერის-თავსა წუნდისასა, და არტავაზს, ერის-თავსა კლარჯეთისასა, და ბივრიტიან, ერის-თავსა ოძრჴისასა, და მათ მიუთვალა ცოლი თჳსი ელენე და შვილნი მისნი, რომელთა ერქუა ლეონ და მირდატ, და შევედრნა მათ სამთა ერის-თავთა, ცრემლითა და შეხედვებითა ღვთისათა:

მაშინ წარჩინებულთა და ყოველსა ერსა ზედა დღე იყო სარჯელისა, და იტყებდენ ყოველნი თავთა თჳსთა, იხმიდეს ყოველნი ნაცარსა, და ყოველნი ინატრიდეს სიკუდილსა თავისა თჳსისასა, და ჴმისა-გან გოდებისა იძრვოდა ქვეყანაჲ. და მორწმუნე ერი ჰნატრიდა მეფესა, რამეთუ ქრისტეს-თჳს მოიკლა: და მოკუდა ვახტანგ, და დაეფლა მცხეთას, საკათალიკოზოსა სვეტსა თანა, რომელსა შინა არს ღვთივ-აღმართებულისა-გან სვეტისა, და ზედა საფლავსა მისსა წერილ არს ხატი მისი, სწორი[2]) ასაკისა მისისა: აწ რომელ არს აბჯარი და სამოსელნი მისნი მის-გან უფრო საცნაურ არს:

ლდ. მეოცდაათოთხმეტე მეფე, დაჩი, ძე ვახტანგ გორგასალისა, ხოსროიანი:

და პყრობით დაჯდა საყდარსა მისსა ძე მისი დაჩი: ხოლო ცოლი და ორნი ძენი ვახტანგისნი წარმოიყუანნეს სამთა-მათ ერის-თავთა და დაიპყრეს დასავლით ქართლისა, რომელი მისცა ვახტანგ. და დასხდეს წუნდას ქალაქსა ზაფხულის, და ზამთრით იყვიან ოძრჴეს, და არა ეწოდა მათ მეფედ, არამედ ერის-თავთა მთავრად, და იყუნეს მორჩილებასა ძმისა მათისა, დაჩი მეფისასა: ხოლო ამან დაჩი მეფე-მან, შემდგომად სიკუდილისა ვახტანგ მეფისა, იწყო შენებად ქართლისა, რამეთუ მოოკრებულ იყუნეს ყოველნი ჴევნი ქართლისანი, თჳნიერ კახეთისა და კლარჯეთისა, და

1) R, la finale და, a été effacée: c'est une forme antique.

2) Mon M-it სწორივ.

ეგრისისა, და განასრულნა ზღუდენი ტფილისისანი, და ვითარ ებრძანა ვახტანგს, იგი შექმნა სახლად სამეუფოდ:

და მოკჳდა პეტრე კათალიკოზი და დაჯდა სამოელ. და მეფე-მან მას მიუთვალა მცხეთა, რამეთუ ეგრე ებრძანა მეფესა ვახტანგს: ამანვე მეფე-მან დაჩი დაიპატიჯა [1]) მთეულთა კახეთისა-თა, რათა აღიარონ ქრისტე. ხოლო მათ არა ინებეს, და განდგეს ყოველნი ნოპაპატელნი: ხოლო ორთავე მათ-გან ძეთა ვახტანგისათა, ნაშობთა ბერძნისა ცოლისათა, მოკჳდა რომელსა ერქჳა
126 ლეონ, და დარჩა მირდატ ოდენ: ამას მირდატს დაევაჭრა ძმა მისი, დაჩი მეფე, გაუცვალა ქვეყანა, და აღიღო მირდატისა-გან ეგრის-წყალსა და კლისურასა შუა, მირდატის დედული საზღჳარი საბერძნეთისა, და მისცა ჯავახეთი ფანავრითი-გან მტკურამდე. და დაიპყრა მირდატ, ძე-მან ვახტანგისა-მან ფარავნით და ტასის-კარითი-გან ვიდრე ზღჳამდე სპერისა. და ერისთავობდა მუნ, და იყო მორჩილი დაჩი მეფისა, ძმისა თჳსისა: ამან აღაშენა ჯავახეთისა ეკლესიაჲ წყაროს-თავისა: იმეფა დაჩი თორმეტ წელ, და მოკჳდა დაჩი მეფე:

ლე. მეოცდაათხუთმეტე მეფე, მეორე ბაკურ, ძე დაჩი მეფისა, ხოსროიანი:

დაჯდა მეფედ ძე მისი ბაკურ, და იმეფა ათცამეტ წელ და მოკჳდა ბაკურ მეფე:

ლვ. მეოცდაათექჳსმეტე მეფე, მეხუთე ფარსმან, ძე ბაკურ მეფისა, ხოსროიანი:

დაჯდა ძე მისი მეფედ, ფარსმან: მოკჳდა კათალიკოზი სამოელ და დაჯდა კათალიკოზად მესამე კათალიკოზი თავფეჩაგ. და მოკჳდა თავფეჩაგ, და დაჯდა კათალიკოზად მეოთხე კათალიკოზი ჩირმაგ:

და ვახტანგისითი-გან [2]) მოაქამომდე ესე მეფენი მშვიდობით იყჳნეს, და შვილნი მირდატისნი ჰმონებდეს შვილთა დაჩისთა: ამის ფარსმანის მეფობასა მოვიდეს სპარსნი, და მოაოკრეს ქართლი, ხოლო ფარსმან მეფე-მან ქართველთა-მან, ითხოვა სპარსთა მეფისა-გან, რათა არა მოაოკრნეს ეკლესიანი, და იპყრას ქართლი ჰსჯულსა ზედა ქრისტესსა. რამეთუ მას ჟამსა ბერძენნი უცალო იყჳნეს, დასავალით მტერნი აღდგომილ იყჳნეს [3]), და ვერ შემძლებელ იყჳნეს შეე-

---

1) Ou დაიპატია.
2) Mon M-it aj. ვიდრე.
3) იყვნეს, comme ci-dessus, est plus antique et préférable.

ლად ქართლთა [1]), წინა-აღდგომად სპარსთა: მაშინ სპარსთა მეფე-მან ისმინა ვედრებაჲ მისი, და დაიცვნა ეკლესიანი. ხოლო ფარსმან დაუწერა მას მორჩილებაჲ და მსახურებაჲ, და წარვიდა სპარსთა მეფე: მიერით-გან განიყვნეს ნათესავნი ვახტანგ მეფისანი. რამეთუ შვილნი დაჩისნი მორჩილობდეს [2]) სპარსთა, ხოლო შვილნი მირდატისნი დადგრეს მორჩილებასა ბერძენთასა: იმეფა ფარსმან თოთხმეტ წელ, და მოკუდა ფარსმან, და დაჯდა ძმის-წული მისი მეფედ, რომელსა ერქუა ფარსმანვე.

ლზ. მეოცდაათშვიდმეტე მეფე, მეექვსე ფარსმან, ძმის-წული ფარსმან მეფისა, ხოსროიანი:

და იყო იგი მორწმუნე ვითარცა მამის ძმაჲ მისი, და მატა ყოველთა ეკლესიათა შემკობაჲ: და მოკუდა კათალიკოზი ჩირმაგ, და ამანვე მეფე-მ დასვა კათალიკოზად მეხუთე კათალიკოზი [3]) საბა: აქათ-გან არღა-რა მოიყვანებდეს კათალიკოზსა საბერძნეთით, არამედ ქართჳელნი დასხდებოდეს, წარჩინებულთა ნათესავნი [4]): და მოკუდა კათალიკოზი საბა, და მანვე მეფე-მან დასვა კათალიკოზი მეექვსე კათალიკოზი ევლაიოზ [5]): და ამისვე ფარსმანის-ზე მოვიდა იოანე შუა-მდინარელი, რომელსა ეწოდა იოანე ზედა-ზადენელი, განმანათლებელი ქართლისაჲ, და განმწმედელი სჯულისაჲ, მაშენებელი ეკლესიათა, რომელ-მან ჰქმნა სასწაულები, და ნიშები მრავალი, მან და მოწაფეთა მისთა, რომელთა განაკვირვნეს ყოველნი ქართველნი, და დაიწერა ცხოვრებაჲ 127
და სასწაულნი მათნი: დაისხნეს ეკლესიათა შინა ქართლისათა. რომელთა სახელები ესე არს. იოანე ზედა-ზადენელი, დავით გარესჯელი, სტეფანე ხირსელი, იოსებ ალავერდელი, ზენონ იყალთოელი, ანტონი მარტო-მყოფელი, ისე წილკნელი, თათე სტეფანწმიდელი, შიო მღვიმელი, ისიდორე სამთავნელი, აბიბოს ნეკრესელი, მიქელ ულუმბელი, პიროს ბრეთელი და ელია დიაკონი [6]): და აწ ვიწყოთ [7]) შემოკლებით ცხოვრებას მათი:

---

[1]) Pour ქართველთა.

[2]) Mon M-it ჰმონებდეს.

[3]) Cette indication de numéro est en marge, dans la plupart des manuscrits, et me paraît avoir été reportée à tort dans le texte, car elle y produit une rédondance désagréable. Mais je m'efforce de suivre autant que possible la rédaction du M-it T.

[4]) ხოლო ითხოვს იუსტინიანეს-გან ქართ-ჳელთა, რათა დასხდებოდენ კათალიკოზად ნათესავნი ქართ-ჳელთანი, რამეთუ მოვიდოდიან კათალიკოზნი საბერძნეთით: ხოლო იუსტინიანე დაწერა წიგნი და დაბეჭდა თჳსითა ბეჭდითა ესრეთ, რათა დასხდებოდენ კათალიკოზად ნათესავნი ქართ-ჳელთანი და აქ-ჳნდეს უპირატესობა ყოველთა ეკკლესიათა და მღ-ჳდელთ-მთავართა ზედა: Note de Mon M-it.

[5]) Mon M-it ევლავიოს.

[6]) მირიანიდამ გარდაკლდა წელნი ორ ასნი და მეფენი ია. N. de mon M-it.

[7]) V. la note p. 133.

ა. იოანე იყო ქჳ̂ეყანით შუა-მდინარით, რომლისა მშობელნი არა უწყით, არამედ მხოლოდ მამა ზე-ცისა მშობელად მისსა: აღიზარდა და სრულ იქმნა ყოვლითა სწავლითა, და შეიმკო სრულითა სათნოებითა. ამის-თჳს მიენიჭნეს მას ღვთისა მიერ სენთა კურნება, და ეშმაკთა ოტება, რომლისა მიერ მრავალნი სასწაულნი აღესრულებოდეს: ვინათ-გან მრავალნი წყინებანი ჰქონდა[1], ამის-თჳს მეოტ იქმნა უდაბნოდ, და მუნ დაადგრა: ხოლო მუნ ბრძანება მოიღო ანგელოსისა მიერ, რათა ათ-ორ-მეტით მოწაფითურთ თჳსით წარვიდეს ქართლად, და მოვიდა მცხეთას, და ბრძანებითა მეფისათა და კურთხევითა კათალიკოზისათა, აღვიდა მთასა ზედა ზადენსა, და მუნ დაემკჳდრა დაყუდებით: მუნ მთასა ზედა პირველით-გან კერპნი აღმართებულ იყჳნეს, და მით დამკჳდრებულ იყო მუნ ეშმაკთა სიმრავლე. ხოლო ლოცვითა წმიდისა მამისა იოანესითა, ყოვლითვე განიდევნა მთისა მის-გან: ხოლო მოწაფენი მისნი წარგზავნა, წინა-ძღომითა სულისა წმიდისათა, რომელიმე ქართლს და რომელიმე კახეთს, და რომელნიმე უდაბნოდ გარესჯად: მაშინ მუნ დაადგრა იოანე, ღირსი მამა ჩვენი, ერთისა ოდენ მოწაფითა, და მრავალნი წინააღმდგომობა და განსაცდელნი მოითმინნეს ეშმაკისა მიერ, და მძლედ გამოჩნდეს მათ ყოველთა ზედა: ამისსა შემდგომად მთასა-მას ურწყულსა[2] წყარო გემრიელი გამოადინა ღმერთ-მან, ლოცვითა მისითა, რომლისა სმითა და ცხებითა მდაბიურთა-გან მრავალნი სნეულნი განიკურნებოდეს: ამისა შემდგომად დათვი წყაროსა-მას-ზედა მდგომელი მშვიდითა მორჩილებითა განიოტა, და მიერით-გან არღა-რა-ვის ავნებენ[3] დათვნი მის მთისანი კაცთა ვისმე, ვიდრე დღეინდელად დღედმდე: ესრეთ განისწავლნეს დათვნი უმწყსნი: მოგვარეს მას განრღვეული მრავალ ჟამისა, და ლოცვითა წმიდისა მამისა იოანესითა მყის განიკურნა: ხოლო სხუა მოიყვანეს კაცი, რომლისა თანა იყო ეშმაკი უტყუებისა, და ილოცა მის-თჳს იოანე-მ, და მყის დაუტევა ეშმაკ-მან, და ივლტოდა მის-გან. და განიკურნა კაცი-იგი და ადიდებდა[4] ღმერთსა: მრავალთა მისთა სასწაულთა-გან მცირედნი ესე წარმოვთქვენ[5]: ხოლო ოდეს მოიწია განსლვა მისი კორცთა-გან, მოუწოდა ელიას დიაკონსა, და სხუათა ვიეთთა მოწაფეთა თჳსთა, ასწავა და განამტკიცნა, და იხილნა ზე-ცისა მკედრობანი მოსულნი მის-ზედა, და შევედრა სული თჳსი კელთა შინა მათთა და დაიძინა მშვიდობით: შემურეს წმიდა გუამი მისი, და მიიღეს საყოფელსავე-მას თჳსსა, სადა იღუაწა, მთასა-მასვე მუნ: ხოლო შემდგომად მიცვალებისა მრავალნი სასწაულნი აღესრულნეს, რომელთა სრული ცხოვრება წმიდისა იოანესი მოგვითხრობს:

128 ბ. იყო წმიდა მამა დავით ქვეყანით შუა-მდინარით, რომლისა მშობელთა არა მეცნიერ

1) Mon M-it მრავალი წყინება.
2) T უწინარეს.
3) T უხილეს.
4) Mon M-it ადიდებდეს.
5) T ხოლო მცირედნი ესე წარმოთქმანი სასწაულნი მამისა წმიდისა იოანესნი, რომელსა სრულნი სასწაულნი სრულსა ცხოვრებასა შინა მისსა წერილ არს.

ვართ: ესე დამოწაფებული იოანეს თანა მოვიდა, და განვიდა გარესჯის უდაბნოსა, ერთისა ოდენ მოწაფითა, რომლისა სახელი ლუკიანე. რომელთა სიცხენი მზისანი და ნეფხვანი ზამთრისანი ფრიად მრავალნი მოითმინნეს: ამისსა შემდგომად, ვითარცა მამა დიდის ვასილისა, ირემთა მიერ გამოიზარდნეს. რამეთუ სამნი ირემნი ნუკროსანნი მოვიდიან და მოწველიან, და ხაჭოსა მისსა სჭამდიან: გარნა ოთხ-შაბათის, პარასკევსა არა მოვიდიან: შემდგომად მცირედისა ჟამისა, ერთი ნუკრთაგანი შთანთქა ვეშაპ-მან მძვინვარე-მან, რომელი მკჳდრ იყო ღელესა, რომლისამე [1]) ნაპრალსა კლდისასა, რომელი სიტყვითა დავითისითა განიდევნა, და ველსა ყარაიისასა მეხის-ტეხითა შეიწვა: და ბუბაქარ დიდებული, კაკაბთა ნადირობასა შინა, შეემთხვია წმიდასა და ენება მახვილითა მოკლვა. რომელსა კელი განმარტებული [2]) შეაკმო და ვედრებითა მისვე წმიდისათა კვალად ეგო [3]), ვითარცა უვნებელი: და ძენი ბუბაქარისნი, საპყარნი, წამსა შინა, ლოცვითა მისითა, განკურნა: ხოლო ამის გამო განისმა კმა მისი და ფრიადნი [4]) დაემოწაფნეს, და მრავალნი ჯურღმულნი აღმოჰკვეთეს:

და მოვიდა ღირსი დოდოცა, და დაადგრა მის-თანა [5]): ამისა შემდგომად წმიდა-მან წყალნი მწარესი დაატკბნა, რომელნი დიან ვიდრე დღეინდელად დღედმდე, გარემოს ბერთ-უბნისა მონასტრისასა, და სხვანი მრავალნი სასწაულნი აღასრულნა: და შემდგომად წარვიდა წმიდა ქალაქად იერუსალიმად, ქვეითად, და სადა იხილვების ბორცვებთა-გან არა თავს-იდვა შთასლვა მუნ, არამედ მუნით მოდრკა და [6]) თაყვანის-ცა, და აღიღო სამნი ლოდნი, და შთაისხნა ჩაკვთა რასამე და წარმოემართა [7]): ამის-თჳს პატრიაქ-მან იხილა ჩვენებაჲ, და მალე მსრბოლნი კაცნი მოსწივეს წმიდასა, და ორნი-იგი ლოდნი მოუხვნეს, და ერთი მიანიჭნეს, რომელი მოვიდა და მოიღო ლოდი-იგი, რომლისა სასწაულნი ითქჳნეს [8]) ანგელოზისა მიერ პატრიაქისა მიმართ, არა მიცემად სამთა ქვათა, არამედ მესამედისა, მადლისა წმიდისა-მის [9]) ქალაქისა, მოღებად აქა უდაბნოდ, ვინათ-გან სამ-გზის აქა ლოცჳა მიესწორების [10]) ერთ-გზის იერუსალემსა მისლვასა: ამისსა შემდგომად სული თჳსი ღმერთსა შევედრა, და დაისხნა წმიდა გუამი მისი სამყოფსა [11]) თჳსსა, გარესჯის მონასტერსა [12]):

---

1) T რომელთა; il faut რომელსამე.
2) T კელნი განმარტებულნი.
3) T ავო.
4) Mon M-it მრავალნი ერნი.
5) Ce membre de phrase manque à T.
6) Ce mot et le précédent manquent à T.
7) Au lieu de ces cinq mots dans T: წარმოიღო.
8) T ითქვა.
9) *Subaud.* თჳს.
10) T შეისწორების.
11) T სამყოფელსავე.
12) T aj. რომლისა სასწაულნი და ღვაწლნი მისნი სრულიად სრულსა ცხოვრებასა მისსა შინა აღწერილი არიან: ხოლო ამის წმიდისა მამის დავითის სიცოცხლესავე შინა, მოვიდა მამა წმიდაჲ დოდო კასეთით და მისვე მამის წმიდისა განვიდა მიერ უდაბნოდ და დაემკჳდრა მუნ, და აღა-

გ. იყო წმიდა მამა შიო ქალაქით ანტიოქიით, სიჩჩოთ-გან დამტევებელი სოფლისა და და-
მოწაფებული მამისა იოანესი: ვინათ-გან წარმოვიდა ქართლად წმიდა იოანე, წინა-ძღომითა
საღმრთოთა სულისათა, არა უგულებელს-ჰყო სულიერი მამა თჳსი, და მის-თანავე წარმოვიდა
ღირსი შიო: მოსრულ-მან ქართლს, ქალაქსა მცხეთას[1]), მყუდროებისა და მარტო-მყოფობისა
მოსურნე იყო: ითხოვა შენდობა კათალიკოზისა-გან და მამისა იოანეს-გან, და წარვიდა წმიდა
შიო დასავალით კერძო მცხეთისა, მარჯვენით, მდინარესა მტკუარსა, რომელსა ჰრქვიან მღვიმე,
129 ღრმათა კევთა, ფრიადთა მზის სიცხეთა და ზამთრისა ყინვათა განიბძარვოდეს კორცნი მისნი:
პოვა ქვაბი კლდისა გამოკვეთილი და სიცივისა და სიცხისა ნუგეშინის-იცა მას შინა: ხოლო ვი-
ნათ-გან სახიერ-მან ღმერთ-მან არა უგულებელს-ყო მრავალი ღვაწლი[2]), არამედ ვითარცა ელია
ყორნისა მიერ გამოზარდნა, ეგრეთვე აქაცა დღითი-დღე ტრედისა მიერ საზრდელი მოეღებოდა:
ამისსა შემდგომად, დღესა ერთსა, ფრინველითა ნადირობად გამოვიდა, კაცი[3]) მდიდარი და საჩი-
ნო, სახელით ევაგრე[4]): მხოლოდ მდგომი კლდისა თავსა ზედა, ნახა ტრედი მიმქონი საზრდე-
ლისა, თვალ-აგნა და განეცჳფრა გონებასა თჳსსა, და კვალად დღესა მეორესა ეგრეთვე ნახა ვი-
თარცა პირველ, და შეუდგა კვალსა ტრედისასა და ნახა ბერი ვინმე მოღვაწე, შეიშურვა მოთმინება
ბერისა-მის და არა უგულებელს-ჰყო განშორება მისი: ჰრქუა ევაგრე-მ ბერსა-მას. „მამაო, ღირს
მყავ შენ-თანა დამკვიდრებად, რათა მყუდროებასა შინა აღვასრულო დღენი ჩემნი“: ჰრქუა მას
წმიდა-მან შიო. „აღიღე კვერთხი ესე ჩემი. უკეთუ იმიერ და ამიერ მდინარემან გზა გცეს[5]), განი-
პოს წყალი[6]), ნება უფლისა არს, და მოვედ აქა. და უკეთუ არა გზა გექმნას, იყავ სახლად და
სარწმუნოდ მნებებლად:“ წარვიდა განმგე[7]) სახლისა-გან, მოსეს მსგავსად, ორ-გზის მტკვარი
განაპო კვერთხ-მან ამან: აღვიდა მამისა შიოსა ევაგრე, არა უკუნ-მხედველი, ვითარცა ლოთ, სო-
დომისა, შიშითა არა იქმნნეს ძეგლ მარილისა[8]): ასწავა მოთმინება, ლოცვა, უძილობა და ღვა-
წლი[9]) მონოზონებისა: ამისა შემდგომად ჰრქუა წმიდა-მან შიო-მ. „შვილო ევაგრე, გვიღირს ეკლე-
სია, სადაცა უფალსა უნებს[10]), მვედრებელი ღვთისა აღვიდნენ, თავსა კლდისა წვერისასა[11]): მარ-

---

შენა მონასტერი ფრიად დიდი, რომელსა შინა მრავალნი ღვაწლნი და შრომანი აღასრულნა. რომლისა სასწაულსა და ცხოვრებასა და ღვაწლსა მო-
გჳთხრობს ცხოვრება მისი. და ამისა შემდგომად სული თჳსი ღმერთსა შევედრა და დაიხსნა წმიდა გვამი მისი საყოფელსა თჳსსავე.

1) Mon M-it მცხეთისასა.
2) T aj. მისი რამეთუ.
3) T მონადირე ვინმე.
4) T aj. გამოვიდა სახლით თჳსით ციხე-დიდით და ნადირობდა მფრინველითა ოდენ, მაშინ.
5) T ორ-გზის გცეს გზა წყალ-მან მან.
6) T om. განიპოს წყალი.
7) Mon M-it, porte განმგებ, qui ne vaut guère mieux.
8) Ces quatre mots manquent à T.
9) T, au lieu de ces mots, depuis მოთმინება: ყოველივე სხვ.
10) T, უფალსა უნდეს.
11) Manque à T.

ცხენასა კელსა საკმეველი და[1]) ცეცხლი დაიყარა[2]), მარჯუენით ჯუარი გამოსახა[3]), საკმლის კუამლით წვერ-ჩამობრუნვით იპოვა ადგილი, სადაცა ეკლესია უნებს უფალსა, და აღაშენა საყდარი ყოვლად წმიდისა ღვთისა დედისა: იქმნა მონაზონ ევაგრე, განითქუა ამბავი მათი, და ყოველსა გარემოს სოფლებსა მოვიდენ სხუანი ურიცხუნი სულნი, და იქმნენ მონოზონ[4]): ყოველი საზდო, წყალიცა საზიდი იყო. სატვირთავად ჰყვანდათ კარაულები: უბრძანა მგელსა, დადგა მგელი მწყემსად კარაულთა[5]): ვითა ერთსა დღესა ბერისა ვისმე კონონისა კარაული კლდით[6]) გარდაჭრილი მიუსვლელ იქმნა სადგომსა, ჰრქუა ბერ-მან მან წმიდასა შიოს. „რა-ესე ჰყავ, ვითარ მგელი მწყემსად კარაულთა განაჩინე, ამას შეუჭამიეს:“ ჩვეულ იყო მგელი, რა კარაულთა მიიყვანის, ბერთა პური დაუნეცვიან, ჭამის, დატუქსვილი თრთის, და ეჭიდების ზიდვად კალთასა ბერისასა: წაყოლილ-მა ნახა თავსა კლდისასა ნაპრალთა[7]), დაგორებული[8]) კარაული, უსულოდ მგდებარე პოვა: თავის-უფალ-ჰყო მგელი, უბრძანა[9]). „ნუღა-რა იყოფები სავნებელად ადგილსა ამას: სასწაულნი ესე დღეინდელად დღედმდე ჰგიან, რამეთუ ვერას ავნის პირ-უტყვთა ნადირნი ველისანი: სხუანიცა 130
მრავალნი სასწაულნი[10]) აღასრულნა: ამისა შემდგომად მამად ბერთა ევაგრე განაჩინა, თჳთ შთავიდა ლაკვასა, მღვიმესა ბნელსა, კაცთა-გან მიუვალსა: ვითარ გამოთქვას სიმკნე და მოთმინება მისი, ლოცუა[11]), ეშმაკთა-გან განსაცდელთა შეწყნარება, ცრემლი და ვედრება უფლისა: მას შინა კეთილად აღასრულა ცხოვრება მისი: ითხოვა მღუდლისა მიერ სიწმიდე და წარვიდა[12]) წინაშე უფლისა, და მუნვე მიმღებელ იქმნა[13]) სადა ღვაწლი აღასრულა. და ჩანან სათვლავი დღესით, სასო ქართუელთა: წლითი-წლად ნაწილნი აღმოეცენებიან, მორწმუნეთა განმამკნობელად, და ურწმუნოთა განმამკვირვებელად[14]): ვიდრე სულიერღა იყო, მრავალი სასწაული აღასრულა: დიდსაცა არაგვთა მდინარე განაპო, მკელობელი ავლინა, განრისხებული მეფე მშვიდ ჰყო, ვნებული არა-

---

1) Ce mot et le précédent manquent à T.
2) T. aj. და მასუზედა საკმელი დაიყარა.
3) T დასწერა.
4) Mon M-it მონაზონებად.
5) Mon M-it უბრძანა მგელთა და მწყსად იდგნეს მგელნი.
6) Mon M-it კლდესა.
7) T ნაპრალსა კლდისასა.
8) T დაგორვებული.
9) T და ჰრქვა.
10) T aj. რომელნი კნინ ოდენ აღიწერა წიგნსა ამას შინა, რომლისა სასწაული მისი ხრული ცხოვრებასა შინა მისსა წერილ არს.
11) T: ცრემლი, მოღვაწება, ეშმაკთ ოტებანი, მკელობელნი ავლინნა, განრისხებული მეფე შშჳდ ყო, ვნებულნი არა-წმიდათაგანნი განკურნა, უშვილოთა მიანიჭა და მე მისი კათალიკოზ.... ხოლო ყოველი ცხოვრებაჲ მისი კეთილად აღასრულნა, და შემდგომად ამისა მიიღო სიწმიდე.
12) T აღვიდა.
13) T: სამყოფსა და სადგაწლოსა შინა მიმღებელ.
14) T: რომლისა ნაწილნი წლითი-წლად იხილვების კეთილთა კაცთა-გან, ანგელოზისა მიერ მოტანითა.

წმინდათა-გან განჰკურნა, უშვილოსა შვილი მიანიჭა, და ძე-იგი კათალიკოს ჰყო. და იდვა წმიდა გჳამი მისი სამყოფსა და საღვაწოსა შინა მღვიმისასა:

დ. იყო მამა წმიდა ისე წილკნელი მოწაფე წმიდისა მამისა იოანესი: რომლისა არა უწყით მშობელნი, არცა ადგილსა სადაურობისა, თჳნიერ ესე ც ვიცით, თანა მოჰყვა იოანეს და მრავლისა იძულებითა ქართლისა კათალიკოზ-მან აკურთხა მღჳდელთ-მთავრად, საყდარსა წმიდისა ღვთის-მშობლისასა, ქვეყანასა მუხნარისასა, და სოფელსა წილკანისასა: ფრიადნი ურწმუნონი სწავლითა მოაქცივნა, მოძღჳრება და ქადაგება განჰფინა სამწყსოსა თჳსსა: დაბასა-მას[1]) უწყლობითა სასო-წარკვეთილ იყჳნეს, ამის-თჳს რამეთუ შორს იყო ქსანი. შუა ტყე და მაღალი გორა ჰქონდა: აღიღო კვერთხი თჳსი, დღესა ერთსა, შესრულ-მა, ვედრებისა წარმთქმელ-მან, წინაშე ხატსა დე-დისა ღვთისასა: მიიწია ქსნის[2]) პირსა, უბრძანა წყალსა-მას. ,,ძლიერებითა უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესითა, და ღვთის-მშობლისა მარიამისათა, გიბრძანებ, მდინარეო, გამოვედ და შემო-ვედ კვალსა ჩემსა[3]), და მოსდევდი წვერსა კვერთხისასა:'' უვალსა და უგზაურსა ალაგსა შე-მოუდგა, ჰყვებოდა ვითარცა მონა: წარმოიღო ვიდრე წილკნის ჩაღმა, რომელი დღეინდელად დღედმდე მდინარეობს წყალი იგი: ამისა შემდგომად ღვაწლი მრავალი განფინა უფლისა მიერ[4]), წარვიდა სიხარულითა, მღჳდელთ-მოძღჳრებისა პატივი აღასრულა, ღირსი წმიდა სული შევედრა ღმერთსა, და მიიღო ყოვლად პატივოსანი გჳამი მისი მონასტერსა-მასვე წილკნისასა, რომელი აქამომდე ჩანს, სასოდ და შესავედრებელად ქართჳელთა:

ე. იყო წმიდა მამა ანტონი შუა-მდინარელი და მოწაფე მამისა იოანესი: იყო წმიდა ესე განშორებულთა შორის ფრიად სათნო და წარჩინებული: ამან ყოვლად სანატრელ-მან წმიდა-იგი
131 ხატი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, რომელი სახედ პირსა თჳსსა ტილოსა ზედან გამოსახა,
და ავგაროზს სასოება აღუსრულა, და შემდგომად ამაღლებისა, თადეოსის-მიერითა ჴელითა მი-უვლინა და განჰკურნა კეთრისა-მის-გან ქვემდებარისა[5]), და ყოვლითა სახლეულით მისით ნათელ იღო, თადეოზის-მიერითა ჴელითა. და შემდგომად მისსა ძე კაცისა[6]) ავგაროსისა, და კვალად შვილის შვილისა ძისა მისისა ენაცვალნეს მათ მეფობათა ოდენ, და არა ღვთის-მსახურებითა: რამეთუ განდგომილ ექმნეს ღვთის-მსახურებასა, და დამონებულ ეშმაკთა საოცრებასა[7]). რამეთუ რა-

1) T შორის ჰქონდა წყალი, რომელსა ჰქჳან ქსანი, შუა ტყე.
2) T კ̃ს ნისსა.
3) T შემომიდეგ, et le reste de la phrase, jusqu'à მონა, manque.
4) T finit ainsi: რომლისა სრულსა ღვაწლსა და სასწაულსა სრული ცხოვრებაჲ მისი მოგჳთხრობს. და ამისა შემდგომად თჳთ წინაშე უფლისა აღვიდა, და წმიდაჲ გვამი მისი დაიდვა მონასტერსა მასვე წილკნისასა, რომელი აწამომდე ჩანს ხათლავი მისი, სასოდ და შესავედრებელად ყოველთა ქართველთა.
5) Il faut le nominatif, ქვე-მდებარე.
6) Ce mot est tout-à-fait parasite.
7) T საცთურებასა.

იგი ავგაროზს ყო ეშმაკთა, და ვითარ შემუსრნა და განუდგა მისი, ენება შურის-გება რათა მოუზღოს ეშმაკთა, სახე ძველისა-მის საზორველისა [1]) დამკობისა, და მკობათა ხატისა-მის საუფლოსათა. რომელი აღმართა ავგაროზ ბჭეთა-ზედა ქალაქისათა, სადა-იგი ემართა კერპი ბილწი: რამეთუ მუნ დაუსვენა ხატი-იგი ტილოსი, ფიცარსა-ზედა გარდართხმული, რათა ყოვლნი შემავალნი მუნ შინა ხილვით თაყვანის-ცემდენ: მაშინ ბილწ-მან შვილის-წულ-მან ავგაროზისმან აღირჩია დღე-კეთილებისა-წილ უსახურობა, და ხატი-იგი უარ-ჰყო, და ეშმაკთა შეუდგა, და იგონა ხატისა-მის ქრისტესისა, რათა წარწყმიდოს იგი:

მაშინ ებისკოპოზ-მან მის ქალაქისა-მან გულის-ხმა ჰყო განზრახვა ბოროტისა-მის, და ჰყო განგება ღირსი, და შემსგავსებული მის ჟამისა, რამეთუ სადა-იგი ხატი ესვენა, კამარედად ქმნილ იყო, და წმიდა-მან ებისკოპოს-მან დადგა კანდელი აღნთებული, საფარველად ტაძრისა-მის აღმართა კეცი წინა-პირსა ხატისასა, და აღმოუორა [2]) კარი-იგი კამარისა, და შეაფარილა, რომელ ყოვლად არა ეტყობოდა, თუ ერთი რომელ უახლეს არს: და შემდგომად უკანასკნელთა დღეთა და ჟამთა, ხვასრო, სპარსთა მეფე, მოადგა ედესია ქალაქსა, და უწყო თხრა ქვეშე ზღუდესა, და ეგრეთ შევიდეს რომელ ვერა აგრძნან თუ ჰბრძავსო: მაშინ ღმერთ-მან არა დაიდუმა უტყუელი აღთქმა, რომელ აღუთქუა, ვითარმედ ,,ზღუდე ვარ მე ედესიისა‘‘, და მშობელისა თჳსისა მეოხებითა, ევლავიოზს, ებისკოპოსსა მის ქალაქისასა, გამოეცხადა დედა ღმთისა და ჰრქუა, ვითარმედ ,,მას რომელსამე ბჭესა-ზედა არს ხატი-იგი ჴელით-უქმნელი და დაფარული:‘‘ და ვითარცა განილვიძა ებისკოპოს-მან, გულის-ხმა ჰყო ჭეშმარიტებით ძილსა-შინა ჩვენებულსა-მას, და განთიად წარვიდა, ლიტანიით, ადგილსა-მას, და პოვა წმიდა ხატი-იგი ყოვლად განურყვნელი, და კანდელი-იგი წინაშე მისსა აღნთებული ეგო, ეგე-ოდენსა ჟამთა სიმრავლესა-შინა. და გარდაასწვეთეს ზეთი მის კანდელისა მბრძოლთა მათსა-ზედან მის ქალაქისათა, და შეუჴსეულად, ვითარცა მიეახლნეს, მიედვა და დაიწვნეს, და ვითარცა მტვერი განიბნივნეს, და უჩინო იქმნნეს: ხოლო რომელი იგი კეცი საფარველად მის ხატისა აღმართებულ იყო, მას-ზედა გამოსახულ იყო სხვა ხატი და მსგავსება წმიდისა-მის საუფლოსა ხატისა, რომელი-იგი სწორებით პატივ-იცემებოდეს, და ნისტორიანთა ეკკლესიასა-შინა დაესვენნეს: 132

მაშინ წმიდა-მან ამან ანტონი-მ იძია მოძღუ̂რისა თჳსისა გზა, და ისწავა ჭეშმარიტი, და ცნა რამეთუ წარვიდა სომხით, ჩრდილოეთით კერძო, სხუ̂ათა-თანა მოწაფეთა, რომელთა აწ მოვიხსენნეთ, დავით, და დოდო, და შიო ანტიოქიელი, და რვანი სხუ̂ანი მოწაფენი იოანესნი, ერთისა საზღუ̂რისანი: ესე ცნა წმიდა-მან ანტონი, აღიძრა ტრფიალებითა მოძღუ̂რისა თჳსისათა და ესეცა ეძვინებოდა გულსა თჳსსა, რომელ ნისტორიანთა ეკკლესიასა-შინა იყუ̂ნეს საუფლონი-იგი ხატნი. და აღიყუ̂ანა კეცი რომელ საფარველად მის ხატისა ყოფილ იყო, და ხატი ქმნულ იყო:

[1]) T საზორველსა; ce mot dérive de l'arménien, զոհ, victime, et le հ h final s'est changé en რ r.
[2]) Mon M-it აღმოუარა.

ესე უჩინრად წარმოიყჳანა [1]), წინა-ძღომითა ანგელოზისათა და უწყებითა ზე-ციერითა, ჩრდილო-ეთს, და მიიწია მტკჳარსა-ზედა, განვლო იგი და დაემკჳდრა აღმოსავლით, ვითარ ოთხ მი-ლიონ, ნაპრალსა კლდისასა, შინა-გან მთათა აკრიანთა: იოანეს ახილვიდა ვითარ ხუთ მილიონ, და შიოს ვითარ ცხრა მილიონ, დავით-დოდოს ათ-სამეტ [2]) მილიონ: ხოლო მუნ-თქვესვე რომელ წმიდისა ამის ანტონის ედგნეს საზრდელად გჳამისა თჳსისა ირემნი, და იყო მთა უღალი და სერტყიანი და იყო ქალაქი ვითარ ერთ მილიონ, მცირე: და ესე ირემნი წარვიდიან ველსა, და ვითარ ჟამი მო-ვიდის, შინა მოვიდიან, წველის [3]). ვითარ მწყემსნი მოვიდოდეს ჟამეულად: ხოლო ერთსა ოდენ ჟამსა მიიწივნეს უჟამოდ და ფრთხინ, და უკან ნუკრი მოსდევდა, კორც-შეკვეთილი, და ესე და-უკვირდა წმიდასა-მას, და თქჳა გულსა-შინა თჳსსა, თუ „სადა ვინ შეემთხჳა:“ რამეთუ არა უწყოდა სისხლე [4]) მის ქალაქისა, და მყის ვითარცა კაცთა თვალ-მმრუმედ [5]) ხედვასა-თანა ჰრქვა. „რა არს ეგე:“ და მათ ვითარცა პირ-მეტყჳწლთა თავ-მიზიდვით ჰრქვეს. „შემომიდეგ და გიჩვე-ნოთ:“ და შეუდგა კჳალსა მათსა, და მიიწია მას ადგილსა. სადა-იგი შემთხვეულ იყო მათდა, და აჰა მთავარი მის დაბისა მოვიდოდა ნადირობად. და წინა-შეემთხვია, და ჰრქჳა. „ვინ ხარ:“ ხო-ლო წმიდა-იგი ჴელითა უჩვენებდა სადა-იგი იყოფოდა და ყოველსავე საქმესა, რამეთუ ენა არა ესმოდა: მაშინ მთავარ-მან ჰრქჳა. „მე შენი არა მესმის, და რომელ-ეგე ჴელითა მეუბნები ეგეცა მოგკვეთო:“ და ჰრქჳა. „წარიყჳანეთ მჭედლისა-თანა:“ და ვითარცა მიიყჳანეს, მჭედელ-მან შან-თი გაახურვა, და გამოიღო, რათა ჴელი მოჰკვეთოს, და დავარდა ქვე, და ჴელნი ვითარცა შეშანი შეექმნნეს: მაშინ წმიდა-მან მიჰყო ჴელი, და ვითარცა ნაკვერცხალი ჴელითა აღებული მიუპყრა და ჰრქჳა, „ჰყავ აღრე ბრძანებული შენდა:“ და იგი განკრთა საშინელსა-მას ზედა ხილვასა: და მსწრაფლ მიუმცნეს მთავარსა, და ჰრქვეს ყოველი ხილული, და მან ბრძანა, რათა წინაშე მისსა მიიყვანონ: და ვითარცა მიიყჳანეს, ჰრქჳა მას. „რა ჰგნებავს სთქჳ, და ყოველი მიგცე:„ ხოლო მცირედი ქვა უჩვენა მან, ვითარ სამეული, და ილოკდა: და ცნეს რამეთუ მარილი უნდა, და მოარ-

133 თვეს ორი ოდენ ქჳა განუტეხელი. და მან მოხლიჩა ერთი ლიტრა და წარვიდა, და ალოკა ფურ-თა თჳსთა; და იყოფოდა ხატსა-მას წინაშე ვიდრე აღსასრულადმდე ცხოვრებისა მისისა: და წმიდა-იგი წმიდათა-შინა მიიცჳალა, და ჩვენ დაგვიტევა ხატი-იგი საუფლო, და არს ვიდრე დღეინდელად დღემდე უჩინრად, და სასწაულთა მოქმედებს განცხადებულად, რომელ უადვილეს არს აღრიცხვა ზღვის ქვიშათა ვიდრე საკვირველებათა საუფლოსა-მის ხატისათა: გარნა ვინათ-გან ღმერთი მხოლო არს მოქმედი სასწაულთა, მანვე მხოლო-მან უწყის სიმრავლე სასწაულთა

---

1) T წარმოიღო.
2) T ათსამე.
3) T წველს.
4) T სახე.
5) T მმრომე.

მისთა. და უკეთუ სოლომონცა იყო, ვერცა მან შეუძლოს აღრიცხვად, თჳნიერ ღვთისა მხოლოჲსა: 1)

ჟამსა-მას ოდეს თჳთ-მპყრობელი იუსტინიანოს, მეფე ბერძენთა, ჰბრძოდა კერძოთა ოვსეთისათა, საზღვარსა ავაზგიასსა, ნათესავსა ხასკუნთასა, რამეთუ ექმნა მათ განდგომილება, მაშინ მოძღუანა ნიჭი დიდი იუსტინიანოს ფარსმანს, ქართუჱლთა მეფესა, და ევედრა რათა შეეწიოს მკედრობასა მისსა, ყოვლითა ძალითა თჳსითა, და ბრძოლა უყოს ხასკუნთა: ისმინა უკუჱ ფარსმან ვედრება ბერძენთა მეფისა, და დაუტევა ევაგრე, მცველ სამეუფოსა თჳსსა. ხოლო თჳთ უკუჱ წარვიდა, და შეწევნითა ღვთისათა დაიმორჩილა ნათესავი-იგი ხასკუნთა. და მთავარნი მათნი ყოველნი შეპყრობილნი წარავლინნა წინაშე იუსტინიანესსა. მერმე მოიქცა თჳსადვე სამეფოდ:

ოცდამეექუსესა წელსა იუსტინიანეს მეფობისასა, იქმნა კრება მეხუთე, ას სამე-ოც და ხუთთა წმიდათა მამათა-გან, ქრისტეს აქეთ, ფკზ, კოსტანტინეპოლის, ვიგილიოს წმიდისა ჰრომთა პაპისა-ზე. რომლისა წინა-მძღუარ იყუნეს ევტიქიოს კოსტანტინუპოლელი, აპოლინარი ალექსანდრიელი, დომნოს ანტიოქიელი, და ადგილისა აღმავსებელნი იერუსალიმელთანი სტეფანოს, გიორგი, და დამიანოს ეპისკოპოსნი: ხოლო შემოკრბეს ოროგვასითა და მის-თანა მიმდგომთა-თჳს, დიდიმოს და ევაგრეს-თჳს, რომელნიცა შეაჩვენნეს და დაამკივნეს:

მათვე ჟამთა-შინა იუსტინიანეს მეფობისათა, აფხაზნიცა შეიცვალნეს უმჯობესად, და ქრისტეანობისა შეიწყნარეს ქადაგება. რამეთუ პალატსა შინა იუსტინიანე მეფისასა იყო ვინმე საჭურისი აფხაზი ნათესავით, და ევფრატა სახელის-დებით, რომელი წარივლინა მეფისა-მიერ ქადაგებად მათდა, და აღთქმად, ვითარმედ ამიერით-გან არცა ერთიღა-ვინ ნათესავისა მათისაგანი განკვებულ იქმნებოდის მამა-კაცობისა-გან, რკინისა მიერ. რამეთუ მრავალნი იყუნეს მათგანნი მსახურ სამეუფოსა საწოლისა, რომელთა საჭურის იცის წოდება ჩვეულება-მან: ვინაცა იუსტინიანე ტაძარი წმიდისა ღვთის-მშობლისა აღაშენა აფხაზეთს შინა, ბიჭვინტას, მღუდელნი დაადგინნა მას შინა, რათა უგანცხადებულესად ასწავებდენ სჯულსა ქრისტეანობისასა: 2)

ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვასა-ზედა მოვიდეთ3): და მეფობით-გან მირიან მეფისათა, ვიდრე 134
მეორისა ფარსმანისა, გარდაკდეს წელნი ორ ასი4), და მეფენი გარდაიცვალნეს თოთხმეტი, და ვახტანგისით-გან კათალიკოზნი გარდაიცვალნეს ექუსნი: და მოკუდა ფარსმან, და დაჯდა მეფედ ძე მისი ბაკურ:

---

1) L'écrivain des sept pages précédentes, dans le M-it T, est un certain Giorgi, comme le prouve cette note marginale, d'abord en khoutzouri, puis en grec et en arménien: ⴓⴍ ⴘⴄ ⴔⴃ ⴚⴈ ⴂⴈ ⴐⴌ დაწერა ესე ფურცელი. ΓΙΟΡΓΙ; plus bas գեւորք sic. ամէն ΑΗΟΣ „Seigneur, aie pitié du très grand pécheur Giorgi, qui a écrit cette feuille; amen". Je ne me rends pas compte des quatre dernières lettres.

2) Les trois §§ précédents manquent aux M-its T, R.

3) Ce commencement ne se trouve que dans le M-it T.

4) Mon M-it ორ ას ორმეოც და ათი; v. la Traduction.

ლჱ. მეოცდაათჳრამეტე მეფე, ბაკურ, ძე ფარსმან მეფისა, ხოსროიანი:

ესე ბაკურ იყო მორწმუნე, და მაშენებელი ეკკლესიათა. ამან განამრავლნა ეკკლესიანი და მღჳდელნი სამეფოსა-შინა თჳსსა და განწმიდა ქართლი ყოვლისა უსჯულოებისა-გან [1]: და მოკჳდა კათალიკოზი ევლავიოზ, და მანვე მეფე-მან დასვა კათალიკოზად მეშვიდე კათალიკოზი, მაკარი: ამისვე ჟამსა მეფობდა სპარსეთს, რომელსა ერქჳა ურმიზდ:

და მასვე ჟამსა იყო სომხითს კაცი ერთი, შვილი მთავართა, სახელით ვასქენ, და ესვა მას ცოლი მთავართა შვილი, რომელსა ერქჳა შუშანიკ, ასული ვარდანისი: ხოლო ამას ვასქენს ეუფლა ეშმაკი და განიზრახა მიქცევაჲ ცეცხლის-მსახურებად, წარვიდა წინაშე სპარსთა მეფისა, და დაუტევა სჯული ქრისტესი, და იქმნა ცეცხლის-მსახურ: ხოლო სპარსთა მეფე-მან წარმოგზავნა იგი ნიჭითა დიდითა, ერის-თავად რანისა: ვითარ მოვიდა და სცნა ცოლ-მან მის-მან შუშანიკ ქმრისა მისისა-გან დატევებაჲ სჯულისა ქრისტესისა, არღა-რა ერჩდა იგი ცოლად, და დაივიწყა სიყჳარული ქმრისა თჳსისა, და ყოვლითა გულითა შეუდგა იგი ქრისტესა, აღსრულებად მცნებათა მისთა: მაშინ ვასქენ შეუდგა მრავალ ღონედ, პირველ ლიქნითა და ვედრებითა, და ნიჭისა მიცემითა, შემდგომად შეაგდო სატანჯველსა დიდსა, რომელი სიგრძისა-გან ვერ დავწერენ ღუაწლნი წმიდისა შუშანიკისანი, და მოკლა იგი ქმარ-მან მის-მან ვასქენ, ერის-თავ-მან რანისა-მან:

მაშინ ბაკურ, მეფე-მან ქართჳელთა-მან, მოუწოდა ყოველთა ერის-თავთა ქართლისათა, და შემოკრიბნა ლაშქარნი ფარულად, და წარემართა ვასქენს-ზედა, პარვით [2]: ხოლო ვასქენ ველსა გარე დგა, კიდესა მტკჳრისასა, სადა შეერთვის მდინარე ანაკერტისა მტკვარსა, დაესხა და შეიპყრა ვასქენ, და დაჭრეს წვრილად ასონი მისნი, და მოკიდეს ხესა: ხოლო გჳამი წმიდისა შუშანიკისი წარმოიღეს დიდითა პატივითა, და დაფლეს ცორტავს: ამან ბაკურ მეფე-მან წარგზავნა მოციქული წინაშე სპარსთა მეფისა, აუწყა ესე ყოველი, და ითხოვა მის-გან შენდობაჲ: მაშინ მეფე-მან განიზრახა გონებასა თჳსსა, და თქვა. „უკეთუ შევრისხდეთ ქართჳელთა, განერთნენ იგინი ბერძენთა:" შენდობაჲ აღირჩია. გამოგზავნა მოციქული ბაკურისსა, პასუხითა კეთილითა, და ყოველი გმობაჲ და ბრალობაჲ ვასქენ მოკლულისა უბრძანა, და ამართლა ბაკურ სიკჳდილისა მისისა-თჳს.. და
135 წარმოგზავნა რანსა და მოვაკანს სხჳა ერის-თავი, რომელსა ერქჳა დარიელ, და უბრძანა რათა კეთილად მეგობრობდეს ქართველთა:

და მოკჳდა კათალიკოზი მაკარი, და მანვე მეფე-მან დასვა მერვე კათალიკოზი სჳმონ კათალიკოზად. და მოკჳდა მეფე ბაკურ, და დარჩეს შვილნი მისნი წჳრილნი, რომელნი ვერა იპყრობდეს მეფობასა:

მაშინ მეფე-მან სპარსთა-მან ურმიზდ მისცა ძესა თჳსსა რანი და მოვაკანი, რომელსა

---

1) T უშჯულოებისა-გან.
2) T პირვით, რამეთუ.

ერქჳა ქასრე ამბარვეზ, და მოვიდა და დაჯდა ბარდავს, და უწყო ზრახვად ერის-თავთა ქართლისათა, აღუთქჳა კეთილი დიდი, და დაუწერა საერისთაოთა მათთა მამულები შვილითი-შვილად და ესრეთ წარიბირნა ლიქნითა. და განდგეს ერის-თავნი თჳს-თჳსად, ხარკსა მისცემდეს ქასრეს ამბარვეზს [1]). და შვილნი ბაკურისნი დარჩეს მთიულეთს კახეთისასა. და ნათესავნი მირდატისნი, ვახტანგის ძისანი, რომელნი მთავრობდეს კლარჯეთს და ჯავახეთს, იგინი დარჩეს კლდეთა შინა კლარჯეთისათა. სხჳა ყოველი ქართლი, სომხითი და ასფურაგანი, დაიპყრეს სპარსთა და ჰბრძოდეს ბერძენთა:

შემდგომად ამისსა მცირედთა წელთა, იქმნნეს შფოთნი დიდნი სპარსთა-შინა, შემოვიდა თურქთა მეფე სპარსეთსა-შინა. მოვიდეს ბერძენნი, ეწყვნეს სპარსთა, შუა-მდინარესა, იოტნეს [2]), შევიდეს სპარსეთს, და იწყეს ტყუენვად სპარსეთისა: მაშინ ქასრე ამბარვეზ-მან დაუტევა ქართლი და რანი, წარვიდა შველად მამისა თჳსისა: ესრეთ-რა უცალო იქმნნეს სპარსნი, მაშინ შეითქვნეს ყოველნი ერის-თავნი ქართლისანი, ზემონი და ქვემონი, და წარგზავნეს მოციქულნი წინაშე ბერძენთა მეფისა, და ითხოვეს რათა უჩინოს მეფე ნათესავთა-გან მეფეთა ქართლისათა, რათა იყჳნეს ერის-თავნი-იგი თჳს-თჳსსა საერისთავოსა, შეუცვალებელად: მაშინ კეისარ-მან აღასრულა თხოვაჲ მათი, და მოსცა მეფედ დის-წული მირდატისი, ვახტანგის ძისა, ბერძნის ცოლისა, რომელსა ერქჳა გვარამ, რომელი ჰმთავრობდა კლარჯეთს და ჯავახეთს:

ლთ. ოცდამეათცხრამეტე მეფე, ქართლისა კურაპალატი, გურამ ბაგრატოვანი. ხოლო ესე გურამ იყო, დედით ხოსროიანი, და მამით ბაგრატოანი, და ესე ბაგრატონიანი შვილის შვილნი და ნათესავნი არიან ამ გუარამისნი. და ვიწყოთ ყოველივე ამბავი ბაგრატოანთა, თუ ვითარ არიან ნათესავნი დავით წინასწარმეტყჳელისანი და სოლომონისნი, ანუ ვითარ მოიწივნნეს ქჳეყანასა ჩჳენსა: ვიწყოთ ადამითგან, და წარმოვითქჳათ ყოველი ნათესაობა მათი [3]):

ადამ შჳა სეით. სეით შჳა ენოს, ენოს შჳა კაინან, კაინან შჳა მალელაელ, მალელაელ შჳა იარედ, იარედ შჳა ენუქ, ენუქ შჳა მათუსალა, მათუსალა შჳა ლამექ, ლამექ შჳა ნოე, ნოე შჳა

---

1) T აბარვეზსა.

2) Lis. აოტნეს.

3) Note du M-it T: ცხოვრებაჲ და უწყებაჲ ბაგრატოანთა, ჩვენ ქართველთა მეფეთასა. თუ სადათ მოიწივნეს ამას ქვეყანასა იგინი, ანუ რომლითი ჟამითა-გან უპყრიეს მათ მეფობა ქართლისა, რომელი აღწერა სუმბატ, ძე-მან დავითის-მან, cf. p. 190; cette note remplace ici la rubrique ლთ.

სემ, სემ შვა არფაქსად, არფაქსად შვა კაინან, კაინან შვა სალა, სალა შვა ებერ, ებერ შვა ფა-
136 ლეგ, ფალეგ შვა რაგავ, რაგავ შვა სერუქ, სერუქ შვა ნაქორ, ნაქორ შვა თარა, თარა შვა აბრაამ, აბრაამ შვა ისაკ, ისაკ შვა იაკობ, იაკობ შვა იუდა, იუდა შვა ფარეზ, ფარეზ შვა ესრომ, ესრომ შვა არამ, არამ შვა ამინადაბ, ამინადაბ შვა ნაასონ, ნაასონ შვა სალმონ, სალმონ შვა ბოოს, ბოოს შვა იობედ, იობედ შვა იესე, იესე შვა დავით მეფე, დავით მეფე-მან შვა სოლომონ, სოლომონ შვა რობოამ, რობოამ შვა აბია, აბია შვა ასა, ასა შვა იოსაფატ, იოსაფატ შვა იორამ, იორამ შვა ოზია, ოზია შვა იოათამ, იოათამ შვა აქაზ, აქაზ შვა ეზეკია, ეზეკია შვა მანასე, მანასე შვა ამონ, ამონ შვა იოსია, იოსია შვა იექონია, იექონია შვა სალათიელ, სალათიელ შვა ზორობაბელ, ზორობაბელ შვა აბიუდ, აბიუდ შვა ელიაკიმ, ელიაკიმ შვა აზორ, აზორ შვა სადუკ, სადუკ შვა აქიმ, აქიმ შვა ელიუდ, ელიუდ შვა ელიაზარ, ელიაზარ შვა მატთან, მატთან შვა იაკობ, იაკობ შვა იოსებ, ქმარი მარიამისი და ძმაჲ კლეოპასი. კლეოპა შვა ნაომ, ნაომ შვა სალა, სალა შვა რობოამ, რობოამ შვა მუხთარ, მუხთარ შვა ელიაკიმ, ელიაკიმ შვა ბენიამენ, ბენიამენ შვა იერობემ, იერობემ შვა მოსე, მოსე შვა იუდა, იუდა შვა ელიაზარ, ელიაზარ შვა ლევი, ლევი შვა იორამ, იორამ შვა მანასე, მანასე შვა იაკობ, იაკობ შვა მიქია, მიქია შვა იოაკიმ, იოაკიმ შვა იერუბემ 1), იერუბემ შვა აბრაამ, აბრაამ შვა იობ, იობ შვა აქაბ, აქაბ შვა სვიმონ, სვიმონ შვა იზაქარ, იზაქარ შვა აბია, აბია შვა გად, გად შვა ასერ, ასერ შვა ისაკ, ისაკ შვა დან, დან შვა სოლომონ, სოლომონ შვა შვიდნი ძმანი, რომელნი-იგი მოსცნა ღმერთ-მან ტყუჳობასა შინა:

და ესენი შვიდნი ძმანი, ძენი ამის სოლომონისნი, წარმოვიდეს ქვეყანით ფილისტიმით, ტყუეობით წარმოსრულნი ჰურიანი 2), და მოიწივნეს ეკლეცს, წინაშე რაქაელ დედოფლისა და 3), ნათელ-იღეს 4) ჴელითა რაქაელ დედოფლისათა: ერთი მათგანი შემოიყვანა სიძედ, და ორნი მათ-

---

1) T იურობემ.

2) Manque à T depuis წარმოვიდეს.

3) T aj. მის.გან.

4) T aj. და დამთეს იგინი ქვეყანასა სომხითისათა, და მუნ დღეინდღელად დღედმდე შვილნი მათნი მთავრობენ სომხითს: და ოთხნი მათნი ძმანი მოვიდეს ქართლს. ხოლო ერთი მათგანი, სახელით გურამ, განაჩინეს ერის-თავად, და ესე არს ერის-თავი ქართლისა და მამაჲ ბაგრატიონთაჲ: და ესე ბაგრატიონიანი, შვილის შვილნი და ნათესავნი არიან გუარამისნი. ხოლო ძმაჲ მისი, სახელით საჴაკ, წარვიდა კახეთს და დაემსახა იგი ნერსეს, და სხვანი ორნი-იგი ძმანი ამათნი, სახელით ასამ და ვარაზვარდ, წარვიდეს კამბეჩანს, და მოკლეს მათ სპარსთა სპასალარი, და დაიპყრეს კამბეჩანი, და დასხდეს მუნ იგინი, ცხოვრებად სორანბუჯს: და ამა ჟამამდე შვილნი მათნი მთავრობენ მას-შინა:

ხოლო ვინათ-გან მოაკლდა მეფობაჲ შვილთა გორგასლისათა, მათ ჟამით-გან ეპყრა უფლებაჲ ქართლისა აზნაურთა, ვიდრე ამათამდე. არამედ დაესრულა უფლებაჲ ქართლისა აზნაურთა ბოროტთა, საქმეთა მათ-გან: მას ჟამსა მცხეთას კათალიკოზი იყო სუმონ პეტრე. და მცხეთა აღიხსენდებოდა, და ტფილისი აღშენდებოდა. არმაზი შემცირდებოდა. და კალა განდიდდებოდა. და სპარსნი უფლებდეს ქართლს, კახეთს, ჰერეთს, სომხითს, სივნეთს, ასპურანკს:

მოკუდა კათალიკოზი სუმონ, და დაჯდა კათალიკოზად სამოელ კათალიკოზი მეცხრე:

მას ჟამსა კათალიკოზი იყო მცხეთას სამოელ, და ერთად შეკრიბა ყოველი ქართლი, და გამოარჩიეს გურამ, დავითის ნათესავისა-გან, მოწყვნული ძმათა მისთა თანა, ასამს და ვარაზვარდს, რომელნი-იგი ზემო ვაჴსენენით: ესენი წარმოვიდეს ეკლეცით, რომელნი მონათლნა რაქაელ დედოფალმან, ძმანი შვიდნი ჰურიანი. ტყუეობით მოსრულნი, ქვეყანით ფილისტიმით, და ნათელ-იღეს ეკლეცს, ჴელითა რაქაელ დედოფლისათა: რომელ-

განნი ამზახლნა სომეხთა მეფეთა. ხოლო ოთხნი ესე ძმანი გურამ, საჭაკ, ასამ და ვარზავარდ წარმოემართნეს ქართლს: მაშინ ვინათ-გან მოაკლდა მეფობა შვილთა გორგასლისათა, მით ჟამითგან უფლება ეპყრა ქართლისა აზნაურთა ვიდრე ამათამდე, არამედ დაესრულა უფლება ქართლისა აზნაურთა, ბოროტთა საქმეთა მათთა-გან: მას ჟამსა მცხეთა აღთხელდებოდა, და ტფილისი აღშენდებოდა. არმაზი შემცირდებოდა, და კალა განდიდდებოდა, და სპარსთა დაეპყრა სომხითი, ქართლი და ასფურაგანი: ხოლო მაშინ, ვითარ უცალო იქმნნეს სპარსნი, ითხოვეს ქართჳელთა ბერძენთ მეფისა-გან მეფე ქართლისად: მაშინ კეისარ-მან მოსცა ესე გუარამ კურაპალატი, რამეთუ მანვე კეისარ-მან მოსცა პატივად კურაპალატობა, და წარმოგზავნა მცხეთად: ხოლო სამნი-იგი ძმანი ამის გუარამისნი წარვიდეს კახეთს. და საჭაკ დაემზახლა ბაკურს, ძესა ნერსესსა. ხოლო 137
ასამ და ვარზავარდ წარვიდეს კამბეჩოანს, და გარდაუქციეს ერი ვეზანს, ერის-თავსა ბაჭარ-ჩუბინისსა სპარსთასა, და მოკლეს ვეზან, და დაიპყრეს მათ კამბეჩოანი. და დასხდებოდეს მუნ და ცხონდებოდეს ხორნაბუჯს, და ამა ჟამამდე შვილნი მათნი მთავრობენ მას-შინა: ხოლო ამის გუარამის-ზე მოკუდა კათალიკოზი სჳმონ, და დასჯდა კათალიკოზად სამოელ:

და შვილნი ბაკურ მეფისანი, ნათესავნი დაჩისნი, ვახტანგის ძისანი, რომლისა-თჳს მიეცა მეფობაჲ ვახტანგ მეფესა, იგინი დარჩეს კახეთსა, და დაიპყრეს კახეთი და ჰერეთი, იორით-გან, და დასხდეს უჯარმოსა, და იყჳნეს მორჩილებასა გუარამ კურაპალატისასა: მაშინ კეისარ-მან წარმოსცა განძი დიდ-ძალი გუარამ კურაპალატის-თანა, და უბრძანა რათა მით განძითა გამოიყჳანნეს ჩრდილოს ლაშქარნი და შეაერთნეს მათ-თანა სპანი ქართლისანი, და შეგზავნეს სპარსეთს: ხოლო გუარამ ჰყო ეგრეთ. გამოიყჳანნა ოვსნი, დურძუკნი და დიდონი, და წარუძღჳანა წინა ერის-თავნი ქართლისანი: შევიდეს ადარბადაგანს და დაუწყეს ტყუენვად, და ესე-ვითარნი ჭირნი და უცალოებანი მოიწივნნეს სპარსთა-ზედა: მაშინ გამოჩნდა კაცი ერთი სპარსეთს, რომელსა ერქჳა ბარამ ჩუბინი 1), ესე ეწყო თურქთა, სპარსეთს შესრულთა, ვითარცა წერილ არს განცხადებულად ცხოვრებასა სპარსთასა, მოკლა თურქთა მეფე და იოტა ბანაკი მათი: ხოლო სპანიიგი ბერძენთანი, რომელნი შესრულ იყვნეს სპარსეთს, შეიქცეს და წარვიდეს შინა, და დარჩომილნი-იგი, გუარამ კურაპალატისა შეგზავნილნი, წარმოვიდეს იგინიცა შინა. რამეთუ ვინათ-გან მოიცალეს სპარსთა თურქთა-გან, შეშინდეს, და დაეცა შიში და ძრწოლა ქართჳელთა სპარსთა-

მან სამთა მათგანთა უცვალა სახელი. რამეთუ ერთსა სახელი სდვა მუშელ, და ერთსა ბაგრატ, რომელი არს მამა ბაგრატიონთა. ერთსა აბუგვარ. ერთი შემოიყვანა ხილდ, და ორნი მათგანნი ამზახნა სომეხთ მეფეთა.

ხოლო ოთხნი ესე ძმანი წარმოემართნეს ქართლს, გითა ზემო გვსხენეთ, და გურამ განაჩინეს ერისთავად.

მეოცდაათცხრამეტე, გურამ კურაპალატი ქართლისა, ბაგრატიონი. ხოლო ესე გურამ იყო დედით ხოსრონი და მამით ბაგრატიონი. და ესე ბაგრატიონიანი შვილისა შვილნი და ნათესავნი არიან ამა გურამ კურაპალატისა. ხოლო ამას გურამს მისცა კეისარმან პატივად კურაპალატობა, და წარმოგზავნა მცხეთას. ხოლო შვილნი ბაკურ მეფისანი, suiv. p. 137.

1) T ნუბანი.

გან: მაშინ იწყო [1]) გუარამ კურაპალატ-მან ციხეთა და ქალაქთა მაგრებად: და კვალად წყალობა ყო ღმერთ-მან ქრისტეანეთა-ზედა. და სხუა შუღლი დავარდა სპარსეთს, რამეთუ იგივე ბარამ ჩუბინი, გადგა სპარსთა მეფესა. და დასწვეს თუალნი ურმიზდს მეფესა და ცოლის ძმათა მისთა, და იწყეს ბრძოლად ჩუბინ-მან და ქასრე-მ ამბარვეზ-მან [2]): იოტა ქასრე ჩუბინისა-გან, და წარვიდა საბერძნეთს. მაშინ კეისარ-მან მავრიკ მისცა ასული თჳსი ცოლად ქასრე ამბარვეზსა, და მისცა სპაჲ თჳსი, და წარმოგზავნა ჩუბინსა-ზედა: იოტა ჩუბინი სპარსეთით, და ქასრე-მ ამბარვეზ-მან დაიპყრა ყოველი სპარსეთი: მაშინ მავრიკ კეისარ-მან, იურვა ქართუელთა-თჳს ქასრეს-თანა, და ჰრქუა. „ვინათ-გან დაუტეობიათ [3]) ქართუელთა კერპთ-მსახურებაჲ, მუნით-გან მორჩილნი არიან ბერძენთა. რამეთუ ჟამსა-შინა მძლავრებისა-გან თქუენისა იქმნნეს განრყვნილ ქართლი, და თუ არა სხუა [4]) სამართალი თქუენი არა-რაჲ არს ქართლსა-ზედა: აწ ბრძანებითა ღმრთისათა, ვინათ-
138 გან სრულსა სიყუარულსა-ზედა ვართ მე და შენ, იყოს ქართლი ჩვენ შორის თავისუფალ, მშვიდობით, რამეთუ [5]) მე ვარ მოურავი და მწე ყოველთა ქართუელთა და ყოველთა ქრისტეანეთა:“

მაშინ ერჩდა სპარსთა მეფე კეისარსა, და განთავისუფლდეს ქართუელნი, და ესე გუარამ კურაპალატი დაადგრა ბერძენთა მორჩილებასა-ზედა: იყო ესე გუარამ [6]) კაცი მორწმუნე და მაშენებელი ეკლესიათა. ამან იწყო ეკლესიაჲ ჯუარისა პატიოსნისა, და აქამომდე ჯუარი ველსა-ზედა იყო, და უქმნა ეკლესიაჲ წელთამდის ოდენ: და კვალად ამანვე კურაპალატ-მან განასხლა საფუძველი ტფილისის სიონის, რომელ შემდგომად ამის გუარამისა, განასრულეს აღშენებაჲ ტფილისის სიონისა, ნახევარი ერთ-მან ვინმე ქვრივ-მან დედა-კაც-მან, და ნახევარი ყოველ-მან ერ-მან, ჟამსა პირველისა ადარნასე მთავრისასა, და იგი ადარნასეცა შეეწია აღშენებასა მისსა: რამეთუ ნათესავნი მორწმუნისა მირიან მეფისანი ყოველნივე ეკლესიათა მაშენებელნი იყჳნეს: [7])

და მეფობდა ესე გუარამ კურაპალატი კეთილად და უშფოთველად. არამედ ქართლისა ერის-თავნი ვერ სცვალნა საერისთავოთა-გან მათთა. რამეთუ სპარსთა მეფისა-გან და ბერძენთა მეფისა-გან ჰქონდათ სიგელნი მკვიდრობისანი საერისთოთა მათთა, არამედ იყჳნეს მორჩილებასა გუარამ კურაპალატისასა:

---

[1]) T ამან გუარამ... იწყო.
[2]) Manque à T, ici et plus bas, plusieurs fois.
[3]) T დაუტევებიათ.
[4]) Manque à T.
[5]) Manque à T.
[6]) Deux mots manquent à T.
[7]) Manque à T, depuis კვალად ამანვე. Note: ამ გურამ პანკრატიონ-მა და დიდათ სახელოვან-მა ყოველსა-შინა, აღაშენა ჯუარის ეკლესია და საფუძველი ტფილისის განასხლა.

ხოლო ამას გუარამ კურაპალატსა ესხნეს ძენი, რომელთა ეწოდებოდა სახელად, ერთსა სტეფანოზ, და მეორესა დემეტრე: და [1]) მასვე-ზე მოკჳდა კათალიკოზი სამოელ, და ამანვე გუ-რაპალატ-მან დასვა კათალიკოზად სამოელვე მეათე კათალიკოზი. და ამისსა შემდგომად მოკჳდა გუარამ კურაპალატი, და მის-წილ მეფე იქმნა [2]) ძევე მისი სტეფანოზ:

მ. მეორმოცე ერის-თავთა მთავარი ქართლისა, სტეფანოზ, ძე გუარამ კურაპალატისა: [3])

ხოლო ამან სტეფანოზ მეფობისა სახელი ვერ იკადრა, სპარსთა და ბერძენთა შიშისა-გან, არამედ ერის-თავთ მთავრად ხადოდეს. და მის-ზე მოკჳდა კათალიკოზი სამოელ, და ამან სტე-ფანოზ დასვა მეათერთმეტე კათალიკოზი ბართლომე კათალიკოზად: ხოლო ესე სტეფანოზ იყო ურწმუნო და უშიში ღვთისა, არა მსახური ღმრთისა, არცა ჰმატა ჰსჯულსა და ეკლესიათა:

და ამის-ზე იქმნა შფოთი დიდი საბერძნეთს, რამეთუ მავრიკ კეისარსა განუდგა ფოკას მჴედარი, და მოკლა მავრიკ კეისარი და შვილნი მისნი, და იპყრა საბერძნეთი ფოკას მჴედარ-მან: მაშინ სიძე-მან კეისრისა-მან ქასრე, სპარსთა მეფე-მან, იწყო ძებნად სისხლთა ცოლის ძმათა და სიმამრისა მისისათა, შესლვად და ტყუენვად [4]) საბერძნეთს: განძლიერდა ბერძენთა-ზედა, და ვერ წინა-აღუდგა ფოკა კეისარი. ხოლო სტეფანოზ, მთავარი ქართლისა, შეუშინდა მეფესა სპარსთა-სა, განუდგა ბერძენთა და მიექცა სპარსთა: მას ჟამსა მანვე ქასრე მეფე-მან წარმოსტყუენა იერუ-სალიმი და წარმოიღო ძელი ცხოვრებისა, და შემდგომად ამისსა აღიღო ღმრთი-მან გული წყა-ლობისა ქასრესა-გან, შეიპყრა ძე-მან მის-მან, შესვა იგი საპყრობილესა ბნელსა [5]) და მოკჳდა სენითა ბოროტითა:

ხოლო ამის სტეფანოზის-ზე მცხეთას მოაკლდებოდა და კალა აღშენდებოდა. ტფილისი განძლიერდებოდა და არმაზი აღთხელდებოდა: ძმა სტეფანოზისი, სახელით დემეტრე, აშენებდა

---

[1]) და მოკჳდა კათალიკოზი სამოელ, და ამან გურამ კურაპალატ-მან დასუა მეათე კათალიკოზად სამოელვე; ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვა-სა-ზედა მოვიდეთ:

ხოლო სამნი ესე შვილნი წარვიდეს კახეთს, და სახლად დაემკჳდრნეს ბაკურს, მეხსა ნერსესისა. ხოლო ასამ და ვარაზვარდ წარვიდეს კამბეჩანს, და გარდაუქციეს ერი ვესანს, ერის თავსა ბაჭარ ნუბინისსა, და ვესან მოკლეს, და დაიპყრეს მათ კამბეჩანი: და იყო მას ჟამსა მცხეთას კათალიკოზი სამოელ. და ამის-ზე ტფილისსა მკჳდრთა ეკლესიისა გებად იწყეს, რომლის ნახევარსა ყოველი ერი აშენებდა, და ნახევარსა ერთი ვინმე დედა-კაცი და ამანვე კურაპალატ-მანცა განასრულა საყუდელი ტფილისის ციხისა. რამეთუ ნათესავნი მირიან მეფისა მორწმუნისანი ყოველნივე ეკლესიათა მაშენებელნი იყვნეს: Telle est la rédaction du M-it T; v. la Traduction.

[2]) T დაჯდა ძე მისი.

[3]) Cette rubrique manque ici à T, mais on l'a vue plus haut dans une note.

[4]) T ტყუევად.

[5]) Manque à T.

139 ეკლესიასა ჯუარისა პატიოსნისა. რამეთუ სენიცა იყო მის-თანა ბოროტი, და ვერ შემძლებელ იყო განშორებად კარსა ეკლესიისასა: და სტეფანოზ მთავრობდა ყოველსა ქართლსა, და დაჯდა ტფილისს, და მორჩილებდა იგი სპარსთა: ხოლო ამისსა შემდგომად რა-ოდენთამე წელიწადთა გამოჩნდა საბერძნეთს კაცი ერთი, თჳსი მავრიკ კეისრისა, სახელით ერაკლე. ამან მოკლა ფოკა კეისარი, და დაიპყრა საბერძნეთი: განძლიერდა იგი და მიიყუანა დასავლეთით თურქნი, და შეკრიბნა სპანი ურიცხუნი, და წარმოემართა სპარსეთად, ძებნად, ძელისა ცხოვრებისასა: და მოვიდა პირველად ზემო-ქართლს [1]), სამცხეს, და ესმა სასწაულთ-მოქმედება ხატისა-მის, რომელი წმიდასა ღვთის-მშობელსა გამოესახა, და მიეცა პირველ-წოდებულისა ანდრიას-თჳს, და მას მოესვენა და დაესვენებინა მცირესა ეკვდერსა შინა, აწყუერს: მოვიდა კეისარი ერაკლე, ხილვად და თაყუანის-ცემად ხატისა-მის: მაშინ იწყო ერაკლე აწყუერს დიდისა საყდრისა საძირკველისა ჩაგდებად და შენებად, ვიდრემდის მიერით-გან განსრულდა, მორწმუნეთა კაცთა-მიერ, და მიერ შექმნეს საეპისკოპოსოდ:

მაშინ ამან სტეფანოზ არა ინება განდგომა სპარსთა. განამაგრნა ციხენი და ქალაქნი, და დადგა ტფილისსა შინა, მოვიდა ერაკლე კეისარი, და მოადგა ტფილისსა: ხოლო სტეფანოზ იყო ქველი მკედარი, და შემმართებელი. დღეთა ყოველთა გამოვიდის კართა ქალაქისათა, და ებრძოდის ბერძენთა: მაშინ უკუჱ მას წყობასა შინა ჩამოაგდეს სტეფანოზ, და მოკლეს, და დაიპყრა კეისარ-მან ტფილისი: ხოლო ციხესა კალისასა დარჩეს კაცნი, და არა მოერთნეს მეფესა, და ციხის გამოღმართ [2]) ციხის თავ-მან კმა ჰყო [3]) და ჰრქუა მეფესა ესრეთ. „ვაცისა წვერნი გასხენ [4]) და ვაც-ბოტისა კისერი გაქუს:“ მაშინ ვითარცა [5]) ესმა სიტყუა ესე ერეკლე მეფესა, განრისხნა მის-თჳს და ბრძანა. „დალაცათუ კაც-მან ამან ბასრობით მრქუა მე ვაცბოტობა, არამედ არა არს სიტყუაჲ მისი ცუდ:“ და მოიღო წიგნი დანიელ წინასწარმეტყველისა, და პოვა მას შინა წერილი ესრეთ. „გამოვიდეს კაცი დასავლისა, და შემუსრნეს რქანი ვერძისა აღმოსავლისანი:“ მაშინ განიხარა კეისარ-მან და დაიდასტურა, რამეთუ ყოველივე განემარჯვებოდა: მაშინ მოუწოდა კეისარ-მან ძესა ბაკურისასა, ქართუჱლთ მეფისასა. ნათესავსა დაჩისასა, ვახტანგის ძისასა, რომელი ერისთობდა კახეთს, რომელსა ეწოდებოდა სახელად ადარნასე, და მისცა მას ტფილისი და მთავრობაჲ ქართლისა, და დაუტევა მის-თანა ერის-თავი, რომელსა ერქუა ჯიბღა, ბრძოლად კალისა: [6])

---

[1]) T ქართლს, et ce mot remplace toute la phrase jusqu'à მაშინ ამან სტეფანოზ, 5 lignes plus bas.
[2]) T და დადგა დამართებითა ციხესა კალისასა, და.
[3]) T aj. ციხის გამოღმართ ბგინა ერეკლე მეფესა.
[4]) T რომელსა გასხენ წვერნი ვაცისანი.
[5]) Manque à T.
[6]) Manque à T, depuis და დაუტევა; mais cela se retrouve plus bas, au commencement d'Adarnasé: à tort.

მა. მეოთხმოცდაერთი მთავარი ქართლისა, ადარნასე, ძე მესამე ბაკურ მეფისა [1]), ხოსროიანი:

ხოლო [2]) ამან ადარნასე-მ, მთავარ-მან ქართლისა-მან, და ერის-თავ-მან ჯიბღუ-მ [3]) უწყეს ბრძოლად ციხესა კალისასა, და კეისარი წარემართა ბაღდადს: პირველად [4]) მივიდა გარდაბანს, ვარაზ გაგელისა, და დაილაშქრა ადგილსა-მას რომელსა ჰრქჳან ხუზაშენი, და ნათელ-სცა ერაკლე-მ 140
ერის-თავსა ვარაზს გაგელსა და ყოველსა ერსა მისსა: და იწყო შენებად ეკკლესიისა, რომელი-იგი უზრწყინვალეს არს ყოველთა ეკკლესიათა, და მუნით [5]) წარვიდა ბერდუჯს, და დადგა გულსა სოფლისასა, და აღმართა ჯუარი ქვისა, და დადვა საფუძველი წმიდისა ღვთის-მშობლისა ეკკლესიად, და აღასრულა გუმბათი მისი: და მუნით მივიდა ლალს, და უწოდა მეწეკევნელთა მთავარსა და ნათელ-სცა, და წარვიდა მუნით ბაღდადს [6]):

ხოლო მან ერის-თავ-მან ჯიბღუ-მ და ადარნასე, ქართლის მთავარ-მან, გამოიღეს ციხე კალისა და შეიპყრეს ციხის თავი-იგი. ხოლო [7]) ამან ერის-თავ-მან ჯიბუღ [8]) პირველად პირი დრაჰკნით აღუვსო, რომელ სიტყვითა მისითა კეისარ-მან განიხარა, რომელი თქვა სადიდებელი მეფისა ერაკლესი. ხოლო კადრებისა-მის-თჳს მეფისა უყო ესე ყოველი [9]). ტყავი განკადა და მეფესა [10]) მისწია გარდაბანს, ვარაზ გაგელისსა [11]): და ესე-ვითარითა სიკუდილითა წარეგნეს სტეფანოზ და მისნი მსახურნი. ამის-თჳს უყო ღმერთ-მან მთავარსა-მას სტეფანოზს, რამეთუ არა მინდობითა ღვთისათა ცხონდებოდა, არამედ მორწმუნეთა ემტერებოდა, და ურწმუნოთა ჰმოყურობდა:

---

1) T ბაკურისი.

2) T: და ჰრქუა მეფე-მან მბასრობელისა თჳსსა. „უკეთუ იყო ჩემდა სიტყუა-ესე, კადრებისა-თჳს ჩემისა მისაგებელი ორ-კეცი დაუტეო შენ;“ და დაუტევა ტყავისა მის-თანა ერის-თავი, რომელსა ერქუა ჯიბღუ, და უბრძანა ბრძოლად კალისა, და თჳთ წარემართა.... Cette phrase est incohérente; et ce qui prouve que le M-it T a dû être *arrangé* ici, c'est qu'un feuillet a été déchiré, dont il ne reste qu'un onglet, sans que l'écriture soit changée ni le sens interrompu, entre les mots აღმოსავლისნი: et მაშინ განიხარა; v. suprà, 4 lignes plus haut.

3) Cette leçon, dans le M-it R, remplace ჯიბუღ, du mien, et toute la phrase, depuis le commencement, juspu'au mot კეისარი, manque à T.

4) T და.

5) Manque à T.

6) Manque à T, depuis და მუნით.

7) Depuis ხოლო მან jusqu'ici, on lit dans le M-it T: ხოლო მან ერის-თავ-მან ჯიბღუ-მ მცირეთა დღეთა წარიღო კალა, და ციხე-იგი ტფილისისა გამოიღო, და ციხის თავი-იგი შეიპყრა ამან ერის-თავ-მან. „Cependant l'éristhaw Djibghou prit, en peu de jours, la citadelle de Cala, s'empara de celle de Tphilis et de la personne du commandant.“

8) Manque à T.

9) Au lieu de cette phrase, les autres M-its portent: „et après cela“...

10) M-its კეისარს უყან.

11) Au lieu de ce mot et de ce qui suit, les M-its portent: კადრებისა-თჳს უყო ყოველი ესე მან.

ხოლო მაშინ კვალად წარიღეს ბერძენთა საზღვარი ქართლისა, სპერი და ბოლო კლარჯე-
თისა, ზღჳს პირი, და შვილნი სტეფანოზისნი დარჩეს კლდეთა შინა კლარჯეთისათა, და
სხჳა ყოველი ქართლი დაიპყრა ადარნასე, ბაკურის ძე-მან, მთავრობით, და მეფობისა სა-
ხელი ვერცა მან იკადრა, და ერის-თავნი იყჳნეს თჳს თჳსსა საერისთოსა: მაშინ მკჳდრობდეს
და მორჩილობდეს ადარნასე მთავარსა: და მოკჳდა კათალიკოზი ბართლომე, და ამან ადარნასე-მ
დასვა კათალიკოზად იოანე [1]: და წარგზავნეს ანტიოქიას, და მის-თანა მონაზონი ერთი მოცი-
ქულათაცა და საკურთხეველთათაცა. რამეთუ განწესებულ იყო კურთხევა ანტიოქიით კათალიკოზი-
სა, და ვერღა-რა-ვის კელ-ეწიფებოდა სვლად გზასა ანტიოქიისასა: ამის-თჳს დიდი ზრუნვა
აქუნდა ქართჳელთა: ხოლო დღეთა თეოფილაკტე, ანტიოქელ პატრიაქისა, წარავლინნეს მოციქულნი
და მივიდეს წინაშე თეოფილაკტე, ანტიოქელ პატრიაქისა, და მიუთხრეს ნეტარსა თეოფილაკტეს
ვითარმედ დიდსა ჭირსა შინა არიან ქრისტეანენი, მკჳდრნი ქართჳელთა სოფლებისანი, რამეთუ
დღით-გან ნეტარისა ანასტასი მღჳდელ-მოწამისათა არა კურთხეულ არს, სიძნელისა-თჳს გზათასა:
ხოლო მან ჰყო საზოგადო კრება, და განაჩინა, ბჭობითა კრებისათა, მთავარ-ეპისკოპოსთა, მი-
ტროპოლიტთა და ეპისკოპოსთა თჳსთა თანა, რათა შეკრებოდენ ეპისკოპოსნი სამრევლოსა მისი-
სანი, და აკურთხევდენ კათალიკოზსა, ჟამითი-ჟამად, რომელიცა სამღმრთო-მან მადლ-მან უჩვენოს
მათ, და რომელი გამოირჩიონ და სთნდეს მეფესა და ეპისკოპოსთა, და ერსა და მოყუასთა მის
141 ეკკლესიისათა: და შეუქმნა მათ აღწერილი მოსახსენებელი თავისა თჳსისა-თჳს და მუნ შემოკრე-
ბულისა კრებისა-თჳს, და კელთა-დასხმულ ჰყო ერთი ორთა-მათ მისსა მოვლინებულთა მონაზონ-
თაგანი, სახელით იოანე, მის ჟამისა კათალიკოზად მათდა: ხოლო ამას ანტიოქიის კრებასა ში-
ნა გაპატიოსნდა და განთავისუფლდა მათ-გან კათალიკოზი: რამეთუ კელ ქვეით აღარ არის პატრი-
არხთა, აღარც აკურთხევენ, არამედ თჳსნი ეპისკოპოსნი აკურთხებენ, და მიერით-გან განეფინა
ქვეყანასა ზედა ვითარმედ განთავისუფლდა კრებასა შინა ანტიოქიისასა: მაშინ უკუჱ იოანე გუ-
თელ ეპისკოპოსი თჳსისა სამწყსოსა და ერისა მიერ მოივლინა ქართლად, და ქართლისა კათალი-
კოზისა იოანეს მიერ მიიღო კელთ-დასხმა, მცხეთას. რამეთუ მას ჟამსა საბერძნეთისა გერმანო-
ხატთა ბრძოლისა წვალებასა დაეპყრნეს: მოკჳდა კვალად კათალიკოზი იოანე, და ამანვე ადარნასე-მ
დასვა ბაბილა კათალიკოზად [2]:

ხოლო ერეკლე კეისარი შევიდა [3] ბაღდადს, შეიპყრა ხვასრო, და მოაღებინა ძელი ცხოვრებისა, და მოკლა ხვასრო, და იწყო შენებად იერუსალემისა, და დასვა მოდისტოს პატრიაქად: და წარუღო ბაღდადი და უკ-მოიარა გზა ქართლისავე, წელსა მეშვიდესა რად-გან ჩაევლო:

---

[1]) Cette phrase manque au M-its T, et ce qui suit, aux M-its R, T, mais se trouve, avec beaucoup de variantes, dans ce dernier, à la p. 143; v. la Traduction.

[2]) Fin de ce qui manque aux M-its R, T.

[3]) T aj. სპარსეთს და გამოიღო.

და ეკკლესია ჯუარისა პატიოსნისა და სიონი ტფილისისა განესრულნეს ადარნასე, ქართლისა მთავარსა: მაშინ 1) ერეკლე მეფე-მან ტფილისს, მცხეთას და უჯარმოს, ქადაგნი განავლინნა, რათა ყოველნი ქრისტეანენი ეკკლესიას შევიდნენ, და ყოველნი მოგჳნი და ცეცხლის-მსახურნი, რომელნიცა არა მოინათლნენ, მოისრნენ: ხოლო მათ ნათლის-ღება არა ინებეს, არამედ ზაკვით აღერივნეს ქრისტეანეთა თანა, და მიაწიეს ყოველთა მათ-ზედა მახვილი: და ეკკლესიათა შინა მდინარენი სისხლთანი დიოდეს, და განწმიდნა სჯული ქრისტეს ღვთისა ჩვენისა: მაშინ წარვიდა ერაკლე მეფე სამეფოდვე თჳსად 2) და წარიტანა თანა, მანგლისით და ერუშეთით, ფერკთა ფიცარნი, და სამსჭუალნი უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი, რომელი მოცემულ იყვნეს კოსტანტინესა-გან მირიან მეფისად: მაშინ 3) შეწუხდა ადარნასე, ქართლისა მთავარი. ევედრებოდა რათა არა წარიხჳნეს კეისარ-მან 4) ნიშნი იგი ღვთისამიერნი, არამედ არა ისმინა კეისარ-მან ვედრებაჲ მისი, და წარიხჳნა თანა:

ხოლო ამის ადარნასეს-ზე გარდაიცვალა კათალიკოზი ბაბილა. მანვე ადარნასე დასვა კათალიკოზად თაბორ 5): და შემდგომად ამისსა 6) მოკჳდა ადარნასე მთავარი, და 7) მის-წილ დაჯდა ძე მისი სტეფანოზ:

მბ. ორმოცდამეორე 8) მთავარი ქართლისა, მეორე სტეფანოზ, ძე ადარნასე მთავრისა, ხოსროიანი:

ხოლო ესე სტეფანოზ იყო, უმეტეს ყოველთა ქართლის მეფეთა და მთავართა, მორწმუნე
და განმწმენდელი სჯულისა, მაშენებელი ეკკლესიათა, და მან მოადგნა ზღუდენი ეკკლესიასა ჯუა- 142
რისა პატიოსნისასა, და აღაშენნა დარბაზნი. და დაუწერა კრება ყოველთა პარასკევთა, და მან შე-
კრიბნა ყოველნი ებისკოპოზნი და მღჳდელნი მის არისანი კათალიკოზსა თანა. წინაშე პატიოსნისა
ჯუარისა, და ადიდიან პარასკევი, ვითარცა დიდი პარასკევი: ხოლო საკათალიკოზო არნ კრება ყო-
ველთა ხუთ-შაბათთა, და ადიდიან წმიდაჲ სიონი, და ვითარცა დიდსა ხუთ-შაბათსა, საიდუმლოსა

---

1) Rédaction du M-it T: და წარმოემართა აქათვე უკმოიარა, რათ-გან ნავლო გზა ქართლისავე და მოვიდა წელსა მეშვიდესა და ვიდრე მოხვლვადმდე მისსა ტფილისს ეკლესია სიონი განესრულათ. ხოლო ჯუარისა ეკლესიას აკლდა, და ამან ერაკლე... „Parti de-là, il revint sur ses pas et reprit la route du Karthli. Avant son entrée à Tiflis, l'église de Sion était achevée, mais il manquait quelque chose à celle de la Croix.“ V. la Traduction et les variantes qui en résultent.

2) M-its წარვიდა, sans rien de plus.

3) Omis, T.

4) Omis, T.

5) T: გარდაიცვალნეს სამნი კათალიკოზნი, მეათოთხმეტე კათალიკოზი იოანე, ბაბილა, დაბორ.

6) Ce mot et le précédent manquent à T.

7) T და დაჯდა ძე მ. ს.

8) T ორი.

თანა კორცითა და სისხლითა[1]) ქრისტესითა: ხოლო მცხეთას საეპისკოპოზოსა არნ კრებაჲ ყოველთა შაბათთა, და კსენებაჲ პირველ-მოწამისა სტეფანესი და ყოველთა მოწამეთა, და დიდი-სა-მის განძლიერებისა სპარსთასა, რომელი წამებულ იყო[2]) აბიბოს, ნეკრესელი ეპისკოპოსი, რომელ-მან მოაქცივნა უმრავლესნი მთეულნი არაგვსა აღმოსავლითა: ხოლო პატიოსანი გუამი მისი, დადვეს მცხეთას, საეპისკოპოზოსა, სამარხოსა ეპისკოპოზთასა. და დღე-სასწაულსა მისსა უფროს ყოველთა დღე-სასწაულთა შეკრბიან და ადიდიან ღმერთი:

სტეფანოზ დაჯდა ტფილისს ცხოვრებად, და კათალიკოზი იყო სამოელ და ენოხ, და მის-ზე, ქუეყანა ქართლისა აღწერეს, და წარიღეს საბერძნეთს: ხოლო მოიწია ამბავი ვითარმედ ბაღ-დადს დაიპყრეს აგარიანთა[3]):

მათ ჟამთა უკვე გამოჩინებულ იყო მაჰმედ, ნათესავი ისმაილისი, მოძღუარი სარკინოზთა სჯულისა, და ყოველი არაბია და იამანეთი დაიპყრა, და მოკუდა იგი, და დადგა მის-წილ აბუბე-ქირ, და შევიდა სპარსეთს: რამეთუ ვინათ-გან შესრულ იყო ერაკლე მეფე სპარსეთს, განერყუნა სპარსეთი და აღარა-ვინ იყო წინა-აღმდგომი მისი სპარსეთს შინა: ამან აბუბექირ აგარიან-მან დაიპყრა სპარსეთი, შევიდა ბაღდადს და უმრავლესთა მძლავრებით დაატეობინა ცეცხლის-მსახუ-რებაჲ, და მოაქცივნა ცეცხლის-მსახურნი-იგი სარკინოზად: და მოკუდა იგი, და დადგა მის-წილ ომარ, და უმეტეს განძლიერდა იგი: მაშინ უთხრეს მეფესა ერაკლეს, ვითარმედ შემოვლენ აგა-რიანნი შამად და ჯაზირეთად, რომელ არს შუა-მდინარე, და გამოვიდა ერაკლე ფილისტიმედ, რა-თამცა ეწყო მუნ: ხოლო იყო მუნ მონაზონი, კაცი ღვთისა, და მან ჰრქუა მეფესა ესრეთ, ვი-თარმედ ,,ივლტოდეთ სარას განძებულთა ანუ-თუ განკერძოებულთა, რამეთუ უფალ-მან მისცა აღმოსავლეთი და სამხრეთი სარკინოზთა, რომელ არს თარგმანი მისი სარას ძაღლი:‘‘ და მონა-ზონისა-მის სიტყვითა ესე უთხრეს ერეკლე მეფესა გარსკუდავთა-მრიცხველთა და სრულთა მი-სანთა: აღაშენა ერაკლე მეფე-მან სვეტი და დაწერა მას ზედა. ,,მშვიდობით, შუა-მდინარეო და ფილისტიმო, ვიდრემდის წარკდეს შვიდნი შჳდეულნი:‘‘ შჳდეულისა-თჳს ესრეთ პოვეს ჟამი გან-საზღურებული ფილოსოფოსთა, ჰრიმის-ტროსმან-იჯინტონის წიგნთა შინა, რომელ არს სარკი-ნოზთა-თჳს, რომელ არს ორ ას ორ-მეოც და ათი წელი: ხოლო მოჰმედის გამოჩინებადმდე ალექსანდრესით-გან გარდასრულ იყუნეს წელნი ცხრა ას ოც და შჳდი: მაშინ ყოველნი ნათესავნი ბერძენთა წარჩინებულთანი, ჰფლვიდეს ქვეყანათა შინა განძთა მათთა, რათა რა-ჟამს გამოვიდეს
143 პოონ განძი-იგი, და არღა-რა ნახონ ჭირი-იგი წარღებასა, და კვალად გამოღებასა:

და აღმოვლო მუნით ჰერაკლე კეისარ-მან გზაჲ რანისა და მეორედ შემოვიდა ქართლად. და ჰრქუა ნათესავსა სპარსთასა, რომელნი შემოლტოლვილ იყუნეს სარკინოზთა-გან, უკეთუ

1) Il me semble qu'il faudrait: კორცთა და სისხლთა ქრისტესთა.
2) T რომელნი... იყვნეს.
3) Tout ce § ne se trouve que dans le M-it T.

,,უწყით ვითარმედ დასრულდა მეფობაჲ თქუჱნი. დაუტევეთ ჩრდილო და შემოვედით ჩვენ-თანა:‘‘ და მათ დაუტევეს ქვეყანაჲ ესე, და დათვლნეს განძნი-იგი მათნი: და რომელნიმე წარყვეს, და რომელნიმე დადგეს, და შეიტანნეს ყოვლისა საგანძურისა გუჯარნი: და რა გუჯარნი დაწერნეს, აღწერეს ნათესავნი თჳსნი და ქვეყანაჲ, და დადვეს, რათა ოდეს მოვიდნენ ბერძენნი, მით გუჯრითა მოიძივნენ [1]) ნათესავნი მათნი, და თჳთოეულად განუყონ განძი და ქვეყანაჲ [2]):

მოკუჱდა კათალიკოზი თაბორ, და დასვეს კათალიკოზად სამოელ. ამისა შემდგომად გარდაჴდეს რა-ოდენნიმე წელნი: ქრისტეს აქეთ, ქნვ, იქმნა კრება მეექჳსე, რო წმიდათა მამათა, კონსტანტინეპოლის შინა, მეათსამმეტესა წელსა პოღონატი კოსტანტინეს მეფობისასა, რომელი იყო მამა იუსტინიანესი, რომლისა წინა-მძღუჱარ იყჳნეს თეოდორე და გიორგი, ხუცესნი, და იოანე დიაკონი, ადგილის მცველნი აღათონ, ჭრომთა პაპისანი. და გიორგი კოსტანტინეპოლელი, თეოფანე ანტიოქელი: ამის კრებისა მიერ ბრძანეს ესრეთ, წმიდისა ეკლესიისა საქართჳჱლოსათჳს, რომელ-არს წმიდა მცხეთა, რათა იყოს სწორ პატივითა ვითარცა წმიდანი სამოციქულო კათოლიკე ეკლესიანი, საპატრიაქონი. და იყოს კათალიკოზი ქართლისა სწორი პატრიაქთა თანა, და აკურთხევდეს, მწყსიდეს და განაგებდეს სიმართლით მთავარ-ებისკოპოსთა, მიტროპოლიტთა და ებისკოპოსთა, და სამწყოსა თჳსსა ქართლსა, გამოღმა-გაღმა კახეთსა, შაქსა, შირვანსა, და მიდგმით წამოვლით მთისა მის ადგილისათა, სვანეთისა და ჩერქეზის სამზღჳრამდის, სულიად ოვსეთსა, და ყოველსა ზემო-ქართლსა, სამცხე-საათაბაგოსა: ,,მის-თჳს მიგვითვლია საქართჳჱლოს

---

1) Ou მოიძიონ.

2) T aj. და მეფე ერეკლე ძლევა-შემოსილი სამეფოდ თჳსად შეიქცა: ამისა შემდგომად განეგენა მოჴამედის ქადაგება, და შეუდგეს ერნი ურიცხვნი, ვიდრემდის დაიპყრეს სპარსეთი და უმრავლესი კერძო ქვეყანისა, და შიდეთი და საომხითი, ვიდრე კაბადუკიამდე და პონტომდე მოიწივნეს:

და ვითარცა განწესებულ იყო ანტიოქიით კურთხევა ქართლისა ჳ ზისა, და წესთა და საეკლესიოთა სწავლა, არამედ რა-ჟამს კელ-ეწიფებოდა ხლვა ბზსსა მას, შემისა-გან აგარიანთასა, ამის-თვის ეპრიადი ზრუნვა აქუნდა ქართველთა. ხოლო ლდეთ თეოფილაქტე ანტიოქიელი პატრიარქისათა წარვიდეს მოციქულნი საქართველოთ, და მიუთხრეს ამის პირისა-თჳს: ხოლო თეოფილაქტე პატრიარქთა (sic) ყო კრებაჲ ყოველთა მართლ-მადიდებელთა მთავარ-ეპისკოპოზთა და მიტროპოლიტთა და ეპისკოპოზთა, და განაჩინნა ესრეთ, რათა ეპისკოპოზნი საქრისტიანოს მისისანი შემოკრბებოდიან და ზოგადითა გამორჩევითა მათითა და საკათოლიკოზოსა მის ადგილისა მღვდელთა და ერისათა და განაჩინონ ყოველი რომელიცა-იგი ღმერთ-მან გამოუცხადოს, და წესისა-ებრ თჳთ მათვე კელნი დაასხნენ: და ამის პირის-თჳს მოსახსენებელი წიგნი დასწერა და დაბეჭდა თჳსითა ბეჭდითა, და მისცა მათ წესისა-ებრ ეკლესიისა, და ერთსა მოსრულთა მათგანსა: სახელით იოანეს კელნი დასხნა ჳ ზსა: ამიერით-გან განთავისუფლდა: რამეთუ კათოლიკოზი ქართლისა და აფხაზეთისა არა არს პატრიარქთა და არა იკურთხევიან პატრიარქთა-გან, არამედ თჳსისა სამწყსოსა მიტროპოლიტთა და მთავარ-ეპისკოპოზთა და ეპისკოპოზთა-გან იკურთხევიან. რამეთუ თავის-უფალი არს და მოციქულთა-მაგიერი, და მოციქულთა ტახტსა ზედა მჯდომი, და პატრიარქი, თავი ყოველთა ეკლესიათა, წმიდა კათოლიკე სამოციქულო ეკლესია სვეტი ცხოველი, და აქვს უფლებობა და კელმწიფება კათოლიკოზსა ყოველთა ზედა. და მის-მიერვე მიეცემის ყოველთა მადლი და კურთხევა შეკრვისა და განჴსნისა. და იკურთხევიან მეფენი და მთავარნი, მთავარ-ეპისკოპოზნი, და მიტროპოლიტნი, ეპისკოპოზნი, და არს სამწყსო და კელ-ქვეშე ქართლი, რანი და კახეთი, ოვსეთი, სვანეთისა და ჩერქეზის სამძღვრამდე, სამცხე, საათაბაგო, პონტო ზღჳსამდე დარუბანდის ზღვამდე: cf. sup. p. 140, 141, et la traduction de ce passage dans une note du texte français. Du reste, cette addition, dans le M-it T, est d’une main différente et suivie de quatre pages blanches, au bas desquelles se trouvent des remarques insignifiantes, de l’ancien possesseur du M-it, Tséréthel Grigol.

ეკკლესიანი, მას ჰმონებდენ, და მის კელ ქვეშე იყჳნენ, და ჰსჯულსა მისსა ერჩდენ, და მის-გან
იმწყსებოდენ: და მიგვიცემია კელ-მწიფებაჲ შეკრვისა და განკსნისა, რომელი შეკრას, კრულ იყოს
იგი ცათა შინა. და რომელი განჰკსნას ქვეყანასა ზედა, კსნილ იყოს იგი ცათა შინა: ხოლო
პირველით-გან, ანტიოქიის კრებისა მიერ განპატიოსნებულ იყო, და ამ კრებისა მიერ დაგვიმტკი-
ცებია პატრიაქად. რამეთუ ნუ იქმნებინ მიტროპოლიტი, ნუცა ებისკოპოზი კათალიკოზისა შე-
უნდობლად: ხოლო უკეთუ ვინმე იკადროს კათალიკოზისა წინა-აღმდგომა, მთავარ-ებისკოპოზ-მან
გინა მიტროპოლიტ-მან, ანუ ებისკოპოს-მან, ანუ დაიპყრას ხარისხი და ეკლესია, ძალითა,
კათალიკოზისა უკითხავად და შეუნდობელად ანუ იკურთხოს მეფე გინა მთავარნი, ანუ მთავარ-
ებისკოპოზნი და მიტროპოლიტ-ებისკოპოზნი, განიკვეთენ: ხოლო ოდესცა ენებოს შემზადება
და კურთხევა მიროჲსა, აკურთხოს თჳსსა ეკკლესიასა:“ რამეთუ მრავალნი მრავალ-გზის ამათ
144 პირთა-თჳს გვკითხვიდეს, და დავბრკოლდებოდით ჩვენ უმეცრებით: და ესე მცირედნი სიტყუანი,
ვითარცა თესლის მკრებელ-მან მიმო-განთესულნი წმიდათა წერილთა-გან, ერთად შემოვკრიბენ,
ჯუარ-ჩინებითა შენითა, კაცო ღმთისაო:

ხოლო სტეფანოზს ესხნეს ორნი ძენი. უხუცესსა ეწოდებოდა სახელად მირ და შედეგსა არჩილ [1]): და განუყო ყოველი ხუასტაგი საშეფოსა მისისა, საგანძური ოქროსა, და ვეცხლისა, და თუალთა პატივოსანთა. რამეთუ [2]) ნახევარი საქონლისა მისისა წარიღო [3]) ქვეყანასა ეგრისსა [4]), და წარიტანა თანა ძე თჳსი პირ-მშო [5]). და ნახევარი საქონლისა მისისა მისცა არჩილს, უმრწემესსა ძესა თჳსსა: ხოლო არჩილ დათვლა საგანძური მისი უფროსი კევსა კახეთისასა. ხოლო სამსახურე-ბელნი ოქროსა და ვეცხლისანი, კევსა უჯარმოსასა, და საგანძურნი ქართლისა და ჯავახეთისანი, დასხნა მახლობელად გორს, რომელი [6]) მანვე ერაკლე განაჩინა განძთა სამალავად მათ-თჳს რომელნი თანა ვერ წარჰქონდეს: ხოლო სახელი გორისა-მის არს ტონთიო, რომელ არს [7]) თარგმანებით, მთა-ოქროსა: და დასვა მას-ზედა ტილისმი, რათა ვერა-ვინ შეუძლოს გამოღებად: ხოლო საგან-ძურნი ყოველნი ქართლისა ეკკლესიათანი დათვლნა აჩრდილსა დიდსა სიონისა მცხეთისასა: და შე-მდგომად მცირედთა დღეთა შევიდა არჩილცა ეგრისადვე, შიშისა-თჳს ამირა აგარიანისა, რამეთუ მოიწია ქართლად. და მუნ ყოფასა შინა მოკუდა სტეფანოზ, მთავარი ქართლისა, და მის-წილ მეფე იქმნა ძე მისი მირ და არჩილ.

---

1) T, simplement: არჩილ და მიჰრ, Artchil et Mihr.
2) T და.
3) M-ss წარიტანა.
4) აქა გამოჩნდა კათალიკოზი ნავხასწეთისა, ქრისტეს აქეთ, შჳდ ას ოც წელ, n. de mon M-it; v. la Traduction.
5) Omis, T.
6) Ou გორსა. T რომელნი.
7) T და.

მგ. ორმეოცდამესამე მეფე, მირ და ძმა მისი არჩილ, ძენი სტეფანოზის მთავრისანი, ხოსროიანნი:

ხოლო მუნ ეგრისს ყოფნასა შინა ამის მეფისა მირისა და ძმისა მისისა არჩილისა, მოვიდა ამირა აგარიანი ქართლს [1]), რომელსა ერქჳა მურვან-ყრუ, დის-წული მომედისი, რომელი წარმოევლინა ეშიმს, ამირმუმლს ბაღდადელსა, ძესა აბდალ-მელიქისსა, ნათესავისა-გან ამათისა. შემდგომად სიკუდილისა მოამედისა, დაეტევებინა მთავრობაჲ თჳსი [2]). და ამის-თჳს ეწოდა ყრუჲ, რომელ მეორედ არა მიითჳლიდა სიტყუჳსა განმზრახთასა: ხოლო რა-ჟამს აღილო მთავრობა სპარსთა და არაბთა, და აღძრა ყოველი თესლ-ტომი აგარიანთა, და განილაშქრა ქრისტეანეთა ზედა, და აღაოკრა და მოსრა, და ტყვე ყო ქვეყანა საბერძნეთისა, და სასომხითოსა, ვიდრე ზღვადმდე, და მოეფინა ვითარცა ღრუბელი ბნელისა, სიმრავლითა, ვითარცა მკალი და მუმლი, არეთა ჩრდილოსათა, და დაფარა პირი ქვეყანისა: მაშინ [3]) ყოველნი მთავარნი და პატიახშნი, ნათესავნი ერის-თავთა, წარჩინებულნი ქართველთანი, შევიდოდეს კავკასიად, და დაიმალნეს კლდეთა და ღრეთა. და მოვლო ყრუ-მან ყოველი კავკასია, და დაიპყრა კარი დარიელასი [4]) და დარუბანდისა, და შემუსრნა ყოველნი ქალაქნი, და უმრავლესნი ციხენი ყოველთა საზღჳართა ქართლისათა და მოვიდა სამცხეს და დაიბანაკა არეთა ოძრკისათა: რამეთუ იყო მაშინ ქალაქი-იგი სახელოვანი, ძველ ნაქმართა მისთა-თჳს: მაშინ უკვე აღიძრა და წარმოვიდა სამცხით, და წარმოემართა ქვეყანად არგვეთად და წინა-მბრძოლნი და რჩეულნი წარმოვიდეს: მაშინ იყვნეს დიდნი და დიდებულნი ტომებითა მთავარნი, ქართველნი, სანახებისა-გან ქვეყანისა არგვეთისა, დავით და კოსტანტინე: მაშინ იყვნეს შეკრებულ და რჩეულ და ფრთხილ: ხოლო იხილეს-რა წარმართთა დავით და კოსტანტინე, აღიზახნეს ვითარცა მკეცთა, და მოერთნეს: ხოლო დავით განაძლიერა გული თჳსი, და უშიშ ყვნა იგინი. აღიზახა ვითარცა ლომ-მან და აოტა, და განაბნივნა იგინი: ურიცხჳ მოსრეს, და აღუდგინა ძლევა ქრისტეანეთა: მაშინ მეოტნი უკუნ-იქცეს მურვან ყრუსა. რა-იგი მოწევნულ იყო მათ-ზედა, ვითარმედ წინა-მბრძოლნი ლაშქარნი რჩეულნი ყოველნი მოსრნეს შეშის მსახურთა, ხოლო მან პირსა თჳსსა იგრნა კლნი თჳსნი და თქვა, ვითარმედ ,,ვინ არს მკადრე, რომელ-მანცა წინა-აღუდგა დიდსა მოციქულსა მოამედს, ძედის ძმასა ჩემსა:'' ესე თქვა და შეუძახა ყოველსავე სიმრა-

---

1) Depuis la dernière phrase du chap. précédent, jusqu'ici, omission du M-it T, qui porte: შიმისა-თჳს ამირა აგარიანისა. რამეთუ მოიწია ქართლად, რომელსა ერქვა მურვან ყრუ, რომელი არა მიითვლიდა სიტყვასა განმზრახთასა. ამის-თჳს ეწოდა ყრუ. და იყო დის-წული მოამედისა: შემდგომად სიკვდილისა მოამედისა დაეტევებინა მთავრობა თჳსი, და წარმოევლინა ეშიმს ამირ მუმლისა ბაღდადელსა, ძესა აბდალ მელქისასა ნათესავის-გან ამათისა. La rubrique manque ici.

2) Cette phrase, dans le M-it T, remplace ici la suivante, jusqu'au point.

3) Addition du M-it T, depuis ხოლო რაჟამს.

4) T დარიელისა.

ვლესა წარმართთასა, და წარმოემართნეს, ვითარცა ქვიშა სიმრავლითა, და მოვიდა ქვეყანად არგვე-
თისა, და შეიცვეს ტყე და ველნი, მთანი და ბორცვნი და შეეწყუდივნეს ჴელსა წარმართთასა ერნი
ქრისტეანეთანი. რამეთუ რომელნიმე ტყეთა დაიმალნეს და რომელნიმე მოსრნეს. ხოლო დავით და
კოსტანტინე, და სხვა ვიეთნიმე შემდგომნი მათნი შეპყრობილ იქმნეს: მაშინ, ვითარცა ეუწყა
ყრუსა შეპყრობა მათი, მაშინ აღიტყუელნა ჴელნი და აღიდა დიდად დედის ძმა თჳსი მოამედ, და
სჯული მისი, გამარჯუებისა-მისთჳს: ხოლო ვითარცა დაიბანაკეს, დაჯდა საყდართა ზედა, მიიყვანნეს
დავით და კოსტანტინე წინაშე ყრუსა, და წარადგინეს ჴელ-შეკრული უშჯულოსა-მის: ხოლო ქრის-
ტეს აღსარებისათჳს იწამნეს წმიდანი ესე და მრავალნი სატანჯველნი თავს-ისხნეს, და მერმე შთა-
ყარნეს ტბასა-მას, და თჳთ ივლტოდეს მტარვალნი, შეშინებულნი ჴმისა-მის-გან წმიდათა მათვინ
(sic) მოწამეთა, რომელ ისმოდა ზეცით: მაშინ უღმერთო-მან არა თავს-იდვა, და [1]) ვითარცა ცნა,
რამეთუ მეფენი ქართლისანი და ყოველნივე ნათესავნი მათნი წარვიდეს ეგრისად, და მუნით კვალად
მიიცჳალნეს აფხაზეთად, და უკუ-მოიქცა და დაიბანაკა ქალაქსა ჯიხანქვიჯისასა, ქვეყანასა სამეგრე-
ლოსა, სანახებსა ჭყონდიდისასა, რომელ არს მეგრულითა ენითა მუხა დიდი: და რამეთუ იყო ბა-
ნაკი მათი ცხენის-წყლით-გან ვიდრე აფხაზეთამდე [2]), შეუდგა კჳალსა მათსა, და შემუსრნა
ყოველნი ქალაქნი, ციხენი და სიმაგრენი. და აღაოხრა და უკაცურ ყო ქვეყანა ეგრისისა და მე-
გრელთა, და აფხაზთა, და [3]) ციხე-იგი სამ-ზღუდე შემუსრა, რომელ არს ციხე-გოჯი: შეჰმუსრა
და შევლო ზღუდე-იგი საზღჳარი კლისურისა: და მოსლვასა მისსა კათალიკოზი იყო თაბორ [4]):
ვითარცა შევლო ყრუ-მან კლისურა, რომელი იყო მას ჟამსა საზღვარი საბერძნეთისა და საქარ-
თველოსა, შემუსრა ქალაქი აფშილეთისა ცხუმი, მოადგა ციხესა ანაკოფიისასა: [5])

ხოლო იყჳნეს მაშინ მეფე მირ, და ძმა მისი არჩილ, ციხესა-მან შინა ანაკოფიისასა, რო-
მელსა შინა იყო [6]) ხატი ყოვლად წმიდისა ღვთის-მშობლისა, არა კაცობრივითა ჴელითა დაწე-
145 რილი, არამედ ზე-გარდამო. რომლისა-თჳს არა-ვინ უწყის თუ ვინაჲ იგი მოსრული იპოვა თავ-
სა ზედა მის გორისასა, რომელსა მოსდგმიდა სამხრით ზღვაჲ და ჩრდილოთ ჭალაკი მწყურნები:
მუნ შინა იყვნეს მეფენი ქართლისანი მირ და არჩილ. ხოლო მამა მათი გარდაცვალებულ იყო
და დამარხულ ეგრისსა შინა [7]): და ერის-თავი კეისრისა ლეონ შესრულ იყო ციხესა შინა სობ-

---

1) Addition du M-it T, depuis საზღჳართა ქართლისათა, ci-dessus, p. 173, l. 14.
2) Addition du M-it T, depuis და უკუ-მოიქცა.
3) Au lieu de ce qui précède, depuis აღაოხრა, on lit dans les autres M-ss ეგრისის ქვეყანისანი.
4) M-ss თაბორეჲ.
5) Dans le M-it T cette phrase remplace les mots commençant le § suivant.
6) T არს.
7) Add. du M-it T, depuis მუნ შინა; après quoi on trouve la rubrique: მეორმოცდასამე მეფენი მიჰრ და მეორე არჩილ, ძენი სტეფანოზ მეფისა, ხოსროიანნი. „Quarant-troisièmes rois, Mihr et Artchil II, fils du roi Stéphanoz, Khosroïdes;" on remarquera le mot *rois*, au pluriel, le II attribué à Artchil, et le titre *royal* à Stéphanoz.

ღისასა, რომელ არს გარდასავალსა ოვსეთისასა, და ვერ-ვინ შემძლებელ იყო წყობად ყრუსა-მის. რამეთუ იყჳნეს სპანი მისნი უფროს და უმრავლეს ჴალაკთა ეგრისისათა: ხოლო ამანვე ყრუ-მ შეიპყრა, და აწამა წმიდა დავით და კოსტანტინე, რომელთა წამებასა ვრცლად მოგვითხრობს ცხოვრებაჲ მათი:[1])

და ჩვენ პირველივე სიტყჳსა ვიწყოთ: მაშინ ვითარ იყჳნეს ციხესა-მას შინა ანაკოფიისასა, მუნ მივიდა მურვან ყრუ, და დაუწყო ბრძოლაჲ მეფეთა-მათ: მაშინ ჰრქუა არჩილ მიჰრს, ძმასა თჳს-სა. „მიწყვედილ[2]) არს ციხე-ქალაქი ესე შემუსრვად. უკეთუ შეგვიპყრნეს ჴელად, გამოიკითხნეს ყოველნი საგანძურნი ნამალევნი, რომელნი-იგი დავფლენით ქვეყანასა ჩვენსა, მონაგებნი მირიან ღვთივ განბრწყინვებულისანი, და კვალად ვახტანგ ღვთივ განძლიერებულისანი, და ყოველთა შვილთა მათთანი, რომელთა გჳშვნეს ჩვენ, და იგიცა ითხოვოს ჴელთა-გან ჩვენთა რომელი და-მალა ერაკლე მეფე-მან, რომლისა აღწერილი ყოველი ვდევით ორთა-მათ-თანა გჳრგჳნთა ზურმუ-ხტისა და იაგუნდისა ძოწეულისათა, რომელნი-იგი გამოიტანნა მამა-მან ჩვენ-მან, დიდ-მან ვახ-ტანგ მეფე-მან, ინდოეთით და სინდეთით, დავფლენით იგი უჯარმოს, მახლობელად შორის ორთა-მათ კოშკთა უმცველოთა, და ყოველი-იგი აღწერილ არს გონებასა ჩემსა: და შენ წარიხვენ ორ-ნი-იგი გჳრგჳნნი მისვე ვახტანგისანი, ოქროსა და ანთრაკისანი, ერთი მირიან მეფისა, და ერთი ვახტანგისა, რომელი მოუძღჳნა სპარსთა მეფე-მან, ყოველსა თანა ოქროსა და ვეცხლსა, რომელი აღკიდა სატჳრთავსა ხუთ ასსა, და მკვირცხლსა ორი ათ-ასსა, შენ და მამა-მან ჩემ-მან დასდევით იგი ქუთათის და ციხე-გოჯს: ხოლო მე გჳრგჳნნი-იგი ჩემნი, და გუჯარნი-იგი ტყავისანი[3]) მარტოდ დავსხენ: და აწ უკეთუ მოვსწყდეთ, განძი-იგი უცნაურად დარჩეს ყოველივე[4]). გამო-სლვასა ბერძენთასა, ძიებაჲ ყოს კეისარ-მან ნათესავისა ჩვენისა-თჳს, და მოსცეს მეფობაჲ და გან-ძიცა-იგი: აწ უკვე არა ვიქმნნეთ ჩვენ მიზეზ ოკრებისა ქართლისა და საბერძნეთისა, არამედ გან-ვიდეთ და ვეწყვნეთ ზღვით კერძოსა, ამას გვერდსა შინა. და თუ ენებოს ღმერთსა, ერთითა იოტოს ათ-ასი და ორითა ბევრი:"

და მივიდეს წინაშე ხატისა-მის ყოვლად წმიდისა ღვთის-მშობლისასა, შევრდომით, და იტყოდეს. „განვალთ სასოებითა ძისა შენისა, და ღვთისა ჩვენისათა, რომელი იშვა შენ-გან. მისა შეწირე ოხა ჩვენ-თჳს, და თანა-მავალ მეყავნ ჩვენ წყალობა შენი:" და იყო მათ-თანა სიმრავლე მცირედ ტაძრეულისა მათისა, და ნათესავი ერის-თავთა, და პატიახშთა, ათ-ასი ოდენ. ხოლო სპათა-გან აფხაზთა ორი ათ-ასი, მებრძოლი: და ვიდრე განთენებადმდე მოავლინა უფალ-მან სარ-კინოზთა ზედა რისხვა, ერსა და ბანაკსა, და ეტლებსა მისსა ზედა, რამეთუ აბაშთა ნათესავი იყო 146

---

1) Omis par T, depuis ხოლო ამანვე, jusqu'à მეფეთა-მათ, deux lignes plus bas.
2) T მიწყდეულ.
3) Tous les M-ss ტყვიისანი *de plomb*?
4) Omis, T.

დაბანაკებული მდინარესა-მას-ზედა რომელსა ჰქვიან აბაშა. ხოლო უნები და ეტლები, მდინარისა გი-
დესა რომელსა ჰქვიან ცხენის-წყალი: და იქმნნეს სასწაულნი ზე-გარდამო, ქუხილნი და ელვანი, და
ხორშაკი ბლუჲარისა, წჳმანი მრავალნი და სასტიკნი, და გვემანი-იგინი სატლითა სისხლისათა: განაღო
პირი ქვეყანა-მან და აღმოაცენა სიმრავლენი წყალთანი, და ზღვა იქმნა ქვეყანა კმელი: ხოლო
მას[1]) ღამესა ეჩვენა ანგელოზი არჩილს, რომელ-მან ჰრქუა მას. „წარვედით და ეწყვენით აგა-
რიანთა-მათ. რამეთუ მოგვივლენია მათ-ზედა გვემანი[2]) სასტიკად მომსვრელი, კაცთა-გან მიპირ-
უტყვთამდე: და განრახჳდეთ[3]) გესმასთ ბანაკსა შინა მათსა კმაჲ ვაებისა და ტირილისა: ხოლო
თქვენ მკნე იყვენით და განძლიერდით სასოებითა ღვთისათა:" და ვითარცა განთენდებოდა, ისმა
ბანაკით მათით კმაჲ ტირილისა და გოდებისა. მაშინ უკვე განვიდეს, სასოებითა ღვთისათა, წყო-
ბად მათდა. და ეწყუნეს, და მოსცა უფალ-მან ძლევა მცირეთა ერთა ქრისტეანეთა, და მოსწყდა
სატლითა სარკინოზთა-გან ოც და თხუთმეტი ათ-ასი, და მახვილითა სამი ათ-ასი: და იწყლა
მირ მარზაკითა, ფერჴსა. ხოლო ქრისტეანეთა-გან მას დღესა შინა მოკლეს კაცი სამ-ოცი, და
სარკინოზთა ცხენი დაეცა ვითარცა ჭალაკი, და ჩაყრიდის ყოველსა-მას ზღვად:

მაშინ იხილა ვინმე ჩვენებაჲ აგარიან-მან, რომელსა ეტყოდა, რეცა მოციქული მათი. „მო-
უცემია ღმერთსა ძლევაჲ ჩვენდა ვიდრე აღსრულებადმდე ათთა მეფეთა, ვითარცა ჰრქუა აბრაამს
და აგარს ღმერთ-მან. არამედ ეკლესიათა ღვთისათა, და კაცთა ღვთის-მსახურთა ეკრძალებოდეთ,
ვითარცა-იგი გამცენ კურანსა შინა ჩემსა:" მსწრაფლ აღიარნეს და უკუნ-იქცეს კვალსავე თჳსსა,
და[4]) აღვლეს ციხე-გოჯი, და დაიბანაკეს წყალთა-მათ-ზედა[5]) ორთა, მსგეფსსა[6]) ერთსა, და
გარდამოკდა წყალი წვიმისა ფიცხელი, და აღდგეს[7]) მდინარენი სასტიკად, და მიმართა უმცროს-
მან მან წყალ-მან სპასა აბაშთასა, და წარიღო მათ-გან მკვირცხლი ოც და სამი ათ-ასი, და მი-
მართა უფროს-მან მან წყალ-მან მკედართა რომელთა-იგი ბანაკი იყო უჭალაკეს, რომელნი-იგი
მიივლტოდეს ადგილთა რომელთამე[8]), და რომელნიმე ხეთა ზედა განკიდებოდეს. და წარიღო
ცხენი ოც და ათ-ხუთ-მეტი ათ-ასი: და მიერითგან სახელ-ედვა ორთა-მათ მდინარეთა, ერთსა ცხე-
ნის-წყალი, და ერთსა აბაშა: და ვითარცა იხილა ესე ყოველი მურვან-ყრუ-მან, მოწევნილი მის-
ზედა, ფრიად აბრალა თჳსსა განმზრახთა მისსა, იწროსა და მაღნარსა ამას ქვეყანასა მოსლვისა-

---

1) Au lieu de ce qui précède, depuis რისხვა, on lit dans les M-ss: ხორშაკი ბლუარისა, და გვემანი იგინი სატლითა სის-ლისათა, და ეჩვენა ღამესა-მას...
2) T გვემად.
3) M-ss ოდეს განხჳდეთ.
4) T aj. ვითარცა.
5) T შინა.
6) Tous les M-its portent მსგეფსისასა.
7) T დაედგეს.
8) Manque à T.

თჳს, და აღიძრა და დაიბანაკა პიტიოტას, ზღჳს პირს, ქალაქსა რომელსა ქვიან ცხუმი [1]): აღიყარა მუნითცა, და შევლეს მუნ გზაჲ გურიისა, და განვლეს სპერი, და სიმრავლისა-გან არა შეჩენილ იყო დაკლება: ხოლო უწინვე დასჭრეს კუდები ცხენთა მათთა, რამეთუ თიკისა-გან ვერ ითრევდიან:

და ჩაიარა ულმერთო-მან მურვან-ყრუ ზღჳს პირი და გამოიხვნა ციხენი და ქალაქნი ზღჳს პირისანი, და ოკერ ყო ყოველი ქვეყანა ზღჳს პირისა, ვიდრემდის მიიწია ქალაქსა-მას რომელ არს კოსტანტინეპოლე, და დაიბანაკეს, რომელსა ხალკიდონ ჰქვიან: რამეთუ არს მუნ ზღვა იწროდ წარმდინარე, და არა აქვს ტანი სიფართისა: ამის-თჳს განიზრახა უგუნურ-მან და უგონებო-მან ყრუ-მან რათა ქჳთა აღავსოს ზღვა და სავალ ყოს, რათა ფრკივ განიყვანოს ერი თჳსი ზღვასა ზედა, და ესრეთ გამოიღოს ქალაქი კოსტანტინეპოლე: არამედ ღმერთ-მან ცუდ ყო განზრახვა მისი. ეწია რისხვა ღმრთისა. რამეთუ დაიწყა მწუხრი მრთელი, და განთიად იპოვა მკვდარი, მო-ძაგებული და დავიწყებული ყოველთა მიერ: და ვითარცა იხილეს ესე სპათა მისთა, განიბნივნეს, და ლტოლვილნი წარვიდეს ქვეყანად თჳსად: [2])

ხოლო იქმნა მას ჟამსა განრყუნილ ქვეყანა ქართლისა, სომხითისა და რანისა. რამეთუ არღარა იპოვებოდა არცა ნაშენები, არცა საჭმელი კაცთა და პირ-უტყუთა, ყოვლადვე. და წარ-ვლინეს მოციქული წინაშე კეისრისა [3]) მიჰრ და არჩილ, და ერის-თავ-მან აფხაზეთისა-მან, და აუწყეს ესე ყოველი რაცა იქმნა ღვთისა მიერ, ჴელითა მათითა: მაშინ კეისარ-მან წარმოსცა ორი გჳრგჳნი, და გუჯარი მიჰრსა და არჩილს, და მოსწერა მათ-თანა ესრეთ, ვითარმედ „თქვენი იყო მეფობაჲ, სიმკნე და სიბრძნე ქართლსა შინა. აწ, დაღაცათუ იდევნებით ჩვენთანა, მსახურებისა-თჳს ჯუარისა, არამედ მოქცევასა ჩვენსა, ვითარცა აღმითქჳა ჩვენ ღმერთ-მან, ჩვენ-თანავე იდიდნეთ. 147
ხოლო თქუჱნ დაადგერით სიმაგრეთა-შინა თქუჱნთა, ვიდრემდის წარჴდეს წელიწადნი მათნი სამ ასნი. რამეთუ ორ ას და მეერგასესა წელსა განვლოთს [4]) მეფობაჲ მათი, და განსრულებასა მესამასისა წელიწდისასა, მოეცეს ძალი მეფობასა ჩვენსა, და შევმუსრნეთ აგარიანნი, და ყოველ-ნი მთანი ამაღლებულნი, დამდაბლდენ, და ჩვენ-თანა მადიდებელნი [5]) ამაღლდენ:“

და მოწერა ლეონსა [6]) ესრეთ სახედ. რამეთუ „ყოვლადვე საზღჳართა ქართლისათა ჩვენ-გან ქმნილ არს ვნებაჲ და მეფეთა მათთა-გან ჩვენდა მომართ რგებაჲ, და თანა-დადგრომა [7]). ხოლო აწ მესამე მსახურება და რგება დადვეს ჩვენ-თანა, საყდარსა ამას სამეფოსა, რამეთუ პირველად ნა-

---

1) Addit. T, depuis ვითარცა იხილა; le M-it porte ცხ-უ.
2) Tout ce § est une addition du M-it T.
3) T ბერძენთა მეფესა.
4) Tous les M-its portent cette leçon, mais à la rigueur il faut du moins განვლოს.
5) T მდაბალნი.
6) T porte ლეონისა, le ი étant effacé; mes autres M-ss ont aussi le génitif; cela prouve l'origine commune des diverses copies.
7) T დადგომაჲ.

თელი-მიიღეს ჴელსა ქჳეშე ჩჳენსა. და გვალად შემუსრვისა-გან დაარჩინეს დიდი-იგი ქალაქი პონტოსი, და შორის ჩუენსა და შორის სპარსთა ყვეს მშვიდობაჲ: რამეთუ იგივე დიდი [1]) ვახ-ტანგ გურგასლან [2]) შეა-მდგომელ იქმნა, და კრმლითა თჳსითა უკ-მოუღო სამეფოსა ამას პალე-სტინე და ორი ნაწილი ჯაზირეთისა: და აწ თუმცა ღმერთსა არა მაგათ-მიერ დაებრკოლა ბო-როტი-ეგე მტერი, შემომცასრულ იყო ვიდრე კოსტანტინეპოლედმდე. რამეთუ [3]) შვილთა შორის ნებროთისთა წარჩინებულ ყვნა ღმერთ-მან ეგენი [4]): რამეთუ არაჲ მოაკლდეს ნათესავსა მაგათსა ბრძენი გულის-ხმის-მყოფელი და მბრძოლი, ვითარცა ესე მოგვითხრობს ჩჳენ აღწერილი გუჯა-რი, რომელსა შინა აღწერილ არიან მეფენი და წარჩინებულნი, ტომებით და სოფლებით მათით: ხოლო შენდა მიბრძანებიეს ერისთავობა აფხაზეთისა, შენ და შვილთა შენთა, და მომავალთა სა-ხლისა შენისათა [5]) მიუკუნისამდე: არამედ კეთილად პატიობდი მეფეთა და ერთა-მაგათ ქართლი-სათა, და მიერით-გან ნუღარამცა ჴელგეწიფების ვნებად მათდა, და საზღჳართა მათთა ეგრისთა, ვიდრემდის იყჳნენ მანდა, ანუ განვიდნენ მანდით:

მაშინ მეფე მიჰრ [6]) დამძიმდა წყლულებისა-მის-გან მოსიკჳდიდ, და რქჳა ძმასა თჳსსა არჩილს ესრეთ, რამეთუ ,,მე ესე-რა წარვალ, ძმაო ჩემო, მამათა ჩვენთა თანა, არამედ წარმეც და დამფალე საფლავსა-მას მამათა ჩჳენთა თანა: ხოლო [7]) შენ გაუწყო ადგილი საგანძურთა-მათ ჩჳენთა ნამალევთა, თუ სადა არს. რამეთუ [8]) არა მივის ჩჳენ შვილი წული მკჳდრად, არამედ მის-ხენ შვილნი ქალნი, და აწ შენ ხარ მკჳდრი სახლისა-გან მეფობისა ჩჳენისა, მირიან მეფისა. და შენ თჳთ უწყი ვითარმედ ქალი შვილი ჩჳენ არაჲ მივსცით ერის-თავთა ჩვენთა ცოლად: ანუ მი-ვსცით მეფესა, ანუ მოვინმევიდის სპარსეთით ნათესავი მეფეთა, ვითარცა ფეროზ, რომელსა მისცა მი-რიან მეფე-მან ასული თჳსი ცოლად: ჩჳენ შემცირებულ ვართ, რამეთუ შენ ხარ უცოლო, და მე ვარ უძეო. და აწ რაჲთ-გან მოიყვანიან მამათა ჩჳენთა ცოლნი [9]) ასულნი ერის-თავთა ჩვენთანი, და მისციან ასულნი თჳსნი მათ, და ქჳეყანანიცა ქართლისა მისციან მათ, და შენცა მიეც მათ ასულნი
148 ჩემნი. და განუყავ [10]) მათ ქჳეყანანი ქართლისანი. ნახევარი შენ, და ნახევარი მათ: ხოლო საუხუ-ცესოდ რომელ მაქჳნდა მე ყოველივე [11]) მომიცემია შენდა, და გაქჳნდეს საუხუცესოდ ეგრისი,

---

1) Omis, T.
2) T მეფე.
3) T და.
4) M-ss ეგენი მხოლოდ ადიდნა ღმერთ-მან.
5) T მომავალითა შენისა.
6) T ხოლო მიჰრ.
7) Omis, T.
8) T და-
9) T aj. და.
10) Depuis ჩვენთანი, T porte seulement მისცენ.
11) Omis T, ce mot et le précédent.

სავანეთი, თავკვერი [1]), არგვეთი და გურია. ხოლო კლარჯეთი და შუა-მთიულეთი მიეც ასულთა ჩემთა, რათა მუნ შინა იყჳნენ ჟამთა ამათ ბოროტთა. და რამეთუ მამაცა ჩვენი მოკჳდა შფოთსა ამას შინა, რომელი დამარხულ არს ეგრისსა შინა [2]) და ვერ წარვეცით იგი მცხეთას, წარსცენ ძვალნი მისნი და დაჰფლენ საყდარსა ქუთათისსა, რათა იყოს იგი საწამებელად სამკჳდროსა ჩვე-ნისა, და შენ დაადგერ აქა და დაემოყვრებოდი ბერძენთა, ვიდრემდის განქარდეს ბნელი ესე:" და შემდგომად ამისსა [3]) მოკჳდა მეფე მიჰრ, და წარმოსცეს მცხეთას, და დაფლეს ზემოსა ეკლე-სიასა, შესავალსა კარისასა. და დაჯდა მის-წილ მეფედ ძმაჲ მისივე არჩილ:

მდ. მეორმეოცდამეოთხე მეფე, არჩილ, ძე სტეფანოზ მეფისა და ძმაჲ მეფისა მირისა, ხოსროიანი: [4])

მაშინ ამან მეფე-მან [5]) არჩილ მოუწოდა ყოველთა [6]) ერის-თავთა ქართლისათა, და მისცნა ძმის-წულნი მისნი. ერთი მისცა მამის ძმის-წულის შვილსა [7]) გუარამ კურაპალატისასა, რომელ-სა ჰქონდა კლარჯეთი და ჯავახეთი. და მეორე მისცა პატიახშსა, ნათესავსა ფეროზისსა, რომელი მთავრობდა თრიალეთს, ტაშირს და აბოცს. მესამე მისცა ნერსეს ნერსიანსა, რომელი იყო წარჩი-ნებული ვახტანგ მეფისა. მეოთხე მისცა ადარნასეს ადარნასიანსა, და ორთა ამათ განუყო ზენა-სოფელი, რომელ არს ქართლი. მეხუთე მისცა ვარაზმანს, და მისცა გოტმანით-გან ქურდის-კევად-მდე: იყო ესე ვარაზმან [8]) ნათესავი სპარსთა ერის-თავისა ბარდაველისა, რომელი იყო დედის მა-მა ვახტანგ მეფისა [9]). მეექუსე მისცა ჯუანშერს ჯუანშერიანსა, რომელი-იგი იყო ნათესავი მირიან მეფისა, შვილთა-გან რევის ძეთასა. და მისცა ჯუარი და ხერკი, და ყოველი მთიულეთი, მანგლისის ჴევი და ტფილისი: ხოლო ნაწილი არჩილისი იყო განზოგებით გამოსაყოფი ყოველთა ამათ ჴევთა-გან: და ვითარ იხილეს რამეთუ ჯუანშერს უმეტესი ნაწილი მისცა, დაუმძიმდათ მცირედ რამე სხვათა-მათ, და განუტევნა მთავარნი ესე ცოლებითურთ თჳს-თჳსად ადგილად: ხოლო არ-

---

1) T თაკუერი.
3) Omis par T, depuis რომელი დამარხულ.
3) Trois mots omis, T.
4) Cette rubrique manque à T, ce qui n'empêche pas que la suivante ne ne soit le 45-e *roi*: en sorte que le 44-e *roi* est omis.
5) T, ხოლო არჩილ....
6) Omis, T.
7) R მამის ძმის-წულსა.
8) T porte deux fois ვარაზმან.
9) Mon M-it დედის ძმა-იგი ვახტანგისი, შჳლთა-გან მეფის მისთასა.

ჩილ მოუწოდა ლეონს და ჰრქუა ესრეთ. „კურთხეულ იყავნ შენ უფლისა მიერ, რამეთუ კეთილად
იღუაწე სტუმრობაჲ ჩუჱნი, და დამიცვენ ჩუჱნ ადგილთა შინა შენთა [1]) მშვიდობით: გარნა აწ
უწყი ესე, შენებაჲ ადგილთა [2]) ჩვენთა კლისურითგან აღმართ. წარვალ და დავეშენები ციხე-
141 გოჯს და ქუთათის. და აწ ითხოვე თავისა შენისათჳს რაჲ გნებავს ჩემგან, ნაცვლად კეთილისა
მსახურებისა შენისა:“ ხოლო ლეონ ჰრქუა. „მომცა მე კეისარმან ქუჱყანაჲ ესე მკვიდრობით,
კეთილად, სიმკნითა თქუჱნითა: ხოლო ამიერითგან არს ესე მამულობით სამკჳდრებელ ჩემდა
კლისურითგან ვიდრე მდინარედმდე დიდად ხაზარეთად, სადა დასწუდების წვერი კავკასიისა ამის:
შემრთე მეცა მონათა შენთა თანა, რომელნიცა დღეს დირს მყვენ შვილად და ძმად შენდა: არა
მინდა ნაწილი შენგან, არამედ ჩემიცა ესე შენდავე იყოს ყოველივე [3]):“ მაშინ მისცა ლეონს
ცოლად ძმისწული მისი გვარანდუხტ, და გჳრგჳნიცა რომელი ბერძენთა მეფესა წარმოეცა მი-
რიანისათჳს. და ყვეს აღთქმაჲ და ფიცი საშინელი, ვითარმედ არაჲ იყოს მტერობა შორის მათსა,
არამედ ერჩდეს ლეონ არჩილს ყოველთა დღეთა მისთა:

წარმოვიდა არჩილ, და დაემკჳდრა ეგრისს ვიდრე შორაპნადმდე. და განაგნა ყოველნი ციხე-
ნი და ქალაქნი, და აღაშენნა საზღუარსა ზედა გურიისასა და საბერძნეთისა ციხე: და წარკდა ამათ
შინა წელიწადნი ათორმეტნი, და იწყო შენებად ქართლისა. ხოლო [4]) განრყვნილ იყო საყოფე-
ლად მცხეთა. გარდამოვიდა არჩილ ეგრისით, და დაჯდა ნაციხარსა კიდრისასა [5]): მაშინ მოვიდა
მისსა ერთი მთავარი ვინმე, რომელი იყო ნათესავისაგან დავით წინაწარმეტყველისა, სახელით
ადარნასე, ძმისწული ადარნასე ბრმისა, რომლისავე მამაჲ მისი მზახებულ იყო ბაგრატონიანთად-
ვე, და ბერძენთა მიერ დადგინებულ იყო ერისთავად არეთა სომხითისათა, და ტყუეობასამას ურუ-
სასა შთასრულ იყო იგი შვილთა თანა გუარამ კურაპალატისასა, კლარჯეთს, და მუნ დარჩომილ
იყო: ხოლო ამან ადარნასემ [6]) ითხოვა არჩილისაგან და ჰრქუა. „უკეთუ ინებო და მყო მე
ვითარცა მკვიდრი შენი, მომეც მე ქუჱყანაჲ:“ და მისცა შოლავერი და არტანი:

ამისსა შემდგომად მოვიდა არჩილ კახეთად, და ყოველთა ტაძრეულთა მისთა მიუბოძა კა-
ხეთი, და აზნაურ ყვნა იგინი, აღაშენნა ეკლესია საძმოსა, და შეირთო ცოლი ასული გუარამ
კურაპალატისა, რომელი იყო შვილთაგან ვახტანგ მეფისათა, ბერძნისა ცოლისა ნაშობთა: და
დაჯდა წუქეთს, და აღაშენა კასრი, და კევსა ლაკვასტისასა აღაშენა ციხე: და პოვნა წუქეთს მთა-
ვარნი რომელთა მიებოძა ვახტანგ მეფესა წუქეთი, და იყო მაშინ რომელი ერისთავობდა თუშთა

---

1) T ჩვენთა.
2) T უწყიეს შენებაჲ ადგილთა‿ადგილთა ჩვენთა.
3) Omis, T.
4) M-ss რამეთუ.
5) აქა ბაგრატიონნი მოსულან ქართლსა შინა, T.
6) Trois mots omis, T.

და ხუნძთა ზედა და ყოველთა წარმართთა მის მთისათა, სახელით აბუხვასრო, და არა ინება მისგან წაღებად წუქეთი. და აღაშენა ციხე-ქალაქი ერთი, ნუხპატის [1]) ორთა წყალთა შუა. ხოლო ნუხპატელნი იყჳნეს უწინარეს კაცნი წარმართნი, და მკეცის ბუნებისანი, არამედ ერუსა მოესრა სიმრავლე-იგი მათი და იძულებით მონათლნა არჩილ იგინი:

ხოლო განძლიერებულ იყჳნეს სარკინოზნი ქჳეყანასა რანისასა, რა დაეპყრათ გაზირი და 150
სომხითი, და ჰბრძოდა მასლამა ბერძენთა: ხოლო ძმის-წულნი ადარნასე ბრმისანი, რომელთა დასწვნეს მამის ძმისა თუალნი, წარმოვიდეს ტაროხით შავიხად, სამნი ძმანი, და დაემკვიდრნეს მუნ, ბრძანებითა არჩილისათა. რამეთუ ყოველი პირი კავკასიისა, რანით კერძო, უმკჳდრო ქმნილ იყო. ხოლო ჰერეთი და კახეთი, ჭალაკთა და ტყეთა-გან უკეთუ დარჩომილ იყო, და დაემკჳდრნეს სამნივე-იგი ძმანი ვიდრე გულგულადმდის:

მასვე ჟამსა პატიახშნი ვინმე არა შეეშვნეს კლარჯეთს სხვად, და წარვიდეს ნახევარნი მათგანნი, და შეიპყრეს კლდე ერთი ტაოს, რომელსა ერქჳა კალმახი. და აღაშენა ციხე: ხოლო რომელნი-იგი მოვიდეს კახეთს, არჩილისა თანა, მისცა ერთსა მათგანსა ცოლად ნათესავისა აბუხუასროსა-გან, რამეთუ დაქვრივებულ იყო იგი, და არა ესვა ქმარი: და მოუბოძა წუქეთი, ციხით და გარითურთ, და ჟამთა-მათ და ეცადნეს სარკინოზნი შემოსლვად [2]) ქართლად, ერუსა წარსლვითგან წელიწადსა ორმეოცდამეათესა [3]): აქა ჟამადმდე არღა-რა შემოვიდოდეს, არამედ მიიღებდეს ხარკსა ერის-თავთა-გან:

ხოლო არჩილს ესხნეს ძენი ორნი, ჯუანშერ და იოანე. ასულნი ოთხნი, გურანდუხტ, მარიამ, მირანდუხტ და შუშან: [4])

წამებაჲ წმიდისა და დიდებულისა მოწამისა არჩილისა, რომელი-ესე იყო მეფე ქართლისაჲ: [5])

და ვითარ გარდაჴდეს ამას შინა წელიწადნი ორ-მეოც და ათნი, კუალად მოვიდა ჭიჭუმ, ნათესავი მოჰმედისი. მოაოჴრნა და შემუსრნა ყოველი შენებული ქართლისა, და მიმართა შესლვად კა-

---

1) T ნუხპატის, et plus bas, ნოხპატელნი.
2) T შემუსრვად.
3) T ათსა.
4) N. du M-it T: ესე არჩილის წამება და მეფეთა ცხოვრება, და ნინოს-გან ქართლის მოქცევა, ლეონტი მროველმან აღწერა. და ახლა იოანე დეკანოზმან აღწერა: „Ce Martyre du roi Artchil, la vie des rois et la Conversion du Karthli par S-e Nino ont été écrits par Léonti Mroel (évêque de Rouis); maintenant c'est le décanoz Ioané qui écrit;“ cf. p. 135 la note du copiste Soumbat.
5) M-ss aj. ხოსროიანნი.

ხუთად, რათამცა მოაოჴრა და ყოვლითურთ უმკვიდრო ჰყო: და იყო შიში დიდი მეფეთა და მთა-ვართა, და ყოვლისა ერისა, და არა შემძლებელ იყჳნეს წინა-აღდგომად, რამეთუ რაჲთ-გან გან-ერყჳნა ქვეყანაჲ ესე ყრუსა, დაღაცათუ გარდავლნა ჟამნი მრავალნი მშვიდობით, არამედ არღა-რავე მოგებულ იყო კვალსავე თჳსსა:

მაშინ წმიდა-მან არჩილ განიზრახა გონებასა თჳსსა, სიმჴნითა გულისა მისისათა, რათა მივიდეს და ნახოს, და ითხოვოს მის-გან მშვიდობაჲ ქრისტიანისა[1]) და დაცვა შეურყეველად ეკლესიათა, და არა დაპატიჟებაჲ დატევებისა-თჳს სჯულისა: მინდობითა ღვთისათა, აღირჩია თავისა თჳსისა და სულისა დადებაჲ საკჳრად ქრისტეანეთა, და აღდგა და მივიდა ჭიჭუმის თანა, რომელსა ეწოდა ასიმ: მაშინ ვითარცა ცნა მისლვა მისი, მიეგება წინა, სიხარულითა, და მოიკით-ხა დიდითა დიდებითა, და დაყვეს დღე-იგი ერთობით, და აქო სიკეთე მისი, და შეუყვარდა სი-სრულე ასაკისა მისისა, და უმეტესად შვენიერებაჲ პირისა მისისა: და შემდგომად მცირედთა დღეთა იწყო სიტყვად ლიქნითა, და აღუთქმიდა ნიჭთა დიდთა[2]), და აწვევდა დატევებასა
151 ქრისტეს სჯულისასა, და მიქცევასა სარკინოზად: ხოლო წმიდა-მან არჩილ ყოვლადვე არა თავს-იდვა სიტყვა მისი, და მტკიცითა გონებითა მიუგო, და ჰრქუა ესრეთ. „ნუ იყოფინ. თუმცა სიტყვითა შენითა ვისმინე, ანუმცა დაუტევე ქრისტე ღმერთი ცხოველი, რომელი-იგი არს ღმერ-თი ჭეშმარიტი, რომელ-მან ჴსნისა-თჳს ჩვენისა ჴორცითა სიკჳდილი თავს-იდვა[3]). და უკეთუ ვისმინო შენი, უწყოდე რომელ მოვკჳდე სიკჳდილითა რომლითა ვიტანჯებოდე საუკუნოდ: გარნა უკეთუ შენ მომკლა, აღვდგე ვითარცა ღმერთი ჩემი, და მის-თანაცა ვიდიდო:“

ესმა-რაჲ ესე უსჯულოსა-მას, და იხილა სიმტკიცე მისი უქცეველი, დაუკჳრდა ფრიად და უბრძანა შეპყრობაჲ მისი, და შეყენებაჲ საპყრობილესა, რათა ღონის-ძიებითა მიაქციოს იგი. რამეთუ არა სთნდა სიკჳდილი მისი, სიშვენიერისა-თჳს ხატისა მისისა და სიმაღლისა-თჳს ასაკი-სა[4]): და ვითარ შეიყვანეს საპყრობილესა, აკურთხევდა ღმერთსა და ითხოვდა მისმიერსა შეწევ-ნასა, რათა მოწყალებითა მისითა ღირს ჰყოს[5]) მიმთხვევად, მკჳდრ-ყოფად ნათელსა დაუსრულე-ბელსა[6]), ყოველთა თანა წმიდათა, რომელთა ღვთისა-თჳს სიკჳდილითა უკჳდავებაჲ მოიგეს:

მაშინ უკჳჱ წარმოდგა წინაშე ასიმისა მთავარი ერთი გარდაბანელი, მიქცეული სარკინო-ზად, რომლისა მამის ძმა მოეკლა წანართა, და მკლველნი მისნი განერინნეს მშვიდობით პაპასა არჩილისასა, ადარნასე მეფესა. ამის-თჳს უკჳჱ შურ-იგო გარდაბანელ-მან და ჰრქუა ასიმს ესრეთ,

---

1) M-ss aj. თჳსისა.
2) Membre de phrase omis, T.
3) T დაიითმინა.
4) მისისა, M-ss.
5) M-ss aj. თავი თჳსი.
6) T, trois mots omis.

რამეთუ „არა უწყი თუ ვინ არს ესე არჩილ: ესე არს ძე სტეფანოზისი, ნათესავი დიდისა მეფისა ვახტანგისი, რომელი იყო ნათესავისა-გან მირიანისა, ძისა ქასრესა: და ესე იყო მამისა თჳსისა თანა, რაჟამს-იგი დაჭფლვიდეს საგანძურთა სამეფოსა ქართლისასა, და იგიცა იცის რომელ ჴერაკლე მეფე-მან დაჭფლა საგანძური თჳსი. რამეთუ ერაკლეცა უჩვენებდა სადა-იგი ჭფლვიდეს:“ ესმა-რაჲ ესე ყოველი ასიმს, მოუწოდა კვალად არჩილს, და ჰრქუა ესრეთ. „უწინ თვალ-გახვენ ქმნილ-კეთილობისა შენისა-თჳს, რამეთუ ფრიად ქმნილ-კეთილი ხარი შენ: ხოლო აწ მითხრეს შენ-თჳს, რამეთუ შვილნი ხართ დიდთა მეფეთა ხვასროვანთა. არამედ აწ უფროსად განსდიდნე წინაშე ჩემსა, უკეთუ ისმინო ჩემი, და იყოს სამეფო შენი შენდავე, და საგანძურნიცა მამათა შენთანი მიგანიჭნე შენვე: პირველად მიჩვენენ საგანძურნი მეფეთა ბერძენთანი, და მოიქეც სჯულსა ჩემსა ზედა, იქმენ სარკინოზ, და სპასალარ გყო შენ ქრისტეანსა ზედა ქართლისასა, და მეფე და უფალ ერსავე შენსა ზედა:“ მაშინ მიუგო წმიდა-მან არჩილ და ჰრქუა ესრეთ. „უწყოდე მტკიცედ, რამეთუ მცირე ვიყავ ჭასაკითა, ოდეს-იგი განვლო ქვეყანა ესე ჴერაკლე მეფე-მან: ხოლო 152
მამა-მან ჩემ-მან და ძმა-მან ჩემ-მან დასხნეს ყოველნი საგანძურნი მათნი ციხესა-მას სადაჲთ-იგი შეიქცა ყრუჲ ამირა. და აწ აქუს იგი ბერძენთა: ხოლო მე არა დაუტეო უფალი ღმერთი ჩემი, და არცა განვყიდო წარუვალი-იგი დიდებაჲ მსწრაფლ წარმავალისა-ამის-თჳს:“ მიუგო და ჰრქუა ასიმ. „შენ უკუე იყავ დაცემასა-მას აფხაზეთს შინა სარკინოზთასა:“ ჰრქუა წმიდა-მან არჩილ. „მე ვიყავ მაშინ, რაჟამს დასცნა იგინი ღმერთ-მან:“ ჰრქუა ასიმ. „რომელ-მან ღმერთ-მან დასცნა სარკინოზნი:“ მიუგო არჩილ და ჰრქუა. „ღმერთ-მან ცხოველ-მან, რომელი არს შემოქმედი ცათა [1]) და ქრისტეანისა, და რომელი-იგი მოვიდა ზე-ცით ქრისტეანად, ჴსნისა-თჳს ნათესავისა კაცთასა, და სიკჳდილითა თჳსითა აღგვადგინნა, და უკჳდავება მოგვანიჭა. მან უკუე დასცნა და დაამდაბლნა იგინი:“ მაშინ ჰრქუა არჩილს მთავარ-მან მან ასიმ. „რომლისა უკვე ღმერთი მოკჳდავი არს, და საწოებაჲ ცხოვრებისაჲ მოკჳდავისა მიმართ აქუს, ჯერ არს მისიცა სიკჳდილი:“ და უბრძანა თავისა მოკვეთითა აღსრულებაჲ წმიდისა არჩილისი, და არა ჰრიდა სიკეთესა მისსა, და არცა შეიკდიმა [2]) დიდებისა-გან წარჩინებულობისა მისისა: მაშინ განიყუანეს გარე მტარვალთა-მათ წმიდაჲ მოწამე არჩილ [3]), და მოჰკვეთეს თავი მისი მახვილითა, თთჳსა მირკანისასა, რომელ არს მარტი, ოცსა მის თჳსასა [4]), და შეჰვედრა სული თჳსი ჴელთა შინა დამბადებელისათა: აღირჩია სიკჳდილი-იგი უკჳდავებისა მომატყუებელი, და შესცვალა მცირედ ესე მეფობაჲ საწუთოსა სიხარულად საუკუნოდ, ღირს იქმნა განწყობილსა შორის წმიდათასა და ახოვანთა მოწამეთასა წარდგომად წინაშე ღვთისა, და მათ-თანა გჳრგჳნოსანი იხარებს წინაშე სამებისა წმიდისა:

---

[1]) T ცისა.
[2]) T შეირცხჳნნა.
[3]) T omet depuis მტარვალთა.
[4]) T omet deux mots.

ხოლო ვითარცა აღესრულა წმიდაჲ მოწამე არჩილ, მოვიდეს ღამესამას გოდერძიანნი ტბელნი, და მათ თანა სხჳანიცა აზნაურნნი მამეანნი, და მოიპარეს გუამი წმიდისა მოწამისა არჩილისი, წარმოიღეს და შემურეს დიდითა პატივითა, და დამარხეს ნოტკორას, მისმიერ აღშენებულსა ეკკლესიასა: ხოლო ცოლმან მისმან მიუბოძა სოფლები მათ რომელთა მოიღეს გუამი წმიდისა მოწამისა არჩილისი, კახეთს შინა, სამკჳდრებელად მათდა: ხოლო წიგნი ესე წამებისა მისისა იპოვა ესრეთ, სულ მცირედ აღწერილი, რომელ ჟამთა შლილობითა ჯერისაებრ ვერავის აღეწერა:

ხოლო წიგნი ესე ქართჳელთა ცხოვრებისა, ვიდრე ვახტანგისამდე, აღიწერებოდა ჟამითიჟამად. ხოლო ვახტანგ მეფისითგან ვიდრე აქამომდე, აღწერა ჯუანშერ ჯუანშერიანმან, ძმისწულის ქმარმან წმიდისა არჩილისამან, ნათესავმან რევისამან, მირიანის ძისამან: და ამიერითგან შემდგომთა ნათესავთა აღწერონ ვითარცა იხილონ და წინამდებარემან ჟამმან უწყებად მოსცეს გონებასა მათსა, ღმრთივ განბრძნობილსა:

153 მე. მეორმეოცდამეხუთე მთავარნი ქართლისა, იოანე და ძმაჲ მისი ჯუანშერ, ძენი წმიდისა მოწამისა არჩილ მეფისანი, ხოსროიანნი:

შემდგომად ამისსა რაჟამსიგი აღესრულა წმიდაჲ მოწამე არჩილ მეფე, დარჩნეს შვილნი მისნი იოანე და ჯუანშერ: წარვიდა იოანე ეგრისად, და წარიტანნა თანა დედაჲ და ორნი დანი თჳსნი. ხოლო ჯუანშერ და ორნი დანი მისნი დაშთეს ქვეყანას ქართლისასა და კახეთისასა: და უმრწემესი დაჲ მისი იყო სახითა შვენიერ. და მიესმა ქებაჲ მისი ხაზართა მეფესა, ხაკანს. მოგზავნა მოციქული ჯუანშერისად [1]) და ითხოვა ცოლად, რომელსა ერქუა სახელად შუშან [2]), და უქადა შველაჲ სარკინოზთა ზედა: რაჟამს მოიწია მოციქული ხაკანისა, მიუმცნო ესე ყოველი ჯუანშერ [3]) ძმასა თჳსსა იოანეს და დედასა თჳსსა. ხოლო მათ არა ინებეს მიცემაჲ მისი, და უთხრეს [4]), „უკეთუ უღონო იქმნეს ყოფაჲ ჩვენი, უმჯობეს არს რათა შევიდეთ საბერძნეთად, და მივმართოთ ქრისტეანეთა, ვიდრელარა შეიგინოს შვილი ჩვენი:" და შუშანცა აგინა ხაზართა მეფესა: შემდგომად სამისა წლისა, მოგზავნა ხაკანმან სპასალარი თჳსი ბლუჩან, გამოვლო გზა ლეკეთისა და შემოვიდა კახეთად, და მოადგა ციხესამას რომელსა შინა იყუნეს ჯუან-

1) Omis, T.
2) T და ითხოვა შუშან ცოლად.
3) T, trois mots omis.
4) M-ss არამედ მიუმცნეს ესრეთ.

შერ და დაჲ მისი შუშან, და მცირედთა დღეთა წარიღო ციხე-იგი[1]), და ტყვე ყვნა იგინი, და
შემუსრა ქალაქი ტფილისი, წარტყუენა ქართლი და ყოველი ესე ქვეყანა: და ვითარცა წარმარ-
თა გზასა დარიალისასა[2]), დღესა ერთსა ჰრქუა ძმასა თჳსსა შუშან. „უმჯობეს არს ჩემ-თჳს სი-
კუდილი, რათა ღირს მყოს მე უფალ-მან ნაწილსა[3]) წმიდათა[4]) დედათა, ვიდრეღა-რა შევიგინო
წარმართთა მიერ:“ და ჰქონდა მას ბეჭედი, აღმოუგდო მას თუალი და მოწოა იგი, რამეთუ იყო
თუალსა-მას ქუეშე წამალი სასიკუდილე, და მუნ-თქვესვე მოკუდა: წარმოვიდა ხაკანისა ბლუჩან,
მოჰგვარა ჯუანშერ ხაკანსა[5]), და მიუთხრა სიკუდილი დისა მისისა შუშანისა: ხოლო[6]) განუწყრა
მეფე ხაკან, არა მოტანისა-თჳს გვამისა შუშანისასა[7]), რომლისა წადიერ იყო ხილვად: მაშინ
შეიპყრეს ბლუჩან და მოაბეს ყელსა საბელი, და განზიდვად სცეს ორთა ცხენოსანთა, იმიერ და
ამიერ, და მოსწყვიდეს თავი მისი ბოროტად:

და ვითარ დაჰყო ჯუანშერ მუნ წელიწადი შვიდი, განუტევა ნიჭითა დიდითა და
წარმოგზავნა ქვეყანად თჳსად ხაკან-მან. ხოლო ამიერით-გან იწყო შემცირებად მეფობა-მან დიდ-
თა-მათ მეფეთა ხოსროანთა-მან. პირველად, უფლება სარკინოზთა განდიდნა, და მათ-გან მიეცა
ყოველი ესე ქვეყანა ჟამითი-ჟამად რბევასა და ოხრებასა. მეორედ, იქმნა სიმრავლე მთავართა ქვე-
ყანასა ქართლისასა, და შეერიათ ბრძოლა, და იქმნნეს მტერ ურთიერთას: და უკეთუ ვინმე გა-
მოჩნდის რომელიმცა ღირს იყო მეფედ შვილთა შორის ვახტანგისათა, იქმნის შემცირებულ სარკი-
ნოზთა-გან. რამეთუ დაიპყრეს ქალაქი ტფილისი აგარიანთა, და შექმნეს სახლად სამყოფლად
თჳსად, და მიიღებდენ ხარკსა ქუეყანისა-ამის-გან, რომელსა ჰრქვიან ხარაჯა. რამეთუ განგებითა 154
ღვთისათა, სიმრავლისა-გან ცოდუათა ჩვენთასა, განდიდნა ნათესავი აგარიანთა, და განეფინა ქად-
გება მაჰმად უსჯულოსა, და მრავალი ერი შეუდგა მას: შემდგომად მისსა, გამოვიდეს სპარსნი და
პონტომდე მოიწინნეს, და ყოველი კაბადუკია დაიპყრეს ღვთივ:[8])

ხოლო ამან ჯუანშერ შეირთო ცოლი ნათესავი ბაგრატოვნიანთა[9]), ასული ადარნასესი, სა-
ხელით ლატავრი, და აზრალა დედა-მან მის-მან მოყუანებაჲ მისი ცოლად. არა-თურე კეთილად
მეცნიერი იყო, ვითარმედ არიან იგინი ნათესავნი დავით წინასწარმეტყველისანი, რომელი-იგი
კორციელად მამად ღვთისად იწოდა: და ვითარ იხილა ძის ცოლი, შეუყუარდა იგი, აკურთხა და

---

1) T, deux mots omis.
2) M-ss დარიელისასა.
3) Omis, T.
4) T წმიდათა თანა.
5) Omis, T.
6) T aj. იგი.
7) T მისისა.
8) Manque aux M-ss R, T, depuis და განეფინა.
9) Mon M-it ბაგრატოანთა.

დალოცა. და ვითარ გარდაჴდეს ამას შინა წელიწადნი მრავალნი, მოვიდა ამირა აგარიანი, რომელი მთავრობდა სომხითს, ქართლსა, ჰერეთს, სახელით ხვასრო ოდეს: ამან აღაშენა ტფილისი ქალაქი, მოოკრებული ხაზართა-გან:

ხოლო რა-ჟამს მოუძლურდეს ბერძენნი, გაადგა მათ-გან ერის-თავი აფხაზთა, სახელით ლეონ, ძმის-წული ლეონ ერის-თავისა, რომლისად [1]) მიეცა სამკჳდროდ აფხაზეთი: ესე მეორე ლეონ ასულის წული იყო ხაზართა მეფისა, და ძალითა მათითა გაადგა ბერძენთა, დაიპყრა აფხაზეთი და ეგრისი, ვიდრე ლიხამდე, და სახელ-იდვა მეფე აფხაზთა. რამეთუ მიცვალებულ იყო იოანე ერის-თავი, და დაბერებულ იყო ჯუანშერ: და შემდგომად ამისსა ჯუანშერცა მიიცვალა. არამედ სიცოცხლესავე ჯუანშერისსა ადარნასე ბაგრატონიან-მან იცვალა ნასამალი კლარჯეთისა, შავშეთისა, აჭარისა, ნიგალისა, ასისფორისა, არტანისა და ქვემო-ტაოსა, და ციხეთა-განცა რომელი ჰქონდეს შვილის შვილთა ვახტანგ მეფისათა: და შემდგომად მისა წარვიდა კლარჯეთად, და მუნ მოკუდა [2]) ადარნასე: რამეთუ მამა მისი ნერსე, ძე ვარაზ-ბაკურ ანთიპატრიკისა, და ამის ვარაზ-ბაკურის მამა, სახელით გურამ კურაპალატი, ძე პირველისა სტეფანოზისა და ძმა დემეტრესი, ესენი გარდაცვალებულ იყვნეს, და ძმანი ამის ადარნასესნი, სახელით ფილიპე, და სტეფანოზ, იგინიცა მომკვდარ იყვნეს. და შემდგომად სიკუდილისა ადარნასესსა, განადიდა უფალ-მან მეფობა აშოტ კურაპალატისა, რომელი იყო შვილი ადარნასესი და ძმა გურგენ ერის-თავისა:

მვ. ორმეოცდამეექვსე კურაპალატი ქართლისა, აშოტ, ძე ადარნასესი ბაგრატოანი:

ხოლო ესე აშოტ კურაპალატი მთავრობდა ქვეყანასა-მას შინა, და სახლად მისა იყო ბარდავი და ტფილისი, და ჰქონდა მას ქვეყანა რომელ არს გარემოს მისსა: რამეთუ მათვე ჟამთა შესრულ იყო მასლამა საბერძნეთად, და შეიქცა მოუძლურებული და გაწბილებული: მაშინ ბერძენთა მეფე-მან მოუბოძა აშოტს კურაპალატობა [3]), და მოუძლურებულ იყვნენ სარკინოზნი, და
155 განდიდნა აშოტ კურაპალატი: ხოლო ტფილისს არღა-რა-ვინ დარჩა სარკინოზთა-განი, თჳნიერ ალი შუაბის ძისსა, და გრიგოლი მთავრობდა კახეთს:

და ესხნეს ძენი აშოტს, ადარნასე და ბაგრატ [4]):

---

1) M-ss რომლისა თჳს.

2) Immédiatement ici, le M-it T porte la rubrique: აშოტ კურაპალატი, et cette phrase: შემდგომად სიკუდილისა ადარნასესსა განადიდნა უფალ-მან მეფობაჲ აშოტ კურაპალატისა: ხოლო ეუფლა ქართლს, საზღვართა მისთა: suivent რამეთუ მათვე ჟამთა . . . , au chapitre suivant; i. e. „Achot couratpalate (couropalate). Après la mort d'Adarnasé, le Seigneur glorifia la royauté d'Achot couropalate, qui fut maître de la Géorgie et de ses frontières. En effet. . .“ Tout le reste manque à T.

3) T მიუბოძა კურაპალატობა აშოტს.

4) Cette phrase manque à T.

მას ჟამსა, მეორესა წელსა, გამოილაშქრა აშოტ კურაპალატმან, და უშველა თევდოსი, აფხაზთა მეფემან, ძე-მან მეორისა ლეონისა-მან, რომელი-იგი სიძე იყო აშოტ კურაპალატისა. მოვიდა გრიგოლ კახეთით, და გრიგოლს უშველეს მთიულთა და წანართა, და ამირა-მან ტფილი-სისა-მან: შეიბნეს ქსანსა ზედა აშოტ და გრიგოლ: გაიქცეს გრიგოლი, მთავარი კახეთისა, და დაიპყრეს ქუეყანა რომელი ჰქონდა ქართლისა-გან. და დაიპყრა აშოტ კურაპალატ-მან კლარჯე-თით-გან ვიდრე კსნადმდე [1]:

და შემდგომად მისსა მოვიდა ხალიდ, იზიდის ძე, არაბიით, დაიპყრა სომხითი, ქართლი, და ჰერეთი [2]. და იწყეს ძიება აშოტ კურაპალატისა, და ვერ უძლო წინა-აღდგომად მათდა აშოტ, და ივლტოდა მათ-გან: და წარემართა იგი რათა წარვიდეს საბერძნეთად, და თანა-ჰყვეს მას დედა და ცოლი, და ორნი ძენი ასაკით ჩჩჳლნი [3]. უხუცესი, ადარნასე, და შემდგი [4] ბაგრატ: ხოლო უმრწემესი ძე სახელით გურამ, არტანუჯსა შინა დაებადა [5]: და ერი თჳსი მცი-რედ ჰყვა თანა, მკჳდრნი მისნი, დედა-წულითურთ და შვილით მათით: და მოიწინნეს მთასა ჯავახეთისასა, კიდესა დიდისა-მის ტბისა ფარავნისასა, დამაშრვალნი სლვისაგან, და გარდაჴდეს განსვენებად კიდესა-მას ტბისასა: ჰამეს-რა პური მცირედ, მიერულათ, და მძინარეთა ეწივნეს დიდნი ლაშქარნი სარკინოზთანი: მაშინ შეეწია ღმერთი აშოტ კურაპალატსა და კნინსა-მას ლაშქარსა მისსა მოსცა ძლევა მათ-ზედა, და მოსრნეს სიმრავლენი ურიცხჳნი: წარმოვიდეს მუ-ნით [6], და მოიწივნეს კევსა შავშეთისასა. ხოლო კევი შავშეთისა უშენებელი იყო მაშინ, გარე-შე მცირედთა სოფელთასა: რამეთუ ჟამთა სპარსთა უფლებისასა აოჴრდა, ოდეს-იგი ყრუ-მან ბაღდადელ-მან შემუსრნა ყოველნი ციხენი და მოვლო შავშეთიცა, და ღადონი: [7]) და კვალად შემდგომად მისსა სრვა-მან სატლობისა-მან მოაოჴრა შავშეთი, კლარჯეთი და მცირედღა და-შთეს კაცნი ადგილ-ადგილ: ხოლო დაშთომილთა-მათ მკჳდრთა შავშეთისათა შეიწყნარეს იგი სიხარულით და სიყვარულითა, და დაემკჳდრა მუნ, და მისცნა ღმერთ-მან განმარჯვება და აკელ-

---

[1]) C'est, je crois, une fausse orthographe du nom écrit plus haut par un ქ initial; c'est celle que Wakhoucht avait suivie dans sa Géographie, mais que j'ai corrigée d'après l'usage généralement suivi aujourd'hui.

Le M-it T aj. ici: ხოლო აშოტ კურაპალატი მთავრობდა ქუეყანასა-მას შინა, და სახლად მისსა იყო ბარდავი და ტფილისი, და ჰქონდა მას ქუეყანა რომელ არს გარემოს მისსა. და მაშინ განძლიერდა კელმწიფობაჲ აგარიანთა.

[2]) Manque à T, depuis და შემდგომად.

[3]) M-ss მისნი, au lieu de ce mot et du précédent.

[4]) Omis, T.

[5]) T, au lieu de ces trois mots: ჯერეთ არა ესუა. „Gouram n'était pas encore né."

[6]) Omis, T.

[7]) Je rapporte ici une note de mon M-it, mise à la p. 162, par erreur:

აქა ეწამა წმიდა აბო, ქალაქსა ტფილისსა, ერისთაობასა გურგენისსა, კათალიკოზობასა სამოელისსა, ქრონიკონს აქეთ რვა (lis. შჳდ) ას ოთხ-მეოც და ათსა, მეფობასა ბერძენთასა კოსტანტინესი, მისა ლეონისსა. V. la Traduction.

მწიფა იგი შავშეთ-კლარჯეთსა ზედა: და რომელნიმე სოფელნი მის ქვეყანისანი მოიყიდნა საფა-სოთი, და ზოგნი ოკერნი აღაშენნა, და განამრავლნა სოფლები აშოტ კურაპალატ-მან ქრისტეანეთა-მათ შინა: და განამტკიცნა ღმერთ-მან კელმწიფობა მისი, ნებითა ბერძენთა მეფეთათა: ხოლო
156 ამან აშოტ კურაპალატ-მან პოვა კლარჯეთის ტყეთა შინა კლდეჲ [1]) ერთი, რომელი პირველ ვახტანგ გორგასალს [2]) ციხედ აღეშენა, სახელით არტანუჯი: აოკრებულ იყო ბაღდადელისა-მის ურჩობით-გან. იგი განაახლა აშოტ, და აღაშენა ეგრეთვე ციხედ, და წინა-კერძო მისსა, ქვეშეთ, აღაშენა ქალაქი, და აღაშენა ციხესა-მას შინა ეკლესია წმიდათა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი და შექმნა მას შინა საფლავი თჳსი, და დაემკჳდრა ციხესა-მას შინა ცხოვრებად: და მერმე კჳალად ეუფლა ქვეყანათა ვიდრე კარადმდე ბარდავისა ქალაქისა: და მრავალ-გზის მოსცა ღმერთ-მან აშოტ კურაპალატსა ძლევა და დიდი დიდებაჲ ბრძოლათა შინა:

და იყო ერთსა შინა ჟამსა, განვიდა აშოტ რათამცა შეიკრიბა ლაშქარი ბრძოლისა-თჳს სარკინოზთასა, მოვიდა იგი ადგილსა რომელსამე და განავლინა ლაშქრისა მაწვეველნი. და ვიდრე არღა შეკრებულ იყო ლაშქარი-იგი მისი მის-თანა, დაესხნეს მას სარკინოზნი უცნაურად, და აოტეს იგი: და წარმოემართა, და მოიწია კევსა ნიგალისასა, და იწყო ძებნად ერისა, რათამცა ვითა განიმრავლა ლაშქარი თჳსი: და წარმოემართნეს მის წინაშე იგინი, რომელთა მან უბრძანა: ხოლო იგინი მოვიდეს კლვად მისსა. მაშინ ვიდრე მოწევნადმდე მათდა კარად მისსა, არა უწყოდა აშოტ ზაკვა მათი: და რა-ჟამს მოიწივნეს იგინი კარად მისსა, მაშინღა აგრძნა რაჲ-იგი ეგულვე-ბოდა მათ. და არა ჰყვა მას ერი თჳსი, თჳნიერ მცირედთასა, რომლითა ვერ წინა-აღუდგებოდა მათ იგი [3]): ამის-თჳს შევლტოდა აშოტ კურაპალატი ეკლესიად, და მოწყლეს იგი მახვილითა [4]), საკურთხეველსა ზედა, და შეისვარა საკურთხეველი-იგი სისხლითა მისითა. რამეთუ დაკლეს იგი მუნ ვითარცა ცხოვარი, აღსავალსა საკურთხეველისასა, და სისხლი-იგი მისი, რომელი მას შინა [5]) დათხეული, დღესაცა საჩინოდ სახილველ არს. ხოლო ესმა რაჲ ესე ამბავი ერსა მისსა, რომელნი-იგი იყჳნეს დოლის-ყანსა, ვითარმედ მოიკლა უფალი-იგი მათი აშოტ, კელითა ორო-ზმოროზის ძეთათა, წარვიდეს დოლის-ყანით [6]), და დევნა უყვეს მკვლელთა-მათ უფლისა თჳსისათა, და ეწივნეს მათ სავანესა ზედა ჭოროხისასა. მოსრნეს იგინი ბოროტად, ვიდრემდის არა დაუშთათ არცა ერთი მათგანი: და წარმოიღეს აშოტ მკვდარი და დაფლეს მისსა-მას საფლავსა შინა, ციხესა არტანუჯისასა, ეკლესიასა წმიდათა მოციქულთა პეტრესა და პავლესსა: ხოლო

1) T ტყე.
2) M-ss გურგასლანსა.
3) და მისსა შემდგომად მოვიდა ხალილ, იზიდის ძე, არაბითა, და და იპყრა სომხითი, ქართლი და ჰერეთი, ამის-თჳს შევლტოდა აშოტ კურაპალატი ეკლესიად.... Transposition du M-it T; v. la Traduction.
4) T ajoute, très mal-à-propos: გარდაბანს, ეკლესიასა შინა.
5) T aj. ici 3 mots.
6) M. R, ლოდის-ყანით.

მოიკლა მეგრელთა-გან 1) ესე აშოტ კურაპალატი, დასაბამითგანთა წელთა ხტლად 2), ქორონი-კონსა მეათცამეტედ მოქცეულსა შინა, მე, ითჳჱსა იანვარსა კთ: და დაუტევნა სამნი ძენი, უხუცესი ადარნასე, და შემდეგი მისი ბაგრატ. ესე ორნი თანა-ჰყვეს მას რა-ჟამს იგი მოიწია შავშეთ-კლარჯეთად. ხოლო უმრწემესი, გურამ, არტანუჯის მოსლვასადა შინა დაებადა:

და შემდგომად აშოტის სიკუდილისა 3), რომელ გარეთ ქვეყანა ჰქონდათ ძეთა აშოტისთა, ხოლო კვალადცა და ეუფლნეს სარკინოზნი ქართლსა 4), წარიღეს სარკინოზთა, რამეთუ იყჳნეს იგინი ურჩულ ჰასაკითა: ხოლო რა-ჟამს სრულ-ჰასაკ იქმნნეს იგი, კვალადცა მოსცა ღმერთმან მათვე ყოველივე-იგი ნაქონები მამისა მათისა. რამეთუ იზრდენ სამნივე-იგი ძმანი, ძენი ამის 157
აშოტ კურაპალატისანი 5) ციხესა შინა არტანუჯისასა, და იყჳნეს ხარკისა მიმცემელ სარკინოზთა ყოველნივე ჴევნი შავშეთ-კლარჯეთ-ნიგალისანი: 6)

რამეთუ ამირობდა ტფილისსა შინა ალი, შუაბის ძე, რომელი დაედგინა ხალიფს: ხოლო მას ჟამსა შინა შეითქჳნეს გარდაბანელნი, და განაჩინეს ქორეფისკოპოზად დაჲი, ძე იოანე ქუაბულის ძისა, და შემდგომად მისსა დასჳჲს ქორეფისკოპოზად სამოელ დონაური: და კვალად მეორედ მოვიდა იგივე ხალიფა არაბი. შეებნეს გარდაბანელნი, გაავაზს, და გააქციეს ხალიფი, და მოსწყუდა სიმრავლე ფრიადი: და კვალად დაჯდა ამირად ტფილისს საჰაკ, ისმაელის ძე: ხოლო ხალიფი მოვიდა მესამედ, და მოკლეს ჯავახეთს, და ძე მისი მოჰმედ მოვიდა ქართლს 7): მოერთო მას ბაგრატ, ძე აშოტ კურაპალატისა, და მისცა მას ქართლი, და წარმართა ღმერთმან გულმწიფობა მათი: 8)

მზ. მეორმეოცდამეშვიდე 9) კურაპალატი, ბაგრატ, ძე აშოტ კურაპალატისა და ძმა ადარნასესი და გუარამისი, ბაგრატოანნი:

ხოლო ამან ბაგრატ და ძმათა მისთა დაიპყრეს არტანუჯით გამოღმართ მათი ნაქონები-იგი მამულები მამისა მათისა და მორჩილობდეს სარკინოზთა: ხოლო ვითარ მოვიდა მოჰმედ

1) Ce mot manque à T.

2) T ႵႷႬ; R, ხჳლ; v. la Traduction.

3) T aj. მამისა მათისა.

4) T aj. ici 4 mots.

5) Il y a ici dans le M-it T, des transpositions de mots, qui n'affectent pas le sens.

6) T; და ვითარ წარვიდა ხალიფი, დაუტევა ამირად ალი, შუაბის ძე.

7) Le M-it T met ici la phrase ci-dessus: ხოლო რა-ჟამს სრულ-ჰასაკ იქმნეს იგინი ძენი აშოტისანი, მოსცა ღმერთმან ხოლო (sic) არტანუჯით გამოღმართ დაიპყრეს მათ ნაქონები იგი მამისა მათისა, დასვეს ბაგრატ კურაპალატად, ხოლო...; cette rédaction est très vicieuse.

8) T aj. depuis და.

9) le M-it T porte მეორმეოცე მეფე..., 40-e *roi*, tandis que, le chiffre de la dernière rubrique, p. 153, est: 45-e *roi*. Outre cela, ce M-it omet depuis და ძმა..., jusqu'a გუარამისა, inclusivement.

ქართლს და მიერთო მას ბაგრატ კურაპალატი, მაშინ[1]) გამოვიდა საჰაკ, ამირა ტფილელი, ლაშ-ქრითა, და დადგა რეკს. ხოლო მოჰმედ და ბაგრატ წარიღეს უფლის-ციხე, და მოვიდეს კახნი გარდაბანელნი შველად საჰაკისა: შეიბნეს რეკს და იბრძოდეს, და იყო ბრძოლა ძლიერი[2]) მათ შორის: არცა იგინი გაიქცნეს და არცა იგინი, ვიდრემდის გაიყარნეს. და აიყარა მოჰმედ და წარ-ვიდა[3]) ბარდავს:

ხოლო ამან ბაგრატ გააჩინა და განაწესა კათალიკოზი აფხაზეთს, ქრისტეს აქეთ, ჳლ[4]): ხოლო აქა ჟამამდის გარდასრულ იყჳნეს წელნი მოჰმედის გამოჩინებით-გან რომელ-მან სჯული სარკინოზთა დაუდვა, ორ ას ათ-ცხრა-მეტნი:

მაშინ მოვიდა ბუღა თურქი, მონა, ბაღდადით, რომელი გამოეგზავნა ამირ-მუმლსა, სპითა დიდითა. შემუსრნა ყოველი სომხითი და ტყუე ჰყჳნა ყოველნი მთავარნი მათნი: და მოვიდა მუ-ნით, და მოადგა ქალაქსა ტფილისსა, რამეთუ არა მორჩილობდეს[5]). და მოკლა ამირა ტფილი-სისა საჰაკ, და შემუსრა ტფილისი, და დაწუა ცეცხლითა, და მოაოჴრნა ყოველნი არენი მისნი: მაშინ გამოვიდა თევდოსი, მეფე აფხაზთა, წინა-აღდგომად მისსა, და დადგა კვერცხობსა: ხოლო ბუღა, ვითარცა ცნა, წარავლინა ზირაქ, სპასალარი თჳსი, და ბაგრატ[6]) კურაპალატი. და შეებნეს და გააქცივნეს აფხაზნი, და მოსწყდა სიმრავლე ურიცხვი: და თევდოსი მეფე წარვიდა, მეოტი, გზასა ღვალეთისსა: კვალად უკუჱ მოქცეულითა დაუდგეს წინა გარდაბანელნი, ჯვარის-გვერდსა, და
158 ავნეს დიდად ლაშქართა: ხოლო ვითარ ცნა ბუღა, აღიყარა მუნით და მოვიდა ჭართალეთს, და დადგა მუნ შინა, აღიყვანნეს მთიულთა-გან მძევალი კაცი სამ-ასი[7]). და ლამოდა[8]) შესლვასა ოვსეთად. და შევიდა ცხავატამდის: ხოლო აბულმაზ, სომეხთა ერის-თავ-მან, და გუარამ მამ-ფალი-მ, აშოტის ძე-მან, ძმა-მან ბაგრატ კურაპალატის-მან[9]), მიუთხრეს მთეულთა, რათა არა შეუშვან: ხოლო მათ განიხარეს და განწირეს მძევალნი მათნი: უშველა ღმერთ-მან. რამეთუ მო-ვიდა თოვლი. დაუდგეს წინა და შეებნეს, და მოსცა ღმერთ-მან ძლევა. და მოკუდა სარკინოზთა-გან ურიცხჳ, და ცხენ-მან მათ-მან მოძოვა იელი, დაიკოცა ფრიადი. ხოლო სიმრავლისა-გან ლაშქრისა, არა ჩნდა: რამეთუ იყო სიმრავლე მისი ვითარ ას ოცი ათასი:

---

1) Manque à T, depuis ხოლო ამან, jusqu'ici.
2) T, quatre mots omis.
3) T წარვიდეს.
4) Ce § manque à R, T; v. la Traduction.
5) T aj. ამირა საჰაკ მოკლა, შემუსრა.
6) T მე აშოტ კურაპალატისა.
7) Addit. du M-it T, depuis აღიყვანნეს.
8) M-ss ლამობდა.
9) Tous les titres de Gouaram, dans le M-it T, se réduisent à აშოტისძე-მან, mots qui manquent dans les autres copies.

შეიქცა გარე და დაიფამთრა ბარდავს. და შეიპყრა ხუცისა ვინმე ძე, რომელი გამოასრებულ იყო, და შემუსრა გარდაბანი: განაღო კარი დარუბანდისა, და გამოიყვანნა ხაზარნი, სახლი სამ ასი, და დასხნა იგინი შანქორს: და დარიელით [1] გამოიყვანნა ოვსნი, ვითარ სახლი სამი ათასი, და დასხნა ღმანის, და ენება შესლვა ზაოფხულის ოვსეთად: ხოლო ამირ-მუმლ-მან ვითარ ცნა ვითარმედ ხაზართა, ტომთა მისთა, ზრახავს, მოუვლინა ბუღას, რათა დაუტეოს ქართლი მოჭმედს, ხალილის ძესა: და წარვიდა ბუღა, და ამირობდა მოჭმედ [2], ხალილის ძე: და გარდაადგინა ამირამუმლ-მან [3] მან მოჭმედ [4], და დაადგინა ისე, შიხის ძე, ნათესავი მოჭმედისავე: და ქორეპისკოპოზი იყო გაბრიელ დონაური, ძმა სამოელ ქორეპისკოპოზისა: და წარვიდა ისე, და მოვიდა სხუა ამირა, რომელსა ერქუა სახელად აბრაჭამ: და კუალად მოვიდა ამირად ხალილის ძე მოჭმედ, და უფროს ნებიერად დაიპყრა ყოველი ესე ქუეყანა. სომხითი, ქართლი და რანი: და წარვიდა ხალილის ძე, და დადგა ამირად კაცი საჭაკის [5] მონათესავთაგანი, სახელით გაბლუც: ხოლო გუარამ, ძე-მან აშოტ კურაპალატისა-მან და ძმა-მან ბაგრატ კურაპალატისამან [6], შეიპყრა გაბლუც და წარსცა საბერძნეთად. რამეთუ განდიდებულ იყო გაბლუც, და დაემორჩილნეს გარდაბანელნი: და ბრძოდა აშოტ, მამის ძმისწულსა მისსა, ძესა სუმბატ სომეხთ მეფისასა, ძმასა გუარამისსა: ხოლო გუარამს დაეპყრა ჯავახეთი, თრიალეთი და ტაშირი, აბოცი და არტაანი, და ჭბრძოდა სარკინოზთა. ზოგ-ჯერ სძლის გუარამ, და ზოგ-ჯერ სარკინოზთა: ხოლო გუარამ განუყუნა ქუეყანანი ძმათა თჳსთა, ადარნასეს და ბაგრატს, და აბოცი განუყო ცოლის ძმასა თჳსსა, სომეხთა მეფესა: და შემდგომად ამისა გარდაიცვალა ადარნასე, ძმა ამის გუარამისა და ძე აშოტ კურაპალატისა: გარდაიცვალა ბაგრატ კურაპალატი, ძმა ამის ადარნასესი, ქორონიკონსა ჟვ, და დაუტევნა სამნი ძენი, დავით, აშოტ და ადარნასე: გარდაიცვალა ესე ადარნასე, ქორონიკონსა ჟდ: 159
გარდაიცვალა აშოტ, ძმა ამის ადარნასესი და ძე ბაგრატ კურაპალატისა, ქორონიკონსა რე: [7]

მას ჟამსა გამოვიდა აფხაზთა მეფე, გიორგი აღწეველი, ძმა [8] თევდოსესი და დემეტრესი, ძე ლეონისი, დაიპყრა ქართლი და დაუტევა ერის-თავად ჩიხას, ძე დემეტრესი [9]: და ვითარ გარდაიცვალა გიორგი, აფხაზთა მეფე, დარჩა ძე დემეტრესი მცირე, რომელსა ერქუა ბაგრატ, რომელი

---

1) T დარიალამნით.
2) T ჭუმედ, ici et plus bas, habituellement.
3) T ამირა-მან.
4) ჭუმედ.
5) Ici, et plusieurs fois nos M-ss portent საკ ou საჭაკ, საკის ou საჭაკის.
6) T omet quatre mots.
7) Manque à T, depuis და შემდგომად.
8) L'épithète აღწეველი s'explique par la dernière ligne de ce §; elle manque aux M-ss T, R, qui ajoutent le mot bien nécessaire, ძმა.
9) Mon M-it aj. მეფობდა ესე შჳდ წელ.

იცნობების ექსორია ქმნილობით. და ცოლ-მან გიორგი მეფისა-მან მოკლა ტინინე, ძე დემეტრესი, ერის-თავი ჩიხისა, და ეტრუა იგი იოანე, მთავარსა შავლალიანსა, და შთააგდეს ბაგრატ ზღვასა: ხოლო ღმერთი-მან განარინა იგი, და მიიწია კოსტანტინეპოლედ: და მოგვარა მეფე-მან იოანე-მ ძესა თჳსსა ადარნასეს ცოლი, ასული გურამ, აშოტის ძისა: და მოკუდა იოანე, მეფე აფხაზთა, და მეფობდა მის-წილ ძე მისი ადარნასე: მაშინ კჳრა [1]) ლიპარიტს ქვეყანანი თრიალეთისანი, ალაგო ციხე კლდე-კართა. და იპატრონა დავით, ძე ბაგრატ კურაპალატისა [2]):

თეოდოსი მეორე გარდაიცვალა ცოლ-შჳლიანად, და დაჯდა მეფედ გიორგი, რომელსა საუფლისწულოდ ჰქონდა აღწევი. ამის-თჳს ეწოდა მას გიორგი აღწეველი: თეოდოსი იპატრონა ოც და შვიდი წელი: [3])

მჱ. მეორმეოცდამერვე მეფე, კურაპალატი დავით, ძე ბაგრატ კურაპალატისა, ბაგრატოანი: [4])

ხოლო ამას დავით კურაპალატსა აღუდგა მტრად ნასრა, ძე გურამ მამფალისა, რომელი იყო მამის ძმა ამის დავითისი: ხოლო ესე ნასრა, ბიძის [5]) ძე ამა დავით კურაპალატისა, და გურგენ იყუნენ აფხაზთა კერძ. ხოლო დავით და ლიპარიტ უშველდეს სომეხთა, და იბრძოდეს სომეხნი და აფხაზნი ქართლსა ზედა: მას ჟამსა მონაზონ იქმნა გურამ:

ხოლო ამან დავით კურაპალატ-მან აღაშენა ეკლესია ხახულისა [6]): და ვითარ მოკუდა კახთა ქორეპისკოპოსი გაბრიელ დონაური, დაჯდა ქორეპისკოპოსად ფადლა არევმანელი, კაცი ბრძენი, და საქმის მეცნიერი:

მას ჟამსა შინა მოიტყუა ნასრ, ძე-მან გურამ [7]) მამფალისა-მან, დავით კურაპალატი, ძე ბაგრატისი, მამის ძმის-წული მისი [8]), და მოკლა იგი ქკს რა [9]). დაუტევა ძე, სახელით ადარნასე, რომელი მეფე იქმნა შემდგომად მამისა თჳსისა: ხოლო გარდაიცვალა აშოტ, კეკელა, ძე ადარნასესი,

---

1) T და შეიპყრა.

2) Au lieu de ces trois mots, le M-it T porte; ბაგრატის ძე, ხოლო ნასრ. ძე გურამისი, და გურგენ...; suivez plus bas: იყუნენ აფხაზთა...

3) Tout ce § manque, T, R.

4) La rubrique manque à T.

5) Le M-it R et le mien portent la fausse leçon ბიძის.

6) Cette phrase manque, T; cf. p. 169.

7) T გურამისამან.

8) Aj. par T, depuis ძე ბაგრატისი. Tout ce qui suit est omis jusqu'à შეუყრნეს, seconde ligne du § suivant, et se retrouvera, avec de grandes variantes, dans une note de la p. 161, à la findu 49-e règne.

9) La date manque à T.

ძისა აშოტ დიდისა, ქორონიკონს ჟზ: გარდაიცვალა სუმბატ მამფალი, არტანუჯელი, ძმა აშოტ-
გუარამისა დ ძე ადარნასესი, ძისა აშოტ დიდისა, ქორონიკონს რთ: გარდაიცვალა ძე ამის სუმ-
ბატისა, დავით მამფალი, მონაზონ ქმნილი. ქორონიკონს რჲგ: გარდაიცვალა სუმბატ ერის-
თავთ ერის-თავი, ძე მის დავით მამფალ მონაზონისა, ქორონიკონს სჱ, და დაუტევა ძენი ორნი,
დავით და ბაგრატ: გარდაიცვალა ესე ბაგრატ, ძე სუმბატისი, და ძმა დავითისი, ქორონიკონს სჱ, 160
მასვე წელსა. რომელსა წელსა მოკვდა მამა მისი სუმბატ, და დაუტევა ძენი ორნი, გურგენ და
სუმბატ: ხოლო გურგენ დაუტევა ძე ერთი, სახელით დემეტრე. და სუმბატ დაუტევა ძე ერთი,
სახელით ბაგრატ: გარდაიცვალა გურგენ კურაპალატი, ძმა სუმბატ მამფალ-არტანუჯელისა, და
ძე ადარნასესი, ძისა აშოტ დიდისა, ქქს რია: გარდაიცვალა აშოტ კუხი, რომელ-მან აღაშენა ტბეთი
საეპისკოპოსო, ძე მის გურგენ კურაპალატისა, ქორონიკონს რლჱ: გარდაიცვალა ადარნასე, ერის-
თავთ ერის-თავი, ძე გურგენ კურაპალატისა, ძმა აშოტ-კუხისა, ქორონიკონს რივ. და დაუტევა
ორნი ძენი, დავით, ერის-თავთ ერის-თავი. და გურგენ, ერის-თავთ ერის-თავი: გარდაიცვალა ესე
გურგენ, ერის-თავთ ერის-თავი, ძმა დავით ერის-თავთ ერის-თავისა, ქორონიკონს რჟა: გარდა-
იცვალა ბაგრატ მამფალ-არტანუჯელი, ძე სუმბატ მამფალ-ანთიპატი არტანუჯელისა, ძისა ადარ-
ნასესი, და ძმა მამფალ დავით მონაზონ ქმნილისა, ქორონიკონს რკთ: გარდაიცვალა ადარნასე
ყოფილი, და მონაზონ ქმნილი ვასილი, ძე მის ბაგრატ მამფალ-არტანუჯელისა, ქორონიკონს
რჲე: გარდაიცვალა აშოტ, ძმა ადარნასე მონაზონ ქმნილისა, და ძე ბაგრატ მამფალ-არტანუჯე-
ლისა, ქორონიკონს რნთ: გარდაიცვალა დავით ერის-თავთ ერის-თავი, ძე ბაგრატ მამფალ-არტა-
ნუჯელისა, და ძმა ადარნასე ყოფილ ბასილისა, ქორონიკონს რკჱ: გარდაიცვალა გურგენ ერის-
თავი, ძმა ამის დავით ერის-თავთ ერის-თავისა, ქორონიკონს რმგ: გარდაიცვალა გურგენ, ძე მის
გურგენ ერის-თავისა, ძისა ბაგრატ მამფალ-არტანუჯელისა, რპჱ:

ხოლო ვიწყოთ ჩვენ პირველივე ამბავი-იგი დავით კურაპალატისა, რომელი მოკლა ნასრი-მ
მამის ძმის-წულ-მან მის-მან, ძე-მან გუარამ მამფალისა-მან: ამის-თჳს [1]) შეუკრბეს ნასრის მტრად
სომეხნი და ლიპარიტ, და ქართუჱლნი, და აშოტ, ძმა დავითისი, და მათ-თანა სარკინოზნი. და
შეებნეს ნასრს და გააქციეს, და მიუხვნეს ციხენი: და წარვიდა ნასრი მეოტი კოსტანტიპოლედ,
წინაშე ბერძენთა მეფისა [2]) და იყოფოდა მუნ მრავალ-ჟამ [3]). და დასვეს ქართუჱლთა მეფედ
ადარნასე, ძე დავით კურაპალატისა:

[1]) T, ხოლო ნასრს.

[2]) T porte seulement: წარვიდა საბერძნეთს, et ajoute: და მოკლა გუარამ, ძე აშოტისი, და დამარხეს ოპიზას, შემდგომ მისსა ან აღშენებულისა, tout ce qui suit étant omis; T continue: ხოლო ბაგრატ, ძე დემეტრე... p. 161.

[3]) Ici il reste, dans le M-it T, les onglets de deux feuillets, qui ont été coupés; mais après huit feuillets entiers on en trouve trois qui semblent être de même papier et de la même main que le reste, où se lisent les détails généalogiques dont j'ai parlé plus haut; v. à la fin du 49-e règne, dans le texte et dans la Traduction.

მთ. მეორმეოცდამეცხრე მეფე, ადარნასე, ძე დავით მეფე-კურაპალატი-სა, ბაგრატოანი:[1]

ხოლო ამან ადარნასე-მ მეფობასა შინა მისსა აღაშენა ბანა, კელითა კჳრიკე ბანელისათა,
რომელი-იგი ქმნა პირველი ეპისკოპოსი ბანელი: ხოლო მასვე ჟამსა შესრულ იყო ბაგრატ, ძე
დემეტრე აფხაზთა მეფისა, საბერძნეთად, კოსტანტინეპოლედ, და მოსცა ბერძენთა მეფე-მან
161 ლაშქარი, და გამოგზავნა ზღვით, და ნავით შემოვიდა აფხაზეთად. და მოკლა ადარნასე, ძე იოანე-
სი, და დაიპყრა აფხაზეთი: ხოლო ამან ბაგრატ მეფე-მან შეირთო ცოლი[2] ადარნასესი ცო-
ლად, ასული გუარამ მამთვალისა[3]. და გამოიყვანა ბაგრატ, აფხაზთა მეფე-მან, ნასრ ცოლის
ძმა მისი, საბერძნეთით, და მისცა ლაშქარი: და მუნით გარდამოვიდა ნასრი სამცხეს[4], და
შეიპყრნა სამნი ციხენი, ოძრკე, ჯუარის-ციხე და ლომსიანთა, გუარამისვე აღშენებული: და მუნცა
შეიკრიბნა სხუანი ლაშქარნი ურიცხუნი, და მომართა ადარნასეს, ქართლისა მეფესა, ძესა დავით
კურაპალატისასა: ხოლო ადარნასე მეფე, ძე დავით მოკლულისა, განვიდა ბრძოლად მისა, და
მიჰყვა მის-თანა შეწევნად გურგენ კურაპალატი, რომელი უწინარეს ამის ადარნასე მეფისა კუ-
რაპალატი იყო, და შვილნი მისნი, და მათ-თანა სომეხნი, და ჰყუჩს ბრძოლა და ომი დიდ-ძა-
ლი მტკუარსა ზედა. და შეეწია ღმერთი მცირეთა ამათ ადარნასეს კერძთა, და იძლივნეს ნასრი,
და აფხაზნი, და ბაყაიარ, მთავარი ოვსი, და მეოტ იქმნეს, და შეიპყრეს ნასრ და მოკლეს კევსა
შინა სამცხისასა, სოფელსა რომელსა ეწოდების ასპინძა, ქორონიკონს რჲ, და არა დაუშთა
მჳლი, და აღიხოცა სახსენებელი მისი: გარდაიცვალა გუარამ მამთვალი, მამა ნასრესი და ძე აშოტ
დიდისა. ქორონიკონს რბ: გარდაიცვალა აშოტ, ძე გუარამ მამთვალისა, ძისა აშოტ დიდისა, და
ძმა ნასრისი, ქორონიკონს პთ:[5]

ხოლო ოდეს ჯერეთ არა მომკუდარ იყო გურგენ კურაპალატი, ძე ადარნასესი, ძისა აშოტ დიდისა, წარმოვიდა ესე გურგენ ტაოთ, კალმახით, მამ-ულით თჳსით, ცხოვრებად შავშეთს და არტანს, და მისსა შემდგომად შეიმტერნეს ურთიერთარს, და შეკრბეს ლაშქარი ერთმანერთსა ზედა: ერთ კერძო გურგენ კურაპალატ-მან და ერთა მისთა, მეორე კერძოსა ადარნასე მეფე-მან და ბაგრატ არტანუჯელ-მან: მოვიდეს ესენი კევსა არტანისსა, სოფელსა მგლინავს. და ჰბრძოდეს ერთმან-

---

1) La rubrique manque, T.

2) Ici s'intercale l'Addition signalée n. 3, p. 193.

3) T გურამისი.

4) T, ხოლო ნასრ შეიპყრნა...

5) M-it T, même récit; depuis აღშენებულნი: მოვიდეს გურგენ და ადარნასე, ძე დავითისა: უშველეს სომეხთა. შეიბნეს მტკუარსა ზედა. იძლივნეს აფხაზნი, ნასრ და ბაყათარ, მთავარი ოვსი, და ერის-თავი აფხაზთა: ხოლო ფადლონ..., plus bas.

ერთს. და მეოტ იქმნა გურგენ. წყლეს და შეიპყრეს, და მოკჳდა წყლულებისა-მის-გან გურგენ კურაპალატი, ქორონიკონსა რია. რომლისა სიკჳდილი ზემორე აღგვიწერია:

და ამისსა შემდგომად განძლიერდა ფადლა ქორეპისკოპოსი. და დაიმორჩილნა გარდაბანელნი. და შემდგომად მისსა დაჯდა კჳრიკე ქორეპისკოპოსად, და დაიპყრობდეს ქართლსა აზნაურნი:

მას ჟამსა გამოვიდა კოსტანტინე, აფხაზთა მეფე. დაიპყრა ქართლი, და დაემტერა სომხთა
მეფე, სუმბატ ტიეზერაკალი, და გამოილაშქრა სპითა დიდითა. და მოადგა უფლის-ციხესა. და მო- 162
იღეს პალან-კურტანი. აღმოაგეს ზემო-კერძო, და წარიღეს ციხე კერკითა [1]): ხოლო კუალად იმზახნეს სუმბატ და კოსტანტინე. და უკუ-მოსცა უფლის-ციხე. და ყოველი ქართლი:

ხოლო ამისა შემდგომად მოვიდა ამირა აგარიანი. სახელით აბულ-კასიმ, ძე აბუ-საჯისი არაბელი, რომელი გამოეგზავნა ამირ-მუმლსა, სპითა დიდითა და ურიცხვითა, რომელთა არა იტევდა ქუეყანა: და მოვიდა პირველად სომხითს, და მოსრა ყოველი სომხითი, სივნეთი, ვაიძორი და ასფურაგანი: მაშინ სუმბატ, სომხეთა მეფე-მან, ვერ დაუდგნა ზარისა-მის-გან და წარმოვიდა მუნით მეოტებით, და მიმართა მთათა აფხაზეთისათა, და მუნ იყოფოდა: და მოვიდა აბუ-საჯის ძე ტფილისს. და მას ჟამსა ამირა იყო ჯაფარ, ძე ალისი: მოვიდა და მოადგა უჯარმოს, და შიგან დგეს სამ ასი ოდენ კაცნი, და ჰბრძოდეს მრავალთა დღეთა. და ვითარ იხილეს რომელ ვერ დაუდგმიდეს, ამის-თჳს აღდგეს ღამით და გარდაიხვეწნეს. რომელნიმე წარვიდეს, და რომელთამე ეწივნეს, და დაკოცნეს: ვითარცა ცნეს ბოჩორმელთა ციხოვანთა წარღებაი უჯარმოსა. დააგდეს ციხე და გარდამოიხვეწნეს: ხოლო რა-ჟამს მოვიდეს მუნ, ჰპოვეს იგი უკაცური. და თქუეს. „რომელი ბაკი იყო, მას შინა ფიცხლად შეგვებნეს, და რომელი ციხე-ა იგი უკაცურად დაუგდიათ:“ აღიღეს ბოჩორმაცა, და დაიჭირეს ციხედვე, და უჯარმის ზღუდენი დაარღვივნეს:

ხოლო კჳრიკე ქორეპისკოპოს-მან ვითარ იხილა რომელ არა იყო ღონენი მისი, ამის-თჳს [2]) მიენდო ფიცითა, მივიდა და ნახა. და ჰკითხა მან. „ვინ გაწჳია აქა მოსვლა:“ და უთხრა. „მაწჳია დედა-მან ჩემ-მან და თქუჱ, არა ვატკივნო გული ერთისა შემხედვარსა [3]):“ და შეუყუარდა სიკეთისა მისისა-თჳს. და განუტევა, გარნა ბოჩორმა თჳთ დაიჭირა: შემდგომად ამისა შემოვიდა ქართლად. და მოაოკრა ქართლი. და ვიდრე-იგი შემოვიდოდა. მოარღვივნეს ზღუდენი უფლის-ციხისანი. რომელ არა დაიმჭირონ: შევიდა მუნით სამცხეს, და მოაოკრა სამცხე და ჯავახეთი. და [4]) მოადგა ციხესა თმოგვისასა: და ვითარ იხილა სიმაგრე მისი და სიმტკიცე, აღიყარა მუნით, და

---

1) T წ̃რკითა (sic).
2) Manque, T.
3) Leçon de tous les M-ss; il faut au moins შემხედვარისა.
4) T რამეთუ.

მოვიდა ყველსა, და მოადგა გარე: და უწყო ბრძოლად. ხოლო იყო მუნ-შიგა ჭაბუკი ერთი, სა-
163 ხელით გობრონ. ებრძოდა შიგნით გამოღმართ, დღეთა ყოველთა, მოყუასთა მისთა თანა: და ვითარ წარიღეს ციხე-იგი, შეიპყრეს წმიდაჲ გობრონ და აწამეს. რომლისა წამება მისი აღწერა ვრცლად [1]) წმიდა-მან მამა-მან ჩუჱნ-მან სტეფანე, მტბევარ-მან ეპისკოპოს-მან:

[2]) აღიყარა მუნით და წარვიდა დვინად ქალაქად. ხოლო მუნ მოვიდეს, და უთხრეს ვითარმედ სუმბატ მეფე შევიდა ციხესა კაპოეტისასა, და მსწრაფლ აღიყარა და მიმართა ციხესა-მას რომელსა შინა იყო სუმბატ, მეფე სომხეთა, და ამცნო ლაშქარსა თჳსსა, რათა ყოველი კაცი რომელი პოვონ ცოცხალი მოიყვანონ წინაშე მისსა: და მოვიდა, და მოადგა ციხესა კაპოეტისასა. და ციხოვანთა დედა-წული რომელი პოვეს გარეგნით დაიპყრეს[3]) ჴელთა: და ამის-თჳს გამოსცეს ციხე-იგი და შეიპყრეს სუმბატ მეფე და წარიყუანეს დვინს, ჩამოჰკიდეს ძელსა, და მოკუდა:

შემდგომად ამისსა, ვითარ გარდაჴდეს წელნი რაოდენნიმე და მოეშენა ქართლი, მაშინ უკმო კჳრიკე ქორეპისკოპოს-მან კოსტანტინე, აფხაზთა მეფესა, და ჩავიდეს ტჳრეთად, და მოადგეს ციხესა ვეჟინისასა: აფხაზთა მეფე მოადგა ზედა-კერძო, და კჳრიკე ქუემოთ: და ვითარ მისწურეს წარღებად, მაშინ აღარნასე პატრიკი მოვიდა, და პარასკევსა ჯუარსა მიუპყრა ზავის პირი, მოსცა აფხაზთა მეფესა არიში, გავაზნი, და კჳრიკეს ორჭობი, და ესრეთ დაიზავნეს და შეიქცეს: მაშინ მოვიდა კოსტანტინე, აფხაზთა მეფე, და ილოცა ალავერდს, წმიდის გიორგის წინაშე, და შემოსა ხატი მისი ოქროთა: ხოლო ლაშქარი მისი უფროსი წარავლინა გზასა გარესა, და ფრიად პატივ-სცა კჳრიკე ქორეპისკოპოს-მან, და წარვიდა ქუეყანად თჳსად: შემდგომად მცირედთა დღეთა გარდაიცვალა კოსტანტინე, აფხაზთა მეფე, და იშლებოდა ქუეყანა აფხაზეთისა ჟამ რაოდენმე: რამეთუ ესხნეს ძენი ორნი კოსტანტინე მეფესა. ერთი უხუცესი, და მეორე, რომელი უშვა ცოლ-მან, უმრწემესი: უხუცესსა ერქუა გიორგი, და უმრწემესსა ბაგრატ: და იყო მათ შორის ბრძოლა ფიცხელი, რომელი თჳთოეულად ჰპოო ცხოვრებასა მათსა: ხოლო ესე ბაგრატ სძე იყო გურგენ ერის-თავთ ერის-თავისა, ძისა აღარნასე ერის-თავისა, რომელი იყო ტომად ბაგრატოანი, რომლისა სიკუდილი ზემო აღგვიწერია: ხოლო[4]) ესე გურგენ უშველდა ბაგრატს[5]), ყოვლითა ძალითა მისითა: ვიდრე არა მიიცუალა ბაგრატ, არა იყო მშვიდობაჲ შორის მათსა:

და [6]) შემდგომად სიკუდილისა მისისა მიიღო სრულებით მეფობაჲ აფხაზთა გიორგი

---

1) Manque, T.
2) M-ss და ვითარ აიღეს ციხე-იგი.
3) T პოვა... დაიპყრა.
4) Omis, T, depuis რომელი.
5) Omis, T.
6) T trois mots omis.

მეფე-მან: იყო ესე გიორგი მეფე [1]) სრული ყოვლითა სიკეთითა, სიმჴნითა და ახოვნებითა, ღვთის-მოყუარე იყო, უმეტეს ყ̃თა მაშენებელი ეკკლესიათა, მოწყალე გლახაკთა, უხვი და მდაბალი. და ყოვლითა კეთილითა და სათნოებითა სრული: ამან განაგნა და განაწყვნა ყოველნი საქმენი 164 კეთილნი მამულისა სამეფოსა თჳსისა: ამან აღაშენა საყდარი ჭყონ-დიდისა [2]), და შექმნა საეპისკო-პოსოდ, და განაშვენა იგი ნაწილთა სიმრავლითა წმიდათა მარტვილთათა:

მას ჟამსა გარდაიცვალა კვირიკე ქორეპისკოპოზი, და დაჯდა მის-წილ ფადლა, ძე კვრიკე-სი. და ამან აღაგო ციხე ლოწობანთა: ამასვე ჟამსა მოვიდეს სარკინოზნი, რომელთა უკმობენ [3]) საჯობით, და მოტყვენეს კახეთი, და დაწვეს ჯვარი მცხეთას, და შეიქცეს, და წარვიდეს, და წარი-ტანეს თანა ჯვარი პატიოსანი დაჭრილი: და შემდგომად მისსა [4]) შეედვათ სნება მეცლისა, და გულის-ხმა-ყვეს რომელ ჯუარისა-გან ესოთ: ამის-თჳს [5]) შეკრიბნეს ნაწილნი, და წარმოსცნეს ქართლსავე [6]): ხოლო მათ ჩაკრიბნეს ნაწილნი-იგი ბუდესა შინა, და აღმართეს ადგილსავე თჳსსა:

და ჰერეთსავე, მეფობამდე იშხანიკისსა, პირველნი ყოველნივე იყვნეს მწვალებელნი. ხოლო იშხანიკი, დის-წული იყო გურგენ ერის-თავთ ერის-თავისა, და დედა-მან მის-მან დინარ დედოფალ-მან მოაქცივნა მართლ-მადიდებლად: და სალართა დაეპყრა მაშინ ბარდავი და ადარბა-დაგანი:

ხოლო გიორგი, აფხაზთა მეფე-მან, მისცა ქართლი ძესა თჳსსა უხუცესსა კოსტანტინეს [7]) რამეთუ მაშინ გარდაცვალებულ იყო მეფე ადარნასე, ქორონიკონს რმგ: და გარდაიცვალა ძე ამის ადარნასეს მეფისა, აშოტ კურაპალატი, ქორონიკონს როდ: გარდაიცვალა ძმა ამის აშოტ კუ-რაპალატისა, მეფე დავით, ქორონიკონს რნზ: გარდაიცვალა ძმა ამათი და ძე ადარნასე მეფისა, ბაგრატ მაგისტროსი-კურაპალატი, ქორონიკონს რჲე: გარდაიცვალა ძე ამის ბაგრატისა, ადარ-ნასე კურაპალატი, ქორონიკონს რპა: გარდაიცვალა ბაგრატ, ძე ამის ადარნასე კურაპალატისა, ქორონიკონს რპთ: გარდაიცვალა დავით მაგისტრი, ერის-თავთ ერის-თავი, ძმა ამის ბაგრატისა, ქორონიკონს რპვ:

---

1) T იყო იგი.
2) M-ss ჭყონ-დიდის ეკლესია.
3) T უკმობდეს.
4) T, 2 mots omis.
5) T, 2 mots omis.
6) T ჯვარსა.
7) Ici le M.it T porte cette rubrique: მეორმოცდაერთე მეფე ქართლისა, კოსტანტინე, ძე ადარნასე მეფისა. omettant ce qui suit, il continue, p. 165, გიორგ დაჯდა... règne 50-e *bis*; v. la Traduction.

მ ო მ ა ტ ე ბ ა:

შთამომავლობა ბაგრატოანთა, T ნამდჳლისა-მებრ:

ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვასა ზედა მოვიდეთ: ღმერთმან ოდეს წარუმართა ბაგრატ, აშოტ კურაპალატის ძესა, კელმწიფობა მათი, და იყვნეს ძენი უხუცესისა ძმისა მათისა, აშოტის ძისა, ადარნასესი, სამნი, გურგენ, რომელი-იგი, დღეთა სიბერისა მისისათა,. კურაპალატად დასვეს, და ძმანი მისნი, აშოტ-კეკელა და სუმბატ არტანუჯელი, რომელი კელმწიფობასა მისსა დასვეს ანთიპატოს-პატრიკად: და ძენი ბაგრატ კურაპალატისნი სამნი. დავით, რომელი შემდგომად მამისა თჳსისა დასვეს კურაპალატად, ადარნასე და აშოტ: და ძენი უმრწემესისა აშოტის ძისა, გვარამისი, ორნი. ნასრა და აშოტ: ხოლო აშოტ-კეკელა, ძე ადარნასესი, გარდაიცვალა ქორონიკონს პზ. და დაუტევა გურგენ, რომელი შემდგომად კურაპალატად დასვეს, და სუმბატ არტანუჯელი:

გარდაიცვალა აშოტ, ძე მამფალი გვარამისა, უწინარეს მამისა თჳსისა, ქორონიკონს პთ, არა დაუტევა ძე: გარდაიცვალა ადარნასე, ძე ბაგრატ კურაპალატისა, ქორონიკონს ჟდ, სიცოცხლესავე მამისა თჳსისა, და არა დაუტევა შჳლი: და მამა მისი, ბაგრატ კურაპალატი, ძე აშოტ კურაპალატისა, გარდაიცვალა ქორონიკონს ჟვ. და დაუტევნა ძენი, დავით, რომელი შემდგომად მისსა კურაპალატად ყვეს, და მოიკლა იგი კელითა მის (lis მამის) ძმის-წულისა თჳსისა, ნასრა გუარამის ძისათა, სიცოცხლესავე გვარამისასა, ქორონიკონს რა: ხოლო გვარამ მამფალი, მამის ძმა მისი, მამა ნასრესი, უბრალო იყო სისხლთა-გან დავით კურაპალატისათა. დაუტევა ამან დავით მოკლულმან ძე მცირე, ადარნასე, მოუწიფებელი ჴასაკითა:

ხოლო ნასრ მკჳლელი ივლტოდა სამეფოსა კოსტანტინეპოლედ, და იყო მუნ მრავალ წელ:

და ამისა შემდგომად დასვეს გურგენ ძე ადარნასესი კურაპალატად, დიდისა აშოტ კურაპალატისა ძისა. გარდაიცვალა გუარამ მამფალი, ძე აშოტ დიდისა მამაჲ ნასრასი, ქორონიკონს რბ.

და გარდაიცვალა აშოტ, ძე ბაგრატ კურაპალატისა, ქორონიკონს რე. ამისა შემდგომად გამოვიდა ნასრ სამეფოდ და მოვიდა აფხაზეთს, და იყო მაშინ აფხაზთა მეფე ბაგრატ დის ძე ნასრესი. და შეეწია მას დიდითა ლაშქართა მეფე-მან აფხაზთა-მან, და მუნით გარდამოვიდა ნასრ სამცხეს და შეკრბა სხვაცა ლაშქარი ურიცხჳ. ხოლო ადარნასე, ძე მოკლულის კურაპალატისა, განვიდა ბრძოლად მისსა. და მიჰყვა მის-თანა, შეწევნად ადარნასეს, გურგენ კურაპალატი და შჳლნი მისნი, და ყვეს ბრძოლაჲ და ომი დიდი ნასრას ზედა. და შეეწია ღმერთი მცირეთა ამათ ადარნასეს კერძთა, და სძლეს ნასრას, მეოტ იქმნნეს და შეიპყრეს ნასრა, და მოკლეს კევსა შინა სამცხისასა, სოფელსა რომელსა ეწოდების ასპინძა, ქორონიკონს რჳ (ႰჃ), და არა დაუშთა შჳლი ნასრას, და აღიკოცა საკსენებელი მისი:

ადარნასე, ძე დავით კურაპალატისა, დასვეს ქართველთა მეფედ მის მოკლულისა (sic). ამან ადარნასე, ძე-მან დავით მოკლულისა-მან, აღაშენა ბანა კელითა კჳრიკე ბანელისათა რომელი-იგი

ქმნა პირველ ეპისკოპოზ ბანელ: და მამფალი სუმბატ არტანუჯელი, ძე ადარნასესი, ძისა აშოტ დიდისა, გარდაიცვალა ქორონიკონსა რთ. და დაუტევნა ძენი ორნი, ბაგრატ მამფალი და დავით მამფალი. და სიცოცხლესავე შინა სუმბატ არტანუჯელისა, ოდეს ნასრი მოიკლა, ქვეყანა მისი სხვათა მთავართა შეიპყრეს:

ხოლო გურგენ კურაპალატი წარმოვიდა ტაოთ-კალმახით, მამულით თჳსით, ცხოვრებად შავშეთს და არტაანს. და მისსა შემდგომად შეიმტერნეს ურთიერთას და შეკრბეს ლაშქარი ერუშეთისა ზედა. ერთ-კერძო გურგენ კურაპალატ-მან და ერთა მისთა. მეორე კერძოსა ადარნასე, ქართველთა მეფე-მან, და ბაგრატ არტანუჯელ-მან: მოვიდეს ესენი კევსა არტაანისასა. სოფელსა მგლინავს, და ებრძოდეს ერთმანერთს. და მეოტ იქმნნეს გურგენ კურაპალატი, წყლეს და შეიპყრეს, და მოკჳდა წყლულებისა-მის-გან გურგენ კურაპალატი, ძე ადარნასესი, ძისა აშოტ დიდისა, ქორონიკონსა რია. და დაუტევნა ორნი ძენი, ადარნასე და აშოტ, რომელიცა შემდგომად ერის-თავთ ერისთავად დასვეს, შემდგომად გურგენ მამისა თჳსისა, კურაპალატისა, გარდაიცვალა ქორონიკონსა რივ. და დაუტევნა ძენი ორნი მცირენი, დავით ერის-თავთ ერის-თავი, და გურგენ, რომელი შემდგომად მერმე დიდი ერის-თავთა ერის-თავი იყო: და გარდაიცვალა ბაგრატ მამფალი, არტანუჯელი, ძე სუმბატისი, ქორონიკონსა რკთ, თვესა აპრილსა გ, დღესა აღვსებასა. და დაუტევნა ძენი ოთხნი, ადარნასე, რომელი-იგი მონოზონ იქმნა, და ბასილი სახელ იდვა, გურგენ ერის-თავი, აშოტ და დავით. გარდაიცვალა დავით ერის-თავი, ძე ბაგრატ არტანუჯელისა, მამფალისა, ადარნასეს ძისა გურგენ კურაპალატისა, ძმაჲ დიდისა გურგენისი ქორონიკონსა რკზ, და არა დაუტევა შვილი აშოტ ერის-თავთა ერის-თავ-მან, ძე-მან გურგენ კურაპალატისა-მან, რომელსა ეწოდა კუხი, აღაშენა ტბეთი შავშეთს, და განასრულა იგი ყოვლითა განგებითა, და დასვა პირველად ეპისკოპოზად სანატრელი სტეფანე, უწყებითა სულისა წმიდისათა. და გარდაიცვალა ესე აშოტ-კუხი ქორონიკონსა რლზ. და არაჲ ესვა შვილი:

და ამისსა შემდგომად გურგენ ძმის-წული მისი, ძე ადარნასესი, დასვეს ერის-თავთ ერისთავად: გარდაიცვალა დავით, ძე ბაგრატ არტასნუჯელისა, ქორონიკონა რმბ. და დაუტევა ძე მუცელსა შინა ცოლისა თჳსისასა, რომელსა ეწოდებოდა ბაგრატ: გარდაიცვალა ადარნასე, ქართველთა მეფე, ძე დავით მოკლულისა, ქორონიკონსა რმგ. და დაუტევნა ძენი ოთხნი, დავით, რომელი შემდგომად სიკჳდილისა მისისა ქართველთ მეფე იქმნა, აშოტ კურაპალატი, და ბაგრატ მაგისტროსი, და სუმბატ, რომელი ძმათა შემდგომად კურაპალატად დასვეს:

გარდაიცვალა გურგენ ერის-თავი, ძე ბაგრატ არტასნუჯელისა, ქორონიკონსა რმგ, მასვე წელსა შინა რომელსა შინა ქართველთა მეფე ადარნასე მიიცვალა. და დაუტევა ამან ძე მუცელსა შინა ცოლისა თჳსისასა, რომელსა ეწოდა გურგენვე, სახელი მამისა მისისა:

გარდაიცვალა დავით ქართველთა მეფე, ძე ადარნასე მეფისა, ქორონიკონსა რნზ, და არა ესვა ძე: გარდაიცვალა აშოტ, ძე ბაგრატ არტანუჯელისა, ქორონიკონსა რნთ, თვესა ივნისსა, და არა ესვა ძე: გარდაიცვალა გურგენ, დიდი ერის-თავთ ერის-თავი, ძე ადარნასესი, რომელ-მან უმეტესნი სიმჴნენი და ბრძოლანი ქმნა ყოველთა მამათა მისთასა და დაიმორჩილნა ყოველნი

გარემოსნი, ქორონიკონსა რჲა, თვესა ფებერვალსა იდ, არაჲ ესვა ძე: გარდაიცვალა მამფალი დავით, ძე სუმბატ არტანუჯელისა, მონაზონობასა შინა, ქორონიკონსა რჲგ, თვესა ფებერვალსა კ. დაუტევა ძე თჳსი სუმბატ, რომელიცა-იგი დასუეს ერის-თავთ ერის-თავად: გარდაიცვალა ბაგრატ მაგისტროსი. ძე ადარნასე ქართველთა მეფისა, ქორონიკონსა რჲე, თვესა მარტსა, და დაუტევა ძე თჳსი ადარნასე, რომელი შემდგომად უამისა იჳსისა მაგისტროსი იქმნა, და შემდგომად მამის ძმათა კურაპალატ იქმნა:

მასვე წელსა ბაგრატ მაგისტროსის გარდაცვალებისასა, ბასილი მონაზონი კლარჯი გარდაიცვალა, ძე ბაგრატ მამფალისი: გარდაიცვალა აშოტ კურაპალატი. ძე ადარნასე ქართველთა მეფისა, ქორონიკონსა როდ. და არა ესვა შვილი. და ამასვე წელსა აშოტ, ძე სუმბატისი, გარდაიცვალა, და არა ესვა ძე: და შემდგომად აშოტ კურაპალატისა ძმა მისი დასუეს კურაპალატად, სუმბატ. და ესე სუმბატ კურაპალატი, ძე ადარნასესი ქართველთა მეფისა, გარდაიცვალა ქორონიკონსა როჱ, და დაუტევნა ძენი ორნი. ბაგრატ ერის-თავთ ერის-თავი, რომელი ქართველთა მეფედ დასუეს, რეგუნი (sic), და ადარნასე კურაპალატი:

გარდაიცვალა ძე ბაგრატ მაგისტროსისა ქორონიკონსა რპა, რომელი-ესე ძეთა შეიპყრეს და მონაზონ ქმნეს. მოკუდა უსებლიერ იაიხვითა მოსილი, და დაუტევნა ძენი ბაგრატ და დავით ერის-თავთ ერის-თავი. ესე ბაგრატ ერის-თავთ ერის-თავი, ძე ადარნასე კურაპალატისა. გარდაიცვალა ქორონიკონსა რპგ. ხოლო ძმა მისი დავით კურაპალატი იქმნა დიდად:

გარდაიცვალა გურგენ, ძე გურგენის ძის ბაგრატ მამფალისა, ქორონიკონსა რპჱ: გარდაიცვალა ადარნასე, ძე სუმბატ კურაპალატისა, ძმა ბაგრატ რეგვენისა, ქორონიკონსა სგ, და ძე მცირე დავით დაუტევა: გარდაიცვალა სუმბატ ერის-თავთ ერის-თავი, კაცი მართალი, ძე დავით მამფალისა, არტანუჯელი, ქორონიკონსა სჱ. და დაუტევნა ძენი ორნი, დავით და ბაგრატ. და შემდგომად მიცვალებისა მისისა, დღესა მეორმოცესა, გარდაიცვალა ძე მისი ბაგრატ. და დაუტევნა ძენი ორნი, სუმბატ და გურგენ:

გარდაიცვალა სუმბატ, ძე ბაგრატ-რეგვენისა. ქართველთა მეფისა, ქორონიკონსა სიბ. და არა ესვა შვილი: გარდაიცვალა დავით, ძე სუმბატ ერის-თავთ ერის-თავისა, კაცი მართალი. და გარდაიცვალა ბაგრატ რეგვენი, ქართველთა მეფე, ძე კურთხეულისა სუმბატ კურაპალატისა, ქორონიკონსა სიდ. და დაუტევა ძე თჳსი უხუცესი გურგენ, რომელსა უწოდეს მეფეთ მეფე. და ამას გურგენსა ესვა ბაგრატ, დედით აფხაზთა მეფისა დის-წული, დემეტრესი და თევდოსისი:

ვიდრე გურგენის გამეფობამდე ესე ბაგრატ მეფე იქმნა აფხაზეთს, და ამის-თჳს გურგენს მეფეთ მეფობაჲ ეწოდა:

ხოლო ჩვენ პირველსავე სიტყვასა ზედა მოვიდეთ. ხოლო ბაგრატ. ძე დემეტრესი აფხაზთა მეფისა, შესრულ იყო საბერძნეთად კოსტანტინეპოლედ, და მოსცა ბერძენთა მეფე-მან ლაშქარი და გამოგზავნა ზღვით. და ნავითა შემოვიდა აფხაზეთად, მოკლა ადარნასე ძე იოანესი, დაიპყრა აფხაზეთი:

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 128849798